Coordonatori

Ioan Sebastian Brumă • Codrin Dinu Vasiliu

Provocări rurale contemporane

Studii de agro-economie și antropologie rurală

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

Provocări rurale contemporane
Studii de agro-economie și antropologie rurală

Coordonatori

Ioan Sebastian Brumă

Codrin Dinu Vasiliu

Volum realizat în cadrul Simpozionului de Agro-Economie și Antropologie Rurală, organizat de Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, al Academiei Române, Filiala Iași, și Asociația Rural Development Research Platform.

Publicarea acestui volum a fost posibilă prin finanțarea
Asociației Rural Development Research Platform,
în cadrul proiectului intern de cercetare
Sisteme economice și sociale rurale.

Provocări rurale contemporane

Studii de agro-economie și antropologie rurală

Coordonatori
Ioan Sebastian Brumă
Codrin Dinu Vasiliu

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ • 2021

ISBN: 978-606-37-1280-7

Referenți științifici:
Prof. Dr. Bianca Cristina Pocol
Dr. Ec. Valentin-Mihai Bohatereț, membru de onoare ASAS
Dr. Dan Gabriel Sîmbotin, CS I

Corectură: Sonia Bulei

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruţa Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Cuprins

Cuprins

Cuprins

Cuvânt înainte

Studiile prezente în acest volum au pornit de la lucrările Simpozionului de Agro-Economie și Antropologie Rurală organizat în luna noiembrie a anului 2020 de Asociația Rural Development Research Platform și Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, al Academiei Române, Filiala Iași.

Coordonatorii și-au dorit să pună la dispoziția autorilor un spațiu de întâlnire multidisciplinar și interdisciplinar, în care să fie prezentate cercetări actuale în domeniul dezvoltării rurale, agro-economiei și socio-economiei rurale din România. Credem că o înțelegere adecvată a lumilor rurale românești nu poate fi posibilă decât la întâlnirea dintre cercetările cantitative și calitative, care să pună în discuție toate dimesiunile societale ale socio-economiilor rurale.

Astfel, studiile prezentate pot fi abordate și din perspectiva faptului că se completează unul pe altul, contribuind la înfățișarea complexității realităților rurale contemporane. Aceste realități rurale sunt din ce în ce mai dinamice, implică grade ridicate de diversitate identitară și comportamentală și, ca atare, presupun abordări inter și multidisciplinare. Nu mai putem gândi spațiul rural românesc într-un simbolism monolitic, axat doar pe interpretări ideologice și ideologizante.

Volumul este structurat pe șase secțiuni, care cuprind analize și interpretări ce țin de statistică, sociologie economică, antropologie, legislație, dezvoltare rurală, valorificarea producției agricole și, nu în ultimul rând, de sistemele agricole alternative.

Tematica este și ea una generoasă, ținând de migrație, calitatea vieții, sărăcia din mediul rural, forța de muncă, dezvoltarea durabilă, strategiile de dezvoltare, antrozoologie, cu accentul pe relația om-animal în lumile rurale, suveranitatea alimentară, activismul țărănesc așa cum se manifestă el în societatea civilă din Transilvania, legislația privind agricultura ecologică, schemele de calitate și achizițiile publice de la producătorii din mediul rural, politicile publice cu impact în socio-economia rurală, tendințele economice și sociale actuale, patrimoniul rural și valorificarea responsabilă a acestuia, fermele familiale mici și lanțurile scurte de aprovizionare, bioeconomia circulară, managementul deșeurilor din mediul rural, producătorii locali, piețele locale, culturile agricole alternative, în sprijinul agriculturii durabile, nutriție și securitate alimentară, consum alimentar sustenabil și multe altele.

Dacă ar fi să căutăm un fir director pentru tot acest proiect editorial, credem că el se află în zona calității vieții din mediul rural, în zona sistemelor de producție și distribuție, în zona preocupării pentru mediu și securitate alimentară și în zona politicilor și strategiilor de dezvoltare a socio-economiilor rurale.

În ceea ce privește formula editorială, ținem să precizăm că am ales publicarea acestui volum în format digital pentru a asigura o mai bună circulație a cercetărilor prezentate aici, lucru care va fi în beneficiul atât al autorilor, cât și al cititorilor.

Totodată, ne dorim ca volumul acesta să fie primul dintr-o serie anuală, care va prezenta cele mai recente cercetări din domeniile agro-economiei și antropologiei rurale dezbătute în cadrul simpozionului nostru pe care l-am amintit deja.

Coordonatorii țin să mulțumească pe această cale tuturor autorilor pentru bunăvoința și seriozitatea cu care s-au implicat în acest proiect editorial.

Mulțumim totodată referenților științifici atât pentru atenta lectură a manuscrisului, cât și pentru sugestiile oferite pentru îmbunătățirea calității editoriale a acestui volum.

Ioan Sebastian Brumă
Codrin Dinu Vasiliu

Rezumate

Secțiunea I - Statistică și sociologie rurală

Capitolul 1 - Migrație și dezvoltare în comunitățile rurale din ariile culturale ale Moldovei

Dumitru Sandu

În ce măsură migrația externă din comunitățile rurale din regiunea Moldovei, din România, a favorizat consecințe negative asupra creșterii populației, îmbătrânirii și dezvoltării economice a comunităților rurale și a subregiunilor din regiunea istorică de referință? Pentru a răspunde la întrebări, experiența de migrație a unităților administrative de bază rurale (comune) a fost pusă în legătură cu variabilele demografice și economice printr-un model de regresie multiplă. Variabilele de control sunt dezvoltarea umană locală, volumul de populație și un indice de accesibilitate urbană. Modelul a fost aplicat pentru toate comunele din fiecare județ al țării. Rezultatele au fost interpretate în funcție de zonele culturale ale țării și județele. Principalele recomandări se referă la proiectarea politicilor de migrație în legătură cu politicile de dezvoltare regională, descentralizarea administrației publice, promovarea responsabilității instituționale, creșterea absorbției fondurilor europene și optimizarea fluxurilor de migrație prin sprijinirea migrației circulare pe bază de contract.

Cuvinte cheie: Dezvoltare locală, Experiență de migrație, Arii culturale

Capitolul 2 - Aspecte sociodemografice privind calitatea vieții în mediul rural

Ciprian Iftimoaei

Articolul de față este o analiză diagnostic a calității vieții în mediul rural din România, centrată pe dimensiunea obiectivă a acesteia, explorată prin intermediul indicatorilor statistico-demografici care descriu efectivul, structura și dinamica populației rurale, durata medie de viață a populației din mediul rural *versus* cea a populației din mediul urban, migrația externă și fluxurile de migrație internă determinate de schimbarea domiciliului (din urban spre rural *versus* din rural spre urban), fenomenul de îmbătrânire demografică în mediul rural, familia rurală în lumina datelor demografice (nupțialitatea, divorțialitatea, fertilitatea, vârsta medie la prima căsătorie, vârsta medie la prima naștere, maternitatea adolescentină), statistica sărăciei în mediul rural, aspecte privind ocuparea și șomajul în mediul rural. Scopul acestei lucrări este de a furniza o bază documentară pentru o strategie de dezvoltare durabilă a mediului rural din România pentru perioada 2020-2030, ținând cont de obiectivele și țintele Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă.

Cuvinte cheie: calitatea vieții, populație, migrație, sărăcie, ocupare și șomaj

Capitolul 3 - Dezvoltarea unei taxonomii a indicatorilor de dezvoltare durabilă bazată pe investigarea percepției comunității locale. Studiu de caz județul Cluj

Ionuț-Alexandru Spânu, Alexandru Ozunu, Ruxandra Malina Petrescu-Mag

Autoritățile locale sunt responsabile cu elaborarea și implementarea strategiilor de dezvoltare durabilă. Aceste strategii au ca scop creșterea standardului de viață al comunităților locale. Totuși, în multe cazuri, autoritățile locale implementează strategii care nu răspund nevoilor societății. Prin urmare, prezenta contribuție a dezvoltat o taxonomie cu șapte indicatori de dezvoltare durabilă, bazată pe investigarea percepției localnicilor. Fiecare indicator a fost selectat în urma unui proces de consultare al literaturii de specialitate.

Am urmărit ca indicatorii să aibă corespondent în fiecare dintre dimensiunile sustenabilității, după cum urmează: doi indicatori au fost selectați pentru dimensiunea economică, alți doi indicatori au fost selectați pentru dimensiunea socială iar, pentru dimensiunea mediului înconjurător, au fost selectați trei indicatori. Rezultatele arată, spre exemplu, că indicatorul „spații verzi" a fost considerat foarte important de către 55% dintre participanți.

Dintr-o perspectivă practică, rezultatele acestui studiu ar putea ajuta factorii decizionali să verifice dacă strategia pe care au realizat-o întrunește nevoile reale ale societății.

Cuvinte cheie: percepții, dezvoltare durabilă, strategii, indicatori

Secțiunea II - Antropologie rurală

Capitolul 4 - Post-domesticire, carnism și etică alimentară

Irina Frasin

Atitudinile oamenilor în ceea ce privește animalele sunt foarte diverse și se schimbă mult în timp. Ceea ce însă pare a rămâne constant în toate aceste schimbări este convingerea că oamenii sunt superiori și au dreptul să folosească celelalte animale pentru propriul beneficiu.

Și domesticirea poate fi înțeleasă în acest fel: un proces de instrumentalizare a animalelor. De aici până la exploatarea pe scară foarte mare a animalelor nu a fost decât un pas. Astăzi, în ferme industriale, animalele nu sunt considerate a fi mai mult decât mașinării și bunuri.

Pentru binele nostru al tuturor, viitorul fermelor trebuie să fie diferit. Lucrarea de față explorează legăturile dintre atitudinile față de animale, creșterea lor în ferme, schimbările climatice și dreptatea socială.

Cuvinte cheie: postdomesticire, carnism, etică alimentară, bioetică.

Capitolul 5 - Justiție și Suveranitate Alimentară în România. Asociația Țărănească Eco Ruralis

Irina Velicu, Andreea Ogrezeanu

Mişcările sociale, de mediu și alimentare fac parte dintr-o rețea de mişcări transnaționale și intersecționale care doresc să producă o transformare socială radicală a modului în care ne hrănim și ne dezvoltăm ca civilizație pe această planetă. Asociația țaranilor și țărăncilor Eco Ruralis face parte din rețelele care adoptă o abordare ce prefigurează emergența unor mişcări socio-ecologice pentru transformarea rurală în direcţia suveranității și dreptății alimentare în România Europa de Est și Asia Centrală.

Vom descrie cazul Eco Ruralis din România, cum a apărut și în ce mod contribuie această asociație de țărani la dezvoltarea unei alternative alimentare și ecologice, bazate pe sprijinirea agriculturii țărănești, agroecologiei și reproducerii agro-biodiversității specifice locale. Înainte de a considera practicile ecologice sau durabile, o preocupare preliminară pentru noi este să reflectăm asupra injustiției și traumelor istorice care au afectat grupurile marginalizate, precum țăranii, și au destabilizat sistemele alimentare ale acestora.

Din aceste considerente, în această lucrare, folosim conceptele de justiție și suveranitate alimentară pentru a conecta problemele sistemice de injustiție economică, rasială, socială, de mediu și intergenerațională.

Cuvinte cheie: social, mediu, alimentație, justiție, suveranitate, Eco Ruralis

Secțiunea III - Legislație rurală

Capitolul 6 - Aspecte legislative privind producția ecologică

Steliana Rodino, Alina Buțu, Marian Buțu

Baza legală care reglementează dacă anumite produse pot fi comercializate ca organice în UE, inclusiv cele care au fost importate din țări din afara UE, este constituită dintr-o serie de acte legislative derivate din Regulamentul 834/2007 al Consiliului. Acesta stabilește principiile, obiectivele și normele generale ale producției ecologice și definește modul în care produsele ecologice trebuie etichetate.

Cadrul legislativ cuprinde o serie de acte de punere în aplicare ale Comisiei privind producția, distribuția și comercializarea bunurilor organice. Regulamentele definesc inclusiv cum și când poate fi utilizată sigla organică a UE. Regulamentul (UE) 834/2007 este în vigoare până în anul 2022, când va fi înlocuit de Regulamentul (UE) 2018/848 din 30 mai 2018 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice,

Lucrarea de față subliniază cele mai importante aspecte legislative privind producția, etichetarea și comercializarea produselor provenite din agricultura ecologică, acordând o atenție specială sancțiunilor în cazul încălcării indicațiilor prevăzute în legislație.

Cuvinte cheie: agricultura ecologică, produse ecologice, legislație, sancțiuni

Capitolul 7 - Modificarea legislației aferente achizițiilor publice în vederea promovării consumului de produse agroalimentare certificate ca și premisă a ameliorării stării de sănătate a populației printr-un regim alimentar echilibrat

Felix H. Arion, Mugurel I. Jitea

În cadrul proiectului ”România inteligentă”, derulat de un consorțiu de 3 clustere (Cluster Mobilier Transilvan, AgroTransilvania Cluster și Transilvania IT Cluster), s-a urmărit determinarea condițiilor în care produsele agroalimentare certificate prin scheme de calitate recunoscute de legislația națională/europeană ar trebui recunoscute prin criterii de calitate în cadrul achizițiilor publice destinate persoanelor vulnerabile la nivelul României. Au fost identificate 3 scenarii și a fost selectat, pe baza consultării cu diverși actori interesați, scenariul care presupune elaborarea unei politici publice alternativă în domeniul alimentației prin care se promovează achiziția de produse alimentare certificate prin scheme de calitate.

Cuvinte cheie: achiziții publice, scheme de calitate, politici publice alternative

Secțiunea IV - Dezvoltare rurală

Capitolul 8 - Tendințele economico-sociale – oportunități și provocări pentru viitorul Transilvaniei rurale

Monica Mihaela Tudor, Ioan Sebastian Brumă

În spațiul transilvănean se înregistrează, în ultimii douăzeci de ani, o serie de mutații semnificative de natură demografică, în structura economică și tehnologică care induc nevoia de schimbare a viziunii pentru viitorul spațiului rural. Evaluarea oportunităților și provocărilor ce caracterizează Transilvania rurală este primul pas în elaborarea acestei noi viziuni și reprezintă obiectivul central al lucrării.

Cuvinte cheie: tendințe, oportunități, provocări, spațiu rural, Transilvania

Capitolul 9 - Valorificarea patrimoniului natural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est a României

Daniela Matei

Zona rurală, considerată timp îndelungat drept sinonim al întârzierii și problemelor, se află într-o schimbare de paradigmă, fiind identificată ca purtătoare de soluții. Spre deosebire de punctul de vedere repetat de-a lungul mai multor decenii despre un declin inevitabil al spațiului rural, este evidentă renașterea unei mari părți a acestuia.

Aspectul este vizibil, în primul rând, în multiplicarea funcțiilor sale în fața societății, după o perioadă în care a fost considerat doar un spațiu pentru producerea de alimente, generator de granițe sociale și depozitar al forței de muncă potențiale pentru dezvoltarea urbană și industrială. Prezentul studiu adaugă spațiului rural funcții economice și sociale

multiple, care derivă din valorificarea responsabilă a patrimoniului natural. Conservarea mediului și peisajului, turismul și recreerea sau conservarea patrimoniului cultural, sunt considerate astăzi atuuri ale ruralului regional.

Cuvinte cheie: rural, patrimoniu natural, valorificare responsabilă

Secțiunea V - Valorificarea producției agricole

Capitolul 10 - Fermele familiale mici şi comercializarea producţiei: provocări induse de criza Covid19

Mariora Rusu, Violeta Florian, Elisabeta Roșu

Ferma familială, este afectată profund atât de criza sanitară provocată de noul coronavirus cât şi de implicaţiile socioeconomice ale pandemiei. Pe de o parte, fragilitatea economică şi socială a contribuit la amplificarea disfuncţionalităţilor specifice, generând mecanisme ineficiente de autoapărare/autoprotejare, de reducere a riscurilor; pe de altă parte, şocurile au fost atât de puternice încât au provocat destructurarea lanţurilor agroalimentare. Precaritatea rețelelor de comercializare/ valorificare a produselor agricole a devenit şi mai evidentă fiind un atribut structural al fermei familiale. Cele mai afectate au fost fermele familiale mici, micro spaţiu socioeconomic dominat de reţele firave de comercializare, dotare slabă cu mijloace moderne de producţie și absenţa unor mijloace tehnice de pregătire a produselor pentru a fi distribuite pe piaţă; lipsa resurselor financiare şi inexistenţa puterii de negociere pe piaţă. Toate aceste trăsături au contribuit la fragilizarea lor economică şi la reacţii timide, lipsite de eficiență economică şi socială în actuala situaţie de criză.

Cuvinte cheie: ferma familială mică, comercializare, lanțuri agro-alimentare, Covid19

Capitolul 11- Bioeconomie circulară - oportunități de dezvoltare în Regiunea Nord-Est a României

Florin-Constantin Mihai, Simona Popa, Anca-Elena Chirilă Gheorghică, Vasilica Racariu

Aceasta lucrare își propune să analizeze opțiunile comunităților rurale din Regiunea Nord-Est privind tranziția către o bioeconomie circulară în acord cu politicile de mediu ale UE. Sistemul liniar bazat pe colectarea în amestec a biodeșeurilor municipale și gestionarea deficitară a deșeurilor agricole (gunoiul de grajd, deșeuri lemnoase), prin depozitare sau ardere deschisă, predomină încă în România rurală. Valorificarea biodeșeurilor municipale și a fluxului de materii prime secundare din sectorul agricol prin compostare, digestia anaerobă (producere de biogaz) sau utilizarea deșeurilor agricole drept combustibil în producerea de energie termică/electrică constituie soluții de tranziție pentru o dezvoltare rurală durabilă la nivelul regiunii de Nord-Est. Prin urmare, această lucrare identifică deficiențele actuale privind managementul biodeșeurilor municipale și agricole din Regiunea Nord-Est și propune noi oportunități de dezvoltare sustenabilă, prin adoptarea soluțiilor de bioeconomie circulară la nivel local și regional.

Cuvinte cheie: bioeconomie, economie circulară, managementul deșeurilor, biodeșeuri , biomasă

Capitolul 12 - Sectorul agroalimentar local și lanțurile scurte de aprovizionare funcționale din județul Botoșani

Lucian Tanasă

Din punct de vedere al naturii lor, lanțurile scurte de aprovizionare au un rol din ce în ce mai important în cadrul rețelelor locale de aprovizionare, fiind considerate o alternativă viabilă și sustenabilă la lanțurile agroalimentare convenționale. Acestea sunt considerate inovative și conferă numeroase beneficii economice, sociale, de mediu, de sănătate și culturale comunităților locale.

Profilul agrar al județului Botoșani, condițiile pedoclimatice specifice și dezvoltarea antreprenoriatului agricol au contribuit la dezvoltarea sectorului agroalimentar local. Conform datelor furnizate de ANSVSA, la nivelul anului 2020, peste 3.700 unități de producere, procesare și comercializare de origine animală și non-animală își desfășurau activitatea pe raza județului Botoșani.

Lucrarea de față evidențiază faptul că o bună parte din producția agroalimentară obținută este valorificată pe piața locală prin intermediul circuitelor scurte funcționale, sub diverse forme: magazine de producător (brutării, carmangerii, măcelării), la poarta fermei, magazine specializate (băcănii, aprozare, patiserii), magazine de cartier/de proximitate partenere, supermarketuri, rețeaua Horeca, livrări directe la consumator, rulote mobile, magazine/platforme online sau prin intermediul social media (grupuri/ pagini Facebook).

Cuvinte cheie: lanțuri scurte de aprovizionare, producători locali, produse agroalimentare, județul Botoșani

Capitolul 13 - Modele de dezvoltare a lanțurilor scurte de valorificare pe filiera legume-fructe

Ancuța Marin

Lucrarea prezintă o sinteză a proiectului ADER 16.1.2 – „Modele de dezvoltare a lanţurilor scurte de valorificare pe filiera producţie primară-servicii-depozitare-procesare-piaţă de desfacere". Acesta a urmărit eficientizarea structurilor de piaţă agricole şi agroalimentare, oferind informaţii pentru organizarea performantă pe lanţul scurt, depozitarea, procesarea şi comercializarea legumelor şi fructelor de către producători, în concordanţă cu performanţele Uniunii Europene.

Studiile realizate vor contribui la creşterea competitivităţii economice a producătorilor, prin transferul cunoştinţelor obţinute de la organizaţiile de Cercetare-Dezvoltare-Inovare (CDI) către aceștia. Nu în ultimul rând, rezultatele proiectului reprezintă o sursă de informare şi conştientizare a consumatorilor în ceea ce priveşte provenienţa legumelor şi fructelor de pe piaţă.

Acest proiect complex conţine toate informaţiile privind costurile inputurilor şi amortizarea investiţiilor. Prin înfiinţarea de lanţuri scurte de valorificare a legumelor şi fructelor se creează premisa apariţiei de noi locuri de muncă în spaţiul rural.

Cuvinte cheie: lanț scurt, filiera legume-fructe, producători, consumatori

Secțiunea VI - Alternative agricole

Capitolul 14 - *Chenopodium quinoa* - o cultură agricolă alternativă de perspectivă în contextul agriculturii durabile

Toader Maria

Una dintre temele majore şi prioritare ale cercetării agronomice actuale, atât la nivel naţional cât şi mondial, constând în conceperea, pe baze ştiinţifice riguroase a unor tehnologii agricole, care, pe de o parte să asigure siguranţa şi securitatea alimentară, iar pe de altă parte să fie cât mai prietenoase cu mediul înconjurător şi cu biodiversitatea poate fi considerată și tema culturilor agricole alternative (culturi neglijate sau mai puțin utilizate).

În acest context al culturilor agricole alternative poate fi inclusă și specia *Chenopodium quinoa*, puternic promovată de curentele ştiinţifice care susţin biodiversitatea şi sistemele agricole ecologice, care poate contribui la diversificarea sortimentului de culturi agricole şi a produselor agro-alimentare în general, ca o sursă de alimente bogate în proteine,de calitate superioară și cu valoare nutrițională ridicată.

Cuvinte cheie: *Chenopodium quinoa*, cultură alternativă, siguranță și securitate alimentară, valoare nutrițională

Capitolul 15 - Alimentele pe bază de insecte în contextul unui consum sustenabil

Ruxandra Malina Petrescu-Mag, Andreea-Manuela Crihană, Dacinia Crina Petrescu

Dezbaterile privind consumul de carne sunt complexe, evidențiindu-se atât aspecte negative, cât și pozitive. Înlocuirea produselor din carne nu numai că poate contribui la reducerea gazelor cu efect de seră, dar poate, de asemenea, să amelioreze criza mondială de alimente și apă. Prin urmare, alimentele pe bază de insecte (ABI) ar trebui privite ca o sursă sustenabilă de proteine din prisma impactului lor mai redus asupra mediului şi valorii nutriţionale ridicate. Lipsa familiarizării consumatorilor europeni cu ABI este un obstacol în calea consumului și dezvoltării acestui segment al pieței. Neofobia (frică de tot ceea ce este nou) și senzația de dezgust, de repulsie (așa numitul „ick factor"), alături de alți factori socio-culturali și percepția asupra riscului pentru sănătate a ABI se numără printre factorii menționați ca obstacole ale acceptării ABI.

Prezentul studiu oferă informații despre perspectivele consumului de ABI în contextul căutării de surse alternative de hrană. Ceea ce literatura de specialitatea raportează legat de ce simt și fac consumatorii în legătură cu ABI este important, întrucât preferinţele consumatorilor sunt repere care orientează activitatea producătorului. Am concluzionat că integrarea insectelor în cultura noastră alimentară va implica o fază de tranziție ce va presupune campanii de informare și educare pentru a ne familiariza cu ABI. Insectele vor trebuie prezentate sub formă de pudră și încorporate în preparatele gata de consum, deoarece încă nu suntem pregătiți să vedem insectele ca atare în farfuriile noastre.

Cuvinte cheie: consumator, alimente, insecte, sustenabilitate

Abstracts

Section I - Rural Sociology and Statistics

Chapter 1 - Migration and Development in Rural Communities of Moldova Cultural Areas

Dumitru Sandu

To what degree did the external migration from rural communities of Moldova region in Romania favour negative consequences on population growth, aging and economic development of rural communities of subregions of the historical region under analysis? To answer these questions, migration experience of basic rural administrative units (communes) was put in relation to demographic and economic variables by a multiple regression model. Control variables are local human development, volume of the population in 2011 and an index of urban accessibility.

The model was applied for all the communes of each county of the country. The results were interpreted according to cultural areas of the country and counties. The main recommendations refer to designing migration policies in relation to regional development policies, decentralising the public administration, promoting institutional accountability, increasing the absorption of European funds, and optimising migration streams by supporting circular migration on a contract basis.

Keywords: local development, migration experience, cultural areas

Chapter 2 - Socio-demographic aspects regarding the quality of life in rural areas

Ciprian Iftimoaei

This article is a diagnostic analysis of the quality of life in rural Romania, focused on its objective dimension, explored through statistical and demographic indicators that describe the structure and dynamics of the rural population, the average life expectancy of rural *versus* urban population, external and internal migration flows determined by changing domicile (from urban to rural areas *versus* rural to urban areas), the phenomenon of demographic aging in rural areas, the rural family in the light of demographic data (marriage, divorce, fertility, average age at first marriage, average age at first birth, adolescent motherhood), the statistics of poverty in rural areas, employment and unemployment issues in rural areas.

The purpose of this paper is to provide a documentary basis for a strategy supporting the sustainable development of the rural space in Romania for the period 2020-2030, taking into account the objectives and targets of the 2030 Agenda for sustainable development.

Key words: quality of life, population, migration, poverty, employment and unemployment

Chapter 3 - Development of a Taxonomy of Sustainable Development Indicators Based on the Investigation of the Perception of the Local Community. Cluj County Case Study

Ionuț-Alexandru Spânu, Alexandru Ozunu, Ruxandra Malina Petrescu-Mag

Local authorities are responsible for developing and implementing sustainable development strategies. These strategies aim at raising the living standards of local communities. However, in many cases, local authorities implement strategies that fail to properly address the needs of society. Therefore, this contribution has developed a taxonomy with seven indicators of sustainable development based on investigations conducted on the perception of locals. Each indicator was selected based on a literature review. We focused on indicators to have a correspondence in each of the sustainability dimensions as follows: two indicators were selected for the economic dimension; two other indicators were selected for the social dimension, and three indicators were selected for the environmental dimension. The results show, for example, that the indicator „green spaces" was considered very important by 55% of participants. From a practical perspective, the results of this study could help decision makers to verify whether the strategy they have developed meets the real needs of society.

Keywords: perceptions, durable development, strategies, indicators

Section II - Rural Anthropology

Chapter 4 - Postdomesticity, Carnism, and Food Ethics

Irina Frasin

The attitudes of people regarding animals are very diverse, and they also change in time. What appears to remain constant through all these changes is the belief that somehow humans are superior and entitled to use the other animals to their benefit. Accordingly, domestication can be understood as a process that instrumentalizes animals. From here to large scale exploitation there was only a very thin line, and now animals are no more than machines in vast factory farms or CAFOs (Concentrated Animal Feeding Operation). For our common good, the future of animal farming has to look different. The present paper explores the connection between attitudes towards animals, farmed animals, climate change, and social justice.

Keywords: postdomesticity, carnism, food justice, animal ethics

Chapter 5 - Food Justice and Sovereignty in Romania. The Eco Ruralis Peasant Association

Irina Velicu, Andreea Ogrezeanu

Social, environmental and food movements are associated with a network of transnational and intersectional movements that aim at producing a radical social transformation of the way we feed and develop as a civilization on this planet. Eco Ruralis, the peasant

association, is part of the networks that share such an approach, prefiguring the emergence of socio-ecological movements for rural transformation towards sovereignty and food justice in Romania, Eastern Europe, and Central Asia. We will describe the case of Eco Ruralis in Romania, how this peasant association appeared and how it has contributed to the development of a food and ecological alternative based on supporting peasant agriculture, agroecology, and the reproduction of specific local agro-biodiversity. Before celebrating the ecological or sustainable food practices, a preliminary concern for us is to reflect on the historical injustice and trauma that has affected marginalized groups, such as peasants, and consequently destabilized their food systems. Therefore, in this paper we use the concepts of food justice and sovereignty to connect the issues of systemic economic, racial, social, environmental, and intergenerational injustice.

Keywords: food justice, sovereignity, Eco Ruralis

Section III - Rural Legislation

Chapter 6 - Regulatory framework on organic agriculture

Steliana Rodino, Alina Buțu, Marian Buțu

Since the early 1990s, organic farming has developed rapidly in almost all Member States of the European Union (EU). The legal basis governing the specific products that can be marketed as organic in the EU, including those that have been imported from non-EU countries, consists of a series of pieces of legislation derived from Council Regulation 834/2007. It sets out the general principles, objectives, and rules of organic production and defines how organic products should be labeled. The legislative framework includes a series of Commission implementing acts on the production, distribution, and marketing of organic goods.

The regulations also define how and when the EU organic logo can be used. Regulation (EU) 834/2007 is in force until 2022, when it will be replaced by Regulation (EU) 2018/848 of 30 May 2018 on organic production and labeling of organic products. This paper highlights the most important legislative aspects of the production, labeling, and marketing of products from organic farming, paying special attention to sanctions in case of violation of the provisions of the legislation.

Keywords: organic agriculture, regulatory framework, organic products, non-compliance

Chapter 7 - Legislative amending on public procurement encouraging the consumption of certified agri-food products as a premise for improving the population health through a balanced diet

Felix H. Arion, Mugurel I. Jitea

Within the “Smart Romania” project, carried out by a consortium of 3 clusters (Cluster Mobilier Transilvan, AgroTransilvania Cluster, and Transilvania IT Cluster), the aim was to determine the conditions under which agri-food products certified through quality schemes recognized by national / European legislation should be approved based on

quality criteria in public procurement for vulnerable people in Romania. The research identified 3 scenarios and, after consulting with various stakeholders, the final scenario was selected. This involves the development of an alternative public policy in the field of food that promotes the purchase of certified food through quality schemes.

Keywords: public procurement, quality schemes, alternative public policies

Section IV - Rural Development

Chapter 8 - Socio-economic trends – opportunities and challenges for the future of rural Transylvania

Monica Mihaela Tudor, Ioan Sebastian Brumă

In the Transylvanian area, for the past two decades, there have been a series of significant changes, of demographic nature, in the economic and technological structure that induce the need to change the vision for the future of the rural area. Assessing the opportunities and challenges that characterize rural Transylvania is the first step in developing this new vision, and it is the central objective of the paper.

Keywords: trends, opportunities, challenges, rural area, Transylvania

Chapter 9 - Valorization of Natural Patrimony in the North-East Development Region of Romania

Daniela Matei

Although rural areas have been long associated with various socio-economic gaps and setbacks, due to more recent improvements in their development, these areas are now being reconsidered and viewed as an untapped opportunity. Unlike the decade-long widely-held belief that the rural space will inevitably decline over time, the resurgence of a significant portion of it is already apparent.

The fact is obvious, first and foremost, when considering the expansion of its socio-economic roles, after a long period when it was solely seen as a space for food production, a generator of social boundaries, and a source of potential labor for urban and industrial growth. At present, it has become evident that rural areas have multiple economic and social functions that derive from the responsible use of the natural heritage. Today the conservation of the landscape, the promotion of tourism and recreation activities, as well as the conservation of the cultural heritage, are considered assets of this regional countryside area located in the north-east of Romania.

Keywords : rural areas, natural patrimony, valorization

Section V - Agricultural production

Chapter 10 - Small family farms and production marketing: challenges induced by the Covid 19 crisis

Mariora Rusu, Violeta Florian, Elisabeta Roșu

The family farm has been deeply affected by the health crisis caused by the novel coronavirus and the pandemic's socioeconomic implications. On the one hand, the economic and social fragility has contributed to the amplification of specific dysfunctionalities, generating inefficient mechanisms of self-defence/self-protection and risk reduction; on the other hand, the shocks have been so strong that they have caused the destructuring of agri-food chains. The precariousness of the sale/marketing networks has become even more obvious, being a structural attribute of the small farm. Small family farms are the most affected, as micro socio-economic space dominated by the frail marketing networks, poor endowment with modern means of production and absence of technical means to prepare products to be distributed on the market, the lack of financial resources and inexistence of bargaining power on the market. All these characteristics have contributed to their economic fragilization and to timid reactions, lacking economic and social efficiency in the current crisis.

Key words: small family farm, marketing, agri-food chains, Covid-19

Chapter 11 - Circular bioeconomy - development opportunities in the North-East Region of Romania

Florin-Constantin Mihai, Simona Popa, Anca-Elena Chirilă Gheorghică, Vasilica Racariu

This paper aims at analyzing the options of rural communities in the North-East Region of Romania, for the transition to a circular bioeconomy in line with EU environmental policies. The linear system based on the mixed collection and landfill of municipal biowaste and poor management of agricultural waste (manure, wood waste), that is illegally dumped or burned, is still a common practice in rural Romania. The recovery of municipal biowaste and of the secondary raw materials from the agricultural sector through composting, anaerobic digestion (biogas production) or the use of agricultural waste as feedstock in the production of heat/electricity are transitional solutions for sustainable rural development in the North-East Region of Romania. Therefore, this paper identifies the current deficiencies in the biowaste management and agricultural wastes in the Northeast Region and proposes new opportunities for sustainable development by adopting circular bioeconomy solutions at local and regional level.

Keywords: bioeconomy, circular economy, waste management, biowaste, biomass

Chapter 12 - The local agri-food sector and functional short supply chains in Botoșani county

Lucian Tanasă

Due to their characteristics, short food supply chains have an increasingly important role to play in local supply networks as a viable and sustainable alternative to conventional agri-food supply chains. They are considered innovative while providing local communities with many economic, social, environmental, health and cultural benefits. The agricultural profile of Botoşani County, its particular pedoclimatic conditions, and the development of agricultural entrepreneurship have led to the growth of the local agri-food industry. According to the data provided by the National Sanitary Veterinary and Food Safety Authority for 2020, more than 3,700 animal and non-animal production, processing and marketing units were operating in the county of Botoşani. This paper highlights the fact that a large part of the agri-food sector output is marketed locally through functional short supply chains by various means: producer shops (bakeries, butchers' meat processors), farm gate sales, specialty shops (groceries, corner shops, pastry shops), neighborhood/proximity partner stores, supermarkets, the HORECA network, direct consumer deliveries, caravan pop-up stores, online stores/platforms or through the social media (groups/ Facebook pages).

Keywords: short food supply chains, small producers, Agri-food sector produce, Botoșani county

Chapter 13 - Models for Developing Short Chains on the Vegetable-Fruit Chain

Ancuța Marin

The paper presents a synthesis of the ADER 16.1.2 project - "Models for the development of short capitalization chains on the primary production-services-storage-processing-sales market". It aimed at streamlining agricultural and agri-food market structures, providing information for the efficient organization of short-chain, storage, processing and marketing of vegetables and fruits by producers, in line with the performance of the European Union. The studies will contribute to increasing the economic competitiveness of producers, by transferring the knowledge obtained from research-development-innovation organizations to them. Last but not least, the results of the project are a source of information and awareness of consumers regarding the origin of vegetables and fruits on the market. This complex project contains all the information on input costs and investment amortization. By setting up short chains for the capitalization of vegetables and fruits, the premise of the emergence of new jobs in the rural area is created.

Keywords: short chain, fruit and vegetable chain, producers, consumers

Section VI - Agricultural alternatives

Chapter 14 - *Chenopodium quinoa* - a promising alternative crop in the context of sustainable agriculture

Toader Maria

One of the major and priority themes of current agronomic research, both nationally and globally, is the design based on rigorous scientific agricultural technologies that, on the one hand, ensures food safety and security, and, on the other hand, is as environmentally friendly as possible.

Further, biodiversity can also be considered the theme of alternative crops (neglected or underutilized crops). In this context of alternative crops can be included the species *Chenopodium quinoa*, strongly promoted by scientific currents that support biodiversity and organic farming systems which can contribute to the diversification of crops and agri-food products in general, as a source of high protein foods, high quality, and high nutritional value.

Keywords: *Chenopodium quinoa*, underutilized crops, food safety and security, nutritional value.

Chapter 15 - Insect-based foods in the context of sustainable consumption

Ruxandra Malina Petrescu-Mag, Andreea-Manuela Crihană, Dacinia Crina Petrescu

The debates regarding meat consumption are complex, and both negative and positive aspects have been highlighted. Replacing meat products can help reduce greenhouse gases, and alleviate the global food and water crisis. Therefore, insect-based foods (IBF) should be seen as a sustainable source of protein because of their lower environmental impact and high nutritional value. The European consumers are less familiarized with the IBF which is an obstacle to the consumption and development of this market segment. Neophobia (fear of all that is new) and the feeling of disgust, repulsion (the so-called "ick factor"), along with other sociocultural factors and the perception of health risk posed by IBF, are among the most commonly mentioned deterrents to IBF acceptance.

This study provides information on the prospects for IFB consumption in the context of continuum search for alternative food sources. What the scientific literature reports on what consumers feel and do concerning IBF is important because consumer preferences are benchmarks for producers' activities. To conclude, integrating insects into our food culture would include a transition phase involving information and education campaigns to get used to IBF. Insects should be marketed as powder and incorporated into ready-to-eat products, as we are not yet ready to see actual insects on our plates.

Keywords: consumer, foods, insects, sustainability

Secțiunea I - Statistică și sociologie rurală

Capitolul 1 - Migrație și dezvoltare în comunitățile rurale din ariile culturale ale Moldovei

Dumitru Sandu

Capitolul 2 - Aspecte sociodemografice privind calitatea vieții în mediul rural

Ciprian Iftimoaei

Capitolul 3 - Dezvoltarea unei taxonomii a indicatorilor de dezvoltare durabilă bazată pe investigarea percepției comunității locale. Studiu de caz județul Cluj

Ionuț-Alexandru Spânu, Alexandru Ozunu, Ruxandra Malina Petrescu-Mag

Capitolul 1 - Migrație și dezvoltare în comunitățile rurale din ariile culturale ale Moldovei[1]

• Dumitru Sandu

Care este specificul consecințelor migrației externe asupra populației din regiunea istorică Moldova, la nivel comunitar-regional? De ce această întrebare? Prin evidențierea unora dintre posibilele răspunsuri, în limita datelor disponibile, se pot obține premise utile pentru fundamentarea unor politici de dezvoltare adecvate în gestionarea eficientă a migrației externe, a celei din Moldova în mod special.

Cum putem ajunge la identificarea specificului în relația migrație-dezvoltare pentru Moldova? Prin compararea cu alte regiuni istorice ale țării. La ce nivel de analiză? Pe regiuni istorice, subregiuni ale acestora, județe sau localități? Soluția pentru care am optat este cea de focalizare pe câteva relații esențiale dintre experiențele comunitare de migrație și procesele demografice sau social-economice la nivel comunitar, pentru fiecare dintre județele țării. În finalul analizei încercăm să trecem de la concluzii la principii pentru strategii de acțiune în domeniu.

Metodologie

Analiza este centrată asupra relațiilor dintre experiența de migrație la nivel comunitar (Sandu 2016) și unele dintre consecințele ei demografice, ținând sub control efectul accesibilității urbane, al nivelului de dezvoltare locală și al vârstei medii la începutul perioadei de referință. Depopularea și îmbătrânirea populației la nivelul comunelor sunt două dintre consecințele demografice pe care le urmărim în mod special. În plan economic, urmărim efectele comunitare ale experiențelor de migrație asupra bugetelor locale, asupra veniturilor din surse proprii ale comunelor. Accentul este pus, după cum am anunțat deja, nu pe niveluri ale fenomenelor analizate, ci pe relații, pe rolul migrației externe în producerea fenomenelor de depopulare, îmbătrânire demografică și potențial de autodezvoltare la nivel local. În dorința de a evidenția rolul migrației externe în aceste procese demografice, am introdus în ecuațiile de regresie cu care am lucrat și trei variabile de control. Am presupus că nivelul de dezvoltare umană și vârsta medie a populației locale, la începutul sau la mijlocul perioadei de referință, au contat semnificativ în condiționarea rolului jucat de migrația externă ca determinant al proceselor demografice locale. În cazul potențialului de dezvoltare economică, am considerat estimarea acestuia pentru 2018 în raport cu factorii care au acționat anterior. În estimarea condiționărilor regionale asupra dinamicii demografice, am optat pentru considerarea efectului de distanță de la comună la cele mai apropiate orașe foarte mari, mari, medii și mici, folosind un

1 O primă formă a acestui material a servit ca suport de prezentare la dezbaterea *De ce nu se întorc migranţii? Efectele depopulării cauzate de migraţia economică în Occident* (1990-2020), Mișcarea pentru dezvoltarea Moldovei, 29 decembrie 2020.

indice al conectivității urbane (IURCON, Heroiu et al, 2014). În al doilea rând, am optat pentru estimarea impactului specific al experienței de migrație (IMIGEXPER, Sandu 2016), IURCON, vârstă medie și dezvoltare umană asupra variabilelor de dinamică demografică și de potențial economic, județ cu județ. Ținta a fost aceea de a estima impactul migrației externe asupra sporului de populație, îmbătrânirii locale și potențialului de dezvoltare. Un astfel de mod de lucru a fost adoptat pentru a testa în ce măsură județele acționează ca un cadru de referință unitar în determinarea relațiilor dintre migrație și dinamica populației locale.

Pentru a interpreta datele, am apelat și la o succintă analiză pe subregiuni istorice sau arii culturale (Sandu 2021). Pentru cazul Moldovei, ariile culturale sau, mai exact, ariile socioculturale de referință sunt date de trei grupări de județe: IS-SV, BT-VS, NT-BC-VR-GL (Moldova de Sud-Est) (Anexa 1 și Anexa 2).

Analiza datelor

Descrieri pe subregiuni istorice. Nivelurile experienței de migrație internațională în cadrul comunelor, ca unități analitice de bază în cazul de față, nu pot fi estimate decât la nivel de recensământ (sau cu date de sondaj extrem de bogate, de care nu dispunem, însă). Cu astfel de date, înregistrate la ultimele două recensăminte din 2002 și 2011, Moldova comunelor din Botoșani și Vaslui apărea cu un nivel comunitar mediu de experiență de migrație mult mai mic decât în celelalte subregiuni IS-SV și Moldova de Sud-Est (Anexa 2). De ce era așa? La prima vedere, situația pare surprinzătoare prin faptul că plecările în străinătate prin migrație temporară sau, mai exact, pe termen nedefinit, sunt mai reduse ca intensitate decât în restul Moldovei, deși cele două județe sunt cele mai sărace din regiunea respectivă. În fapt, constatarea nu este surprinzătoare pentru că primele plecări sau plecările de până în anii 2010 nu au fost făcute cel mai mult din ariile cele mai sărace, relativ izolate (Sandu, 2006). Populația din astfel de regiuni nu avea nici capitalul uman, nici cel relațional pentru a-și asuma riscurile aferente unei migrații la întâmplare, spre destinații necunoscute. La fel se întâmpla în sudul sărac al Munteniei, de unde plecările în străinătate erau de intensitate mai mică decât în nordul sau în estul Munteniei[2]. Oricum, concordanța sau discordanța dintre ierarhii de migrație și de dezvoltare locală, la nivel de arii culturale (Anexa 1), nu constituie un argument pentru interpretări cauzale. Nivelurile de dezvoltare, cu variația lor în timp și spațiu, derivă și din mulți alți factori, diferiți de migrație. Efectul migrației asupra dezvoltării poate fi estimat corect numai după ce se ținem sub control, ca într-un experiment, alți factori. În plus, este necesar să existe un decalaj în timp între posibilele cauze, migrația, în speță, și efectele de dezvoltare. Este ceea ce vom face în următoarea secțiune a analizei.

Sub aspectul dinamicii demografice, notăm că gruparea comunelor din BT VS a avut, în cadrul Moldovei, cea mai slabă dinamică, respectiv creșterea demografică cea mai redusă (Anexa 2). Îmbătrânirea populației rurale a fost cea mai accelerată în Moldova Sud-Vestică și cea mai redusă în județele IS SV.

2 Botoșani-Vaslui era cea mai săracă grupare de județe din Moldova în 2002, respectiv în 2018. La fel, sudul Munteniei era cea mai săracă subregiune din Muntenia și în 2002, și în 2011. Rezultă că nu timpul explică relațiile dintre migrație și dezvoltare. Este adevărat, însă, că decalajul de dezvoltare dintre Iași-Suceava comparativ cu Botoșani -Vaslui era mai mare în 2018 decât în 2002 (conform unor date referitoare la IDUL, neprezentate aici).

Rezultă, din această succintă examinare, că dinamicile demografice și potențialul de dezvoltare au fost consistent diferențiate între cele trei arii culturale ale Moldovei, în condițiile în care nivelurile medii de dezvoltare umană ale acestor arii au fost printre cele mai reduse din țară. Pentru cele trei subregiuni ale Moldovei, ar mai fi de subliniat un fapt important: potențialul de dezvoltare locală dat de veniturile din surse locale a fost foarte apropiat între județele din cuprinsul Moldovei și de nivel minim în raport cu oricare alte subregiuni din alte regiuni istorice. Altfel spus, cele trei subregiuni ale Moldovei diferă consistent între ele pe mulți indicatori, dar sub aspectul sărăciei comunitare date de veniturile bugetare din surse proprii sunt aproximativ la fel de sărace. Constatarea ar putea fi interpretată în sensul înregistrării unor probleme deosebit de grave la nivelul Moldovei sub aspectul potențialului de dezvoltare comunitară din surse proprii. În ce măsură aceste probleme sunt asociate cu migrația externă vom discuta în secțiunea următoare.

Impactul migrației - depopularea. Așa cum era de așteptat, sporul total de populație la nivelul comunelor, pentru perioada 2002-2018, a fost semnificativ mai mic în comunele cu experiență de migrație internațională consistentă, la începutul perioadei de referință. Regăsim această relație ca fiind puternică, semnificativă sub aspect statistic, în șase din cele opt județe ale Moldovei (Figura 1). Numai comunele din Suceava și Neamț nu se înscriu în modelul asociat cu această regularitate. Impactul negativ al emigrării în străinătate asupra dinamicii populației comunelor este maxim la nivelul județului Iași. Este un maxim înregistrat nu numai pentru județele din Moldova, ci în raport cu toate județele țării[3].

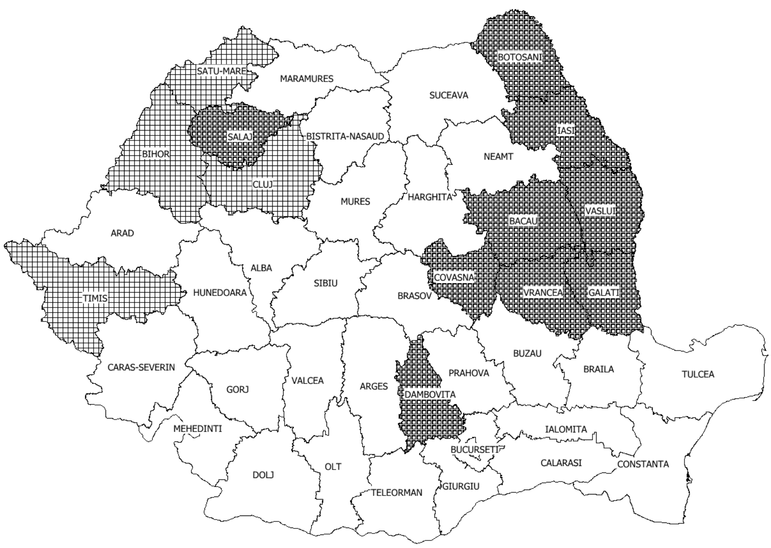

Figura 1. Depopularea comunelor 2002-2018 sub impactul migrației externe 2002-2011, pe județe.

3 Formularea are la bază compararea coeficienţilor de regresie care estimează, la nivel judeţean, impactul experienţei de migraţie comunitară asupra dinamicii populaţiei. Datele de detaliu au fost calculate, dar nu sunt prezentate aici, pentru a nu încărca textul foarte mult cu aspecte tehnice ale analizei.

Sursa de date primare: Institutul Național de Statistică (INS). Județele marcate prin grid îngroșat se referă la județele în care impactul migrației externe asupra sporului de populație la nivel comunitar este puternic și negativ. Altfel spus, numărului mare de plecați din localitate în străinătate îi corespunde o depopulare accentuată. Pentru situațiile de depopulare de mai mică intensitate, am folosit grid normal. Intensitatea impactului experienței comunitare de migrație în străinătate (IMIGEXPER) este măsurată prin indicele experienței de migrație 2002-2011. Practic, cartograma reprezintă coeficienții de regresie ai sporului demografic local 2002-2018 funcție de IMIGEXPER, ținând sub control accesibilitatea urbană a comunei (IURCON), indicele dezvoltării umane locale (IDUL) 2002 și vârsta medie a populației locale în 2011, spre începutul perioadei de referință. Unitățile de analiză – comunele din județ. Județele pentru care coeficienții de estimare a impactului IMIGEXPER asupra sporului total de populație sunt negativi și semnificativi la nivelul p=0.05 au fost marcate, cum am menționat deja, prin caroiaj cu bold. Pentru coeficienții de regresie negativi, cu nivel de semnificație între 0,06 și 0.20, am folosit marcarea prin grid normal. Am lucrat cu 2500 de comune, din totalul celor 2861, cu omiterea celor foarte mici sau a celor pentru care nu am dispus de date comparative, în diferiți ani de calcul. Exemplu: pentru județul Iași, coeficientul de regresie a fost de de maximă intensitate, de -1.38, cu p=0.034. În județele nemarcate prin grid, relațiile dintre IMIGEXPER și dinamica de populație în timp nu sunt semnificative sub aspect statistic. Desigur, lucrând cu aproape toate comunele, menționarea unor praguri de semnificație este relativ convențională, dar utilă. Masurările pentru diferite momente au fost afectate de erori. Inclusiv estimările de recensământ asupra migrației sunt mai degrabă de tip sondaj extins decât recensământ.

De ce impactul emigrării în străinătate nu este corelat semnificativ cu depopularea comunelor, în unele județe? De ce relația dintre cele două procese este de maximă intensitate la Iași, județ cu maximă dezvoltare în Moldova, alături de Galați? O explicație posibilă ar putea veni dacă luăm în considerație nivelurile de dezvoltare pe județe și medii rezidențiale în această regiune istorică. Este adevărat ca nivelul mediu de dezvoltare județeană, în regiune, se înregistrează pentru orașele din județul Iași (Tabel 1). Tot la Iași, însă, se înregistra, în 2018, cel mai mare decalaj de dezvoltare între comune și orașe.

Fără a fi un argument suficient, detaliul trimite la formularea ipotezei că efectul de depopulare rurală, datorat emigrării, apare ca fiind mai intens în județele pentru care disparitățile de dezvoltare rural-urban sunt mai puternice. Un nivel de viață mult mai coborât în rural comparativ cu urbanul județean poate stimula o emigrare de durată din comune și reveniri în număr redus. Acesta pare să fie cazul comunelor din județul Iași, cu emigrare puternică a populației tinere și cu depopulare de nivel ridicat. În seria factorilor explicativi pentru prezența efectului de depopulare rurală sub impactul migrației externe ar putea să figureze și rețeaua urbană deficitară din județul de referință. Ipoteza trebuie să fie testată, însă, cu date adecvate, în alt cadru.

Tabel 1. Indicele mediu de dezvoltare umană locală IDUL 2018 pe județe din Moldova și medii rezidențiale

Județ	*Valoare medie IDUL 2018*		Disparități de dezvoltare IDUL_c-IDUL_o
	comune (c)	*orașe (o)*	
Iasi	*39.8*	*66.1*	-26.3
Botosani	*34.1*	*57.6*	-23.5
Vaslui	*29.9*	*53.2*	-23.3
Vrancea	*39.7*	*62.1*	-22.4
Bacau	*39.5*	*61.0*	-21.5
Neamt	*41.9*	*62.7*	-20.8
Suceava	*42.3*	*59.6*	-17.3
Galati	*46.3*	*62.8*	-16.5

Sursa de date primare: Institutul Național de Statistică (INS). Calcule proprii (DS). Exemplu: cel mai redus nivel mediu de dezvoltare umană se înregistra, în 2018, la Vaslui, cu valoarea de 29.9. Valorile IDUL (Sandu 2020) sunt calculate, la nivel de județ- mediu rezidențial, ca medii ponderate cu populația localităților în 2018.

Relațiile mai slabe dintre emigrare și depopulare la Neamț și la Suceava ar putea fi legate de faptul că nivelul mediu de dezvoltare al comunelor din cele două județe este mai ridicat decât pentru majoritatea celorlalte șase județe din regiune. Modelul de înregistrare a unor relații semnificative între emigrare de nivel ridicat și depopulare accentuată pare să fie susținut și de situațiile din Covasna, Sălaj și Dâmbovița,județe cu decalaj mare (-21) de nivel de viață între rural și urban. Disparități de acest gen pot fi și între ruralul dintr-un județ și urbanul din alt județ apropiat, așa cum este cazul între ruralul mediu dezvoltat de la Sălaj și urbanul puternic dezvoltat din Cluj.

Procesul de îmbătrânirea demografică[4]. Dacă fenomenul de depopulare rurală, provocat de migrația externă, este concentrat în special în Moldova, cel de îmbătrânire demografică în legătură cu emigrarea este mai dispersat (Figura 2). Are o concentrare maximă în sudul țării, în Ialomița, Călărași și Olt. Apare însă și în Moldova, mai ales la Bacău și Neamț, dar și în vest, la Cluj și Satu Mare și în sud-estul Transilvaniei, la Covasna. Posibil ca explicațiile contextuale să fie diferite de la o regiune istorică la alta. În sudul Munteniei și al Olteniei, îmbătrânirea prin emigrare puternică ar putea fi asociată cu îmbătrânirea de durată din zonele agricole de câmpie[5]. Mai greu de explicat este intensitatea relației pentru comunele din Cluj, Satu Mare și Covasna.

4 Intensitatea procesului de îmbătrânire demografică la nivel local a fost calculată ca raport între indicele de îmbătrânire demografică în 2018 (persoane de 65 de ani și peste la 100 de copii între 0-14 ani)*100 și indicele de îmbătrânire demografică 2014.

5 Analize mai vechi indicau o pondere maximă a populației de peste 60 de ani, la recensământul din 1977 pentru București, Banat și Oltenia (Trebici, V., Hristache, I. 1986: 44). Datele sunt, însă, necomparabile pentru ponderile de vârstnici, sunt altceva decât măsurile de tip regresie care estimează impactul experienței de migrație (internă, în anii 70, asupra îmbătrânirii).

Date suplimentare și aprofundarea analizei sunt necesare pentru a elucida întrebările implicate în discuție. Pentru Cluj și Satu Mare, ar putea fi vorba de efecte ale atracției migratorii puternice a tinerilor spre orașul Cluj.

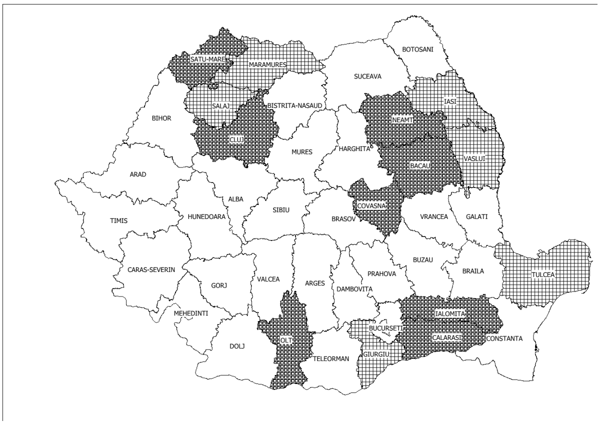

Figura 2. Îmbătrânirea demografică a populaţiei comunelor între 2014-2018, sub influența migrației externe pe județe, 2002-2011.

Sursa de date primare: INS. Cartograma reprezintă coeficienţii de regresie a ratei de îmbătrânire din 2018/rata de îmbătrânire 2014, funcţie de IMIGEXPER, ţinând sub control accesibilitatea urbană a comunei (IURCON), indicele dezvoltării umane locale 2002 şi vârsta medie a populaţiei locale în 2011, la începutul perioadei de referinţă. Judeţele, pentru care coeficienţii de estimare a impactului IMIGEXPER asupra raportului între rata de îmbătrânire 2018/rata de îmbătrânire 2014 sunt negativi şi semnificativi la nivelul p=0.05, au fost marcate prin caroiaj cu bold. Pentru coeficienții de regresie negativi, cu nivel de semnificație între 0.06 și 0.20, am folosit marcarea prin grid normal.

Venituri proprii la bugetul local, pe locuitor. Este de așteptat ca nu numai simpla variație de volum demografic local să fie sub influența emigrării, ci și compoziția populației plecate. Pentru a capta acest efect, am apelat la o altă variabilă sintetică, respectiv la nivelul veniturilor proprii din bugetul local raportat la numărul de locuitori în 2018 (transformare logaritmică în ecuația de regresie). Variabilele de control, pentru a determina efectul specific al experienței de migrație locale asupra veniturilor la bugetul local, din surse locale, au fost, ca și în analizele anterioare, accesibilitatea urbană, vârsta medie a populației în 2011 și indicele dezvoltării umane locale 2011.

Modelul respectiv de analiză a fost rulat județ cu județ. În cartograma 3 este prezentată imaginea sintetică rezultată din analiză. Un număr de 12 județe înregistrează efecte negative puternice și semnificative ale migrației externe asupra veniturilor din surse proprii, la bugetele locale. Este, practic, un impact negativ mai puternic al emigrării decât cel estimat prin dinamica de populație. De data aceasta, Moldova nu mai este principale regiune de captare a efectelor negative ale emigrării, cu numai trei județe, în situația respectivă – Botoșani, Bacău și Galați. Reducerea semnificativă a veniturilor la bugetul local prin migrație se înregistrează

și în regiunile de peste munți, la Bistrița-Năsăud, Maramureș, Satu Mare și Timiș, mai ales. Într-un grad mai puțin accentuat, același efect negativ apare și la Bihor și Sibiu. Surprinzătoare situația comunelor din județul Arad, unde emigrarea pare să aibă efecte pozitive asupra veniturilor de la bugetele locale.

Efectele predominant negative, pentru o mare parte dintre județe, sunt de pus pe seama reducerii prin migrație a populației active, a persoanelor cu abilități antreprenoriale, a numărului de întreprinderi care pot funcționa cu resursele de muncă existente la nivel local. Dificil, dar nu imposibil, de explicat efectul pozitiv al emigrării asupra veniturilor la bugetele locale din Arad. Ar putea fi vorba de un caz de manifestare semnificativă a antreprenoriatului transnațional, a întreprinderilor locale care funcționează cu implicarea unor actuali sau foști migranți cu afaceri transnaționale, cu extensie în județ și în afara țării. Posibil ca apropierea de Austria să fie un factor favorizant în acest sens (Croitoru, 2020).

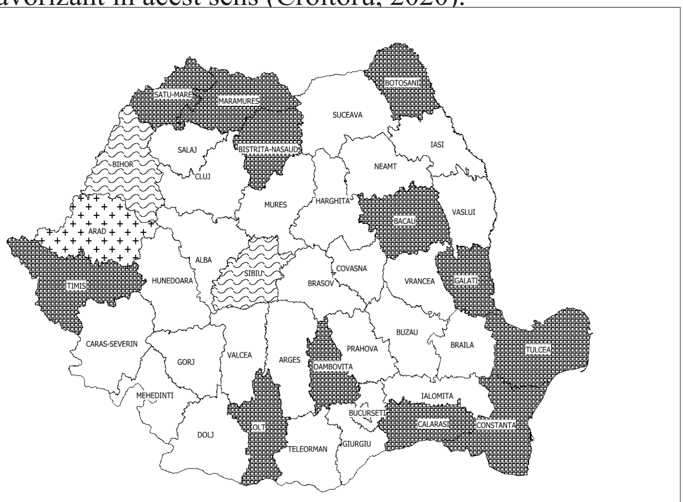

Figura 3: Efecte ale emigrării în străinătate asupra veniturilor proprii din bugetele locale: grid îngroșat – efecte negative accentuate, linii ondulate – efecte negative, + efecte pozitive

Sursa de date primare: INS pentru migrație și Ministerul Lucrărilor Publice, Dezvoltării și Administrației pentru datele din bugetele locale. Cartograma reprezintă coeficienții de regresie a veniturilor locale din surse proprii, pe locuitor (transformare logaritmică) funcție de IMIGEXPER, ținând sub control accesibilitatea urbană a comunei (IURCON), indicele dezvoltării umane locale 2002 și vârsta medie a populației locale în 2011, la începutul perioadei de referință.

Concluzii

Am analizat impactul migrației temporare sau definitive, din comune în străinătate, asupra dinamicii demografice (spor de populație și îmbătrânire locală) și asupra variațiilor teritoriale ale potențialului de dezvoltare al comunelor la nivelul tuturor județelor din țară pentru a putea distinge profilul de situație specific din regiunea istorică Moldova.

1. Depopularea rurală sub impactul migrației a fost o trăsătură specifică a comunelor din Moldova în ultimii 20 de ani. În șase dintre cele opt județe din regiune, impactul migrației externe a dus la o depopulare accentuată a comunelor

(Figura 1, Anexa 3).

1.1. Precondiție a manifestării unei relații puternice între emigrare și depopulare pare să fie mărimea decalajului dintre dezvoltarea urbană și cea rurală din județ. Cu cât decalajul județean dintre dezvoltarea medie în rural și cea din urban, în defavoarea ruralului, este mai mare, cu atât este mai probabil ca depopularea comunelor să fie mai puternic influențată de emigrarea în perioada care precede intervalul de referință (2002-2018, în acest caz). Singurele județe din Moldova pentru care relația dintre depopulare și experiența de migrație nu a fost de nivel semnificativ sunt Suceava și Neamț. Acestea sunt și județele din Moldova pentru care decalajul de dezvoltare rural urban este relativ redus (Tabel 1).

1.2. Numai în alte trei județe din țară – Covasna, Sălaj și Dâmbovița – impactul migrației asupra depopulării comunelor a mai avut o intensitate similară cu cea a relației puternice înregistrate pentru șase dintre județele din Moldova.

1.3. Regăsim fenomene de depopulare rurală sub influența migrației pentru perioada 2002-2018 și în alte patru județe din vestul țării – Timiș, Bihor, Satu Mare și Cluj. Intensitatea relației dintre cele două procese în discuție a fost, însă, mai mică.

2. Îmbătrânirea demografică în rural, sub impactul migrației externe, pentru perioada 2014-2018, a fost mai puțin concentrată în Moldova comparativ cu situația pentru depopulare.

2.1. O regăsim, ca relație semnificativă, accentuată, pentru comunele din Neamț-Bacău în Moldova, Ialomița-Călărași-Olt în sudul țării, Satu Mare-Cluj și Covasna în regiunile de peste Carpați.

2.2. În Moldova, relația emigrare-îmbătrânire mai apare, dar la o intensitate mai redusă, în cadrul comunelor din Iași și Vaslui.

2.3. Probabil că precondițiile pentru manifestarea puternică a relației emigrare-îmbătrânire diferă de la regiune la regiune. În sudul țării este probabil ca ocuparea preponderent agricolă a populației este o astfel de condiționare. Studii microregionale de aprofundare sunt necesare și aici.

3. Efectul negativ al emigrării asupra potențialului de dezvoltare locală - măsurat prin veniturile la bugetul local din surse proprii, pe locuitor, în 2018 – se manifestă, în regiunea istorică Moldova, la intensitate semnificativă pentru comunele din Botoșani, Bacău și Galați.

3.1. La o intensitate similară regăsim relația respectivă în cazul comunelor din alte nouă județe din țară din Dobrogea, Muntenia, Oltenia, Banat, Maramureș și Transilvania (Figura 3).

3.2. Probabil că efectul de diminuare a veniturilor la bugetele locale, ca urmare a unei emigrări puternice, se produce în special datorită compoziției fluxurilor de emigrare. Acolo unde acestea afectează, în principal, tineri cu nivel de calificare mediu-ridicat, populație cu abilități antreprenoriale și întreprinderi locale existente, relația în discuție are șanse mai mari de a fi semnificativă.

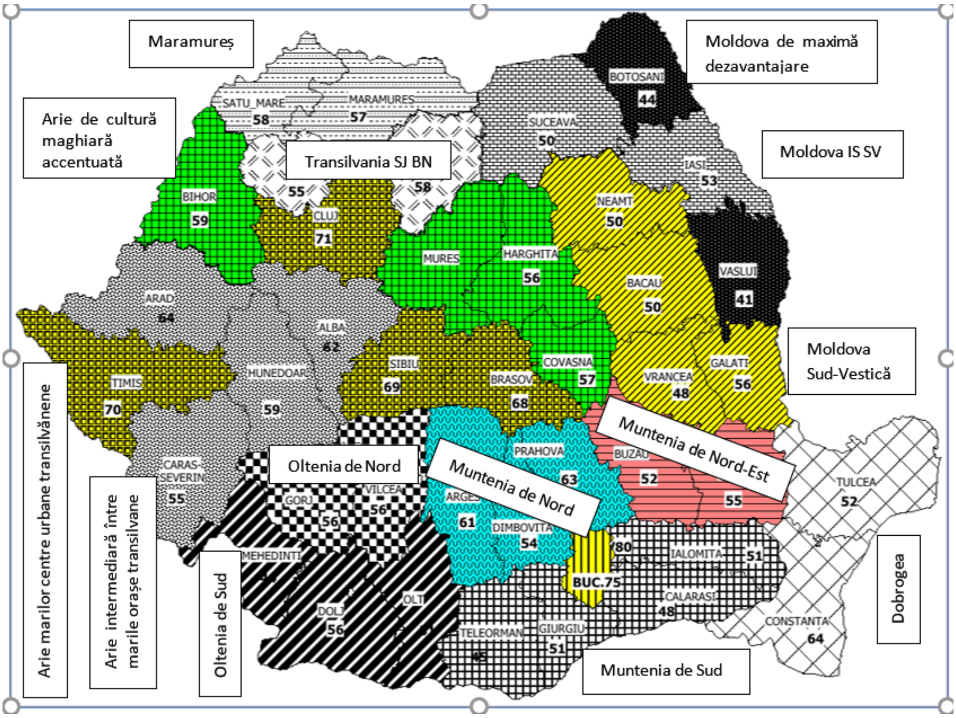
3.3. Ar fi de lămurit, printr-o analiză specială, în ce condiții apar relații de sens opus, pozitiv, la un sigur județ, la Arad. O ipoteză care ar merita să fie testată este legată de asocierea pozitivă dintre emigrare și antreprenoriat transnațional, manifestă în special în județe din partea vestică a țării.

4. Accesibilitatea la orașele mari, ca precondiție semnificativă pentru o dinamică pozitivă a populației, este înregistrată în cazul comunelor din Bacău, Vrancea și Suceava, la nivelul Moldovei. Relația respectivă este puternic structurată mai ales

în șase județe de peste Carpați (Caras-Severin, Hunedoara, Bihor, Satu Mare, Sălaj și Brașov). Numărul redus de cazuri județene în care această condiție acționează în Moldova ar putea fi legat și de capacitatea de influență scăzută a orașelor mari, în rural, dar și de infrastructura de transport, de calitate redusă din această regiune .

5. Diferențieri ale relațiilor migrație-dezvoltare pe arii culturale, ca subregiuni ale regiunilor istorice, sunt mai puțin evidente în cazul Moldovei. Astfel de diferențe sunt evidente între nordul și sudul Munteniei, nordul și sudul Olteniei sau în Transilvania în sens larg, incluzând și Banatul și Crișana-Maramureș.

Anexa 1: Ariile culturale ale României și nivelul mediu de dezvoltare umană a județelor componente, 2018

Sursa: Sandu 2021. Nuclee de similitudine din această hartă se regăsesc pe termen lung, în tipologia demografică a județelor României (Sandu, 1986).

Anexa 2. Profilul ariilor culturale 2018 din perspectiva principalelor variabile folosite în analiză (valori medii pe comune)

Arie culturală 2018 ca subregiune istorică de maximă similaritate între grupări de județe din regiune	Indicele experienței de emigrare 2002-2011 IMIGEXPER	Indicele dezvoltării umane locale 2018 IDUL18	Venituri din surse proprii la bugetul local, pe locuitor 2018 (ln)	Populația localității în 2018*100/populația localitatii în 2002	Indicele îmbătrânirii demografice (persoane de 65+ani la 100 copii de 0-14 ani) IID 2018
Muntenia de Sud	*39.1*	*40.8*	*6.2*	*85.2*	*164.5*
Muntenia de Nord Est	*41.5*	*44.4*	*6.3*	*92.3*	*150.5*
Muntenia de Nord	*45.8*	*52.5*	*6.4*	*96.8*	*131.1*
Oltenia de Sud	*41.6*	*41.3*	*6.2*	*87.6*	*155.7*
Oltenia de Nord	*41.6*	*44.9*	*6.1*	*88.5*	*184.3*
BT VS	*48.1*	*32.0*	*5.8*	*90.1*	*107.8*
SV IS	*61.3*	*41.0*	*6.0*	*112.8*	*81.1*
NT BC VR GL	*63.0*	*41.7*	*6.0*	*97.5*	*110.3*
Dobrogea	*54.5*	*49.4*	*6.8*	*106.7*	*92.2*
AB AD CS HD	*50.2*	*52.7*	*6.6*	*94.8*	*155.6*
CV HG MS BH	*51.7*	*51.1*	*6.5*	*99.7*	*100.5*
BV SB CJ TM	*55.7*	*62.8*	*7.0*	*138.9*	*100.1*
SJ BN	*58.4*	*49.7*	*6.4*	*93.2*	*113.5*
MARAMURES	*60.3*	*49.6*	*6.3*	*97.1*	*99.0*
Bucuresti Ilfov	*42.4*	*78.5*	*7.4*	*157.8*	*85.9*
Total	*51.4*	*47.7*	*6.3*	*101.6*	*122.0*

Date primare: INS. Tabelul prezintă medii ale indicatorilor de pe coloane, estimați la nivelul comunelor din România, pe arii culturale (Sandu 2021), ponderate cu populația comunelor în 2018. Pentru modul de calculare a indicelui dezvoltării umane locale vezi Sandu 2020, iar pentru indicele experienței de migrație la nivel de comună, detalii în Sandu 2016.

Anexa 3. Predictori ai dezvoltării comunelor pe fiecare dintre județele Moldovei

Județ	*Predictori*	Impozit pe venituri din surse locale pe pers. (ln) 2018	Capital material 2018	Capital material 2018/cap. mat 2011	Indicele îmbătrânirii demografice (IID) 2018/ IID 20014	Populație 2018/ populație 2002	Rata standardizată a mortalității 2018
Botosani	*IMIGEXPER*	--		-		-	
	IURCON		+	+			
	Vmedie2011	+					-
	IDUL11a	+	++				
Vaslui	*IMIGEXPER*					-	
	IURCON	-					
	Vmedie2011	+++				---	+
	IDUL11a		++			+++	
Suceava	*IMIGEXPER*				-		
	IURCON	-			---	+	+
	Vmedie2011					--	
	IDUL11a	+++	+++	++		+++	-
Iasi	*IMIGEXPER*					-	+
	IURCON	-					
	Vmedie2011	+					
	IDUL11a	+++	+++	++		++	---
Neamt	*IMIGEXPER*		+	++	+		
	IURCON				-		++
	Vmedie2011	+++		+		--	
	IDUL11a	++	+++			++	
Bacau	*IMIGEXPER*	--			+++		
	IURCON	+			-	+++	
	Vmedie2011					--	-
	IDUL11a	+++	+++	+		+++	
Galati	*IMIGEXPER*	--				--	
	IURCON						
	Vmedie2011	+++		+		--	
	IDUL11a		+++			+	
Vrancea	*IMIGEXPER*					-	
	IURCON		+	+	---	++	
	Vmedie2011	+++		+	--	---	
	IDUL11a	++	++	-	++		

Surse de date: INS. Prelucrări proprii DS. Șase modele de regresie multiplă aplicate pe comunele fiecărui județ. Variabilele dependente sunt specificate ca titlu de coloană. Predictorii apar pe rânduri, la fiecare județ. Coeficienții de regresie semnificativ diferiți de 0 și pozitivi sunt semnificați prin +, iar cei de sens negativ prin -. Nivelul de semnificație al coeficientului este dat de numărul de semne algebrice. Pentru nivelul de semnificație p=0.05 apare un singur semn algebric. Pentru p=0.01 apar două semne algebrice, iar pentru p=0.001 am notat trei semne algebrice. Prin umbrire este marcat predictorul de maxim interes aici, indicele experienței de migrație la nivel local. Pentru semnificația acronimelor din tabel vezi anexa 2. IURCON – indicele accesibilității urbane vezi Ionescu-Heroiu et al 2014. Vmedie – vârsta medie a populației. Pentru IDUL11a – indicele dezvoltării umane locale 11a și indicele capitalului material vezi Sandu 2020. Exemplu : pentru comunele din județul Botoșani, cu cât este mai mare IMIGEXPER pentru anii 2002-2011, cu atât sunt mai mici veniturile locale din surse proprii.

Bibliografie

- Bygnes, Susanne & Flipo, Aurore. „Political motivations for intra-European migration." Acta Sociologica, 60(3), 199-212. 2017.
- Croitoru, Alin . Great Expectations: A Regional Study of Entrepreneurship Among Romanian Return Migrants. Sage Open.2020.
- Ionescu-Heroiu, Marcel, Burduja, Sebastian, Sandu, Dumitru et.al. Competitive cities. Reshaping economic geography of Romania.The World Bank. 2014.
- Nifo, Annamaria & Vecchione, Gaetano. „Do institutions play a role in skilled migration? The case of Italy." Regional Studies, 48(10), 1628-1649.2014.
- Sandu, Dumitru. „O tipologie demografică a județelor României." Viitorul Social, 2. 1986.
- Sandu, Dumitru , editor. Locuirea Temporara în Străinătate: Migrația economică a românilor: 1990-2006: București : Fundația pentru o Societate Deschisă. 2006.
- Sandu, Dumitru, Alexandru, Monica. „Migrația și consecințele sale." In Preda, Marian , editor. Riscuri și inechități sociale în România (pp. 287-305). Iași: Polirom.2010.
- Sandu, Dumitru. „Modernising Romanian society through temporary work abroad." In Black, Richard et al. A continent moving west?: EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe (p. 344). Amsterdam University Press. 2010.
- Sandu, Dumitru .„Actualizarea indicelui dezvoltării umane locale: fundamentare și aplicabilitate." In Ionescu-Heroiu, Marcel, editor, Politici urbane în România. Raport de cercetare: World Bank.2020.
- Sandu, Dumitru. „Ariile culturale de mod de viață în România de azi." In Rostas,Zoltan, Vacarescu, Thodora Elena, editori, In Honorem Sanda Golopentia. București: Spandugino. 2021.
- Trebici, V., Hristache, I. Demografia teritorială a României. București: Editura Academiei.1986.

Baze de date

- Sandu, Dumitru. Migration abroad experience and modernity at the local level in Romania (sav file). 2016
- Sandu, D. 2020. Contextul local al votării 2020 ConLoVot20, baza de date SPSS. 2020

Capitolul 2 - Aspecte sociodemografice privind calitatea vieții în mediul rural

- Ciprian Iftimoaei

Introducere

Cercetarea calităţii vieții vizează descrierea și analiza condițiilor de viață ale populației (nivelul de trai, viața de familie, condițiile de locuit, starea de sănătate, educația, mediul ambiant etc.), satisfacția oamenilor privind nivelul de trai, evaluarea diferitelor dimensiuni ale calității vieții, politicile publice care propun îmbunătățirea acesteia. Preocupările românești privind cercetarea calității vieții datează din anii '80, având ca reper cercetarea *Indicatori și surse de variație a calității vieții,* coordonată de sociologul Cătălin Zamfir. După 1990, odată cu înființarea Institutului de Cercetare a Calității Vieții, studiile în acest domeniu au luat o amploare considerabilă ca răspuns la preocupările societății românești pentru creșterea nivelului de trai, într-o perioadă de tranziție complicată de problemele sociale generate de tranziția de la societatea controlată politic la „societatea deschisă", de la economia planificată de stat la economia de piață (Mărginean, Precupeții, 2001).

Calitatea vieții este un concept de tip evaluativ, care poate fi investigată prin două tipuri de metode: (1) metodele sociologice (chestionare, interviuri, focus-grupuri, teste, scale) care vizează dimensiunea subiectivă a calității vieții (auto percepția nivelului de trai) și (2) metodele statistice (anchete statistice selective, pe bază de eșantioane) care țintesc dimensiunea obiectivă a acesteia. Articolul de față constă într-o analiză statistică descriptivă a aspectelor sociale și demografice ale calității vieții în mediul rural. Pentru acest demers vor fi utilizate prelucrări de date statistice din baza *TEMPO Online* a Institutului Național de Statistică (INS), în special indicatorii statistici din domeniul statisticii sociale, forței de muncă și demografiei, la care se adaugă indicatorii calculați pe baza datelor din Ancheta asupra calității vieții.Anual, în acord cu prevederile UE/ Euro stat, Institutul Național de Statistică derulează o cercetare numită „Ancheta asupra calității vieții" (ACAV) care are ca principal obiectiv producerea datelor statistice necesare caracterizării nivelului de trai/condițiilor de viață ale populației și pentru evaluarea stării de sărăcie sau bunăstare: condiții de locuit, starea de sănătate, educație, ocuparea forței de muncă, venituri, dotarea locuinței cu diferite facilități și bunuri de folosință îndelungată etc. Sfera de cuprindere a ACAV se referă la toate persoanele cu domiciliul stabil în centrele urbane și rurale selectate din toate județele tarii și din Municipiul București. Obiectul înregistrării este constituit din toți membrii unei gospodării, inclusiv persoanele plecate pe o perioadă îndelungată, dar nu mai mare de 6 luni, dacă acestea păstrează legătura cu gospodăria din care fac parte: elevii și studenți, muncitorii plecați la lucru, deținuții și arestații, persoanele spitalizate sau aflate temporar în sanatorii. Unitatea de observație este gospodăria, iar eșantionul multifuncțional de zone teritoriale (EMZOT) cuprinde circa 10.000 de gospodării, rezultatele anchetei statistice fiind reprezentative la nivel național, de macroregiuni și regiuni de dezvoltare. Datele furnizate de ACAV vor fi utilizate pentru descrierea

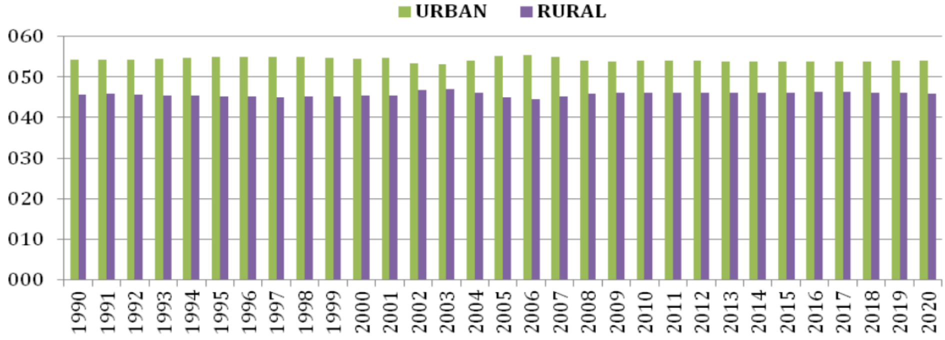
nivelului de sărăcie și excluziune socială în mediul rural, comparativ cu mediul urban (INS, 2020 a).

Efectivul, structura și dinamica populației rurale

Pentru descrierea efectivului, structurii și dinamicii populației, statistica oficială utilizează doi indicatori: populația după domiciliu (populaţia „legală” sau după actele de identitate) şi populaţia rezidentă (populaţia stabilă). Populaţia rezidentă cuprinde cetăţenii români, străini şi fără cetăţenie care în ultimele 12 luni au avut reşedinţa obişnuită pe teritoriul României. Conform datelor INS, la 1 ianuarie 2021, populaţia după domiciliu a fost de 22.089 mii persoane, populaţia urbană fiind majoritară (56,3%). Populaţia rezidentă, la 1 ianuarie 2020, a fost de 19.318 mii persoane, populaţia urbană fiind majoritară şi în funcţie de acest indicator demografic (54,1%).

Chiar dacă populaţia urbană este majoritară, România rămâne o ţară slab urbanizată comparativ cu statele dezvoltate ale Uniunii Europene, ponderea populaţiei rurale fiind semnificativă: 45,9% în România comparativ cu media UE de 29,1%. La începutul secolului XX, România era o ţară cu o populaţie predominant rurală. În anul 1930, din punct de vedere demografic, ruralul românesc reprezenta aproape 80% din totalul populaţiei (Pascaru, 2012; Rotariu 2017). Urbanizarea ţării s-a produs în special în cea de-a doua jumătate a secolului trecut pe fondul industrializării forţate şi a migraţiei de la sat la oraş, în condiţiile cererii masive de forţă de muncă din fabrici şi uzine, precum şi a nivelului de trai ceva mai crescut în mediul urban (facilităţi educaţionale, de sănătate, culturale, transport, locuire). Industrializarea accelerată a generat urbanizarea care, la rândul său, a determinat migraţia rural-urbană. În anii regimului comunist, schimbul de populaţie dintre cele două medii s-a realizat încontinuu, în favoarea oraşelor (Rotariu *et. al*., 2017). În ultimele trei decenii, populaţia rurală a scăzut cu 1.725 mii persoane (-16,28%). Migraţia externă, migraţia rural-urbană şi scăderea natalităţii sunt principalele cauze care au determinat scăderea populaţiei rurale din România. Populaţia rezidentă a României, la 1 iulie 1990, era de 23.206 mii de persoane, din care populaţia rurală era de 10.597 mii persoane (45,67%). La 1 iulie 2020, populaţia rezidentă a ţării a scăzut la 19.328 mii persoane, din care populaţia rurală era de 8.872 mii persoane (45,9%).

Tabel 1. Evoluţia populaţiei rezidente pe medii (% din total) în perioada 1990-2020

Regiunile din România cu o pondere mai mare a populaţiei rurale sunt Sud-Muntenia (58,6%), Nord-Est (56,8%) şi Sud-Vest Oltenia (51,9%). Partea de Vest a ţării se caracterizează printr-un spaţiu rural mai puţin populat, ceea ce are influenţă asupra dezvoltării socio-economice a zonei respective (Baciu şi Iftimoaei, 2018).

Ca şi alte ţări europene, România se află în cea de-a doua fază a tranziţiei demografice caracterizată prin scăderea natalităţii şi fertilităţii, creşterea duratei medii de viaţă, populaţie supusă riscului migratoriu, depopularea zonelor rurale, îmbătrânirea populaţiei, fenomenul de „amânare a căsătoriei", reducerea nupţialităţii, creşterea vârstei medii a femeilor la prima naştere sau „îmbătrânirea fertilităţii". Creşterea duratei medii de viaţă este indicatorul demografic care descrie cel mai bine calitatea vieţii. Alimentaţia de calitate, condiţiile de locuire, accesibilitatea şi calitatea serviciilor medicale, nivelul de educaţie, participarea la viaţa socială şi culturală, mediul ambiant şi rezilienţa în faţa schimbărilor climatice sunt aspecte asociate cu o durată medie de viaţă crescută.

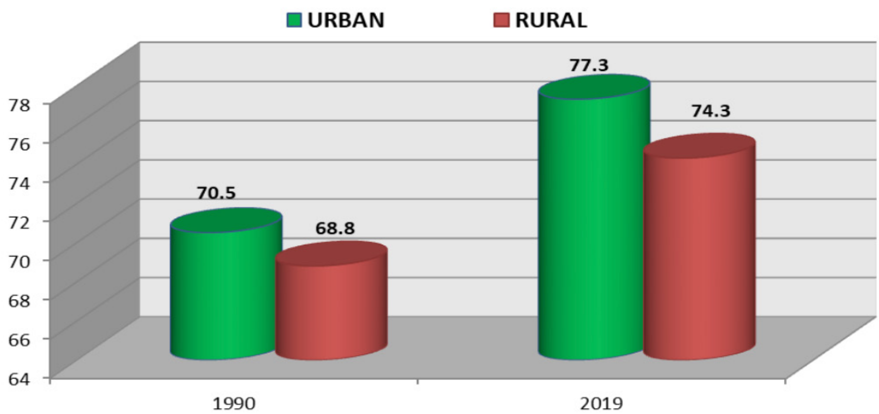

Figura 1. Durata medie de viaţă (ani) pe medii de rezidenţă

Aşa cum arată figura 1, durata medie de viaţă în mediul rural a crescut cu şase ani în perioada 1990-2019. Însă, constatăm că, la nivelul anului 2019, persistă un decalaj de 3 ani între durata medie de viaţă (77,3 ani) la oraşe faţă de durata medie de viaţă (74,3 ani) la sate. Infrastructura precară (drumuri, apă curentă, canalizare, alimentare cu gaz), serviciile publice de slabă calitate (educaţie, sănătate, cultură), oferta redusă de locuri de muncă influenţează în mod negativ calitatea vieţii persoanelor rezidente în mediul rural.

Lipsiţi de posibilităţile de afirmare, tinerii din mediul rural decid să migreze spre oraşele dezvoltate (polii de creştere economică) sau spre alte ţări în căutarea bunăstării personale. Migraţia tinerilor generează depopularea satelor şi are drept consecinţă imediată reducerea populaţiei active economic şi creşterea ponderii persoanelor vârstnice în totalul populaţiei rurale (îmbătrânire demografică), scăderea veniturilor (taxe şi impozite) administrațiilor locale.

Contribuția migraţiei la depopularea mediului rural

Migraţia externă (emigrația) este fenomenul care a contribuit cel mai mult la declinul populaţiei din România. Acest fenomen sociodemografic este puternic condiţionat economic. Românii părăsesc ţara mai ales din cauza nivelul scăzut de trai, în căutarea unor oportunităţi de muncă, profesionale şi de carieră.

Emigrația este analizată în funcţie de criteriul temporal rezultând emigrația temporară şi emigrația definitivă. Potrivit statisticii oficiale, migraţia externă temporară înseamnă acțiunea prin care o persoană care a avut anterior reşedinţa obişnuită pe teritoriul României încetează să mai aibă reşedinţa obişnuită pe teritoriul acesteia pentru o perioadă care este sau se așteaptă să fie de cel puţin 12 luni.

Prelucrarea proprie din figura de mai jos descrie evoluția migraţiei externe temporare după anul 2012. Se observă că, până în anul 2018, migraţia externă din mediul urban este mai mare decât cea rurală, după care fluxurile migratorii devin aproximativ egale. Conform datelor INS privind mișcarea migratorii a populaţiei, în anul 2019, au emigrat temporar un număr de 233.736 persoane, din mediul urban provenind 116.466 persoane, iar din mediul rural 117.270 persoane.

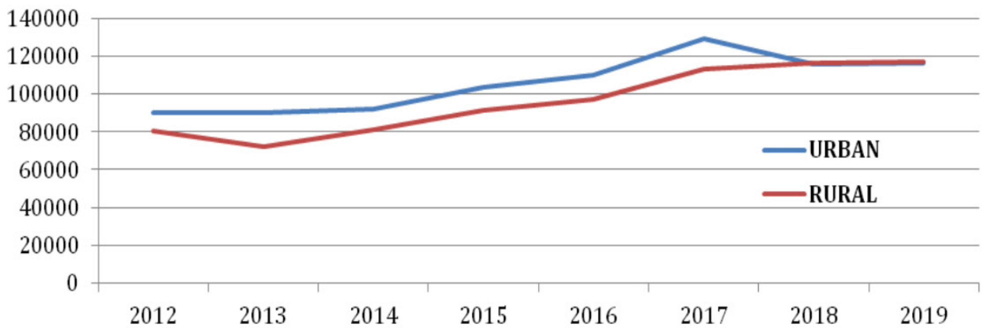

Figura 2. Evoluţia migraţiei externe temporare în funcţie de mediul de rezidenţă

Până la începutul anilor '90, fluxul de migrație dominant era de la sat la oraş, favorizat de industrializare şi urbanizare. După 1990, odată cu restructurarea economică (închiderea unor întreprinderi sau privatizarea acestora) şi reforma fondului funciar (restituirea proprietăților preluate abuziv de regimul comunist), fluxul de migrație de la sat la oraş s-a diminuat ca intensitate: numărul celor care şi-au schimbat domiciliul din urban spre rural îl depășește pe cel care pleacă din rural către urban. Din urban către rural s-a orientat mai ales forța de muncă disponibilizată în urma restructurărilor economice, în timp ce din rural au plecat preponderent tinerii pentru a căuta locuri de muncă mai bine plătite la oraş şi unii pentru a emigra spre ţări caracterizate printr-un nivel crescut de bunăstare. Figura 3 reprezintă o prelucrare proprie pe baza datelor din baza INS-*TEMPO Online* care pune în evidentă structura fluxurilor migraţiei interne determinate de schimbările domiciliului.

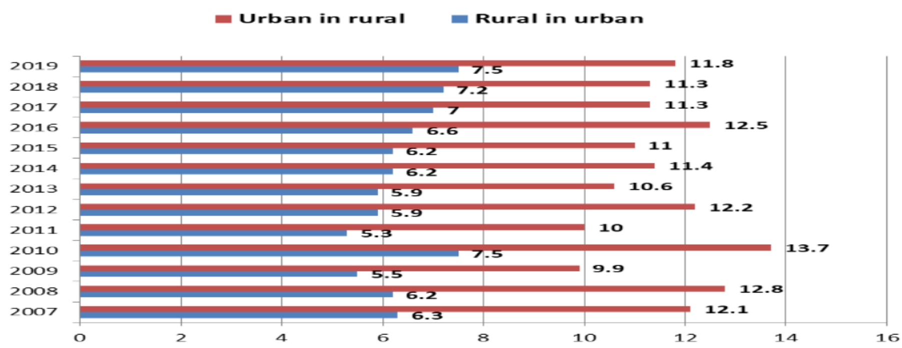

Figura 3. Structura fluxurilor migraţiei interne determinate de schimbarea domiciliului (rata la 1000 de locuitori)

În analiza efectelor migraţiei externe din mediul rural, sociologul D. Sandu a utilizat un model de regresie cu variabile multiple: apropierea localității rurale de cel mai apropiat centru urban, nivelul de dezvoltare economică al localității rurale, vârsta medie a populaţiei la începutul perioadei de referință. Acest model statistic explică de ce migraţia externă din satele județelor Botoșani, Iași, Vaslui, Bacău, Vrancea şi Galați este masivă, în comparație cu județele Suceava şi Neamț: decalajul de dezvoltare economică dintre localitățile urbane şi cele rurale ale județelor Suceava şi Neamț este mai mic decât în celelalte județene analizate (Iftimoaei, 2021).

Îmbătrânirea populaţiei din ruralul românesc

Sociologii şi demografii definesc îmbătrânirea demografică ca fiind creşterea ponderii persoanelor vârstnice (65 de ani şi peste) în cadrul efectivului total al populaţiei studiate, în detrimentul celorlalte categorii de vârstă (tinerii şi adulții), ca tendință fermă şi de lungă durată (Rotariu 2009, 2010; Netedul 2016; Jena 2017).

Procesul de îmbătrânire demografică este specific țărilor dezvoltate în care îmbunătățirea calității vieţii şi progresele științei medicale au condus inevitabil la creşterea speranţei de viaţă şi implicit a efectivului de persoane vârstnice ca pondere în populaţia totală. Totodată, creşterea nivelului de trai este asociată cu modificări în sfera preferințelor sociale şi ale comportamentului demografic. Tinerii din tarile democratice, dezvoltate economic şi emancipate cultural amână momentul căsătoriei şi nașterii copiilor, fiind mai preocupaţi de formarea şi inserția socioprofesională, de modalitățile tot mai diversificate şi atractive de petrecere a timpului liber.

Sporul natural negativ şi migraţia externă contribuie la îmbătrânirea populaţiei. Rata sporului natural este indicatorul demografic care măsoară diferenţa algebrică între rata natalităţii şi rata mortalității populaţiei, iar în anul 2007, la nivel național de -1,7‰, în urban de +0,2‰, iar în rural de -4‰. La nivelul anului 2019, rata sporului natural a evoluat spre „negativ", fiind de -2,6‰ la nivel național, -1,1‰ în mediul urban şi -4,6‰ în mediul rural. Cu alte cuvinte, la nivelul anului 2019, în ruralul românesc, rata sporului natural era negativă, având cu 4,6 mai multe decese decât nașteri raportat la o mie de locuitori.

Îmbătrânirea populaţiei este un proces care demarează atunci când ponderea populaţiei vârstnice în populaţia totală atinge pragul de 5% şi se încheie când

depășește 20%. O pondere a populaţiei vârstnice sub 7% din populaţia totală arată că populaţia respectivă este „tânără” din punct de vedere demografic. În momentul în care ponderea populaţiei de 65 de ani şi peste este de 7% din totalul populaţiei începe procesul de îmbătrânire demografică, iar peste pragul de 12% persoane vârstnice din populaţia totală se poate vorbi despre îmbătrânire demografică certă și de lungă durată (Rotariu, 2009; Iftimoaei, 2018).

Structura pe vârste a populaţiei rezidente din România poartă amprenta caracteristică a unui proces de îmbătrânire a populaţiei, cauzat în principal de scăderea natalităţii, care a determinat reducerea populaţiei tinere (0-14 ani). În paralel, creşterea speranței de viață a determinat creşterea numărului şi ponderii populaţiei vârstnice (de 65 ani şi peste). Conform INS, la 1 iulie 2019, populaţia rezidentă în mediul rural era de 8.917.774 persoane, din care tineri (persoane cu vârste între 0-14 ani) erau 1.439.537 persoane, adulți (persoane cu vârste între 15-64 ani) erau 5.651.042 persoane, vârstnici (persoane de 65 de ani şi peste) erau 1.827.195 persoane. Ponderea tinerilor din rural era de 16,14%, ponderea adulților de 63,36%, iar cea a vârstnicilor de 20,48% în totalul populaţiei rurale. Aceste date arată că ruralul românesc are o populaţie îmbătrânită din punct de vedere demografic, proces ferm şi de lungă durată.

Indicele de îmbătrânire demografică calculat ca raport, exprimat procentual, între efectivul populaţiei vârstnice la efectivul populaţiei tinere este de 126%, ceea ce înseamnă că, în mediul rural, la 126 de persoane cu vârste de 65 de ani şi peste corespund 100 de persoane cu vârste între 0-14 ani. Raportul de dependență calculat ca raport, exprimat procentual, între efectivul populaţiei tinere împreună cu efectivul populaţiei vârstnice împărțit la populaţia adultă este de 57%, ceea ce înseamnă că la 57 de tineri şi vârstnici revin 100 de persoane active economic.

Figura 4. Piramida vârstelor în funcţie de mediul de rezidenţă

În figura 4 am reprezentat grafic piramida vârstelor populaţiei din România, în funcţie de mediile de rezidenţă, pentru anul 2020, din care rezultă că populaţia rurală este ceva mai îmbătrânită decât populaţia urbană: segmentele de populaţie tânără din mediul rural sunt mai reduse decât cele din mediul rural, pe când segmentele de populaţie vârstnică din mediul rural sunt mai extinse prin comparație cu cele din mediul rural.

Îmbătrânirea demografică implică o serie de consecințe socioeconomice care trimit la sustenabilitatea financiară a sistemelor publice de pensii, la creşterea cheltuielilor cu asistenta medicală şi cu asistenţa socială a persoanelor vârstnice. În mediul rural, îmbătrânirea demografică afectează mai ales femeile vârstnice singure, care nu beneficiază de sprijin din partea rudelor sau a vecinilor şi, de cele mai multe ori, nici din partea autorităţilor locale.

Regândirea modului în care ne raportăm la creşterea ponderii persoanelor vârstnice în totalul populaţiei trebuie să țină seama de obiectivele de dezvoltare durabilă ale *Agendei 2030*, în special cele referitoare la eradicarea sărăciei, asigurarea sănătăţii, promovarea egalităţii de gen, calitatea vieţii, toate circumscrise principiului *no one will be left behind*.

Aspecte demografice privind calitatea vieţii de familie în mediul rural

Situaţia familiei este descrisă din punct de vedere demografic prin indicatorii referitori la nupțialitate (numărul de căsătorii; rata nupţialităţii; vârsta medie la prima căsătorie), divorțialitate (numărul de divorțuri; rata divorțialității), natalitate şi fertilitate (numărul de născuți-vii; rata natalităţii, rata fertilităţii, vârsta medie a mamei la prima naştere, numărul de copii născuți în afara căsătoriei).

Nupţialitatea reprezintă un factor important care influenţează natalitatea. În România, familia continuă să fie o instituție valorizată social, uniunile consensuale nefiind la fel de răspândite ca în alte ţări europene, iar parteneriatele civile încă nu sunt legalizate. Statisticile oficiale care descriu mişcarea naturală a populaţiei arată că vârsta la prima căsătorie a crescut continuu în ultimul deceniu. Tinerii decid să se căsătorească atunci când au definitivat pregătirea profesională, au un loc de muncă, dispun de resursele materiale necesare pentru un trai decent. Creşterea vârstei medii la prima căsătorie conduce la o creștere a vârstei la care femeile decid să aibă un copil. În ultimii ani, tot mai mulți copii se nasc în afara căsătoriei, inclusiv în mediul rural.

Fenomenul „amânării căsătoriei" a luat o amploare tot mai mare în ultimii ani. Tinerii amână căsătoria şi/ sau nu mai vor să aibă copii din diferite motive care țin de carieră, timpul petrecut la locul de muncă, venituri insuficiente, schimbarea valorilor sociale, concepțiile despre lume şi viaţă. Vârsta medie la prima căsătorie în mediul rural a crescut cu cinci ani în anul 2019, faţă de anul 1990.

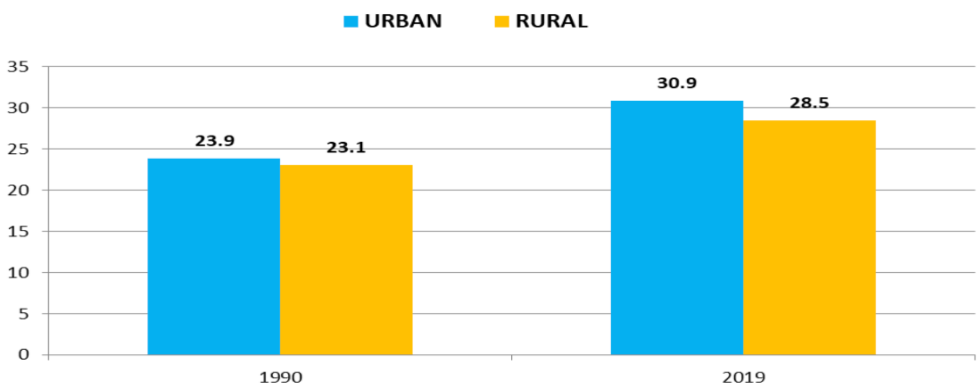

Figura 5. Vârsta medie (ani) la prima căsătorie (urban vs. rural) în 2019 faţă de 1990

În anul 1990, rata divorțialității (numărul divorțurilor dintr-un an raportat la populația de la 1 iulie din statistica curentă a anului respectiv, exprimată în numărul de divorțuri la 1000 de locuitori) a fost 1,42‰, iar în anul 2019 de 1,36‰. În anul 2019, rata divorțialității în mediul urban era de 1,53‰, în timp ce în mediul rural

de 1,15%. Din punct de vedere statistic, rata divorțialității nu prezintă evoluții semnificative în perioada 1990-2019.

Scăderea natalităţii este influențată şi de creşterea vârstei medii la prima căsătorie, explicată de prelungirea școlarizării, preocuparea pentru angajare şi carieră, precum şi de noul comportament demografic generat de condiţiile de viaţă ale societății românești. În mediul rural, vârsta medie la prima naştere a crescut cu 4 ani în anul 2019, comparativ cu anul 1990.

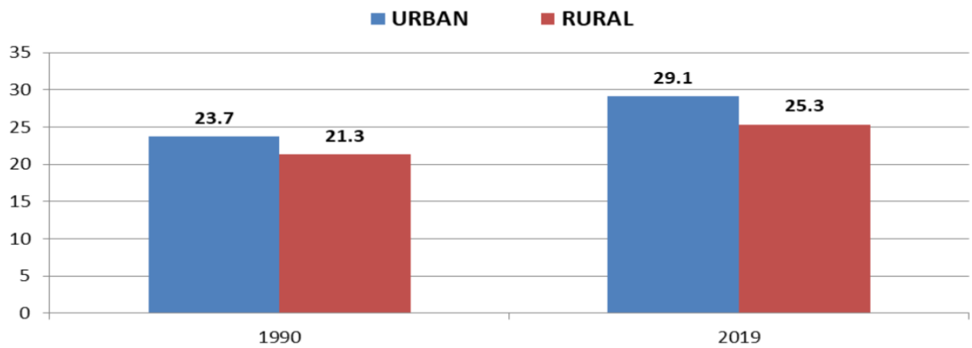

Figura 6. Vârsta medie (ani) la prima naştere (urban vs. rural) în 2019 faţă de 1990

Datele INS care descriu mişcarea naturală a populației arată că, în anul 2019, rata generală a fertilității (numărul născuților-vii dintr-un an raportat la populația feminină de 15-49 de ani de la 1 iulie din statistica curentă a anului respectiv, exprimată în numărul de născuți-vii la 1000 femei de vârstă fertilă) a fost de 46,3‰. Rata fertilității pentru femeile rezidente în urbanul românesc a fost de 45,4‰, în timp ce pentru femeile rezidente în ruralul românesc a fost de 47,4‰. În alți termeni, femeile din mediul rural sunt mai fertile decât cele din mediul urban, rata fertilității în rural fiind cu două puncte procentuale mai mare decât în mediul urban.

România este în topul țărilor cu cele mai multe mame minore/ adolescente. Conform datelor furnizate de INS, în anul 2019, s-au înregistrat un număr de 18.180 de născuți-vii având mame cu vârste cuprinse între 15-19 ani şi un număr de 753 de născuți-vii cu mame având vârste mai mici de 15 ani. Maternitatea adolescentină este explicată de educația precară în cadrul familiei de origine şi/ sau la școală. Indicatorul privind numărul de născuți-vii după vârsta mamei nu este diseminat de către INS pe medii de rezidenţă. Ca ipoteză de lucru putem avansa că, în mediul rural, educația pentru sănătate, educația sexuală, educația contraceptivă sunt dimensiuni ale educației insuficient cultivate. Părinții sunt tot mai ocupați, nu alocă timp suficient pentru a discuta cu copiii aspecte care țin de viaţa sexuală, despre comportamentul reproductiv şi contraceptiv. În scoli, mai ales în mediul rural, aspectele legate de viaţa sexuală sănătoasă sunt mai degrabă un tabu.

Consecințele maternității la mamele minore pot fi destul de grave. Drumul mamelor minore spre autonomie, spre libertate şi viaţă primară este întrerupt brusc. Mamele minore sunt forţate să se adapteze rapid la rolul de mamă în condiţiile în care rareori beneficiază de sprijinul familiei de origine. Mulți copii care au mame minore sunt vulnerabili, în risc de abandon în instituțiile rezidențiale ale statului.

Aspecte statistice privind sărăcia în mediul rural

Sărăcia este definită prin insuficienţa sau absenţa resurselor materiale, financiare, educaţionale, sociale necesare achiziționării bunurilor şi serviciilor pentru asigurarea unui nivel minim/ acceptabil/ decent de trai. Într-un studiu dedicat sărăciei în mediul urban vs. mediul rural din România anului 2008, se arată că sărăcia de consum este mai profundă în mediul rural decât în mediul urban. Cu alte cuvinte, distanța între pragul de sărăcie (fie acesta alimentar, de sărăcie extremă sau de sărăcie totală) şi consumul mediu al gospodăriilor sărace este aproximativ de trei ori mai mare în mediul rural faţă de mediul urban (Paraschiv, 2008).

Din punct de vedere sociologic, starea de sărăcie poate fi operaționalizată în două dimensiuni importante: (1) *sărăcia absolută* atunci când este periclitată asigurarea nevoilor umane fundamentale (hrană, îmbrăcăminte, adăpost) şi (2) *sărăcia relativă* care se referă la o stare de deprivare materială raportată la nivelul de trai şi modul de viaţă dominant (minimul decent de viaţă) în societate.

Pentru măsurarea sărăciei relative se utilizează un set complex de indicatori statistici care descriu dimensiunea, incidenţa, profilul şi gravitatea fenomenului sărăciei din fiecare ţară, asigurând comparabilitatea la nivel internaţional. Indicatorul principal îl constituie venitul bănesc disponibil al unei persoane, într-un anumit moment de timp. Prin intermediul acestei metode se determină persoanele ale căror resurse sunt mai mici decât ale restului populaţiei, prin raportare la un prag al sărăciei, care mai este numit şi „linie a sărăciei". În anul 2019, pentru România, pragul sărăciei relative a fost calculat la 10.753 lei, ceea ce înseamnă un venit mediu lunar pe adult-echivalent de 896 lei. Rata sărăciei relative se defineşte ca fiind ponderea persoanelor sărace în totalul populatiei. Se consideră sărace persoanele din gospodăriile care au un venit disponibil pe adult-echivalent mai mic decât nivelul pragului de sărăcie. După mai bine de un deceniu de integrare europeană, rata sărăciei relative în România a scăzut doar cu un punct procentual: de la 24,6% în anul 2007 la 23,8% în anul 2019. Din figura următoare rezultă că mediul rural este mult mai afectat de sărăcie decât mediul urban: în anul 2019, rata sărăciei relative în mediul rural era de 38,1%, iar în mediul urban de 12,8%.

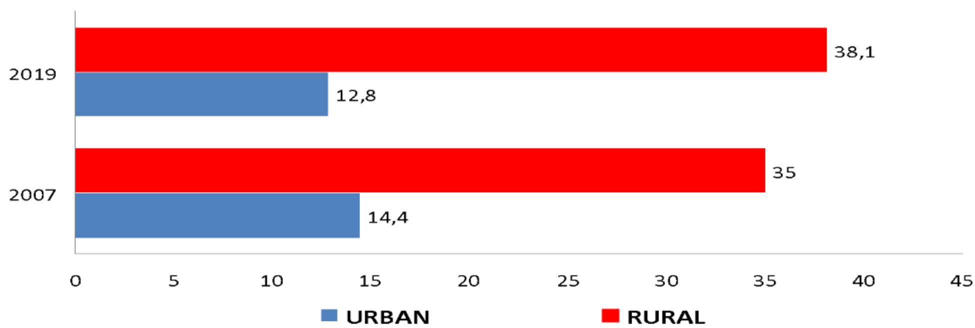

Figura 7. Rata sărăciei relative pe medii de rezidenţă: 2019 comparativ cu 2007

Dacă statul român nu ar fi alocat fonduri pentru măsuri de intervenţie socială sub forma transferurilor sociale (alocaţiile pentru copii, prestaţiile familiale, ajutoarele pentru şomaj, indemnizaţiile pentru persoanele cu handicap, bursele şcolare şi

universitare, ajutoarele pentru persoanele cu venituri reduse, inclusiv venitul minim garantat etc.), rata sărăciei la nivel naţional ar fi urcat la 28,1%, iar în mediul rural ar fi afectat 45% din populaţie, după cum se observă în figura următoare.

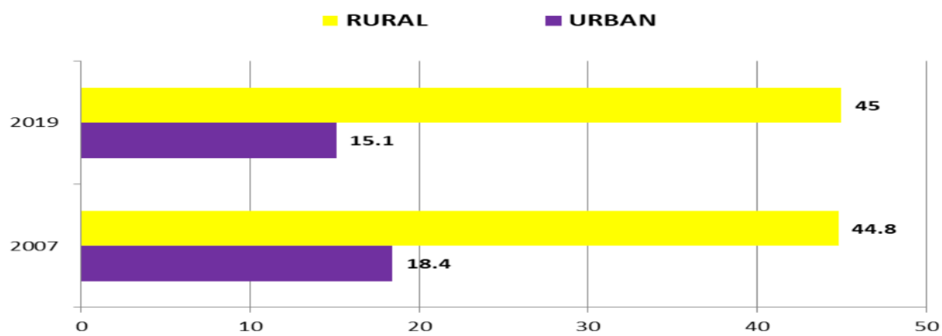

Figura 8. Rata sărăciei relative (%) pe medii de rezidenţă înainte de transferurile sociale (exclusiv pensiile)

Consecinţele psiho-sociale ale sărăciei, în special a celei cronice (de lungă durată) pot fi deosebit de grave: deprivare materială severă (întârzieri la plata utilităţilor, hrană precară, probleme de locuire), incapacitatea de a găsi un loc de muncă, alterarea inițiativei personale, implicarea în activități ilicite, munca fără forme legale, consum de alcool, violenta domestică, creşterea infracțiunilor. Persoanele de 55 de ani şi peste care ajung în sărăcie cu greu mai reuşesc să iasă din această situație dificilă fără ajutorul familiei, prietenilor, psihologilor şi asistenților sociali, a specialiştilor în evaluare, mediere, orientare şi angajare în muncă.

Referind-se la spațiul social românesc contemporan, sociologul Ilie Bădescu şi cercetătorii de la Institutul de Sociologie al Academiei Române consideră că acesta se prezintă ca o „topografie a discriminării", în favoarea mediului urban. Țăranul român de astăzi este cel mai adesea ignorat de politicile de investiții guvernamentale, nu beneficiază de investiții în infrastructura caracteristică unei vieți civilizate, nu are acces la servicii publice de calitate în aceeași măsură ca orășeanul. În ultimii 20 de ani, guvernele au aplicat o „strategie minimal-managerială" în raport cu nevoile oamenilor de sat, nota definitorie a acesteia fiind restrângerea accesului comunităților mici de la orice tip de servicii publice civilizate. S-au desființat gările feroviare rurale, şcolile sătești, dispensarele rurale, oficiile poştale, asistența socială nu acoperă toată gama de nevoi sociale și nu este accesibilă tuturor comunităților/cătunelor îndepărtate (Bădescu *et. al*, 2013).

Piața muncii în mediul rural: ocuparea şi șomajul

Dezvoltarea mediului rural depinde într-o mare măsură de relația sat-oraş: accesul populaţiei rurale la locurile de muncă din oraşe, dezvoltarea rezidențială a comunelor aflate în proximitatea oraşelor prin schimbările de domiciliu din urban spre rural, extinderea platformelor industriale şi comerciale către localitățile rurale din zonele metropolitane (Mihalache, 2013; 2020).

Pentru evaluarea resurselor de muncă şi a modului în care sunt utilizate acestea

în diferitele ramuri şi sectoare de activitate economica-socială, Institutul Naţional de Statistică utilizează două serii de date statistice: datele din Balanța forței de muncă (BFM) şi datele furnizate de Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO). BFM permite construirea unor indicatori comparabili în timp, la nivel naţional şi teritorial (regiuni de dezvoltare, judeţe), iar AMIGO asigură comparabilitate în timp, la nivel naţional şi internaţional. Indicatorii statistici care rezultă din prelucrarea celor două serii statistice (BMF şi AMIGO) nu sunt comparabili deoarece metodele de colectare a datelor, perioadele de referință şi sfera de cuprindere sunt diferite. Cu toate acestea, analiza statistică a datelor din ambele serii oferă o imagine completă asupra dinamicii resurselor de muncă şi a pieţei forţei muncii. Pentru articolul de faţă voi utiliza exclusiv metodologia (definiţiile, indicatorii şi datele) furnizate de balanţa forţei de muncă (INS, 2020 b).

Rata de activitate a resurselor de muncă care se calculează ca raport, exprimat procentual, între populaţia activă a fost de 53,4% din totalul populaţiei în vârstă de muncă (15-64 de ani) din mediul rural, comparativ cu 55,8% în mediul urban. Acest indicator statistic caracterizează oferta potenţială a forţei de muncă care, după cum se observă în figura 9, în mediul rural este mică comparativ cu mediul urban.

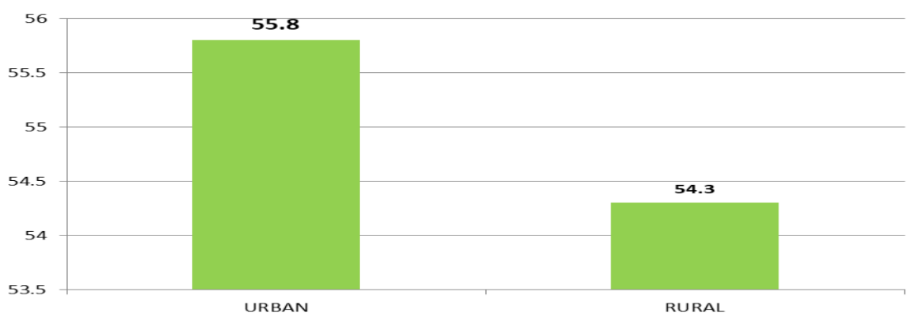

Figura 9. Rata de activitate pe medii de rezidenţă în anul 2019 (%)

Rata de ocupare calculată ca raport, exprimat procentual, între populaţia ocupată şi populaţia în vârstă de muncă în mediul rural a fost de 51,8% din totalul populaţiei în vârstă de muncă (15-64 de ani) mediul rural, comparativ cu 53,9% în mediul urban.

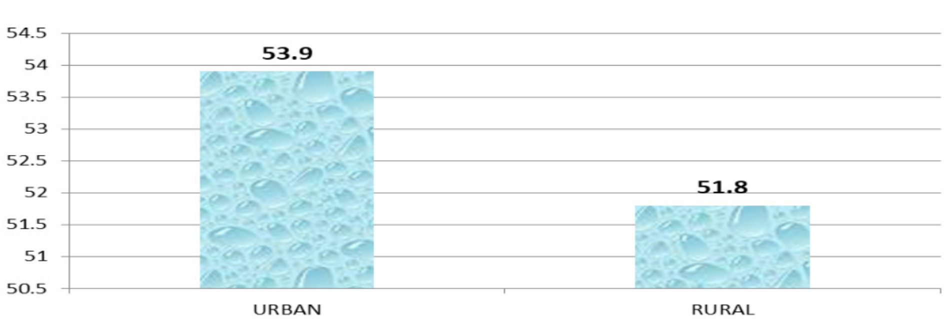

Figura 10. Rata de ocupare în muncă pe medii de rezidenţă în anul 2019 (%)

Rata şomajului calculată ca raport, exprimat procentual, între numărul de şomeri

şi populaţia activă a fost de 4,5% în mediul rural, cu un punct procentual mai mare decât în mediul urban. Conform metodologiei BFM, şomerii sunt persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă, luate în evidenţa Agenţiilor judeţene pentru ocuparea forţei de muncă, care sunt indemnizate sau fără indemnizaţie de şomaj.

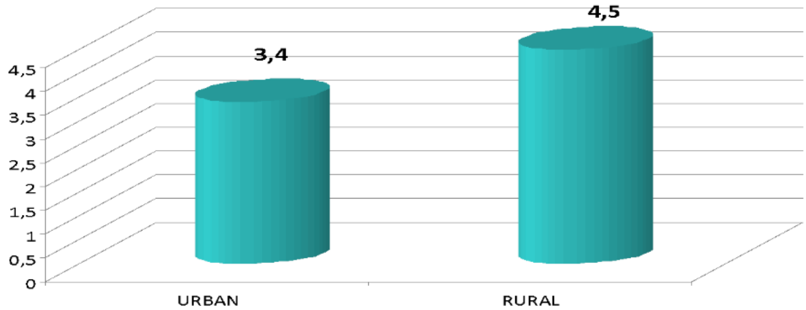

Figura 11. Rata şomajului pe medii de rezidenţă în anul 2019 (%)

Ancheta asupra calităţii vieţii (ACAV) realizată de INS arată că, din totalul gospodăriilor investigate, cele în care trăiesc persoane ocupate reprezintă 65,3%, în mediul urban ponderea fiind ceva mai mare decât în mediul rural (66,1% faţă de 64,4%). În cadrul gospodăriilor care au în componență persoane ocupate, cea mai mare frecvența o au gospodăriile cu 2 persoane ocupate (44,2%), urmate la mică distanță de gospodăriile în care există o singură persoană ocupată (43,6%) în timp ce gospodăriile în care se găsesc 3 sau mai multe persoane ocupate reprezintă doar 12,2%. Ultimul tip de gospodării are o reprezentare ceva mai ridicată în mediul rural.

Printre gospodăriile care au dificultăți cu acoperirea cheltuielilor curente se numără cele în care capul gospodăriei este șomer (69%), agricultor (48,3%), şi din cele conduse de alt statut (60,6%). Gospodăriile în care capul gospodăriei este agricultor sunt preponderente în mediul rural, de unde rezultă un nivel scăzut al calităţii vieţii prin raportare la mediul urban. Aceeași ACAV arată că, în anul 2019, doar puţin peste jumătate din gospodăriile rurale beneficiază de avantajele oferite de existenta unei băi şi a grupului sanitar. Potrivit INS, aprecierea sub aspect bănesc a nevoilor gospodăriilor evidențiază diferențele mari între condiţiile de trai ale gospodăriilor din cele două medii de rezidență, în special în zona grupelor extreme de venituri considerate necesare (INS, 2020 a).

Potrivit sociologului Ioan Mărginean de la Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii (ICCV), subdezvoltarea economică a ruralului românesc este explicată în principal de cauze de natură istorică şi politică. Din punct de vedere istoric, se are în vedere prelungirea excesivă a relațiilor feudale în agricultură până în epoca modernă. În ceea ce privește cauzele de ordin politic sunt menționate întârzierea aplicării reformei agrare în perioada interbelică, naționalizarea abuzivă/ confiscarea proprietăților de către regimul comunist, restrângerea ruralului prin desființarea satelor în ultimul deceniu comunist. În perioada postcomunistă, modul în care au fost concepute şi implementate legile fondului funciar prin care se reconstituiau proprietățile confiscate de regimul comunist a bulversat încă o dată dezvoltarea

agriculturii şi a spaţiului rural care rămân părțile cele mai puţin dezvoltate ale societăți românești (Mărginean, 2006).

Concluzii

Satul românesc contemporan este martorul unor dezechilibre sociodemografice tot mai vizibile. Depopularea este una dintre problemele cele mai grave cu care se confruntă mediul rural din România. Nivelul scăzut de trai și dorința de a se bucura de beneficiile societăților caracterizate de bunăstare socială și economică determină tot mai mulți tineri și adulți să emigreze. Chiar dacă fertilitatea femeilor din mediul rural rămâne superioară celor din mediul urban, numărul de născuți-vii care revin la 1000 de femei fertile rezidente în rural nu asigură înlocuirea naturală a generațiilor. Acest fapt explică sporul natural negativ.

Sporul natural negativ și migrația externă sunt forțele motrice ale procesului de scădere a populației rurale. Cu cât satele sunt mai îndepărtate de centrele urbane, cu atât mai mult populația de tineri și adulți tineri (15-45 de ani) este supusă riscului migrației. Îmbătrânirea demografică a mediului rural este o consecință directă a depopulării satelor. Conform statisticilor oficiale, ponderea populației vârstnice în totalul populației rurale depășește 20%, ceea ce înseamnă că procesul de îmbătrânire demografică a ruralului românesc este ferm și de lungă durată. Localitățile rurale aflate la distanțe mari de centrele urbane, legate printr-o infrastructură de transport rutier și/ sau feroviar precară, sunt epuizate ca potențial uman, excluse din proiectele de investiții pentru dezvoltare. În aceste localități casele părăsite și cele locuite de persoane vârstnice par că se contopesc cu pământul din care au ieșit cândva.

Datele demografice descriu o familie rurală mult diferită de imaginea pe care o aveam despre familia tradițională din satul interbelic sau chiar mai recent. Oamenii satului se căsătoresc mai târziu, fapt demonstrat și de creșterea vârstei medii la prima căsătorie. Amânarea căsătoriei influențează și decizia de a avea copii. Cu toate acestea, maternitatea adolescentină este o problemă socială din ce în ce mai prezentă în mediul rural. Tot mai mulți copii se nasc în afara căsătoriei, inclusiv în mediul rural. O explicație a acestei tendințe sociale trebuie căutată în diluarea valorilor familiei tradiționale rurale afectată în ultimii ani ai regimului comunist de migrația rural-urbană, iar după 1990 de migrația externă, industrializarea forțată a unor zone rurale sau periurbane.

Populația rurală este afectată de sărăcie de trei ori mai mult decât populația urbană. Femeile singure, femeile vârstnice, femeile cu copii în întreținere din mediul rural sunt cele mai expuse riscului sărăciei și excluziunii sociale. Serviciile de asistență socială nu acoperă toată plaja de nevoi cu care se confruntă persoanele aflate în situația de vulnerabilitate din mediul rural și, cel mai adesea, sunt furnizate de persoane care nu au instruirea adecvată. Indicatorii statistici care caracterizează piața muncii în mediul rural (ocuparea, câștigurile salariale, șomajul) completează tabloul dezechilibrelor socioeconomice dintre lumea satului și lumea orașului din România după aderarea la Uniunea Europeană. Dezvoltarea durabilă a orașelor și comunităților – obiectivul de dezvoltare durabilă nr. 11 din Agenda 2030 – ar putea constitui o sursă de inspirație pentru o strategie de dezvoltare durabilă a ruralului românesc pentru perioada 2020-2030.

Bibliografie

- Baciu, I.-C., Iftimoaei C. „Statistical Analysis of the Labour Resources in Romania Before COVID-19 Pandemic Crisis", *Scientific Annals of „Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi. (New Series) Sociology and Social Work Section – XIII-th Volume*, No.2/2020.
- Baciu, I.-C., Iftimoaei C. „Statistical Analysis of the Socio-demographic and Economic Characteristics of Rural Areas in Romania After EU Accession", în *Agricultural Economics and Rural Development: Realities and Perspectives for Romania*. Bucureşti: Editura ASE, 2018.
- Bădescu, I. *et. al*. *România rurală. Prioritate a unei strategii de politici sociale*. București: Institutul de Sociologie al Academiei Române, 2013.
- Iftimoaei, C. „Efectele depopulării cauzate de migraţia economică în Occident", *Blogurile Adevărul*: https://adevarul.ro/news/societate/efectele-depopularii-cauzate-migratia-economica-occident-1_5ff9ebd65163ec4271c4c086/index.html, ultima accesare mai 2021.
- Iftimoaei, C. „Demographic Aging in France and Romania. A Comparative Statistical Analysis", *Scientific Annals of „Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi. (New Series) Sociology and Social Work Section – XI-th Volume*, No.2/2018.
- Jemna, D.V. *Demografia României*. Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2018.
- Institutul Naţional de Statistică. *Baza de date TEMPO Online*: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table, ultima accesare mai 2021.
- Institutul Naţional de Statistică. *Condiţiile de viaţă ale populaţiei din România. Anul 2019.* Bucureşti: Editura INS, 2020 (a).
- Institutul Naţional de Statistică. *Labour Force in Romania. Employment and Unemployment. The Year 2019*. Bucureşti: Editura INS, 2020 (b).
- Mărginean I. „Condiţiile de viaţă ale populaţiei din mediul rural", în *Calitatea Vieţii*, XVII, nr. 1–2, 2006.
- Mărginean I., Precupeţiu, I. (coord). *Paradigma calităţii vieţii*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2001.
- Mihalache, F. *Mediul rural între 1990 și 2020. Transformări și decalaje*. Cluj Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2020.
- Mihalache, F. „Dimensiuni ale diferenţierii demografice în mediul rural după 1990", în Stănescu, I. şi Zamfir, C., *România la răscruce: opţiuni pentru viitor*. Bucureşti: Editura PRO Universitaria, 2015.
- Mihalache, F. „Activitatea economică în mediul rural şi coordonatele ocupării populaţiei", în R*evista Transilvană de Ştiinţe Administrative* 1(32)/2013.
- Netedu, A. (2016). *Demografie şi sociologia populaţiilor. Elemente teoretice şi practice*. Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza".
- Paraschiv, E. „Problema sărăciei în comunităţile urbane şi rurale din România", în *Revista Română de Sociologie*, serie nouă, anul XIX, nr. 3–4,

p. 423–451, Bucureşti, 2008.

- Pascaru, M. „Satul şi agricultura”, în Rotariu, T. şi Voineagu, V., *Inerţie şi schimbare. Dimensiuni sociale ale tranziţiei în România*. Iaşi: Editura Polirom, 2012.
- Rotariu, T, Dumănescu, L., Hărăguş, M. *Demografia României în perioada postbelică (1948-2015)*. Iaşi: Editura Polirom, 2017.
- Rotariu, T. *Studii demografice*. Iaşi: Editura Polirom, 2010.
- Rotariu, T. (2009). *Demografie şi sociologia populaţiei. Structuri şi procese demografice*. Iaşi: Editura Polirom, 2009.
- Sandu, D. *Lumile sociale ale migraţiei româneşti în străinătate*. Iaşi: Editura Polirom, 2010.
- United Nations (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld, ultima accesare mai 2021.

Capitolul 3 - Dezvoltarea unei taxonomii a indicatorilor de dezvoltare durabilă bazată pe investigarea percepției comunității locale. Studiu de caz județul Cluj

- Ionuț-Alexandru Spânu
- Alexandru Ozunu
- Ruxandra Malina Petrescu-Mag

Introducere

Aspectele ce țin de dezvoltarea durabilă sunt imperative în atingerea obiectivelor de dezvoltare dorite ale unei națiuni sau ale unei comunități locale. Mulți autori se referă la sustenabilitate ca la capacitatea de a coexista constant (McGregor 2004, López 2010, Bulc 2012, Pojani 2015, König 2020). Pentru mulți profesioniști, dezvoltarea durabilă este definită prin următoarele domenii sau piloni interconectați: de mediu, economic și social (Capra, 2015). O altă definiție posibilă pentru sustenabilitate include procesul socio-ecologic caracterizat prin urmărirea unui scop comun definit pe un termen lung (Wademberg, 2015). Sustenabilitatea a fost considerată relevantă în utilizarea resurselor naturale și regenerabile pe care oamenii se pot baza în continuare pentru randamentele lor pe termen lung, putând fi astfel accesibile și generațiilor viitoare (Straik, 2019). Conform raportului „Viitorul nostru comun" elaborat de Comisia Brundtland (1987), sustenabilitatea este definită ca fiind „satisfacerea nevoilor de azi fără a sacrifică abilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi". Cu toate acestea, utilizarea modernă a termenului de durabilitate este complexă, iar o definiție unanim acceptată nu există (Lackey R. 1995). Prezentul studiu încearcă să prezinte mai multe dimensiuni ale dezvoltării durabile în contextul românesc. Am considerat că în afară de autoritățile publice, locuitorii unei zone (oraș, județ, țară, regiune sau continent) joacă un rol esențial în atingerea unui obiectiv sau țintă de dezvoltare durabilă. Rolul lor este extrem de important, deoarece locuind în acele zone, comunitățile cunosc cel mai bine problemele cu care se confruntă zilnic membrii lor.

Prin urmare, un aspect foarte important, care trebuie luat în considerare, este percepția publicului cu privire la obiectivele de dezvoltare durabilă și prioritatea pe care aceștia o acordă indicatorilor specificați anterior/ unor anumiți indicatori. Multe studii de bune practici în implementarea strategiilor și planurilor (Milliken 2002, Exworthy 2002, Rugemalila 2015, Woodruff 2016, Howes 2017, Hudson 2019) arată că o comunitate ostilă va duce la eșecul implementării unor strategii sau planuri. Așadar, o comunitate pasivă va determina implementarea strategiilor sau a planurilor inutile, în timp ce o comunitate proactivă va duce contribui la succesul implementarea acelor documente strategice.

Metodologie

Prezentarea arealului de studiu

Județul Cluj este unul dintre cele mai bogate județe ale României, iar orașul Cluj-Napoca este al doilea cel mai important oraș după capitala țării, București. Din 2015, Cluj-Napoca a cunoscut un avânt economic datorită numărului tot mai mare de companii multinaționale care și-au stabilit puncte de lucru în oraș. Printre alți factori importanți, în ceea ce privește impulsionarea economiei Clujului, se numără universitățile care oferă o resursă umană diversă și înalt educată, sistemul de sănătate, cu numeroase clinici și spitale private. Chiar dacă din punct de vedere economic are una dintre cele mai mari creșteri din țară, Cluj-Napoca se confruntă, încă, cu mai multe probleme de mediu care scad calitatea vieții cetățenilor săi. O revizuire complexă a strategiei de dezvoltare a Clujului în perioada 2014-2020 ne permite să evidențiem punctele tari și punctele slabe ale acestui document, implementat parțial în acest interval. Începem cu punctele tari, și aici putem menționa multiculturalismul său, resursa umană înalt calificată, universități cu experți în toate domeniile și puterea economică în creștere (Fan 2019, Cianga 2020). Printre punctele slabe se numără problemele de mediu în ceea ce privește calitatea aerului, calitatea apei, gestionarea deficitară a deșeurilor și comunitățile periferice care se confruntă cu excluziunea socială (Petrescu-Mag 2016, Vincze 2019, Popescu 2020,). De asemenea, un alt punct slab este incapacitatea autorităților publice de a utiliza expertiza deținută de academicieni și de a o pune în practică. Cu toate acestea, spre deosebire de alte orașe din România de aceeași dimensiune cu orașul Cluj-Napoca, se pot observa progrese demne de menționat, precum, primăria acestui oraș este prima din România care începe să transforme transportul public convențional într-unul electric, prietenos cu mediul.

Revizuirea literaturii de specialitate

Conceptul de dezvoltare durabilă din anii ‚80 până în prezent a evoluat în modul de definire a celor trei piloni: social, de mediu și economic. Sustenabilitatea se concentrează pe satisfacerea nevoilor generației actuale, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface nevoile. Așa cum este specificat și mai sus, cei trei piloni ai durabilității au o interconectare puternică datorită faptului că sunt dependenți unul de celălalt (Moldan B. și colab. 2012)._Sustenabilitatea economică se referă la practicile care susțin creșterea economică pe termen lung fără a afecta negativ aspectele sociale, de mediu și culturale ale comunității. Majoritatea unităților administrativ-teritoriale folosesc indicatori de dezvoltare [UAT] ca suport solid, atunci când iau în considerare diferite decizii. O altă tendință importantă este utilizarea indicatorilor în gestionarea orașelor pentru a crește transparența față de cetățeni prin intermediul tablourilor de bord ale UAT-urilor (Dameri, 2017). Anterior, indicatorii orașului au fost clasificați în funcție de modul în care erau dezvoltați (Reed, Fraser, Dougill 2006) sau evaluați (Garau, Pavan 2018). Pe de o parte, societatea umană și mediul înconjurător sunt dependente de economie, deoarece o economie slab performantă duce la o societate care se confruntă cu nevoi. Pe de altă parte, o economie puternică, bazată pe exploatarea nesustenabilă a mediului, va duce

la o societate nesănătoasă și la un patrimoniu ecologic deteriorat pentru generațiile viitoare. Economia trebuie să funcționeze într-un mod durabil, sprijinind nevoile societății și dând dovadă, de asemenea, de grijă față de mediu.

Sustenabilitate socială. Abordările dimensiunii sociale a dezvoltării durabile sunt la fel de diverse precum abordările pilonului economic. După cum s-a menționat într-un studiu anterior (Martin, 2005), o definiție specifică a dimensiunii sociale din cadrul dezvoltării sustenabile este mai puțin clară. Diversitatea condițiilor economice, sociale și culturale din fiecare țară face foarte dificilă dezvoltarea unei definiții uniforme a durabilității sociale. Black (2004) a definit durabilitatea socială ca „măsura în care valorile sociale, identitățile sociale, relațiile sociale și instituțiile sociale pot continua în viitor”. Există multe domenii care dictează dacă o societate este durabilă sau nu. După cum s-a menționat mai sus, economia joacă un rol important în bunăstarea unei societăți, atunci când considerăm că o economie săracă și nesustenabilă va duce la o societate săracă și vulnerabilă. Cu toate acestea, putem vedea, de asemenea, că multe domenii precum ecologia sunt lăsate în urmă la nivel mondial. Principalul motiv poate fi atribuit faptului că majoritatea economiilor sunt în creștere prin exploatarea resurselor naturale, iar această exploatare provoacă poluarea aerului, contaminarea apei sau a solului. De asemenea, urbanizarea este privită de multe ori ca o problemă, deoarece extinderea limitelor orașului înseamnă dispariția habitatelor naturale, prin schimbarea destinației terenurilor.

Sustenabilitatea mediului este reprezentată de coexistența unei economii și societăți durabile în armonie cu un mediu sănătos și echilibrat din punct de vedere ecologic. Este evident că această stare de echilibru nu a fost atinsă de nici o țară până acum. Cu toate acestea, pot exista numeroase discuții despre sustenabilitatea mediului la nivel local, în care anumite zone, orașe sau sate adoptă un stil de viață mai puțin invaziv față de mediu. În acest sens, există multe direcții în curs de implementare la nivel mondial, cum ar fi investițiile în energii regenerabile, scăderea emisiilor de CO2 în cadrul diverselor inițiative (a se vedea, de exemplu, mecanismele flexibile din cadrul Protocolului de la Kyoto), protejarea speciilor pe cale de dispariție și a habitatelor lor, precum și utilizarea resurselor naturale într-un mod durabil (un rol important îl au în acest sens Programele de Acțiune pentru Mediu, respectiv Pactul Verde). Pentru a crea un mediu (local, regional, rural sau urban) durabil, primul lucru care trebuie făcut este să identificăm cauzele profunde ale problemelor din acea comunitate, apoi să acționăm în consecință.

Descrierea metodelor

Pentru a afla percepția localnicilor cu privire la nevoile lor legate de dezvoltarea durabilă, a fost aplicat un chestionar cetățenilor județului Cluj. Chestionarul a fost aplicat în perioada 15.04.2020-05.06.2020. Obiectivul stabilit a fost acela de a identifica percepțiile oamenilor despre dezvoltarea durabilă. Pentru aceasta, li s-a cerut, de asemenea, să ofere un scor (de la deloc important la foarte important) indicatorilor de durabilitate selectați. Rezultatele au arătat opinia publicului cu privire la prioritățile de dezvoltare durabilă în ceea ce privește mediul în care trăiesc. Scopul acestui demers este acela de a obține “aprobarea” cetățenilor județului Cluj asupra taxonomiei dezvoltate. Pentru a ne asigura că ancheta va acoperi cât mai multe opinii,

am intervievat cetățeni din următoarele zone: Cluj-Napoca, Apahida, Baciu, Băișoara, Beliş, Feleacu, Florești, Geacă, Huedin, Luna, Turda, Câmpia Turzii, Dej și Gherla. Toate aceste orașe și sate fac parte din județul Cluj. Prin urmare, orice direcție privind dezvoltarea durabilă adoptată de Consiliul Județean îi afectează direct.

Am considerat că un indicator, pentru a fi considerat validat, trebuie să fie evaluat ca „foarte important" de peste 50% dintre respondenți. În cadrul acestui sondaj, șapte indicatori de dezvoltare durabilă au fost selectați ca fiind cei mai relevanți pentru județul Cluj. Selecția indicatorilor a fost făcută luând în considerare cei trei piloni ai durabilității.

Prin urmare, au fost selectați doi indicatori din pilonul economic (*„Rata șomajului" / „Locurile de muncă"* și *„Creșterea economică"*), alți doi indicatori au fost selectați din pilonul social (*„Sănătate și locuințe"*) și trei au fost aleși din pilonul privind mediul (*„Spații verzi"*, *„Reducerea gazelor cu efect de seră" / „Eficiență energetică și mobilitate"*). Sondajul a fost realizat folosind instrumente Google (Chestionarele Google) și a fost distribuit online, folosind mesaje directe (e-mail, WhatsApp, Skype, iMessages) sau distribuit pe rețelele sociale, precum Facebook sau Instagram.

Taxonomia indicatorilor de dezvoltare durabilă

A fost elaborată o taxonomie de șapte indicatori de dezvoltare durabilă, din diferite surse. Punctul forte al taxonomiei constă în faptul că indicatorii de dezvoltare durabilă au fost selectați din toți cei trei piloni. Au fost selectați doi indicatori din sectorul economic, trei dintre ei reprezentând indicatori de mediu și ceilalți doi redând pilonul social. Oamenii au fost rugați să selecteze un răspuns de la 1 la 5 (unde 1= deloc important, …, 5= foarte important) pentru fiecare indicator. Acest studiu ar putea fi realizat și de autoritățile publice, înainte de a implementa noi politici sau strategii pentru a evita pe viitor astfel de probleme. Un aspect original al acestui demers este că, prin efectuarea acestui tip de studiu, autoritățile publice vor intra din nou în contact cu membrii comunității care i-au ales practic, având, astfel, posibilitatea de a oferi soluțiile potrivite care să răspundă nevoilor reale ale cetățenilor.

Relevanța fiecărui indicator selectat pentru județul Cluj:

1. Rata șomajului / Locuri de muncă - rata șomajului este un standard semnificativ de calitate a vieții în rândul comunităților contemporane și fiecare oraș sau județ dorește să-l mențină cât mai scăzut posibil, dat fiind faptul că există o strânsă legătură între veniturile cetățenilor și locurile de muncă. Rata șomajului din județul Cluj este de 1,7%, conform datelor furnizate de Direcţia Judeţeană de Statistică Cluj.
2. Creșterea economică - acest indicator are o mare importanță pentru orice comunitate locală, dar nu numai, dat fiind faptul că având o creștere economică durabilă, numărul locurilor de muncă va crește, reducând rata șomajului și generând, astfel, resurse financiare. În raportul privind *„Proiecţia principalilor indicatori economico-sociali în profil teritorial până în 2023"*, elaborat de Comisia Naţională de Strategie şi Prognoză, se arată că județele Cluj și Ilfov au înregistrat cea mai mare creștere economică din România pe parcursul anului 2019, respectiv 6,1% fiecare.
3. Spațiile verzi - atunci când se face referire la un standard de viață de

înaltă calitate, există o legătură directă între spațiile verzi și timpul liber, respectiv tipul de activități desfășurate în aer liber. Pentru cel de-al doilea oraș ca mărime din România, spațiile verzi sunt de mare interes. În anul 2014, Primăria Cluj-Napoca a lansat proiectul „Clujul Verde (Dezvoltare durabilă)", care dorește să fie o planificare strategică a municipiului pe perioada 2014-2020. Unul dintre subpunctele acestui proiect este legată de introducerea în planurile strategice de dezvoltare a conceptului „verde și primitor", în cadrul căreia, se pune și problema spațiilor verzi din oraș.

4. Eficiența energetică - majoritatea orașelor românești folosesc sisteme vechi de încălzire, iar multe clădiri nu sunt reabilitate termic, ceea ce duce la o risipă de energie termică. Pentru ca un oraș să devină durabil, trebuie să se orienteze către sisteme eficiente din punct de vedere energetic. Deși la nivel de județ nu există strategii sau date despre eficiența energetică, primăria municipiului Cluj-Napoca a aderat la eficientizarea energetică a clădirilor publice și rezidențiale din municipiul Cluj-Napoca prin Programul Operațional Regional 2014-2020 AXA PRIORITARĂ 3, PRIORITATEA DE INVESTIȚII 3.1.
5. Mobilitate - relevanța acestui indicator se reflectă în calitatea transportului public, a transportului metropolitan, a traficului urban și a rețelei feroviare dintr-o anumită zonă dată. Pe baza acestui indicator, toată logistica unei zone ar putea fi ori bine dezvoltată, ori săracă. Deși la nivel de județ nu există date clare despre acest indicator, primăria municipiului Cluj-Napoca a adoptat Planul de Mobilitate Urbană Durabilă, care are ca obiectiv operațional îmbunătățirea operării flotei și scăderea costurilor de mentenanță prin înlocuirea strategică a vehiculelor de transport în comun, pentru standarde înalte de accesibilitate și deplasare. Achiziționarea de mijloace de transport în comun ecologice, pentru îmbunătățirea și modernizarea transportului public de călători, reprezintă deziderатul principal al polului de creștere Cluj-Napoca, în perioada 2016-2020.
6. Sănătatea - este unul dintre cei mai comuni indicatori pentru măsurarea calității vieții dintr-o anumită zonă, deoarece arată cât de sănătoasă este populația și, de asemenea, cât de rezilient este sistemul medical în fața anumitor situații critice (cum ar fi pandemiile).
7. Locuințe (în sensul de acces la locuințe: prețul de achiziție și întreținere)- acest indicator are o importanță distinctă, în special în orașele în creștere, cum ar fi Clujul, unde se mută tot mai mulți oameni. Oamenii trebuie să beneficieze de politici echitabile de acces la locuințe.

Rezultate

Înainte de a analiza rezultatul scorurilor atribuite fiecărui indicator, este esențial să cunoaștem profilul respondenților pentru a înțelege mai bine nevoile la care ne raportăm. Având în vedere dimensiunea județului Cluj, care este de 6 674 km2, faptul că acest sondaj a atins 14 UAT, orașe și sate diferite oferă rezultatelor o relevanță suplimentară. După cum s-a menționat mai sus, în secțiunea 2.3, un indicator trebuie să primească peste 50% marca „Foarte important" pentru a fi validat ca fiind potrivit pentru Cluj. Scopul chestionarului a fost să ajungem la cât mai mulți cetățeni din

orașele și satele din județul Cluj pentru a avea o imagine cât mai completă a nevoilor reale ale oamenilor. Figura 1 arată câți respondenți au avut acces la acest studiu și de unde au trimis răspunsurile. Numărul total al participanților a fost de 325.

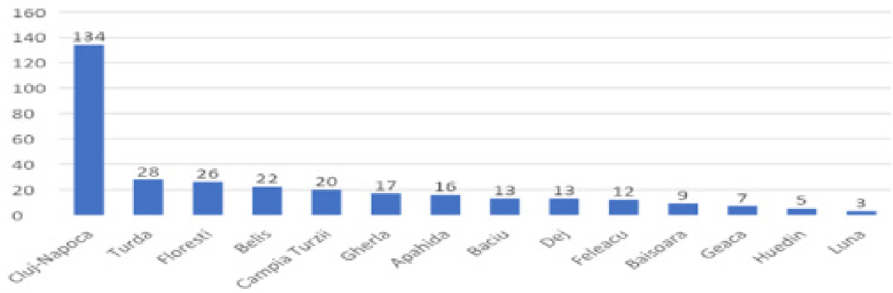

Fig. 1 Reședința respondenților

Pentru a înțelege bine profilul respondentului, vârsta este un detaliu important pentru acest studiu. Faptul că majoritatea respondenților au între 19 și 39 de ani are o relevanță semnificativă, datorită faptului că sunt motorul economiei acestui județ pe termen lung. Figura 2 prezintă procentele aferente celor cinci grupe de vârstă.

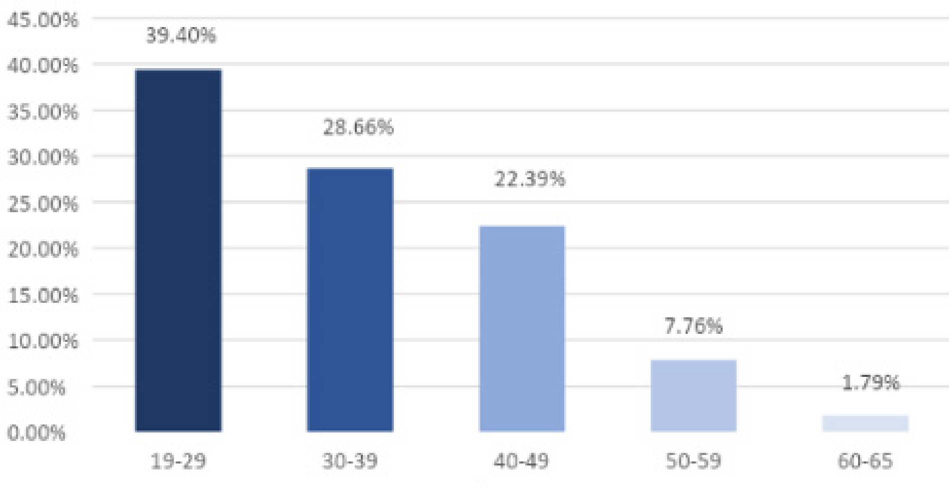

Fig. 2 Vârsta respondenților

Cunoașterea nivelului educațional al societății este utilă în anticiparea nevoilor locuitorilor săi. Este bine cunoscut faptul că o societate educată va avea alte standarde și așteptări în ceea ce privește orașul / satul în care trăiesc. Figura. 3 arată nivelul de educație deținut de respondenți.

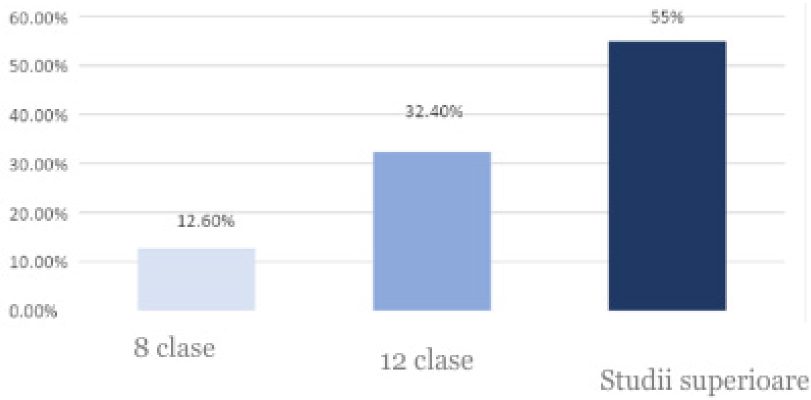

Fig. 3 Nivelul de educație al respondenților

Având în vedere faptul că o societate durabilă este inclusivă, numărul bărbaților și femeilor ar trebui să fie proporțional pentru a se asigura că există o reprezentare echitabilă a punctelor de vedere. De asemenea, în ceea ce privește incluziunea, este important ca atât bărbații, cât și femeile să aibă dreptul de a se exprima în mod egal, în numele nevoilor lor. Figura 4 arată că acest sondaj a fost bine realizat, deoarece diferența dintre respondenții bărbați și femei este mică, numărul bărbaților și femeilor fiind în echilibru.

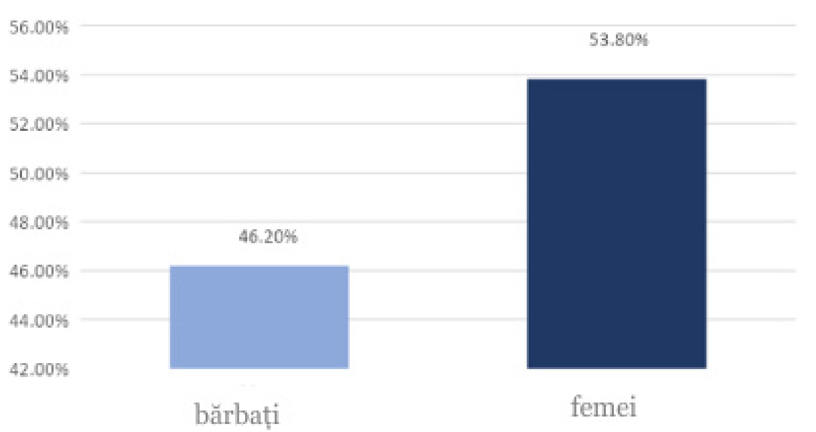

Fig. 4 Genul respondenților

Figura 5 reprezintă venitul net al respondenților. Acest aspect este relevant pentru a verifica nivelul actual al situației economice a respondenților. Este important să acordăm atenție principiului durabilității „nimeni nu a rămas în urmă”, iar autoritățile publice trebuie să se uite cu atenție și la cetățenii care trăiesc cu mai puțin de 1.000 RON/lună pentru adoptarea unor măsuri adecvate, care să ducă la reducerea acestor disparități.

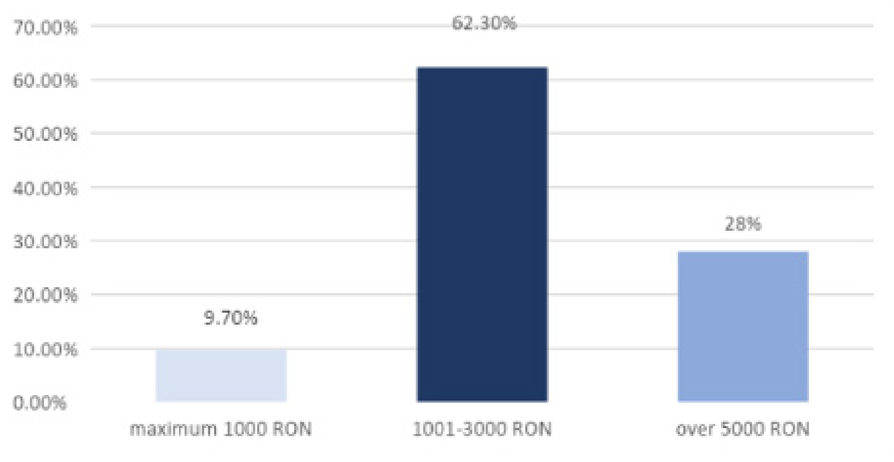

Fig. 5 Venitul NET al respondenților

Mai mult de jumătate dintre respondenți au considerat „foarte important" (57,80%) indicatorul referitor la rata șomajului. Punctajul acordat pentru „important" (22%) este, de asemenea, relevant, întrucât demonstrează că acest indicator reprezintă o prioritate pentru locuitorii din zona Cluj. Similar, majoritatea respondenților (55,70%) au considerat „foarte important" indicatorul „Creștere economică" Acest lucru arată că oamenii sunt conștienți de beneficiile creșterii economice și așteaptă politici și strategii durabile coerente în ceea ce privește sectorul economic. Având în vedere că acest indicator a fost evaluat de majoritatea ca „foarte important" și „important" (73,20% dintre respondenți), a fost validat ca relevant pentru persoanele care locuiesc în județul Cluj.

„Spațiile verzi" reprezintă un indicator care măsoară calitatea vieții dintr-o comunitate. Un oraș mai verde oferă mai multe șanse cetățenilor săi de trai sănătos, comparativ cu un oraș în care lipsesc spațiile verzi. În afară de beneficiile evidente pentru ecosistem, spațiile verzi sunt o opțiune pentru cetățenii care doresc să-și petreacă timpul liber într-un mediu plăcut. Majoritatea locuitorilor din județul Cluj consideră spațiile verzi o necesitate în comunitățile lor și, prin urmare, autoritățile publice ar trebui să ia măsuri pentru a se asigura că promovează și creează cât mai multe spații verzi, mai ales în orașe precum Cluj-Napoca. Având în vedere că acest indicator a fost menționat ca „foarte important" de 55,30% dintre respondenți, a fost validat ca relevant și util pentru persoanele care locuiesc în județul Cluj.

Pe măsură ce tendința mondială trece de la utilizarea energiilor convenționale la utilizarea energiilor regenerabile, reducându-se astfel gazele cu efect de seră, cetățenii județului Cluj par a fi conștienți de acest fapt și autoritățile publice ar trebui să acorde mai multă atenție acestui aspect. Din punct de vedere practic, autoritățile clujene ar trebui să înțeleagă că investițiile în energii regenerabile din Cluj sunt încă modeste și ar trebui să facă mai mult. Având în vedere că acest indicator a fost „foarte important" pentru 57,80% dintre respondenți, a fost validat ca relevant și util pentru persoanele care locuiesc în județul Cluj.

Mobilitatea reprezintă o parte esențială a vieții fiecăruia dintre noi. Peste 70%

dintre persoanele chestionate consideră că mobilitatea este extrem de importantă și acest lucru este de înțeles, deoarece în județul Cluj oamenii au nevoie de transport din Florești, Apahida sau din numeroasele sate din jur pentru a veni zilnic în oraș la muncă. Datorită faptului că infrastructura rutieră este slab dezvoltată, aceasta provoacă blocaje masive pe tot parcursul zilei. Având în vedere că acest indicator a fost perceput ca „foarte important" de 74,70% dintre respondenți, a fost validat ca relevant și util pentru persoanele care locuiesc în județul Cluj.

Dat fiind faptul că ancheta a fost realizată în timpul pandemiei COVID-19, nimeni nu a evaluat acest indicator ca fiind „deloc important". Chiar dacă capitala județului Cluj oferă servicii comparativ ridicate de îngrijire medicală pentru România, găzduind universitatea de medicină și o serie de spitale importante, restul așezărilor din județul Cluj suferă de investiții reduse care duc la servicii medicale de slabă calitate. Întrucât acest indicator a fost considerat ca fiind „foarte important" de 63,80% dintre respondenți, a fost validat ca relevant și util pentru persoanele care locuiesc în județul Cluj.

Problemele legate de locuințe sunt întâmpinate de majoritatea locuitorilor orașelor mari precum Cluj-Napoca. O problemă majoră o reprezintă prețurile chiriei combinate cu costurile facturilor lunare ale locuințelor (apă potabilă, electricitate, gaz, servicii etc.) comparativ cu salariul lunar. Cluj-Napoca ocupă primul loc în țară în ceea ce privește prețurile chiriei și această creștere imobiliară este determinată de creșterea rapidă a populației orașului în ultimii ani. Mulți oameni și-au identificat nevoile cu acest indicator, ceea ce înseamnă că, în ceea ce privește tema locuințelor, autoritățile județului Cluj ar trebui să acorde o atenție sporită politicilor de locuință. Având în vedere că acest indicator a fost perceput ca fiind „foarte important" de 67,80% dintre respondenți, a fost validat ca relevant și util pentru persoanele care locuiesc în județul Cluj.

Concluzii

Rezultatele studiului arată că decidenții de la nivelul județului Cluj ar trebui să își definească strategia de dezvoltare luând în considerare și modul în care cetățenii săi percep acești indicatori și relevanța lor în contextul nevoii de dezvoltare a județului. Factorii de decizie ar trebui să încerce să transforme județul Cluj într-o zonă de dezvoltare adaptată nevoilor individuale și colective, în care cetățenii activi interacționează într-un mod complex, dinamic și competitiv. Considerăm că proiecțiile strategice ale orașului ar trebui să ia în considerare următorii trei factori cheie: noile avansuri tehnologice, existența unui mediu universitar care poate contribui substanțial la dezvoltarea urbană prin expertiza specialiștilor, luarea deciziilor cât mai aproape de cetățeni (aplicarea așa-numitului „principiu al proximității"), ceea ce implică consultarea reală a locuitorilor județului în privința aspectelor care țin de administrarea județului. Prin urmare, dimensiunile strategice din cadrul dezvoltării durabile asumate de autoritățile publice ar trebui să fie următoarele: oameni și comunitate; oraș inovativ creativ și competitiv (ICC), dezvoltare urbană și planificare spațială; oraș verde; guvernare bună; cultură și identitatea locală; oraș sănătos; oraș sigur. Pentru a atinge toate aceste dimensiuni strategice, autoritățile publice trebuie să lucreze îndeaproape cu experți din universitățile orașului și cu ONG-urile, ambele categorii având o bogată experiență în fiecare dintre domeniile menționate. Astfel,

calitatea vieții și implicarea grupurilor de experți în domenii adecvate din societate și în managementul local trebuie să fie cele două concepte cheie ale strategiei de dezvoltare a Clujului.

Subliniem din nou că există o serie de avantaje competitive pentru Cluj, care sunt direct sau indirect determinate de profilul său academic, după cum urmează:

- Tradiția educațională;
- Capitalul intelectual;
- Diversitatea ofertei educaționale;
- Calitatea și valoarea diplomelor universitare, recunoscute la nivel mondial;
- Potențialul ridicat de transformare într-un oraș internațional;
- Potențialul de integrare a cercetării și inovării efectuate de universități în cadrul dezvoltării comunității.

Având în vedere toate aspectele menționate mai sus, protecția mediului trebuie să fie o preocupare majoră pentru autoritățile publice și comunitatea locală. Această preocupare pentru protecția mediului trebuie integrată în toate celelalte politici urbane și constituie un criteriu important atunci când trebuie luate decizii cu privire la orice domeniu de activitate. În final, punctăm câteva dintre implicațiile practice ale rezultatelor prezentului studiu. Mai concret, pe baza acestor informații, factorii de decizie ar putea să:

1. Verifice dacă direcția politicilor publice locale corespunde nevoilor comunității;
2. Identifice noi oportunități pentru comunitățile din subordinea lor;
3. Valideze politica și strategiile de dezvoltare durabilă și pe baza percepțiilor raportate în acest studiu;
4. Stabilească un canal de comunicare sănătos între autorități și societate;
5. Încorporeze percepția publicului în procesul de luare a deciziilor.

Bibliografie

- Albino, V. (2015). BERARDI, Humberto. e DANGELICO, Rosa M. *Smart Cities: definitions, dimensions, performance, and initiatives. Journal of Urban Technology*, *22*(1), 3-21.
- Bhada, P., & Hoornweg, D. (2009). The global city indicators program: A more credible voice for cities.
- Birkmann, J. (2003). Measuring sustainable spatial planning in Germany: indicator-based monitoring at the regional level. *Built Environment*, 296-305.
- Black, A. W. (2004). The quest for sustainable, healthy communities. *Australian Journal of Environmental Education*, 33-44.
- Bulc, V. (2012). New organizational and social paradigm: From cooperation to co-creation and sustainable coexistence. *Journal of Organisational Transformation & Social Change*, *9*(1), 29-39.
- Capra, F. (2015). The systems view of life: A unifying conception of mind, matter, and life. *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy*, *11*(2), 242-249.
- Cianga, I. (2020). Festivals, Place-making and Local Economic

Development: The Untold Festival in Cluj. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, *22*(4), 506-520.

- Comisia Europeană. (2009). *European Green City Index*. https://assets.new.siemens.com/siemens/assets/api/uuid:fddc99e7-5907-49aa-92c4-610c0801659e/european-green-city-index.pdf
- Comisia Europeană. (2018). *IN-DEPTH REPORT: Indicators for Sustainable Cities* (No. 12). https://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/indicators_for_sustainable_cities_IR12_en.pdf
- Comisia Naţională de Strategie şi Prognoză. (2020). *Raportul « Proiecţia principalilor indicatori economico-sociali în PROFIL TERITORIAL până în 2023"*. https://www.cnp.ro/user/repository/prognoze/Prognoza_profil_teritorial_toamna_2019.pdf
- Cucu M., Ene B., Panait I. (2018) *"Romanian forests after 105 years. Statistical analysis of current forest"* (pp. 29-36) ABC-UL LUMII FINANCIARE.
- Dameri, R. P. (2017). Smart city implementation. *Progress in IS; Springer: Genoa, Italy*.
- Ernst & Young. (2012). *Renewable Energy country attractiveness indices*. https://www.eycom.ch/en/Publications/20141125-Renewable-energy-country-attractiveness-indices-RECAI-issue-42/download
- Exworthy, M., Berney, L., & Powell, M. (2002). ‚How great expectations in Westminster may be dashed locally': the local implementation of national policy on health inequalities. *Policy & Politics*, *30*(1), 79-96.
- Fan, P., Urs, N., & Hamlin, R. E. (2019). Rising innovative city-regions in a transitional economy: A case study of ICT industry in Cluj-Napoca, Romania. *Technology in Society*, *58*, 101139.
- Fraser, E. D., Dougill, A. J., Mabee, W. E., Reed, M., & McAlpine, P. (2006). Bottom up and top down: Analysis of participatory processes for sustainability indicator identification as a pathway to community empowerment and sustainable environmental management. *Journal of environmental management*, *78*(2), 114-127.
- Garau, C., & Pavan, V. M. (2018). Evaluating urban quality: Indicators and assessment tools for smart sustainable cities. *Sustainability*, *10*(3), 575.
- Gilbert, R., Stevenson, D., Girardet, H., & Stren, R. (2013). *Making cities work: Role of local authorities in the urban environment*. Routledge.
- Hamilton, K. (2006). *Where is the wealth of nations?: Measuring capital for the 21st century*. World Bank Publications.
- Howes, M., Wortley, L., Potts, R., Dedekorkut-Howes, A., Serrao-Neumann, S., Davidson, J., ... & Nunn, P. (2017). Environmental sustainability: a case of policy implementation failure?. *Sustainability*, *9*(2), 165.
- Hudson, B., Hunter, D., & Peckham, S. (2019). Policy failure and the policy-implementation gap: can policy support programs help?. *Policy Design and Practice*, *2*(1), 1-14.
- Huovila, A., Bosch, P., & Airaksinen, M. (2019). Comparative analysis of standardized indicators for Smart sustainable cities: What indicators and standards to use and when?. *Cities*, *89*, 141-153.
- INS - Direcţia Judeţeană de Statistică Cluj (2020) https://cluj.insse.ro/

- *Institutul Roman de Statistica*. (2020). INS. https://www.INS.ro
- König, H. J., Kiffner, C., Kramer-Schadt, S., Fürst, C., Keuling, O., & Ford, A. T. (2020). Human–wildlife coexistence in a changing world. *Conservation Biology*, *34*(4), 786-794.
- Lackey, R. T. (1995). Ecosystem health, biological diversity, and sustainable development: research that makes a difference. *Renewable Resources Journal*, *13*(2), 8-13.
- Longoni, A., & Cagliano, R. (2015). Environmental and social sustainability priorities: Their integration in operations strategies. *International Journal of Operations & Production Management*.
- López, R. (2010). Sustainable economic development: on the coexistence of resource-dependent and resource-impacting industries. *Environment and Development Economics*, 687-705.
- Martin, S. (2002). Sustainability, systems thinking and professional practice. *Planet*, *8*(1), 20-21.
- McGregor, D. (2004). Towards coexistence. *In the Way of Development: Indigenous Peoples, Life Projects, and Globalization. London: Zed Books*, 72-91.
- Mihai, F. C. (2019). Construction and demolition waste in Romania: The route from illegal dumping to building materials. *Sustainability*, *11*(11), 3179.
- Milliken, J., & Krause, K. (2002). State failure, state collapse, and state reconstruction: concepts, lessons and strategies. *Development and change*, *33*(5), 753-774.
- Moldan, B., Janoušková, S., & Hák, T. (2012). How to understand and measure environmental sustainability: Indicators and targets. *Ecological Indicators*, *17*, 4-13.
- Peptenatu, D., Grecu, A., Simion, A. G., Gruia, K. A., Andronache, I., Draghici, C. C., & Diaconu, D. C. (2020). Deforestation and frequency of floods in Romania. In *Water resources management in Romania* (pp. 279-306). Springer, Cham.
- Petrescu-Mag, R. M., Petrescu, D. C., Oroian, I. G., Safirescu, O. C., & Bican-Brișan, N. (2016). Environmental equity through negotiation: A case study on urban landfills and the Roma community. *International journal of environmental research and public health*, *13*(6), 591.
- Pojani, D., & Stead, D. (2015). Sustainable urban transport in the developing world: beyond megacities. *Sustainability*, *7*(6), 7784-7805.
- Popescu, D. I. (2020). Case Study of the Environmental Noise and its Perception in the City of Cluj-Napoca, Romania. *Archives of Acoustics*, *45*(4), 625-631.
- Raportul Brundtland 1987, „Viitorul nostru comun”, SUA
- Reed, M. S., Fraser, E. D., & Dougill, A. J. (2006). An adaptive learning process for developing and applying sustainability indicators with local communities. *Ecological economics*, *59*(4), 406-418.
- Rugemalila, R., & Gibbs, L. (2015). Urban water governance failure and local strategies for overcoming water shortages in Dar es Salaam, Tanzania. *Environment and Planning C: Government and Policy*, *33*(2), 412-427.

- Straik M. 2019 "Sustainability theories", World Ocean Review.
- Sullivan, K., Thomas, S., & Rosano, M. (2018). Using industrial ecology and strategic management concepts to pursue the Sustainable Development Goals. *Journal of Cleaner Production*, *174*, 237-246.
- The Sustainable Development Agenda – United Nations Sustainable Development. (n.d.). Retrieved from https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/
- UNDESA. (2007). *Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies, 3rd Edition* (No. 3). https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=107&menu=1515
- Vincze, E., & Zamfir, G. I. (2019). Racialized housing unevenness in Cluj-Napoca under capitalist redevelopment. *City*, *23*(4-5), 439-460.
- Wandemberg J.K. 2015 *"Sustainable by Design"*. Amazon pp. 122
- Website-ul Consiliului Județean Cluj (2020) CJ Cluj. http://www.cjcluj.ro/
- Woodruff, S. C., & Stults, M. (2016). Numerous strategies but limited implementation guidance in US local adaptation plans. *Nature Climate Change*, *6*(8), 796-802.
- Zaman Gh., Zenovic Ge. 2007 *"Criteria and principles of sustainable development from a resource point of view"*, *Buletinul AGIR*.
- Zygiaris, S. (2013). Smart city reference model: assisting planners to conceptualize the building of smart city innovation ecosystems. J Knowl Econ 4 (2): 217–231.

Secțiunea II - Antropologie rurală

Capitolul 4 - Post-domesticire, carnism și etică alimentară

• Irina Frasin

În loc de introducere: Fermele industriale

În fiecare an omorâm animale în număr de zece ori mai mare decât numărul tuturor oamenilor care există pe pământ (Del Amo 2019, 145). Este un număr colosal, care nu ne poate lăsa indiferenți și care necesită investigații. Nu putem să nu ne întrebăm, în primul rând, cum justificăm legitimitatea unui asemenea masacru și, în al doilea rând, care sunt consecințele acestuia (asupra animalelor, a noastră și a mediului).

În general, societățile au adoptat o viziune instrumentală asupra animalelor. Pentru a putea fi folosite și exploatate, animalele sunt văzute drept lucruri și nu drept indivizi a căror viață are importanță. Datorită faptului că întreaga noastră istorie și civilizație sunt bazate pe exploatarea animalelor, avem și o îndelungată tradiție care să justifice motivele care îndreptățesc această utilizare. De la Descartes și Kant am fost asigurați că nu avem datorii față de animale și că suferința acestora (pentru cei care recunosc că ea există) nu este relevantă din punct de vedere moral. Astfel, animalele au fost din ce în ce mai mult și în număr din ce în ce mai mare folosite, exploatate și abuzate până s-a ajuns la proporțiile pantagruelice din ziua de azi. Industriile bazate pe exploatarea animalelor sunt printre cele mai mari și profitabile sectoare din lumea afacerilor de azi. Astfel de practici, prin care animalele sunt crescute în număr din ce în ce mai mare și în condiții din ce în ce mai intensive, sunt justificate doar din motive legate de creșterea profitului. Toate aceste lucruri sunt cu grijă ascunse de consumatori. Majoritatea dintre noi știm că astăzi animalele sunt crescute în condiții intensive, departe de fermele bunicilor, dar foarte puțini dintre noi știm cu adevărat ce înseamnă acest lucru.

De fapt suferința animalelor care trăiesc și mor în aceste sisteme reprezintă o problemă morală foarte serioasă pe care, industriile exploatatoare de animale o minimizează încercând să facă suferința lor invizibilă și ascunzând, de fapt, adevărul. De aceea, fotojurnalismul, anchetele sub acoperire (cea mai eficientă cale de a demasca suferința și exploatarea) se numără printre cele mai serioase pericole pentru acest sistem.Astăzi avem o știință care se ocupă de bunăstarea animalelor și o serie de legi care, teoretic, protejează animalele de abuz. Dar acestea, practic, liniștesc mai mult consumatorii și îi scapă de vină, într-o societate din ce în ce mai preocupată și sensibilă față de suferința animalelor. De fapt, câtă vreme vom menține un punct de vedere utilitarist asupra animalelor, punând accent pe beneficiul oamenilor rezultat din exploatarea lor, vom neglija sau ignora complet interesul acestora. Modul în care percepem bunăstarea animalelor este strâns legat de modul în care vedem beneficiul nostru din exploatarea lor. Legislația privitoare la bunăstarea animalelor este extrem de mult influențată de condiționări financiare și utilitare. Atât timp cât societatea în majoritatea ei nu va recunoaște importanța și relevanța din punct de vedere moral a

suferinței animalelor exploatate și abuzate în fermele industriale (sau în oricare alt loc), problema bunăstării animalelor va rămâne marginală și interpretată în termeni de profit (animalele au nevoie de atât cât să supraviețuiască și să crească pentru sacrificare – moarte lor în număr foarte mare ca o consecință a lipsei de bunăstare nu ar fi profitabilă; dar, de fapt, nimeni nu e interesat de bunăstare în adevăratul sens al cuvântului). Pentru a ajunge la standardele producției industriale, animalele sunt înghesuite în număr mare în spații foarte mici. Acest lucru (care nu poate fi calificat oricât am încerca drept bunăstare) induce comportamente agresive între animalele ținute în aceste condiții improprii. Pentru a preveni acest lucru, fermierii recurg la o serie de mutilări[1] (coltilotul ciocului și a dinților, cuparea cozii la porci, ablația ghearelor și a coarnelor, castrarea etc.) realizate fără anestezie sau orice alt tratament pentru reducerea durerii. Bineînțeles că în timpul și după astfel de proceduri, animalele (uneori chiar și la săptămâni după intervenții) arată toate semnele că suferă, dar nimeni nu le dă nicio atenție.

Numărul uriaș de animale face aproape imposibilă monitorizarea animalelor în sistem individual și a suferinței lor de către îngrijitori (chiar și în cazul în care s-ar dori acest lucru). În plus, animalele suferă și din cauza bolilor și a altor răni datorită condițiilor precare în care trăiesc. Un număr semnificativ dintre ele mor[2], fără niciun ajutor din partea unui medic veterinar, pentru că este mult mai convenabil așa din punct de vedere al costurilor. La bolile și rănile obținute datorită condițiilor intensive în care sunt crescute trebuie să adăugăm și lipsa oricărui fel de stimulare mentală, lipsa acută a spațiului și epuizarea fizică.

Condițiile de bunăstare actuale le permit fermierilor să restricționeze extrem de mult posibilitatea de mișcare a animalelor. În plus, astăzi animalele sunt făcute să crească mai repede și mai mari (puii cresc atât de repede încât oasele nu mai fac față și, de multe ori, picioarele lor se rup sub greutatea propriului corp) și să producă cât mai mult (vacile de lapte astăzi produc cantități mult mai mari decât în trecut; la fel și găinile pentru ouă). Toate aceste excese solicită corpul animalelor la maximum, îl exploatează într-un mod total și fără niciun fel de grijă pentru suferința lor. Multe animale mor subit din cauze necunoscute – acest fenomen e cel mai răspândit în rândul puilor crescuți pentru carne, deoarece, pur și simplu, corpurile lor nu mai fac față condițiilor și cedează. Osteoporoza este inevitabilă și foarte severă în cazul animalelor din ferme; aceasta duce la fracturi, durere constantă, dizabilități și uneori moarte.

Este un fenomen foarte răspândit în cazul găinilor pentru ouă. Dizabilități și probleme articulare și osoase suferă și vacile pentru lapte. La acestea putem să adăugăm și mastita care este extrem de comună în cazul vacilor exploatate pentru lapte în fermele industriale. Atunci când sunt trimise la abator animalele sunt total epuizate: gestante în fiecare an (și vițelul fiind luat la foarte scurt timp de la naștere, de fiecare dată) pentru a menține fluxul constant de lapte. „Vaca de lapte este supusă celor mai anormale cerințe fiziologice dintre toate animalele de fermă. Este exemplul

1 Mutilările permise și modul în care se fac diferă de la stat la stat, în funcție de legislația în vigoare.
2 Sau chiar sunt omorâte (uneori, din motive financiare, prin modalități extrem de crude), cum a fost cazul nurcilor infectate cu SARS-CoV 2 în Danemarca, în 2020; sau multe alte cazuri de suspiciuni de noi tulpini de gripă aviară etc.

suprem al unei mame suprasolicitate” (Webster, citat în Aaltola 2012, 38). Atât vacile de lapte, cât și găinile de ouă sunt atât de exploatate încât sunt sacrificate când sunt extrem de tinere.

De cele mai multe ori acestea nu sunt folosite pentru consumul uman ci pentru hrana animalelor de companie. Modul în care sunt transportate și sacrificate este absolut oribil – din motive financiare vizibile. Astfel, animalele care au fost exploatate pentru beneficiul nostru până la extrem atunci când sunt epuizate și imposibil (sau pur și simplu ineficient) de exploatat mai mult sunt tratate ca simple reziduuri – fără niciun fel de respect sau considerație, ca să nu spunem mulțumire pentru tot ce ne-au dat. Evident, nici masculii speciilor folosite pentru ouă și lapte nu se bucură de o soartă mai bună. Nefiind folositori sunt omorâți prin metode extrem de crude, pur și simplu pentru a nu folosi resurse. Sunt inutili, deci sunt tratați drept gunoi – și aceștia ajungând mâncare pentru animalele de companie. Reproducerea animalelor de fermă ridică, de asemenea, mari probleme și semne de întrebare. Părinții puilor pentru carne trăiesc într-o stare de foame continuă – pentru că dacă ar fi hrăniți pentru a-și satisface apetitul uriaș (creat pentru a face puii să crească extrem de repede) și-ar rupe oasele sub propria greutate și ar avea multe alte probleme de sănătate.

Nici animalele care nasc pui nu o duc mai bine. Inseminate artificial în fiecare an, ținute practic tot timpul gestante, femelelor nu le este data posibilitatea de a avea nici un fel de relație maternă cu proprii pui – dincolo de strictul necesar. Aceste practici produc stres și suferință atât mamelor, cât și puilor, dar sunt permise. De multe ori, puii îndepărtați de lângă mame devin letargici și-și pierd orice interes de a supraviețui. Suferă de asemenea de o serie de grave probleme psihice: frică, anxietate, frustrare și depresie. Pentru a fi ținuți în viață le sunt date medicamente (în general antibiotice[3]), nu pentru că ar fi bolnavi, ci preventiv. Abatoarele și momentul sacrificării reprezintă cea mai dificilă parte. „Dintre toate lucrurile pe care le facem animalelor de fermă, ceea ce le facem în ultimele 24 de ore înainte de a fi sacrificate le reduce bunăstarea cel mai mult” (Duncan 2001, 41). În primul rând transportul până la abator este extrem de stresant și poate provoca multă suferință.

Deși există multe reglementări pentru transportul animalelor vii, acestea sunt de multe ori trecute cu vederea[4]. Animalele sunt transportate în spații mici unde sunt extrem de înghesuite, fără apă sau mâncare (dacă acestea nu sunt absolut necesare pentru supraviețuire – și chiar și în acest caz mai există excepții). Sunt deseori rănite în timpul transportului; dislocări și oase rupte sunt lucrurile cele mai comune. Multe animalele mor înainte de a ajunge la abator, iar altele sunt atât de rănite sau epuizate încât nu se pot mișca și nu pot merge singure. Acestea sunt pur și simplu la cheremul angajaților[5]. Încă din ferme, animalele învață să se teamă de oameni, iar acum, când sunt direct manipulate (în modalități uneori greu de descris), sunt extrem de stresate și suferă enorm. Tratamentul extrem de dur în timpul transportului și al sacrificării se datorează în primul rând cerințelor de rapiditate și eficiență[6]. Astfel, ultimele ore

3 Acesta este și modul prin care se selectează superbacterii rezistente la antibiotice. 75% - 80% din consumul general de antibiotice este pentru animalele de fermă.

4 Să ne amintim exemplul cu oile de pe vasul răsturnat la Midia (2019) sau/ și de animalele blocate pe vasele rămase în canalul de Suez în 2021.

5 Și ei prost plătiți și exploatați, cum vom vedea în subcapitolele următoare.

6 Există și abatoare care sacrifică 4 vaci pe minut. Pentru detalii vezi Safran Foer

ale animalelor sunt pline doar de teroare, stres și durere. Bineînțeles, animalele de fermă nu sunt singurele care suferă îngrozitor de pe urma exploatării oamenilor[7], dar ele fac subiectul prezentei lucrări.

Post-domesticire

Domesticirea animalelor, ca proces, deși definit în mai multe modalități diferite, are drept elemente comune ideile de control și instrumentalizare ale animalelor. Domesticirea este ceva impus de oameni animalelor[8] pentru a obține beneficii de pe urma lor. Intervenția umană a schimbat treptat comportamentul și aspectul unor grupuri selectate de animale sălbatice. Domesticirea, pentru scopul acestui articol, va fi privită drept un tip de relație pe care îl stabilim cu animalele. Acest tip de relație a dat naștere unui tip de societate sau a făcut trecerea de la triburile de vânători - culegători, de la o societate pre-domestică la societățile agrare, bazate pe agricultură (care a putut susține grupuri din ce în ce mai mari de oameni) și domesticirea animalelor. Domesticirea, pre-domesticirea și post-domesticirea sunt concepte cheie în lucrarea istoricului Richard Bulliet, *Hunters, Herders and Hambungers*.

Prima schimbare importantă în evoluția noastră a avut loc, în opinia istoricului, atunci când strămoșii noștri hominizi, la un timp istoric necunoscut, au început să se simtă diferiți și separați de ceea ce am ajuns să numim animale. Acesta este un prim stadiu important pe care autorul îl numește *separație*.

Următoarea perioadă a însemnat o schimbare graduală către perioada pre-domestică care a fost marcată de apariția unor noi forme de viață socială, a unei noi sensibilități artistice și de preocupări de ordin spiritual bazate pe relația om-animal.

Domesticirea este perioada în care unele specii de animale și de plante sunt supuse unei misterioase transformări ce le aduce din sălbăticie alături de oameni, o transformare epocală, de multe ori considerată începutul civilizației[9].

Modul în care animalele erau înțelese s-a schimbat radical între aceste perioade. Este vorba de schimbări radicale în gândire și modul de a percepe și înțelege lumea în general și în relația om-animal în special.

În perioada pre-domestică împărțeam lumea cu o multitudine spectaculoasă și fascinantă de animale sălbatice și nu cunoșteam niciun alt fel de animale. Acestea erau venerate, iar vânătorii cereau permisiunea și iertarea animalelor vânate[10].

2009, Del Amo 2019 și Francione și Charlton 2015.

7 Există extrem de multă suferință și pentru animalele din grădinile zoologice și pentru cele din industria de divertisment, chiar și pentru animale de companie – în special peștii (considerați de cele mai multe ori simple ornamente în acvarii, ca și plantele de apartament), dar nu numai.

8 Uneori, domesticirea a fost interpretată și ca un proces ce a avut loc din inițiativa animalelor, dar explorarea sensurilor domesticirii depășește scopul acestei lucrări. Pentru detalii vezi Daley Olmet 2009, Grandine și Johnson 2006, Corbey și Lanjouw 2013.

9 Odată cu noile descoperiri arheologice descoperim civilizații mai vechi, din perioada pre-domestică și extrem de complexe. Prin urmare, relația dintre domesticire (revoluția agrară din neolitic) și începutul civilizației nu este unul direct.

10 Pentru detalii vezi și Kazez 2010.

Societățile pre-domestice aveau idei foarte sofisticate și complexe despre animale și relația dintre noi, precum și cunoștințe foarte vaste și precise despre animale. Odată cu domesticirea, deși oamenii au continuat să fie dependenți de animale, relația lor s-a schimbat radical. Utilizarea și exploatarea animalelor a câștigat teren în defavoarea venerării lor. În societățile domestice separarea dintre oameni și animale este uriașă, adâncă și de netrecut.

Acest lucru este de la sine înțeles, nu este discutat, interogat – este fundamentul paradigmei domestice.

Autorul compară societățile domestice cu cele post-domestice pentru a sublinia felul în care relația noastră cu animalele s-a schimbat în epoca contemporană și pentru a analiza multe dintre fenomenele foarte răspândite legate de industriile care folosesc animale și atitudinile consumatorilor față de ele. Domesticirea, din punctul de vedere al autorului, se referă la caracteristicile sociale, economice și culturale ale societăților ale căror membri trăiesc în contact zilnic cu animalele pe care le folosesc. Este viața obișnuită a multora dintre bunicii noștri, viața în comunitățile rurale de astăzi sau viața în multe dintre societățile în curs de dezvoltare. Este vorba despre societățile unde munca alături și pentru animale în ferme este ceva obișnuit, cotidian. Viața oamenilor este trăită aproape de animalele exploatate. Acestea sunt cunoscute și înțelese, iar relațiile dintre oameni și animale sunt clare: oamenii consideră folosirea și sacrificarea animalelor un dat și există foarte puține probleme de ordin moral legate de consumul de produse de origine animală.

În societățile post-domestice lucrurile stau diferit. În primul rând, oamenii trăiesc departe, atât din punct de vedere fizic cât și mental, de celelalte animale – de animalele care sunt folosite în industrii pentru a obține mâncare, piele și alte produse. Oamenii sunt perfect ignoranți în ceea ce privește reproducerea, creșterea și sacrificarea acestor animale. Iar industriile responsabile fac tot posibilul pentru a menține această situație. În același timp, oamenii din acest tip de societăți dezvoltă relații extrem de apropiate cu un alt tip de animale – animalele de companie. Iar această practică se răspândește extrem de rapid. În plus, astăzi suntem și copleșiți de vină atunci când conștientizăm felul în care societatea tratează animalele. Vrem să ne reconectăm cumva cu animalele sălbatice pe care realizăm că tot noi, oamenii, le împingem spre extincție. Avem de a face tot cu o schimbare de paradigmă.

În al doilea rând, această societate post-domestică a evoluat din predecesoarea societate domestică și, prin urmare, continuă să consume produse de origine animală din abundență. Ba mai mult, cererea pentru aceste produse a continuat să crească constant o dată cu creșterea nivelului de trai[11]. Dar, în același timp, oamenii din aceste societăți încep să cunoască sentimente de "vinovăție, rușine și dezgust când se gândesc (cât de rar posibil) la procesul industrial prin care animalele domestice sunt transformate în produse" (Bulliet 2005, 3). Iar această situație devine o realitate deranjantă din punct de vedere moral.

În mod paradoxal, creșterea consumului de carne pe de o parte, și răspândirea curentelor vegetariene și vegane pe de alta, vin din aceeași realitate a societății post-domestice: tendința de a maximiza profitul și a reduce costurile pentru consumator. Toate practicile fermelor industriale, care ne îngrozesc, s-au născut din această necesitate. Reproducerea selectivă, diete pentru creșterea rapidă în greutate,

11 Globalizarea a dus peste tot în lume stilul de viață occidental, inclusiv dieta.

închiderea animalelor în spații din ce în ce mai mici, tratamentele cu antibiotice și hormoni de creștere, sunt doar unii dintre factorii care le-au permis producătorilor să crească cantitatea de carne disponibilă pentru consumatori. Acestea duc la situații de tipul celor descrise în introducere. Dar, deși aceste practici sunt foarte răspândite și evidențiate pe cât posibil de reprezentanții mișcările care susțin legitimitatea drepturilor pentru animale, de cele mai multe ori, consumatorii de carne sunt absolut surzi la acest tip de argumente. Producătorii fac eforturi uriașe de a-i menține pe consumatori cât mai departe de realitățile creșterii și sacrificării animalelor, iar publicul este în mare parte mulțumit cu această realitate.

Trecerea de la paradigma domestică la cea post-domestică este o schimbare de paradigmă de tip kuhnian. Astăzi oamenii văd și se gândesc la relațiile om-animal în modalități literalmente de neconceput acum două sute de ani. Și societatea post-domestică găsește lucruri acceptate ca adevăruri de mentalitatea domestică, de exemplu faptul că animalele nu ar avea sentimente, ca absolut de neconceput.

Dar, deși creează o mai mare sensibilitate cu privire la modul cum oamenii se poartă cu animalele, în esență, tratamentul de care au azi parte animalele este mai rău, mai restrictiv și mai crud și, cu siguranță, se desfășoară pe o scară mult mai largă decât în societățile domestice.

Animalele sunt instrumentalizate și comodificate la modul extrem. În numele obținerii unor produse de consum la prețuri cât mai scăzute, societatea noastră tratează animalele ca pe simple mașini, instrumente, obiecte de inventar. Animalele pe care le consumăm au parte, în scurta lor viață, de tratamente extrem de crude – acestea ar fi ilegale aplicate oricărui animal de companie. Limbajul este de asemenea folosit pentru a masca acest lucru (avem tot felul de *pui fericiți* și *vaci care râd*) nu există reguli de prezentare, consumatorul poate fi mințit. În plus, în ferme biodiversitatea a fost înlocuită cu identitatea genetică (iar acest lucru reprezintă un pericol de pandemii). „Proteina animală este astăzi mai ieftină decât în orice alt timp din istorie” (Safran Foer 2009, 109). Animalele plătesc prețul pentru dorința noastră de produse ieftine. Dar câtă suferință suntem dispuși să tolerăm pentru mâncarea noastră?

Carnism și etică alimentară

Termenul *carnism* a fost folosit pentru prima dată de Melanie Joy (2011), psiholog social, pentru a denumi ideologia dominantă din societățile noastre în care oamenii susțin folosirea, producerea și consumul de produse de origine animală, în special carne. Această convingere, foarte răspândită, este apărată de diverse mecanisme care fac consumul de carne și alte produse de origine animală *natural* (oamenii sunt omnivori), *normal* (majoritatea oamenilor mănâncă carne) și *necesar* (dietele vegetariene sunt deficitare în nutrienți). Faptul că numai anumite specii de animale sunt considerate destinate consumului, dar nu și altele, precum și faptul că această clasificare variază în funcție de zonele geografice ne arată că este dependentă de cultură.

De exemplu, dacă noi am supune câinii sau pisicile la tratamente similare celor la care sunt expuse animale de fermă, am fi acuzați de cruzime față de animale. Prin urmare, ceea ce este permis sau acceptabil din punct de vedere moral este dependent de relativismul clasificărilor noastre culturale. În carnism consumul animalelor nu

este ceva ce ține de etică, o alegere morală, ci este pur și simplu văzut ca un fapt natural. În ciuda faptului că astăzi suntem conștienți de viața complexă și bogată a animalelor de fermă (similară cu cea a animalelor noastre de companie), aceasta nu ne face să ne schimbăm în masă modul de a trăi. Acest lucru se datorează acestei ideologii care, amorțind empatia, compasiunea și spiritul de dreptate, ne determină să facem alegeri alimentare care implică o violență incredibilă și extrem de multă suferință nenecesară. Carnismul este un sistem invizibil de credințe și convingeri puternic înrădăcinate, sau, mai bine spus, o ideologie care condiționează oamenii să mănânce doar anumite specii de animale. La fel, anumite specii de animale sunt tabu pentru consum – și acest lucru este valabil în toate culturile, cu precizarea că speciile interzise consumului diferă în funcție de geografia, cultura și religia locului. Datorită faptului că trăim sub această ideologie, oamenii rareori se gândesc sau văd consumul de carne și alte produse animale drept o alegere. Majoritatea îl consideră un dat, așa ar trebui lucrurile să fie, așa am făcut întotdeauna, așa ne învață tradiția, etc. Argumentele merg până la cele de ordin religios, în care Dumnezeu îl face pe om stăpân peste animale și îi dă dreptul să le folosească. De asemenea, rareori oamenii își pun întrebări legate de motivele pentru care consumă doar anumite specii de animale și nu altele. Și acest lucru este un dat. Cel mai adesea cei care aleg să nu participe și să chestioneze această ideologie sunt cei care aparent au nevoie de justificări. Atunci când alegem să nu mâncăm carne sau alte produse de origine animală, să nu purtăm piele și să nu folosim alte produse de origine animală suntem interogați de ce anume facem aceste alegeri. Când, de fapt, aceste alegeri ar trebui să fie considerate tot atât de naturale ca și opusele lor.

De fapt, această ideologie este atât de răspândită încât nimeni nu-i mai interoghează supozițiile, toate adevărurile transmise sunt de bun simț, pentru că vin dintr-o tradiție și moștenire care suspendă, prin propia lor autoritate, interogațiile etice. Dar această ideologie, acest sistem implică o cantitate semnificativă de violență și brutalitate față de animalele exploatate – și nu numai, cum vom vedea imediat. Carnismul este o ideologie care susține de fapt valori opuse celor mai de bază valori umane – compasiunea și dreptatea. Este un sistem opresiv, înrudit și legat de celelalte sisteme opresive, care ne deformează modul de a gândi și ne amorțesc empatia pe care o simțim în mod instinctiv. Ca orice ideologie, și carnismul ne condiționează modul de a gândi și simți.

În carnism învățăm să reificăm și să comodificăm animalele – în principal pentru a scăpa de orice sentiment de vinovăție. Acestea devin abstracții[12], puiul din farfurie este *ceva*, nu *cineva*. În ciuda faptului că știm că animalele de fermă au personalități diferite, emoții complexe și preferințe la fel de bogate și complicate asemeni câinilor și pisicilor alături de care trăim, acest lucru nu ne face să ne schimbăm perspectiva. Iar Melanie Joy (2011) consideră că acest lucru se datorează acestei ideologii dominante. Autoarea spune foarte clar că atunci când consumul de animale nu este o necesitate pentru supraviețuire, așa cum este cazul în majoritatea lumii de azi, acesta este o alegere – și o alegere este întotdeauna bazată pe credințe și convingeri. Și subliniază faptul că acest sistem ideologic specisist atât de răspândit a trecut neobservat tocmai datorită ubicuității lui.

„Noi nu vedem consumul de carne așa cum vedem vegetarianismul – ca pe o alegere, bazată pe un set de convingeri despre animale, lume și noi înșine. Mai

12 Pentru detalii vezi Adams 2010.

degrabă, îl vedem ca pe un dat, lucrul *natural* de făcut, modul în care lucrurile au fost dintotdeauna și modul în care lucrurile vor fi. Mâncăm animale fără să ne gândim la ceea ce facem și de ce, pentru că sistemul de credințe și convingeri care susține acest lucru este invizibil. Acest sistem invizibil este ceea ce numesc *carnism*" (Joy 2011, 9).

Atunci când conștientizăm faptul că acest sistem și această ideologie, carnismul, este bazat, înrudit și interdependent cu alte sisteme opresive începem să înțelegem importanța alegerilor noastre. Consumul de carne și folosirea produselor animale implică ceea ce psihologii au numit *disonanță cognitivă*[13]: ne opunem cruzimii față de animale și nu dorim să le vedem suferind, dar, cu toate acestea, continuăm să le mâncăm. Însă mai mult decât atât, consumul de carne și folosirea produselor de origine animală, sunt motivate de justificări ideologice care susțin nu numai exploatarea animalelor, ci a celor mai slabi în general. "Animalele sunt victimele inocente ale unei viziuni asupra lumii în care unele vieți sunt mai importante decât altele, în care cei puternici sunt îndreptățiți să-i exploateze pe cei lipsiți de putere și în care cei slabi trebuie sacrificați pentru binele comun mai mare", spune activistul pentru animale și SIDA, Steven Simmons (citat de Bulliet 2005, 31).

Muncitorii din ferme, abatoare și industria cărnii sunt, în general și cel mai adesea, supuși la riscuri mari[14] (având în vedere că trebuie să omoare animale mari, care se vor apăra, la o viteză uimitor de mare) și sunt disproporționat plătiți. În cele mai multe cazuri, muncitorii sunt imigranți și sunt puțin conștienți de drepturile pe care le au. În general, sindicatele muncitorilor din domeniu (acolo unde există) aduc la lumină și raportează tratamentele inumane la care muncitorii sunt supuși. Interesant de observat este că, în general, condamnarea condițiilor de lucru din abatoare este fondată pe respectarea demnității și drepturilor muncitorilor – pe diferența de esență care ar exista între ei și animale ale căror corpuri le dezmembrează; ei nu pot fi folosiți ca animalele[15]. Dar acest tip de argumente nu fac decât să amplifice logica dominării și ierarhiile de putere. Există mulți autori care arată că opresiunea și dominarea oamenilor și exploatarea animalelor sunt interdependente, înrudite și ambele au început cu domesticirea plantelor și animalelor (și formarea primelor state, orașe stat și civilizații). Și în sistemul capitalist, în care profitul are întâietate, practicile exploatative sunt redescoperite.

Condițiile din industria cărnii sunt oribile pentru animale, dar și pentru muncitori, și, cu toate acestea, consumul de produse animale crește. Creștem și sacrificăm din ce în ce mai multe animale, însă, în mod paradoxal, din ce în ce mai multă lume suferă de foame – pentru că grâul, porumbul sau soia, chiar și apa sunt folosite pentru animalele destinate consumului. În timp ce națiunile bogate cresc și își hrănesc animalele, un număr din ce în ce mai mare de oameni suferă de foame. La nivel global 800 de milioane de oameni sunt malnutriți și 650 de milioane sunt obezi. Trei milioane de copii mor din cauza malnutriției în fiecare an. Pământul care

13 Pentru detalii vezi Harmon-Jones (coord.) 2019.

14 A se vedea ca exemplu și situația îmbolnăvirilor masive în rândul muncitorilor din abatoare și industria cărnii în pandemia de Covid 19 din 2020.

15 Nu pot fi tratați doar ca fiind ușor de înlocuit, fără valoare etc. (pentru detalii vezi Apostolidis 2016, text care subliniază puterea unirii între sindicatele muncitorilor și activiștii pentru drepturile animalelor pentru a schimba ceva semnificativ în industrie).

ar putea fi cultivat pentru a-i hrăni este în schimb cultivat pentru a hrăni animalele care vor hrăni națiunile bogate. Zootehnia nu hrănește lumea, ci o înfometează în timp ce o distruge (Safran Foer 2019, 166). Toată lumea ar trebui să aibă dreptul la mâncare sănătoasă și accesibilă.

Animalele crescute pentru carne, lapte sau ouă sunt închise în condiții oribile, supuse la practici crude, exploatate doar ca bunuri pentru consum. Propriile lor corpuri nu le pot susține greutatea, deoarece cresc și se îngrașă din ce în ce mai repede pentru a mări profitul. Aceste condiții nenaturale, în care animalele sunt hrănite cu hormoni de creștere și antibiotice – pentru a trăi în condiții de aglomerare extremă – pun și populația umană la risc: boli cronice, obezitate, microbi rezistenți la antibiotice, apariția unor noi zoonoze.

Dar, cel mai adesea și muncitorii umani sunt tratați, așa cum am văzut, tot drept bunuri, și pot fi oricând înlocuiți. Aceștia muncesc din greu, fără pauze timp de multe ore, sunt supuși riscului de a fi răniți (în special datorită cerințelor de a respecta viteza uimitoare în care animalele sunt omorâte și dezmembrate) și sunt plătiți cu minimul posibil. Condițiile nesigure în care lucrează fac ca muncitorii din industria cărnii (majoritatea migranți sau membri ai unor comunități defavorizate care nu au alte opțiuni de lucru) să sufere de stres și dureri cronice, afecțiuni musculo-scheletice (datorită pozițiilor forțate pe care trebuie să le mențină și a mișcărilor repetitive pe care trebuie să le facă). Cel mai adesea, datorită condițiilor oribile și a suferinței extreme la care sunt martori, mulți dintre ei suferă și de afecțiuni psihice, anxietate, depresie, crize de panică și abuz sau dependență de alcool sau droguri.

Astfel, mâncarea (de origine animală) pe care o consumăm susține acest sistem de exploatare. Cerința pentru produse ieftine are acest preț și altcineva plătește prețul adevărat. Pentru a minimiza aceste efecte, și acest lucru stă în puterea noastră, trebuie să schimbăm felul în care mâncăm. Să cumpărăm de la fermieri locali, pentru a ști pentru ce plătim, pentru a susține comunitățile rurale locale și pentru că, cel puțin, animalele sunt tratate ca în perioada domestică (acest lucru, desigur, dacă nu putem renunța pur și simplu la produsele de origine animală – mai multe detalii în subcapitolul următor).

Sociologii devin din ce în ce mai atenți la faptul că oamenii din comunitățile sărace, minoritățile, sunt folosiți de marile industrii – mână de lucru foarte ieftină, comunități și spații unde pot fi amplasate ferme, abatoare sau alte activități poluante. Acest lucru este etichetat drept *rasism de mediu*. Specisismul, carnismul, rasismul, clasismul, sexismul sunt cuvinte și ideologii înrudite care au fost create pentru a legitima oprimarea, aranjamentele și practicile opresive și exploatatoare. Istoria opresiunii interdependente dintre oameni și animalele este îndelungată și tragică[16].

Astăzi marile, bogatele și puternicele lanțuri din industria zootehnică, de la ferme la fast-food-uri, își cresc bogăția pe exploatarea animalelor, a muncitorilor pe întreg lanțul industrial, pe folosirea terenurilor agricole pentru a cultiva recolte pentru animale, în defavoarea comunităților sărace și pe mințirea și înșelarea clienților care, din ignoranță, susțin acest lanț al exploatării.

Schimbarea modului în care mâncăm ar putea avea efecte extraordinare atât asupra animalelor folosite, asupra semenilor noștri mai puțin favorizați (ar limita, dacă nu elimina exploatarea și opresiunea), cât și asupra noastră, a tuturor (schimbarea

16 Vezi Adams 2010 și Joy 2011.

sistemului de valori și limitarea schimbărilor climatice). Deși avem informații suficiente pentru a motiva această schimbare, fără convingere – convingerea că informațiile sunt corecte și exacte și convingerea că acțiunile noastre individuale ar putea schimba ceva – lucrurile nu se vor schimba. Exploatarea animalelor este strâns legată (foarte bine fundamentat din punct de vedere științific) de schimbările climatice, distrugerea mediului – defrișări masive, poluare (sol, aer, apă) – zone moarte în oceanul planetar, pierderea biodiversității, ca să nu mai amintesc de extrema cruzime și exploatare a animalelor, despre care tocmai am scris.

Astăzi trăim în Antropocen, epocă denumită astfel datorită schimbărilor dramatice de mediu produse de activitatea umană. Dar, foarte important de menționat este și faptul că nu toți oamenii sunt reprezentați egal sau contribuie egal la Antropocen. Dacă toți oamenii de pe planetă ar trăi ca media cetățenilor din Bangladesh, am avea nevoie de o planetă de mărimea Asiei pentru a ne acoperi nevoile; planeta noastră ne-ar fi mai mult decât suficientă și am trăi într-un mod sustenabil. Pământul ne-ar fi aproximativ suficient și dacă am trăi ca media cetățenilor chinezi. În ciuda blamării industriei Chinei pentru poluare, se pare că cetățenii acestei țări încă mențin un echilibru. Dar, dacă toată lumea ar trăi ca media cetățenilor americani, am avea nevoie de patru planete de dimensiunea Pământului pentru a ne acoperi nevoile[17]. Conform Global Food Network, anii 80' au reprezentat momentul în care planeta a început să nu mai fie suficientă pentru a satisface nevoile locuitorilor ei. Din acel moment trăim pe *datorie ecologică*. Și altcineva, dar întotdeauna cineva, plătește prețul confortului nostru. Din acest motiv trebuie încurajate micile afaceri locale, care poluează mai puțin, susțin și hrănesc comunitățile locale: „Viitorul fermelor trebuie să semene cu trecutul" (Safran Foer 2019, 133). Ar trebui să creștem mult mai puține animale, după metode tradiționale, care implică mai multă libertate pentru animale și mai puțină poluare: „Lumea bogată, 10% din populația lumii este responsabilă pentru jumătate din emisiile de carbon; jumătatea mai săracă este responsabilă pentru 10%. Și cei care sunt cei mai puțin responsabili pentru încălzirea globală sunt cei mai afectați de ea" (Safran Foer 2019, 164).

"Schimbarea socială, ca și schimbarea climatică, este cauzată de multiple reacții în lanț care se întâmplă simultan" (Safran Foer 2019, 51). Înțelegerea acestor interdependențe și a exploatării bazate pe preferințe antropocentrice are un rol fundamental în revoluția anti-specisistă și renunțarea la lumea cunoscută, bazată pe exploatarea celorlalte animale. În plus, putem începe să vedem și cum abolirea exploatării animalelor este esențială pentru eliminarea exploatării și opresiunii semenilor noștri mai săraci și mai puțin norocoși.

În loc de concluzii: Fermele sanctuar

Majoritatea producției bazată pe folosirea și exploatarea animalelor, așa cum există astăzi, ar putea fi și ar trebui eradicată. Dacă profitul este singurul lucru important (așa cum am văzut că este cazul în majoritatea situațiilor), atunci cu siguranță bunăstarea animalelor va fi compromisă. Animalele de fermă sunt printre cele mai exploatate și abuzate ființe de pe pământ.

Datorită acestei situații, pentru că relațiile oamenilor cu celelalte animale sunt bazate pe dominare și exploatare (încă de la domesticire) Gary Francione (2008)

17 Calculele sunt făcute de Safran Foer 2019, 123.

consideră că singura posibilitate de a dezvolta și transforma relațiile noastre cu celelalte animale pentru a fi corecte, drepte și bazate pe respect pentru drepturile lor este abolirea exploatării animalelor, încetarea oricăror relații cu animalele și re-sălbăticirea celor domestice. Bineînțeles că nu este vorba de a omorî animalele care există acum, acestea vor fi îngrijite tot restul vieții lor în sanctuare, ci de a nu mai aduce pe lume alte animale, de a opri reproducerea lor, astfel că, gradual, animalele domestice vor ajunge la extincție. Acest mod de a vedea lucrurile este generat de faptul că însuși procesul de domesticire este văzut ca unul abuziv și exploatator – de a impune voința omului asupra animalelor pentru folosul propriu. Francione consideră că toate reformele făcute pentru a oferi animalelor o viață mai bună (mă refer aici în special la măsurile pentru protejarea animalelor de fermă de suferințe extreme, de închidere în spații minuscule, de mutilări etc.) nu au drept scop decât să-l facă pe consumator mai confortabil în a-și continua același stil de viață (plătind puțin mai mult); aceste reforme nu fac, prin urmare, decât să legitimeze mai departe exploatarea animalelor. De fapt, aceste măsuri nu vizează neapărat bunăstarea animalelor, ci mărirea profitului.

Dar acesta nu este singurul răspuns la această situație. Încetarea tuturor relațiilor cu animalele nu este nici singura soluție, nici o soluție de dorit. Majoritatea celor care luptă pentru drepturile animalelor, pentru a le oferi o viață mai bună, pentru a face suferințele lor vizibile și pentru a le trata cu respect o fac pentru că iubesc animalele și doresc să trăiască în preajma lor și aproape de ele. Prin urmare, scopul principal nu ar trebui să fie abolirea ci reconfigurarea relațiilor cu celelalte animale, astfel încât acestea să fie bazate pe respect și grijă și nu pe exploatare și profit. Acest gen de relații ar fi benefice pentru ambele părți. În plus, abolirea nu ar fi nici soluția corectă din punct de vedere moral, ne spun Sue Donaldson și Will Kymlicka. “Procesele istorice de domesticire au fost nedrepte, la fel cum nedrept este și actualul tratament al animalelor domestice, dar istoriile nedreptăților (și în cazul oamenilor și al animalelor) cel mai adesea generează responsabilități prezente pentru a încerca crearea unor noi relații care respectă normele dreptății” (Donaldson și Kymlicka 2011, 63). Ideea extincției tuturor animalelor domestice reprezintă, în viziunea autorilor, o renunțare la responsabilitățile pe care le avem față de ele. Făcând o paralelă cu nedreptăți istorice în cazul oamenilor, autorii ne spun că, deși a fost cu siguranță greșit să se aducă și să se folosească sclavi din Africa și, cu siguranță, dreptatea a impus abolirea sclaviei, soluția corectă nu este trimiterea descendenților acestor oameni înapoi în Africa. Soluția impusă de dreptate este reconfigurarea relațiilor între rase diferite pe considerente morale (Donaldson și Kymlicka 2011, 79).

Mai mulți teoreticieni ai drepturilor pentru animale au încercat să distingă între folosire legitimă și exploatare inacceptabilă a animalelor. Trăind în societate suntem conștienți de faptul că ne folosim unii de alții în anumite contexte și situații. Ar putea fi la fel și în cazul animalelor, dar ar trebui să fim foarte atenți cum tragem linia între folosire și exploatare. Atunci când una dintre părți este foarte puternică și cealaltă aproape complet lipsită de putere, contextul pentru abuz este maxim. Tocmai de aceea relațiile noastre cu cei mai slabi în general, și, în acest caz, cu animalele trebuie abordate cu foarte mare grijă.

Ce modalități de a folosi animalele sunt compatibile cu respectul, grija și relațiile non-exploatative? Vom vedea că există suficiente și, mai mult decât atât, folosind și relaționând astfel cu animalele vom redescoperi noi modalități prin care relațiile pot

fi reciproc benefice.

Acest gen de lucruri se întâmplă în sanctuarele pentru animalele de fermă sau fermele sanctuar. Acestea sunt locuri în care se experimentează un nou mod de viață alături de animale, un mod de viață inspirat din ceea ce fermele erau odată și îmbogățit cu elemente noi datorate recentelor descoperiri despre animale și viața lor[18]. Animalele din aceste ferme sunt salvate din ferme industriale sau abatoare. Odată ajunse acolo, își trăiesc viața departe de vechile suferințe. Sunt îngrijite, primesc atenția medicilor veterinari în caz de accidentări sau boli, sunt tratate cu respect și demnitate. Astfel, animale abuzate și bolnave înfloresc în noul mediu. Aceasta devine o lecție de viață nu numai pentru angajații sanctuarelor, dar și pentru publicul care îi trece pragul.

Sanctuarele oferă, în primul rând, poveștile și exemplele unor supraviețuitori. Animale abuzate și tratate în moduri greu de descris în ferme industriale își redescoperă viața și libertatea. Oi, vaci, porci sau găini, care nu au pășit niciodată pe iarbă, sau nu au văzut niciodată lumina soarelui, au ocazia să se vindece și să-și guste libertatea. Acest tip de experiment trimite un mesaj de speranță, vindecare și compasiune pentru oricine le trece pragul. Și din acest motiv (dar și din multe altele), acest gen de ferme sunt folosite pentru oameni care experimentează stresul zilnic în mod debilitant, de pacienți cu probleme de anxietate, depresie etc. Sunt de asemenea folosite cu succes pentru a face mai sociabili copiii cu autism. Au fost folosite chiar și pentru deținuți, care prin interacțiunea cu animalele au reușit să-și redescopere latura umană, empatia și compasiunea pentru semeni. Redescoperirea relațiilor cu natura și cu animalele, experimentarea directă a rezilienței acestora are capacitatea de a oferi consolare și putere în moduri absolut uimitoare. Relația directă cu celelalte animalele, exemplul lor de reziliență în situații limită și puterea lor de refacere îi ajută pe oameni să se întoarcă la propria natură, să-și redescopere umanitatea și valorile neglijate sau amorțite de societatea de consum: empatia, compasiunea, dreptatea, înțelegerea, comunicarea, cooperarea etc.

În același timp, sanctuarele reprezintă descoperirea unui alt mod de a trăi cu animalele și de a împărți planeta cu ele. Cu toții suntem locuitori ai aceleiași planete, toți suntem diferiți, dar egali. Ele ne dau posibilitatea de a visa la o lume în care acest tip de ferme vor înlocui exploatarea.

Aceste ferme folosesc animalele proprii, dar în moduri care nu au nimic de a face cu exploatarea, pentru că interesele animalelor primează. Animalele sunt văzute ca parteneri în ferme pentru a crea un sistem non-exploatativ care integrează animalele în producerea de hrană. În special, este vorba despre folosirea abilităților naturale ale animalelor pentru a afâna și curăța solul, pentru a scăpa de dăunători și folosirea bălegarului pentru fertilizarea solului. Animalele își trăiesc viața liber și conform nevoilor lor și îi ajută pe fermieri să aibă grijă de sol. În general, aceste mici ferme sunt auto-suficiente, lucru care limitează și folosirea combustibililor fosili (pentru a aduce sau trimite lucruri la distanță etc), cât și posibila transmitere de germeni între ferme.

Eroziunea solului este cercul vicios al agriculturii industriale. Cu cât folosim substanțe chimice mai mult (îngrășăminte chimice și pesticide), cu atât eroziunea

18 Pentru detalii vezi Bekoff 2002, 2007, 2014, de Waal 2017, Grandin 2006 și Rollin 2016.

solului este mai mare și cu atât avem nevoie mai mult de substanțe chimice pentru a obține recolte. Din acest cerc vicios putem ieși numai dacă ne întoarcem la agricultura tradițională, la protejarea solului și a microorganismelor din el. Pentru că această nevoie de a folosi chimicale ca îngrășământ a început o dată cu separarea dintre creșterea animalelor și cultivarea plantelor, soluția ar fi readucerea lor împreună. Însă, pentru mult timp, în loc să respectăm procesele naturale am ales să folosim substanțe chimice (dintre care despre majoritatea știm că sunt și foarte toxice) care să „mascheze" problemele solului, nu să le rezolve. Am ales să uităm că solul, plantele, animalele, atmosfera, clima toate sunt interconectate și există în echilibru, lucru care face posibilă viața în forma în care o știm pe frumoasa noastră planetă. Am ales să trecem cu vederea sau să subestimăm faptul că modul în care facem în ziua de azi agricultură subminează ecologia care ne susține viața. Doar agricultura rurală, tradițională are potențialul de a salva solul, animalele și, în cele din urmă, chiar și pe noi.

În fermele sanctuar, spațiul adecvat și grija pentru fiecare animal în parte le face să înflorească și să devină un exemplu și pentru noi. Astfel, animalele sunt protejate pentru că au posibilitatea de a alege, de a face ce vor, au libertate. Acest lucru le ferește de exploatare, sau ar trebui să le ferească. În aceste ferme putem vedea și rolul animalelor ca agenți ai schimbărilor sociale și importanța unei mai bune înțelegeri a relațiilor noastre cu celelalte animale. Aici putem să începem să reconstruim relațiile dintre noi, ferindu-ne să mai întărim stereotipurile și prejudecățile care îi reduc pe ceilalți la tăcere. Prin urmare, există modalități legitime în care am putea folosi animalele și ceea ce ele produc. Există condiții etice în care putem beneficia de lâna oilor, laptele vacilor sau caprelor și ouăle găinilor sau rațelor. Însă trebuie să avem grijă de aceste animale ca indivizi, să le respectăm interesele și alegerile, să le oferim libertatea de care au nevoie și să le tratăm cu grijă și compasiune.

Este drept că există un anumit sentiment de neliniște atunci când vorbim de folosirea animalelor în acest fel și acest sentiment este dat, în mare parte, de extrem de extinsa și îndelungata exploatare a animalelor. Astfel încât pare greu de crezut că schimbarea este într-adevăr posibilă. Dar protejarea animalelor nu trebuie să fie neapărat în antiteză cu folosirea lor. Esențial pentru acest lucru este să fie scos profitul din joc. Astfel, produsele lor nu vor putea fi folosite pentru a face profit, nu vor fi comercializate. Același gen de presiune există și în cazul muncitorilor umani - mărirea orelor de lucru, creșterea normei, exploatarea când vine vorba de folosirea lor pentru mărirea profitului. Aceleași mecanisme intră în joc, dar compasiunea și respectul pentru fiecare individ ne pot feri de aceste capcane. Oricum, produsele de origine animală ar deveni bunuri de lux[19].

Suportul pentru agricultura care susține comunitatea poate fi găsit tot în comunitate. Putem imagina un nou fel de troc – munca la fermă pentru produse. Acest tip de aranjament este bun și pentru cei a căror muncă este ușurată de participarea unor membri ai comunității, bun și pentru aceștia ca exercițiu fizic în natură, relaxare și detașare de la activitățile cotidiene, stres și bun și pentru societate, în general, pentru că promovează legăturile dintre oameni – printr-un efort colectiv – comunicarea, buna înțelegere și susținerea reciprocă. Produsele de origine animală ar deveni un lux, dar și cererea pentru acestea ar scădea prin schimbarea percepțiilor

19 Vezi și exemplele cu puii crescuți în propria grădină din Donaldson și Kymplicka 2011, 138 și urm.

și ideilor despre animale, prin cunoașterea lor față în față și prin interacțiunea directă în cadrul fermelor sanctuar. Urbanizarea a dus la îndepărtarea de natură și de animale; astăzi, prin revenirea la rural și interacțiunea directă cu animalele, putem să ne schimbăm ideile despre animale și despre noi și locul nostru în lume. Sănătatea noastră și a planetei sunt interconectate și interdependente. Dacă solul este sănătos, atunci plantele și animalele sunt sănătoase, mâncarea noastră este sănătoasă și noi, la rândul nostru, vom fi sănătoși .

Se estimează că până în 2050 un milion de oameni vor fi refugiați datorită deșertificării produse de schimbările climatice. Solul sărac înseamnă oameni săraci, iar oamenii săraci înseamnă oportunități pentru exploatare, migrație etc. Nu zootehnia, dezvoltată în societățile de consum, va salva lumea de foamete (așa cum se spune în general). Șansa de a combate foametea la nivel mondial stă în soluția oferită de micile ferme rurale. Nu trebuie să fie crescută scala pe care producem alimente, astfel încât acestea să poată fi vândute la toată lumea (acest gen de dezvoltare nu face decât să îmbogățească și mai mult marile corporații), trebuie să le oferim oamenilor mijloace și oportunități pentru a-și produce hrana local. Astfel, cu toții vom avea de câștigat, oamenii, celelalte animale, solul, planeta.

Bibliografie

- Aaltola, Elisa, (2012), *Animal Suffering: Philosophy and Culture,* Palgrave Macmillan.
- Adams, Carol J., (2010), *The Sexual Politics of Meat. A Feminist-Vegeterian Critical Theory,* New York, The Continuum Publishing Group.
- Apostolidis, Paul, (2016), *Agamben in the Slaughterhouse: On Humanimal Politics, Immigrant Workers, and the State of Exception,* în “Political Theory and the Animal / Human Relationship”, editori Judith Grant și Vincent Jungkunz, Suny Press.
- Bekoff, Mark, (2002), *Minding Animals. Awareness, Emotions and Heart*, Oxford University Press.
- Bekoff, Mark, (2007), *The Emotional Lives of Animals*, New York Library, Novato, California.
- Bekoff, Mark, (2014), *Rewilding Our Hearts. Building Pathways of Compassion and Coexistence*, New World Library, Novato, California.
- Bulliet, Richard W., (2005), *Hunters, Herders and Hamburgers. The Past and Future of Human – Animal Relationships*, Columbia University Press.
- Corbey, Raymond și Anette Lanjouw eds., (2013), *The Politics of Species. Reshaping our Relationships with Other Animals*, Cambridge University Press.
- Daley Olmert, Meg, (2009), *Made for Each Other. The Biology of the Human – Animal Bond*, Da Capo Press, Perseus Books Group.
- De Waal, Frans, (2017), *Are We Smart Enough to Know How Smart Animals Are?*, Granta.
- De Waal, Frans, (2017), *Bonobo și ateul. În căutarea umanismului printre primate*, Humanitas.
- Del Amo, Jean-Baptiste, (2019), L214. *Une voix pour les animaux*, Arthaud

Poche.ford University Press.

- Donaldson, Sue, Will Kymlicka, (2011), *Zoopolis. A Political Theory of Animal Rights*, Oxford University Press.
- Duncan, Ian, (2001) *Animal Welfare Issues in the Poultry Industry: Is There a Lesson to Be Learned?* în "Journal of Applied Animal Welfare Science", 207-221.
- Francione, Gary L., Ana Charlton, editori, (2015), *Să mănânc etic. O analiză a moralităţii consumului de animale*, Adenium, Iaşi.
- Francione, Gary L., (2008), *Animals as Persons. Essays on the Abolition of Animal Exploitation,* Columbia University Press.
- Grandin, Temple și Cathrerine Johnson, (2006*), Animals in Translation. The Woman who Thinks like a Cow*, Bloomsbury.
- Harmon-Jones, Eddie coord., (2019), *Disonanța cognitivă. Noi perspective asupra unei teorii fundamentale pentru psihologie,* Editura Trei.
- Joy, Melanie, (2011), *Why We Love Dogs, Eat Pigs and Wear Cows: An Introduction to Carnism*, Conari Press.
- Kazez, Jean, (2010), *Animalkind. What We Owe to Animals,* New York, Wiley-Blackwell.
- Khun, Thomas, (2008), *Structura revoluțiilor științifice*, Humanitas.
- Rollin, Bernard E., (2016), *A New Basis for Animal Ethics. Telos and Common Sense*, University of Missouri Press, Columbia.
- Safran Foer, Jonathan, (2009), *Eating Animals*, Back Bay Books.
- Safran Foer, Jonathan, (2019), *We are the Weather. Saving the Planet begins at Breakfast,* Farrar, Straus and Giroux, New York.

Capitolul 5 - Justiție și Suveranitate Alimentară în România. Asociația Țărănească Eco Ruralis

- Irina Velicu
- Andreea Ogrezeanu

Introducere: Alimentația între consum și injustiție

A mânca sau a produce alimente nu este doar o opțiune de consum sau individuală, respectiv personală, ci, totodată, un proces social și politic. Cercetările contemporane sugerează că ar trebui acordată mai multă atenție ‚sustenabilității juste' ca dimensiune a sistemului agro-alimentar. Primul apel pentru a explora această legătură între consum și injustiție a avut loc în SUA, în 1996 (Gottlieb & Fisher). Gottlieb a extins faimoasa definiție a „mediului" ca „locul în care trăim, muncim, ne jucăm [...] și mâncăm", argumentând că „A face legătura dintre justiția ecologică și justiția alimentară poate fi crucială atât pentru mișcări", cât și pentru factorii de decizie politică (2009, p. 8). În acest articol abordăm acest subiect folosind literatura de specialitate din domeniul justiției socio-ecologice și alimentare. care vorbește despre pericolele depolitizării sistemelor alimentare, a gentrificării, a fenomenului urban de „deșerturi alimentare", toate acestea fiind procese care accentuează inegalitățile, sărăcia, foamea și afectează negativ sănătatea (Anguelovski 2016 Ploeg 2010, Allen 2010). Persoanele cele mai afectate de nedreptățile sociale, economice, ecologice sunt, în primul rând, cele din zonele marginalizate, de obicei persoane sărace, de culoare. Pentru multe dintre ele, mâncarea de calitate – nutritivă, sănătoasă - a devenit mai degrabă un privilegiu decât un drept – însă cei care își permit să consume alimente organice, locale, tind să fie clasificați drept consumatori conștienți sau educați, în timp ce toți ceilalți sunt identificați drept consumatorii industriali, sunt fără educație (Alkon & Agyeman 2011). Cultivarea „hranei", într-o manieră care este considerată ´justă´ din punct de vedere social și de mediu, se referă la respectarea existenței și demnității comunităților umane diverse din punct de vedere rasial și cultural, a drepturile acestora la suveranitate alimentară, sau altfel spus, la respectarea dreptului de a își autodefini propriul sistem alimentar și agricol (Via Campesina, 2002) și de a cultiva/mânca alimente sănătoase, hrănitoare, accesibile, adecvate cultural, obținute cu grijă și respect pentru pământ, animale și cei care muncesc pământul (Just Food 2010). Cu alte cuvinte, durabilitatea justă urmărește „să asigure o calitate a vieții mai bună pentru toți, acum și în viitor, într-o manieră justă și echitabilă, trăind în același timp în limitele ecosistemelor" (Agyeman et al 2003, p. 5).

Așa cum vom detalia în prima secțiune a acestui capitol, mișcările sociale, de mediu și alimentare fac parte dintr-o rețea de mișcări transnaționale și intersecționale care doresc să producă o transformare socială radicală a modului în care ne hrănim și ne dezvoltăm ca civilizație umană pe această planetă. În următoarea secțiune vom prezenta acest cadru teoretic al lucrării, elaborând conceptele de justiție alimentară și de mediu, suveranitate alimentară și problematica semințelor țărănești ca forme

de mişcări transnaționale. Cercetătorii din acest domeniu fac distincții între rețele alternative mai reformiste și cele mai radicale progresiste, întâlnite în cadrul acestor mişcări alternative globale: de exemplu, inițiative precum Family Farm Coalition, Via Campesina sau Detroit Black Community Food Network Network sunt privite ca cele mai radicale forme de abordare a nedreptăților, făcând legătura dintre mediu-pământ și clase, rase, genuri, specii.

Cazul pe care îl vom aborda la finalul acestui articol, respectiv asociația țărănească Eco Ruralis, face parte din rețelele care au adoptat o astfel de abordare, prefigurând emergența unor mişcări socio-ecologice pentru transformarea rurală în direcția suveranității și dreptății alimentare în România, Europa de Est și Asia Centrală. Vom descrie cazul Eco Ruralis din România, cum a apărut și în ce mod contribuie această asociație de țărani și țărănci la dezvoltarea unei alternative alimentare și ecologice bazate pe sprijinirea agriculturii țărănești, agroecologiei și reproducerii agro-biodiversității specifice locale.

Această cercetare face parte dintr-un proiect în derulare, coordonat de autoarea principală (JUSTFOOD). Ne inspirăm din lucrările de cercetare și teorie asupra practicilor de viață de zi cu zi ale lui Michel de Certeau (1998) și din cercetarea participativă a lui Michael Burawoy (1998, 2009): găsirea poveștilor de viață și interpretarea acestora se concentrează și asupra poziției sociale a cercetătorului, fiind conștientă de propria „situare" „alături de cei pe care îi privim ca fiind ´alții´", și a modului în care „conectăm prezentul cu trecutul în așteptarea viitorului" (Burawoy 1998). Contrar abordărilor pozitiviste, nu considerăm că există un ,,spatiu preexistent care să aștepte să fie ´descoperit´ ci, mai degrabă, diferite cazuri concepute ca „obiecte de cercetare construite" pentru care trebuie să ne asumăm propriile presupoziții în funcție de poziții sociale și politice asumate. Aceste metodologii calitative sunt, teoretic, motivate de preocupări politice și științifice, care au puterea „transgresivă" de a accepta imaginația și libertatea egală a oamenilor obișnuiți de a oferi solutii la problemele relevante ale societății (De Certeau et all, 1998). În calitate de cercetătoare implicate social, susținem activismul de mediu în România, recunoscând coproducția de cunoştințe: o astfel de metodă se potriveşte cu propunerea noastră de a înțelege etnografic modul în care viața obișnuită și practicile alimentare ale actorilor influențează și sunt modelate de mișcările emergente pentru justitie și suveranitate alimentară și de mediu.

Colectarea datelor în perioada 2019-2021 include 23 de interviuri semistructurate cu membrii asociației de țărani Eco Ruralis, precum și alte 11 interviuri deschise cu alți țărani membri în asociații partenere, cum ar fi Cutia Țăranului și Asociația pentru Sprijinirea Agriculturii Comunitare (ASAT). Jumătate dintre respondenți au fost femei.

Vizitele au avut loc la gospodăriile și grădinile celor intervievați. Interviurile au fost completate cu observație participativă activă într-o serie de evenimente, inclusiv schimburi de semințe, întâlniri ale grupurilor de lucru, adunări generale, proteste și numeroase întâlniri online și telefonice. Interviurile au fost realizate de a doua autoare în limba română și durează între o oră și două ore, cuprinzând 46 de ore de material înregistrat. Interviurile au fost structurate conform unui ghid de interviu care a operaționalizat următoarele teme: practicile de zi cu zi ale țăranilor, controlul și accesul la mijloacele de producție, distribuție și consum, autonomie și încredere în sine, participarea la organizații alimentare și percepții despre alimentație și mediu

social, justiție, inegalități și identități. Analiza datelor a inclus note și observații din excursii pe teren, evenimente și interviuri înregistrate. Inițial, interviurile au fost parțial transcrise, a doua autoare extrăgând citate relevante, axate pe principalele teme ale ghidului de interviu, și creând foi de interviuri pentru interviuri separate. Analiza tematică a conținutului a fost inițiată utilizând MAXQDA, prin încărcarea transcrierilor în software, atribuirea codurilor / temelor diferitelor segmente de text și apoi generarea de rapoarte.

Justiție și Suveranitate Alimentară

Este important de știut faptul că aceste concepte de justiție alimentară și ecologică au apărut în contextul mișcărilor pentru drepturile populațiilor de culoare, în anii ´80, când multe persoane de culoare și imigranți din zonele marginalizate ale SUA au protestat împotriva depozitării deșeurilor toxice acolo unde trăiau aceste comunități – problema nu era numai accesul inegal la bunuri, precum mâncarea sănătoasă, ci faptul că aceste categorii sociale erau mult mai expuse pericolelor toxice, ba chiar mai mult, erau privite ca fiind capabile de a ´digera gunoiul´ mai bine decât alții.

Nici un investitor nu ar fi îndrăznit să construiască un depozit de deșeuri într-o comunitate din care fac parte persoane mai înstărite și mai educate – de obicei, aceste investiții se fac la periferie, unde trăiesc persoanele mai sărace. De exemplu, în Catalonia, gunoiul industrial este depozitat la periferia Barcelonei, unde trăiesc, de obicei, imigranți. Națiunile și corporațiile din nord exportă deșeuri toxice și produse electronice către țările mai sărace: în Mexic, Honduras și Nicaragua, copiii se joacă în zone unde solul conține metale grele (Martinez-Alier & Anguelovski 2014). De aceea, înainte de a menționa importanța alimentația ecologică, bio sau durabilă, o preocupare preliminară pentru noi este să procesăm și să reflectăm asupra „traumelor istorice care au destabilizat practicile și sistemele alimentare locale” (Anguelovski 2015, p. 186) și rolul istoric profund pe care îl au pământul și alimentele pentru grupurile marginalizate: dincolo de nutriție, mijloacele de trai ale țăranilor au însemnat comunitate, securitate și autonomie (Alkon et al, 2013). Ce aduce nou conceptul de justitie alimentară este interesul de a conecta problemele de injustiție economică, rasială, socială și de mediu cu sănătatea și regenerarea pământului, pentru generațiile viitoare viitoare (Gottlieb 2010).

Dincolo de acceptarea pasivă a schimbărilor aduse de modernizare, industrializare și neolibralizare, anumite categorii sociale, inclusiv țăranii, au fost sistematic reduse la tăcere. Categoriile sociale moderne în sine sunt produsul traumelor istorice care le-a obișnuit sistematic cu nedreptatea în diferite regimuri de putere. Prin urmare, practicile agricole trebuie contextualizate în cadrul proceselor de tranziție, schimbare sau rezistență care nu au fost niciodată neutre din punct de vedere social, ecologic sau politic: nu există un mediu rural sau urban „nedurabil”, ci mai degrabă o serie de schimbări care afectează negativ pe unii în timp ce îi avantajează pe alții (Swyngedouw și Kaika 2000). Să iei în serios o politică emancipatoare necesită respingerea normalizării violenței.

În timp ce justiția alimentară s-a concentrat mai mult pe inechitățile de distribuție dintre rase, clase, sexe, în special în Nordul global sau occidental, suveranitatea alimentară s-a adresat direct luptelor populațiilor rurale din Sudul global, cu scopul

de a avansa producția durabilă la scară mică, de care să beneficieze comunitățile și mediul lor. Însă ambele mișcări sunt interconectate pentru a-și atinge scopul, un control democratic popular mai mare asupra producției și consumului alimentar de către persoanele care au fost marginalizate în sistemele agroalimentare obișnuite (Herman și Goodman 2018, Alkon și Mares 2012). Justiția de mediu și alimentară necesită realizarea suveranității alimentare ca drept al oamenilor de a-și defini sistemul de producție alimentară (Cadieux and Slocum 2015), o luptă continuă pentru a democratiza și localiza sistemul agroalimentar, precum și pentru a perturba colonialismul, patriarhatul, rasismul, clasismul și capitalismul (Patel 2009). În plus, după cum susține Pellow, multe conflicte de mediu au avut loc în zonele rurale și, totuși, comunitățile rurale sunt rar studiate din acest punct de vedere (2016). Analiza unui astfel de subiect în România, este inevitabil captată de amplasarea geopolitică ambiguă din punct de vedere istoric a intermediarității: nici în nord, nici în sud, estul Europei a fost în mod constant descris ca o sursă de instabilitate pentru – dar și de consolidare a – identității occidentale (Todorova 2009): astfel, ambele cadre conceptuale ale justiției alimentare și ale suveranității ar putea fi utile pentru a înțelege activismul țărănesc din Europa de Est.

În ciuda controverselor istorice, definirea așa-numitei clase sau categorii sociale a „țăranului” a depins întotdeauna de către cine și cum a fost invocată (Edelman 2013): mișcări agrare, cum ar fi Zapatista și Via Campesina, sunt cunoscute pentru întărirea cu mândrie a importanței unei astfel de identități, deși heterogenă, referindu-se la o gamă largă de oameni precum indigeni, migranți, muncitori fără pământ sau micro-întreprinzători. Potrivit Via Campesina, mișcarea internațională a țăranilor și a muncitorilor agricoli, cultivarea „hranei” are la bază preocuparea pentru dreptul la suveranitate alimentară a oamenilor, adică dreptul de a-și defini propriul sistem alimentar și agricol. Dezbaterile critice contemporane legate de mișcările agroalimentare se referă la valoarea politică și economică a suveranității alimentare ca fiind una dintre cele mai relevante mișcări sociale globale contemporane: cu toate dilemele și limitările sale, i se atribuie potențialul de a produce o alternativă la regimul alimentar capitalist, deoarece „țăranii își mobilizează și inversează desemnarea ca relicvă istorică la subiect istoric” (McMichael 2015, p. 196): țărănimea este o identitate politică crucială, deoarece, în ciuda diviziunilor și tensiunilor sale interne (clasă, gen etc.) există o dorință de unificare și mobilizare împotriva violenței monopoliste (Claeys 2015, Edelman 2013, Desmarais 2007, Ploeg 2009). Așa cum vom detalia mai jos, importanța mișcărilor țărănești în acest context este crucială, iar revendicarea dreptului la semințe reprezintă o formă de activism care devine din ce în ce mai întâlnit în întreaga lume.

Problema Semințelor Țărănești: între muncă, tradiție, bun comun și drept internațional

Fermierii mici sau mijlocii din întreaga lume se află într-o poziție de dependență structurală față de firme precum Monsanto sau DuPont, care doresc să-i separe pe țărani în mod agresiv de „autoaprovizionarea celor mai fundamentale mijloace de producție, semințele” (Kloppenburg 2010, p. 370, Corrado 2010). În timp ce diversitatea genetică a speciilor este recunoscută ca fiind crucială pentru

agrobiodiversitate, legislația din ce în ce mai restrictivă reduce libertatea țăranilor de a reproduce semințele, motivația sau pretextul fiind și faptul că aceste semințe țărănești nu pot respecta schemele internaționale de certificare standard. Legile referitoare la calitatea semințelor și condițiile fitosanitare justifică impunerea unor standarde specifice pentru menținerea purității semințelor, cu cerințe de certificare care practic exclud producătorii de semințe țărănești de pe piața legală (GRAIN 2005, Santilli 2012, Bezner Kerr, 2013, Vià 2012, Kloppenburg 2014). În contextul noilor reglementări de piață, cum ar fi convenția UPOV, miliarde de țărani din întreaga lume sunt presați din ce în ce mai mult să cumpere semințe (Aistara 2011, Pautasso et al 2012). În Uniunea Europeană, „Catalogul comun" a interzis schimbul sau vânzarea oricăror semințe, cu excepția celor aprobate oficial (Witt 2019, Bocci 2009). Există un activism al semințelor în creștere care revendică la nivel global suveranitatea semințelor țărănești și adoptă o abordare comună pentru a crea relații de muncă și de producție diferite, care să le permită țăranilor să își revendice autonomia și să dețină un control mai mare asupra condițiilor de (re)producție.

Literatura critică din acest subdomeniu se referă la dreptul de a schimba semințe tradiționale ca fiind „drepturile care confruntă cel mai direct regimul alimentar corporativ" (Edelman și James, 2011: 97). În plus, o nouă școală academică globală și interdisciplinară se concentrează pe acest subiect al semințele, înțelegându-le ca fiind „bunuri comune", și subliniază dezvoltarea de noi colaborări de cercetare inovatoare deschise între rețelele informale de schimb de semințe țărănești și oamenii de știință (Mazé et al 2020, Sievers Glotzbach et al 2020, Demeulenaere 2014, Patnaik et al 2018, Frison 2018, Coomes et al 2015, Pautasso et al 2013, Gilbert 2013). Astfel de acțiuni colective inovatoare sunt promovate ca procese de „recalificare" și îmbunătățire a formelor instituționale de gestionare a bunurilor comune, precum semințele tradiționale, pentru crearea unei baze de cunoștințe și competențe comune pentru păstrarea și reproducerea semințelor, prin prioritizarea abordărilor colaborative conduse de țărani în vederea restaurării agro-biodiversității (Mazé et al 2020).

Sămânța ca mijloc de (re)producție are sens doar ca muncă colectivă sau comunitară. Așa cum susține Linebaugh, comunitatea este activitate care se desfășoară prin muncă cu - și nu separat de - alte resurse: resursele în sine sunt produse prin muncă și prin resurse, colectivitatea muncii si cunoasterea acestui proces este transmisă de la o generație la alta (2010).

El a propus verbul *commoning* pentru a indica acest proces de muncă, dinamica dificilă de îngrijire și gestionare colectivă a bunurilor comune. Linebaugh s-a concentrat asupra istoriei privatizării sau „acumulare prin deposedarea" țăranilor de pământ. Bunurile comune și oamenii care s-au bucurat de ele au fost mereu într-o relație tensionată cu legile sau aranjamentele administrative bazate pe comerț sau proprietate privată – etica de subzistență a acestor oameni, bazată pe obiceiuri nescrise, ajutorul familiei extinse, a prietenilor, vecinilor, nu putea niciodată să respecte întru totul cerințele legal-administrative (Tola 2016). Grija pentru bunuri comune nu este o simplă gestionare tehnică a resurselor (în spațiu) de către niște subiecți, care sunt cumva excepționali sau experți – munca bunurilor comune trebuie să rămână munca tuturor oamenilor, o muncă de relaționare și producție colectivă a bunurilor materiale și non-materiale care fac viața posibilă (Velicu și Garcia-Lopez 2018).

Eco Ruralis: Micropolitica Suveranității Alimentare

> *Munca țărănească nu apare în codul profesiilor [...] Țăranii nu au acces la servicii de sănătate de bază[...].* (Interviu personal, Iulia, Arad, 2019)

> *Nu e vorba doar de sămânța ca bun comun, e vorba și de munca țăranilor, munca de a păstra și multiplica sămânța"* (Discuție personală online, Ramona Duminicioiu, Ecoruralis 2020)

În România, apariția rețelelor țărănești (alimentare), precum Cutia Țăranului sau Eco Ruralis, a coincis cumva cu apariția mișcărilor anti-minerit (sau fracking): cei care au ridicat „furcile" în conflictele legate de acapararea de pământurii și resurse au fost oameni din zonele rurale (și semiurbane), adesea seniori și țărănci. Acești oameni și-au protejat mijloacele de trai (de bază) – o formă de activism de mediu a oamenilor simpli - sau ecologia țăranilor (Martinez-Alier 2002). În contextul mobilizărilor sociale efervescente din anii 2010, activiștii pentru justiția socială din România au avertizat cu privire la forțele glocale care duc la deposedarea populațiilor rurale, nu numai în România, ci și din întreaga lume. Depășind granițele unor cazuri de corupție locală sau națională, activiștii au evidențiat caracterul global al acestui fenomen, incriminând toate guvernele democratice care sprijină profiturile corporatiste și militarizarea în detrimentul bunăstării umane și a mediului înconjurător.Eco Ruralis (ER) a fost creată „astfel încât autoritățile să vadă că țăranii nu sunt singuri, că se pot organiza singuri" (EcoReporter 2009). În ultimul deceniu, țăranii cu statut de membri din cadrul Asociației Eco Ruralis din România s-au organizat pentru a-și revendica autonomia, drepturile și demnitatea unui „mod țărănesc" de viață, inclusiv luând parte la mișcarea Via Campesina. Cu siguranță, munca lor abia a început: faptul că au strâns peste 13.000 de țărani, interesați în principal de schimbul de semințe tradiționale, demonstrează însă faptul că aceste interese sunt importante. Prin implicarea activă în mișcări precum Roșia Montană sau Via Campesina, membrii Eco Ruralis devin parte a mișcărilor politice de rezistență față de mineritul excesiv și poluant, cât și la democratizarea dezvoltării rurale și locale.

Majoritatea țăranilor din Eco Ruralis se mândresc, de asemenea, cu practica lor agricolă ca fiind intrinsec durabilă, fără să o clasifice sau certifice drept „organică", o etichetă asociată cu agricultura comercială. Cu toate acestea, ei denunță faptul că o astfel de muncă nu este recunoscută ca profesie sau tip de expertiză validă. Ei își identifică munca cu cea a producătorilor meșteșugari și o prioritizează ca pe o poziție economică și politică esențială, mai ales în contextul monopolizării corporative a producției economice. Cu alte cuvinte, așa cum afirma mai sus Ramona Duminicioiu, sămânța nu este doar un bun comun, ci și rezultatul unei munci individuale și colective care trebuie recunoscută și răsplătită ca atare. Astfel, insistența asupra utilizării termenului „țărănime", pentru a descrie membrii acestei asociații, este crucială: a fi „țăran" înseamnă, în primul rând, „subzistență", să produci hrană pentru uz propriu, nu doar pentru schimb, ci și pentru menținerea unui statut și a relațiilor sociale. Acest lucru este în contrast cu profesia de „fermier", care urmărește, în primul rând, realizarea unei producții pentru comercializarea și extinderea operațiunilor economice, fapt care, dacă este desfășurat la scară mare, necesită exploatarea masivă a sute de hectare de teren (Wolf 1955). Crearea Asociației

Eco Ruralis a însemnat construirea unui loc mai sigur pentru reimaginarea colectivă și susținerea reciprocă a viziunilor în evoluție asupra a ceea ce ar mai putea însemna „țăran" în zilele noastre, de la tradiții până la practici comune sau practici ale muncii colective. Plasate în contextul unor conflicte și mișcări socio-ecologice mai largi, actele de adoptare a practicilor colective, devalorizate din punct de vedere social (de la practicarea agriculturii tradiționale de subzistență până la economisirea și împărțirea semințelor), sunt ilustrații ale caracterului politic contemporan al muncii țărănești sau al micropoliticii suveranității alimentare.

> „În urmă cu zece ani, le era chiar rușine să se numească țărani. Acum vorbim despre noi cu mândrie, vorbim despre cooperare și chiar feminism. [...] Eco Ruralis crește atât de bine și de repede, deoarece există această nevoie de exprimare și autodeterminare a țăranilor în raport cu propria existență și reprezentare politică." (Interviu personal, Attila, președinte Eco Ruralis, Cluj, 2019)

Mobilizarea și sensibilizarea organizate de Eco Ruralis s-au suprapus și au completat mișcările anti-minerit din Roșia Montană: acest lucru este evident și în faptul că trei persoane au fost coordonatori principali și purtători de cuvânt atât în cadrul mișcării „Salvați Roșia Montană", cât și în cadrul Asociației Eco Ruralis: Eugen David, Ramona Duminicioiu și Raluca Dan. Cu alte cuvinte, afirmăm că ambele inițiative au încercat să abordeze ceea ce Eugen a descris ca fiind o cauză fundamentală a problemelor din România: lipsa viziunii politice pe termen lung, absența imaginației și inexistența disponibilității pentru sprijinirea zonelor rurale:

> „Aici, în Roșia, este doar un caz înrăutățit de corporația (minieră). Dar ceea ce este deranjant este că, în întreaga țară, sate întregi mor din cauza lipsei unei viziuni pe termen lung. Nu e niciun lider care să se gândească pentru viitor. …. Cu mult timp în urmă oamenii își câștigau existența cu două vaci; Acum am cincisprezece vaci și se spune că ferma mea nu este suficient de mare pentru standardele europene. De ce naiba îmi spui că sunt sărac? Ca să mă ții sub controlul tău?" (Eugen David citat din Velicu 2019).

Ca parte din colaborarea cu mișcarea Salvați Roșia Montană, Eco Ruralis a propus agricultura țărănească ca alternativă pe termen lung pentru „dezvoltarea sănătoasă" și durabilă a României: ei au susținut că „țăranii au o viziune clară a dezvoltării în Munții Roșiei, opunându-se în mod natural mineritului deschis și propunând agricultură și turism cultural" (site-ul Eco Ruralis). Organizând ateliere de conștientizare cu privire la pericolul OMG-urilor sau la acapararea terenurilor, ca parte a campaniei de la Roșia Montană, Eco Ruralis a creat mai mult spațiu și timp pentru ca diferite organizații și producători de alimente țărănești din Transilvania să împărtășească în mod colectiv preocupările lor, precum și produsele sau serviciile lor, invitând la o reînnoire a sentimentului de mândrie față de potențialul României de a produce alimente hrănitoare în mod durabil, atât din punct de vedere ecologic, cât și din punct de vedere economic. Unele dintre aceste ateliere de lucru au fost reprezentate de piețele semințelor (cu voluntari din inițiativa Semințe Libere), lanțul alimentar scurt și dezvoltarea întreprinderilor agricole mici (cu Fundația Adept), comunitățile de permacultură și tranziție (cu România în Tranziție), „Anotimpuri într-un borcan" (cu Asociația React), Economie socială (cu Fundația pentru Dezvoltarea Economiei Sociale). În 2012, Asociația Eco Ruralis a obținut statutul de membru cu drepturi depline al Coordonării Europene Via Campesina (ECVC). Astfel, asociația

și-a concentrat activitatea pe conștientizarea rolului crucial al țăranilor în istorie ca producători de hrană: împărtășesc paradigma suveranității alimentare, conform căreia comunitățile agrare sunt „gardieni ai bunurilor comune" (McMichael 2010) care pot contribui la „răcirea planetei" și la păstrarea patrimoniului său comun (Wittman et al 2010, Edelman et al 2014). În acest scop, Eco Ruralis a organizat numeroase consultări naționale ale țăranilor în toată România, invitând țărani și diferite organizații de bază să dezbată și să reflecteze asupra problemelor legate de pământ, semințe și drepturi. Un succes important al colaborării cu ECVC a fost raportul „Concentrarea și acapararea pământului și lupta oamenilor în Europa" (Institutul Transnațional, 2013), care a fost discutat, în cele din urmă, în Parlamentul UE și a avut ca rezultat Rezoluția privind concentrarea terenurilor agricole în UE din aprilie 2017. Trebuie menționat faptul că, înainte de această dată, acapararea terenurilor nu era considerată o problemă europeană.

Și alte inițiative internaționale au întărit colaborările pentru justiția și suveranitatea alimentară din Europa de Est și Asia Centrală. În 2014, Eco Ruralis a devenit, de asemenea, membru al Access to Land Network - Europe, contribuind la rapoarte cu privire la acapararea terenurilor și succesiunile de ferme din România, care reprezintă unele dintre provocările majore ale țăranilor și micilor producători rurali din Europa de Est.

Una dintre cele mai importante colaborări internaționale este aceea cu mișcarea Nyéléni, cea mai largă mișcare pentru suveranitatea alimentară din Europa și Asia Centrală. Eco Ruralis a găzduit și a coorganizat al doilea Forum European Nyéléni pentru Suveranitatea Alimentară în 2016, la Cluj-Napoca (România), unde au participat aproximativ cinci sute de țărani (păstori, muncitori, activiști) din patruzeci și două de țări, fiind cel mai mare eveniment de acest tip din Europa.

Mărturiile participanților la acest eveniment arată că există un consens din ce în ce mai mare cu privire la necesitatea presiunionării factorilor de decizie pentru politici publice, care să întărească piețele locale într-un efort global de a reconstrui comunitățile și economiile locale, de a respecta drepturile țăranilor și de a facilita accesul la pământ pentru generația mai tânără, limitând, în același timp, fenomenul acaparării pământurilor.

După cum a susținut Raportul, unul dintre rezultatele strategice ale forumului a fost inițierea strategiilor regionale colective și construirea unei convergențe mai mari între organizațiile alimentare din Europa de Est și Asia Centrală pentru a „întări mișcările de suveranitate alimentară și a consolida capacitatea țăranilor în acele țări să se sprijine reciproc" (2016, p. 12). Participanții au recunoscut Declarația Mali privind agroecologia ca bază pentru obiectivul lor.

În 2017, Eco Ruralis a devenit membru al Alianței Împotriva Cultivării Soiului, formată din 12 țări dunărene din Europa, care a adresat o scrisoare deschisă miniștrilor Consiliului AGRIFISH al UE împotriva unei agriculturi bazate pe monocultură, care nu poate fi o soluție pentru agricultura mică și țărănească, și care, de fapt, poate duce la efecte socio-ecologice grave.

Mai mult, începând cu acest an, Eco Ruralis se numără printre cele 162 de organizații ale societății civile, întreprinderi economice și asociații țărănești din Europa, care au adresat o scrisoare deschisă către vicepreședintele Comisiei Europene, solicitând ca UE să se opună oricăror inițiative de slăbire a legislației actuale cu privire la organismele modificate genetic. Printre semnatari s-au numărat

ECVC, Alianța Asociațiilor Fermierilor Organici Croați, Prietenii Pământului Croația și Republica Cehă, Biodinamikus Ungaria, Agro-eko fórum Slovacia și EkoSemena Slovenia.

Cel mai de succes program implementat de ER este campania sa „Agro-Biodiversitate”, care constă în organizarea distribuției anuale a semințelor țărănești. Eco Ruralis respinge OMG-urile și promovează conservarea soiurilor tradiționale de semințe precum si schimbul liber al acestora. Conform celor mai multe mărturii, o motivație principală în aderarea la Eco Ruralis a fost atât practică (nevoia de semințe), cât și socială, pentru a găsi o comunitate cu preocupări și interese comune. Membrii Eco Ruralis se adună din toate părțile României pentru a promova o nouă comunitate (imaginară), centrată pe speranța recâștigării controlului asupra propriei munci sociale (re)productive. Membrii Eco Ruralis percep restricțiile legale cu privire la conservarea și schimbul semințelor ca pe o amenințare la adresa existenței lor ca producători de alimente și, prin urmare, o amenințare la adresa vieții lor, în general. În acest context, chemarea lor la suveranitate urmărește lărgirea cadrului de definire a termenilor politici și economici în care are loc această discuție, repolitizând dezbaterea privind producția economică de alimente și semințe prin conectarea la idealul democratic de justiție și problemele legate de forța de muncă. Următoarele mărturii descriu clar aceasta situație:

> „Țara noastră este mică, ce putem face cu acești giganți? Ne mănâncă de vii... Sunt numai multinaționale [...] Se simte, orice om puțin inteligent își dă seama, în timp, ce se întâmplă. Adică pe noi nu ne mai lasă să producem.” (Interviu personal, Gheorghe, Ciolpani, 2019).

> „Ne obligă să funcționăm într-o economie invizibilă, refuzându-ne dreptul de a produce și comercializa semințe proprii [...] Semințele țărănești sunt acum ca obiecte de muzeu, utilizate pentru a produce semințe moderne prin tehnici de conservare, luate gratuit de la noi astfel încât companiile să poată obține mai multe profituri [...] Recuperarea și distribuirea colectiva a unor astfel de semințe ancestrale a devenit mai populară în zilele noastre, deoarece aceste procese nu oferă doar o agricultură mai sănătoasă și adaptată local, ci sunt, de asemenea, o soluție la criza climatică.” (Declarație în cadrul webinarul public privind dreptul la semințe, 2 februarie, 2021)

După cum ne arată multiplele mărturii colectate în cadrul acestui proiect de cercetare, recunoașterea oficială a țăranilor ca producători care pot comercializa din nou semințe pe piețele locale le-ar permite să aibă un trai mai decent, ar încuraja noua generație să rămână angajată în agricultură și să aibă o mai mare grijă de pământ, într-un mod sustenabil și ecologic. Și, în acest sens, există o frustrare din ce în ce mai mare legată de dreptul de a-și vinde semințele pe piețele legale: de exemplu, nu a fost posibilă vânzarea semințelor pentru o fermă care a primit o subvenție UE pentru construirea unei sere.

Această frustrare este amplificată de faptul că mulți producători ajung să cumpere din ce în ce mai multe semințe comerciale, care atrage unele dezavantaje, precum: pierderea experienței și a beneficiilor păstrării și a schimburilor de semințe cu familia extinsă, prietenii, vecinii etc., aceasta resimțindu-se ca pierderea unui aspect important al apartenenței la o comunitate. Întregul context demotivează țăranii să-și continue viața așa cum s-au deprins, din generație în generație, ca țărani: lipsită

de un sentiment reînnoit al importanței multiplicării semințelor proprii, fiind expuși peste tot și presați să folosească semințe și pesticide comerciale, practica colectivă de reproducere a semințelor a început să fie percepută ca inutilă în ochii unor țărani și ai societății, în general.

Mai mult chiar, deoarece mulți țărani sunt pluriactivi, economisirea și împărțirea semințelor devine din ce în ce mai dificilă, deoarece există tot mai puțin timp și nu doar tot mai puțini oameni, care să fie disponibili pentru o astfel de muncă. Prin urmare, de mai bine de un deceniu, Eco Ruralis depune eforturi pentru a susține o astfel de muncă comună țărănească pentru recuperarea „semințelor țărănești" și pentru apologia dreptului țărănesc la semințe.

O parte a mișcărilor globale ale țăranilor și lucrătorilor din mediul rural, precum Via Campesina, sau Eco Ruralis în România, a creat mai multe oportunități țăranilor de a obține semințe tradiționale vechi, oferind sprijin emoțional și practic, precum și speranța unui viitor în care agricultura familială, realizată la scară mică, ar putea prospera.

> „Descoperind asociația, am devenit conștientă de importanța semințelor, a pământului, a apei, a suveranității alimentare. M-a făcut să mă simt mai puternica și mândră de munca și identitatea mea ca țărancă și salvatoare de semințe. Sunt fericită și emoționată de faptul că suntem atât de mulți țărani adunați aici pentru aniversarea noastră de 10 ani (plângând și zâmbind). Aceasta înseamnă că munca noastră are succes" (Note personale, Stela, Buzău 2019, Discurs în timpul Adunării Generale).

În prezent, eforturile colective ale Asociației Eco Ruralis se concentrează pe planificarea monitorizării și promovării implementării la nivel național a noii Declarații a Națiunilor Unite pentru Drepturile Țăranilor și a Altor Persoane care Lucrează în Zonele Rurale (UNDROP, 2018), precum și a dreptului la semințe (Golay 2018).

Drepturile țăranilor, astfel cum sunt explicate de UNDROP, se referă la participarea semnificativă a țăranilor la toate procesele de luare a deciziilor care le pot afecta viața: siguranța alimentelor sau standardele de muncă și de mediu (art. 10.2), acordurile și standardele internaționale (art. 2.4), produsul certificat ecologic (art. 11.3), politici privind semințele și alte legi privind proprietatea sau comercializarea (art. 19.8).

Se așteaptă ca statele naționale să recunoască bunurile comune naturale, utilizarea și gestionarea lor colectivă (art. 17.3), care include, de asemenea, dreptul de utilizare, multiplicare și distribuire a semințelor tradiționale, urmărirea unor reglementări stricte privind biosecuritatea (fără organisme modificate genetic) și respectarea sănătății consumatorilor și a ecosistemelor.

În cadrul Adunării Generale a Asociației Eco Ruralis din 2019, a fost emisă o declarație de poziție cu privire la dreptul la semințe, care va fi promovată în continuare la nivelul UE ca o primă inițiativă pentru aprobarea unei directive în această privință. În această declarație publică, ER reamintește guvernului român să respecte Tratatul internațional FAO din 2009 privind resursele fitogenetice pentru hrană și agricultură, precum și solicită Curții Europene de Justiție producea și implementarea de reglementări stricte referitoare la semințele modificate genetic.

O scurtă concluzie

Restituirea terenurilor și pădurilor din România, după 1990, a deschis calea către neoliberalizarea agriculturii: în conformitate cu paradigma dominantă a securității alimentare și a dezvoltării rurale, neoliberalizarea s-a tradus prin permiterea dumpingului și dependența de importuri, anume creșterea dependenței de mărfurilor de import aduse din locurile de supraproducție (unde statele subvenționează în mod obișnuit agricultura) în locuri de „subproducție" (Schanbacer 2010). O astfel de dependență față de forțele pieței se bazează, de asemenea, pe exploatarea pământului și a muncii, eliminând responsabilitatea instituțiilor publice și de stat pentru bunăstarea socio-ecologică. A prioritiza productivitatea economică și securitatea alimentară ca acces (consum individual) subestimează importanța acestor schimbări și, mai ales, nu ia în considerare scăderea capacității țăranilor de a deține mijloace de producție și forță de muncă, prețurile crescute (sau fluctuante) ale produselor pe piețele globale, avantajul țărilor dezvoltate care își subvenționează puternic producția, pericolul monoculturilor și a OMG-urilor, precum si alte ´eșecuri´ ale pieței. Problema alimentației nu este doar o chestiune economică de producție eficientă sau chiar de durabilitate economică: pe lângă faptul că sunt preocupați de „natură", ca evaluare ecologică și reproducere a vieții pe pământ, numeroși cercetători și activiști din întreaga lume subliniază scandalul provocat de pauperizarea, vulnerabilizarea și injustiția generalizată, create de dezvoltarea industrială. Indiferent dacă este vorba despre țăran sau muncitor salariat, lupta pentru recunoașterea socială, standarde de muncă corecte și protecție socială rămâne crucială pentru transformarea progresivă a lumii în care trăim (Bernstein et al 2018).

Promovând o viziune post-industrială a agriculturii, cercetătorii subliniază reevaluarea agriculturii non-industriale ca parte a unei schimbări culturale mai largi în conștientizarea problemelor ecologice globale: determinând piețele să servească mai degrabă decât să înlocuiască forme de viață și reproducere ale tuturor ființelor de pe această planetă. Prin urmare, forța de muncă și agricultura țărănească, bazată pe o cunoaștere ancestrală, pot fi văzute ca parte a unei astfel de reevaluări a socio-naturilor și bunurilor comune într-o căutare colectivă globală de reducere a substanțelor chimice alimentare, de regândire a muncii nealienate, de păstrare a integrității ecosistemului și de lansare a unor colaborări inovatoare, cum ar fi îngrijirea semințelor și crearea de rețele (Friedmann 2006). În timp ce capitalismul dorește să extragă valoare din orice, privatizarea vieții rămâne întotdeauna incompletă din cauza puterii regenerative a cunoașterii și a relațiilor dintre ființele vii (Hardt și Virno 1996, Singh 2019).

Cazul pe care l-am descris aici, asociația țărănească Eco Ruralis, încearcă să introducă în agenda publică a României aceste probleme, contribuind la dezvoltarea unei alternative alimentare și ecologice bazate pe sprijinirea agriculturii țărănești, agroecologiei și reproducerii agro-biodiversității specifice locale. Munca lor prefigureaza emergența unor mișcări socio-ecologice pentru transformare rurală în direcția obținerii suveranității și dreptății alimentare în România, Europa de Est și Asia Centrala.

Bibliografie

- Alkon, A.H.; Ayegman, H. (2011). *Cultivating food justice: race, class, and sustainability*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Bernstein, H., Friedmann, H., van der Ploeg, J.D., Shanin, T. and White, B. (2018). Fifty years of debate on peasantries, 1966–2016. *The Journal of Peasant Studies*, *45*(4), pp.689-714.
- Cadieux, K. V.;Slocum, R. (2015). What does it mean to do food justice?. *Journal of political ecology*, *22*(1).
- Claeys, P. (2015). The right to food: Many developments, more challenges. Canadian Food Studies. *La Revue Canadienne Des études Sur L'alimentation*, 2(2), pp. 60-67. https://doi.org/10.15353/cfs-rcea.v2i2.100
- Demeulenaere, E. (2014). A political ontology of seeds: The transformative frictions of a farmers' movement in Europe. *Focaal*, *2014*(69), pp. 45-61.
- Desmarais, A. A.; Clayes, P.; Trauger, A. Eds. (2007). *Public Policies for Food Sovereignty*. Routledge.
- Eco Ruralis. Suveranitatea Hranei (Suveranitate alimentară). https:// Eco Ruralis.ro/storage/files/Documente/Suveranitate%20alimentara.pdf [Accessed: 2019]
- Edelman, M. ; Weis, T. ; Baviskar, A. ; Borras Jr, S. M. ; Holt-Giménez, E. ; Kandiyoti, D. ; & Wolford, W. (2014). Introduction: critical perspectives on food sovereignty. *Journal of Peasant Studies*, *41*(6), pp. 911-931.
- Golay, C. ; Bessa, A.(2018). *The right to seeds in Europe*.
- Heynen, N., Kaika, M. ; Swyngedouw, E. (Eds.). (2006). *In the nature of cities: urban political ecology and the politics of urban metabolism* (Vol. 3). Taylor & Francis.
- Holt-Giménez, E. ; Wang, Y. ; & Shattuck, A. (2011). The urban and northern face of global land grabs. In *International Conference on Global Land Grabbing*, pp. 6-8).
- Hedrich, Hans. (2009)., "Ce face Eco Ruralis pentru țărani? (What does ER do for peasants?)", EcoReporter, Sustainable Sighișoara, interview series https://www.youtube.com/watch?v=RJKeHfyyH8U&list=PL6CD156BC4BE289C5&index=3, [Accessed: 20.03.2020].
- Martinez-Alier, J. ; Temper, L. ; Del Bene, D. ; & Scheidel, A. (2016). Is there a global environmental justice movement?. *The Journal of Peasant Studies*, *43*(3), pp. 731-755.
- McMichael, P. (2015). A comment on Henry Bernstein's way with peasants, and food sovereignty. *Journal of Peasant Studies*, *42*(1), pp. 193-204.
- Pellow, D.N. (2016). Environmental justice and rural studies: A critical conversation and invitation to collaboration. *Journal of Rural Studies*, *47*, pp.381-386.
- Ploeg, Douwe van der J. (2010). The peasantries of the twenty-first century: the commoditisation debate revisited. *The Journal of Peasant Studies*, *37*(1), pp. 1-30.
- Trauger, A. (2014). Toward a political geography of food sovereignty: transforming territory, exchange and power in the liberal sovereign state.

Journal of Peasant Studies, *41*(6), pp. 1131-1152.

- Velicu, I. ; García-López, G. (2018). Thinking the commons through Ostrom and Butler: Boundedness and vulnerability. *Theory, Culture & Society*, *35*(6), pp.55-73.
- Velicu, I. (2019). Prospective environmental injustice: insights from anti-mining struggles in Romania and Bulgaria. *Environmental Politics*, pp. 1-21.
- Via Campesina. (2007). Declaration of Nyéléni. https://viacampesina.org/en/declaration-of-nyi/ [Accessed: 2020]
- Via Campesina. (2009). Food Sovereignty: A New Model for a Human Right. https://viacampesina.org/en/food-sovereignty-a-new-model-for-a-human-right/ [Accessed: 2020]

Mențiuni speciale

Lucrare susținută de Programa de Estímulo ao Emprego Científico din Centro de Estudos Sociais. Coimbra, referință DL 572016 / CP1341 / CT0022, precum și de FEDER - Fondul european pentru fonduri de dezvoltare regională, COMPETE 2020 (POCI), Fundația pentru Știință și Tehnologie-Portugalia, proiect, „JustFood: From Alternative Food Networks to Socio-Environmental Justice, Referință: POCI-01-0145-FEDER-029355.

Mulțumiri

Dorim să mulțumim, în mod special, membrilor Asociației Eco Ruralis care și-au deschis inima pentru a sprijini inițiativa noastră și pentru a împărtăși cu noi opiniile și sentimentele lor cu privire la activitatea lor din cadrul asociației. Mulțumim Ralucăi Dan, Ramonei Duminicioiu și lui Attila Szocs Boruss, pentru că au susținut proiectul „JustFood”.

Secțiunea III - Legislație rurală

Capitolul 6 - Aspecte legislative privind producția ecologică

- Steliana Rodino
- Alina Buțu
- Marian Buțu

Context general

Odată cu preocupările crescute cu privire la siguranța alimentară și la deteriorarea mediului înconjurător, cererea pentru reproiectarea sistemelor agroalimentare în direcția stabilirii unui echilibru între alimente sigure, durabile și suficiente, este din ce în ce mai mare. Agricultura ecologică a fost proiectată astfel încât să poată susține atât sănătatea mediului, a oamenilor, cât și a animalelor. Aplicarea principiilor agriculturii ecologice duce la conservarea resurselor și menținerea echilibrul natural al acestora, promovând, în același timp, productivitatea pe termen lung a resurselor din spațiul rural (Paull, 2011).

Definirea conceptului de agricultură ecologică este o chestiune de dezbatere în sine. Cu toate acestea, toate definițiile lansate de diferite organizații cu preocupări în domeniu, specifică faptul ca aceasta implică aplicarea unor metode de producție agronomice, biologice și mecanice în locul utilizării factorilor de producție chimici sintetici.

Majoritatea definițiilor includ, de asemenea, utilizarea mai multor tehnici care nu sunt exclusive agriculturii ecologice, deoarece pot fi aplicate și în sistemele convenționale și de producție cu consum redus de inputuri. Acestea includ, în special, tehnologii pentru exploatarea durabilă a terenurilor, cum ar fi măsuri de conservare a proprietăților solului, rotația culturilor și utilizarea gunoiului de grajd.

Astfel, agricultura ecologică este un sistem de producție care susține sănătatea solurilor, a ecosistemelor și a oamenilor, bazându-se mai curând pe procese ecologice, biodiversitate și cicluri naturale adaptate la condițiile locale decât pe utilizarea factorilor de producție chimică cu efecte adverse.

Agricultura ecologică este un sector dinamic, cu o creștere constantă, derivată din creșterea cererii consumatorilor pentru alimente obținute în urma unor fluxuri de producție care respectă principiile ecologice.

Agricultura ecologică reprezintă un termen protejat atribuit de către Uniunea Europeană pentru utilizare pe teritoriul României (MADR). Termenul de agricultură ecologică este echivalent cu termenii «agricultură organică» sau «agricultură biologică», utilizat în alte state membre UE după cum este ilustrat mai jos (Figura 1).

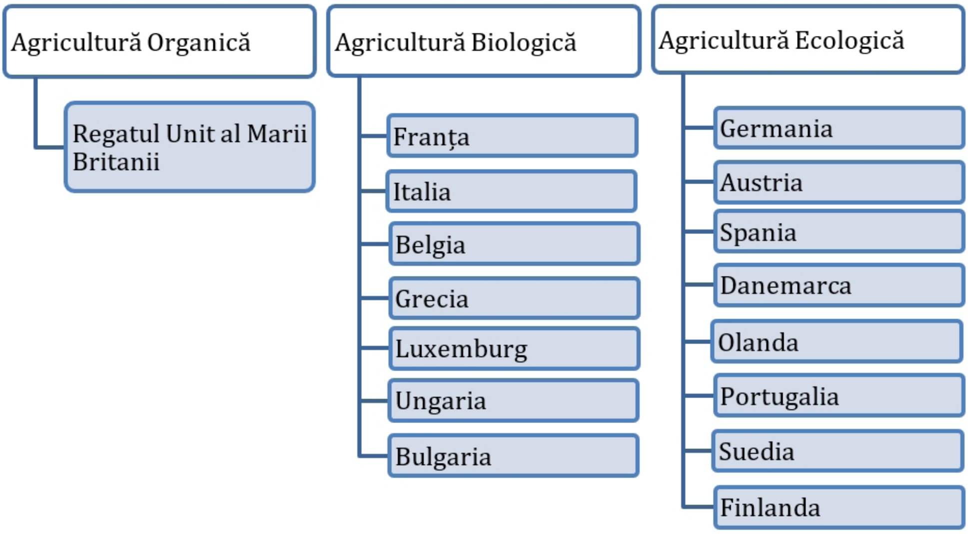

Figura 1. Denumirea protejată a sistemului de producție în sistem ecologic pe teritoriul Uniuni Europene

Legislația în domeniul agriculturii ecologice

În Uniunea Europeană, producția ecologică este reglementată încă din anul 2007, prin ***Regulamentul Consiliului (CE) nr 834/2007 din 28 iunie 2007*** privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice care amendează *Regulamentul (CEE) nr 2092/91* și a fost detaliată cu normele de aplicare, un an mai târziu:

- R***egulamentul (CE) nr 889/2008*** din 5 septembrie 2008, cu *norme detaliate privind producția, etichetarea și controlul calității*
- ***Regulamentul Comisiei (CE) nr 1235/2008*** din 8 decembrie 2008, cu ***norme detaliate privind importul de produse ecologice din țări terțe.***

Baza legală pentru aplicarea principiilor agriculturii ecologice în România a fost instituită începând cu anul 2000, în conformitate cu Ordonanța de urgență privind produsele agroalimentare ecologice (O.U.nr 34/2000). Doi ani mai târziu, în anul 2002, a fost semnat Ordinul pentru aprobarea Regulilor specifice privind etichetarea produselor agroalimentare ecologice (Ordin 417/2002). La momentul respectiv, în vederea respectării prevederilor legale în domeniu, și pentru controlul privind metodele de producție ecologică a produselor agroalimentare, prin acest ordin s-a înființat Autoritatea Națională a Produselor Ecologice (A.N.P.E.), ca serviciu de specialitate în cadrul Ministerului de resort (Ministerul Agriculturii și Alimentației) (Ordin 417/2002).Tot acest ordin reglementează utilizarea siglei pentru Agricultură ecologică pe teritoriul României, prezentând inclusiv reprezentarea grafică și descrierea acesteia. Este foarte important de reținut faptul că produsele agroalimentare ecologice, provenite de la producători care se află în perioada de conversie, nu se înscripționează cu sigla „ae” de certificare-identificare.

UE România

Figura 2. Sigla pentru agricultura ecologică în UE și România

Înregistrarea operatorilor în agricultura ecologică se realizează conform ordinului emis de către Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale – MADR în 2013, pentru aprobarea regulilor privind înregistrarea operatorilor în agricultura ecologică, care produc, procesează, importă, exportă, depozitează sau distribuie produse ecologice în vederea comercializării (Ordin 1253/2013).

Acest document fundamental a determinat direcția de bază a agriculturii ecologice, pentru a crea condiții juridice, organizatorice și economice pentru dezvoltarea agriculturii ecologice.

Acest document specifică faptul că operatorii din sectorul agroalimentar au obligația de a-și înregistra activitatea anual, până la data de 16 mai (inclusiv) sau, în cazul în care se înregistrează pentru prima dată, si activitatea începe după data de 16 mai, aceștia pot depune fișa de înregistrare până la data de 15 noiembrie a fiecărui an (Ordin 241/2020).

Înregistrarea se realizează prin direcțiile pentru agricultură județene de pe teritoriul țării noastre sau prin alte entități mandatate de către MADR în acest scop.

Fișele de înregistrare în sistemul de agricultură ecologică au formă standard și sunt listate ca anexă la Ordinul 1253/2013.

Este de subliniat faptul că data depunerii fișei de înregistrare în sistemul de agricultură ecologică, la entitatea mandatată MADR, este considerată data de debut a perioadei de conversie.

În cazul în care un operatorul decide să renunțe la desfășurarea activității în sistemul de agricultură ecologică, acesta este obligat să notifice entitatea mandatată MADR la care s-a înregistrat.

ORDONANȚĂ DE URGENȚĂ nr. 34 din 17 aprilie 2000 privind produsele agroalimentare ecologice;

ORDIN nr. **417 din 13 septembrie 2002** pentru aprobarea Regulilor specifice privind etichetarea produselor agroalimentare ecologice.

ORDIN nr. 1253 /2013 pentru aprobarea regulilor privind înregistrarea operatorilor în agricultura ecologică;

HOTĂRÂRE nr. 131/2013 *pentru stabilirea măsurilor și sancțiunilor necesare în vederea respectării prevederilor Regulamentului (CE) nr. 834/2007*

ORDIN nr. 900/2013 privind funcționarea bazei de date pentru semințe sau material vegetativ săditor în sectorul agricultură ecologică;

ORDONANȚĂ nr. 29/2014 pentru modificarea art. 6 alin. (2) din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 34/2000

ORDIN nr. 895/2016 pentru aprobarea regulilor privind organizarea sistemului de inspecție și certificare,

ORDIN nr. 986/2016 privind aprobarea cuantumului taxei pentru aprobarea organismelor de inspecție și certificare în agricultura ecologică;

ORDIN nr. 464/2019 pentru aprobarea regulilor naționale privind importul de produse ecologice din țări terțe pe teritoriul României;

Figura 3. Legislația Românească în domeniul agriculturii ecologice

Certificarea

Certificarea operatorilor ecologici este un proces voluntar. Acesta este deschis tuturor operatorilor ale căror activități de producție, pregătire, distribuție și import intră în domeniul de aplicare al reglementărilor ecologice emise de către Uniunea Europeană și de către statul român.

Domeniul de aplicare a certificării se aplică următoarelor categorii de produse:

- Produse vegetale neprelucrate
- Animale vii sau produse de origine animală neprelucrate
- Produse agricole prelucrate destinate utilizării ca alimente
- Produse agricole prelucrate destinate utilizării ca hrană pentru animale

(exclusiv hrana pentru animale de companie)
- Material săditor vegetativ și semințe pentru cultivare
- În România, organismele de certificare sunt acreditate de către Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale (Ordin 895/2016). În momentul de față, sunt acreditate următoarele organisme de certificare (www.madr.ro)
- S.C ECOCERT S.R.L
- S.C. ECOINSPECT S.R.L.
- BIOAGRICERT ITALIA SRL – SUCURSALA ROMÂNIA
- AGRECO R.F. GÖDERZ GMBH GERMANIA-SUCURSALA ROMÂNIA
- BIOS S.R.L ITALIA -SUCURSALA ROMÂNIA
- BIO CERT TRADIȚIONAL SRL
- MIȘCAREA ROMÂNĂ PENTRU CALITATE
- S.C. ECOROISCERT SRL
- CERTROM SRL
- AUSTRIA BIO GARANTIE GMBH ENZERSFELD SUCURSALA BUCUREȘTI
- CERES ORGANIC CERT SRL
- SC SRAC CERT SRL
- SC TUV AUSTRIA ROMÂNIA SRL

Contravenții și sancțiuni

Cadrul instituţional pentru stabilirea contravenţiilor şi aplicarea sancţiunilor în sectorul de agricultură ecologică a fost creat în anul 2013, prin Hotărârea de guvern nr. 131, prin care au fost stabilite măsurile de aplicare a măsurilor şi sancţiunilor necesare în vederea respectării prevederilor Regulamentului (CE) nr. 834/2007.

Astfel, ***constituie contravenţii*** (HG 131/2013), în desfășurarea activităților din sectorul agriculturii ecologice, următoarele fapte:

a) folosirea frauduloasă a termenilor de „ecologic”, „biologic”, „organic” sau a abrevierilor acestora, precum „bio”, „eco”, ca mărci comerciale sau practici de utilizare în producţia, procesarea, ambalarea, transportul, depozitarea şi distribuţia produselor, inclusiv pe eticheta produsului, materiale publicitare şi documentele comerciale, care pot induce în eroare consumatorul şi care nu sunt obţinute în conformitate cu regulile de producţie ecologică, prevăzute în legislație, și anume, articolele 23-26 din Regulamentul (CE) nr. 834/2007, care se referă la:

Art. 23 Utilizarea termenilor referitori la producția ecologică

Art. 24 Indicații obligatorii

Art. 25 Sigle pentru producția ecologică

Art. 26 Cerințe specifice de etichetare

b) nerespectarea de către operatori a regulilor privind producţia, procesarea, ambalarea, transportul, depozitarea, distribuţia şi importul din ţări terţe al produselor ecologice, prevăzute în legislația în vigoare, și anume, Regulamentul (CE) nr. 834/2007, după cum urmează:

Norme generale aplicabile producției ecologice

Art. 8 Cerințe generale

Art. 9 Interzicerea utilizării OMG-urilor

Art. 10 Interzicerea utilizării radiațiilor ionizante
Producția agricolă
Art. 11 Norme generale aplicabile producției agricole
Art. 12 Norme aplicabile producției vegetale
Art .13 Norme aplicabile producției de alge marine
Art. 14 Norme aplicabile producției animaliere
Art. 15 Norme aplicabile producției animaliere de acvacultură
Producția de hrană procesată pentru animale
Art. 18 Norme generale aplicabile producției de hrană procesată pentru animale
Producția de alimente procesate
Art. 19 Norme generale aplicabile producției de alimente procesate
Art. 20 Norme generale aplicabile producției de drojdie ecologic
Adeziunea la sistemul de control
Art. 28 Adeziunea la sistemul de control
Documente justificative
Art. 29 Documente justificative
Comerțul Cu State Terțe
Art. 32 Importul de produse conforme
Art. 33 Importul de produse ce oferă garanții echivalente

c) lipsa documentelor operatorului, respectiv a înregistrărilor obligatorii prin care se poate identifica trasabilitatea produsului în toate etapele de producţie, procesare şi distribuţie, prevăzute de Regulamentul (CE) nr. 889/2008, după cum urmează:

Cerințe minime de control
Art. 66 Documente contabile
Cerințe specifice de control pentru plante și produse vegetale obținute din producția agricolă sau din colectarea plantelor spontane
Art. 70 Măsuri de control
Art. 71 Comunicări
Art. 72 Înregistrări privind producția vegetală
Art. 73 Mai multe unități de producție administrate de același operator
Cerințe specifice de control care se aplică algelor marine
Art. 73 a Modalități de control care se aplică algelor marine
Art. 73b Înregistrările privind producția de alge marine
Cerințele de control pentru animale și produse animaliere din activitatea de creștere a animalelor
Art. 74 Măsuri de control
Art. 75 Identificarea animalelor
Art. 76 Înregistrările cu privire la animale
Art. 77 Măsuri de control privind produsele medicamentoase veterinare pentru animale
Art. 78 Măsuri specifice de control privind apicultura
Art. 79 Exploatarea mai multor unități de producție gestionate de către același operator
Cerințe specifice de control în cazul producției de animale de acvacultură
Art. 79a Modalități de control care se aplică producției de animale de acvacultură
Art. 79b Registrul producției de animale de acvacultură

Art. 79c Inspecțiile de control specifice în cazul moluștelor bivalve

Cerințe de control privind importurile de produse ecologice provenind din țări terțe

Art. 83 Documente contabile

Art. 84 Informații privind loturile importate

Cerințe de control pentru unitățile implicate în producția, pregătirea sau importul produselor ecologice și care au contractat terților parțial sau total operațiunile efectuate în cauză

Art. 86 Măsuri de control

Cerințe de control pentru unitățile care procesează hrană pentru animale

Art. 88 Măsuri de control

Art. 89 Documente contabile

Contravenţiile prevăzute în legislație sunt ***sancționate*** (HG 131/2013) cu amenzi clar stabilite, astfel:

a) folosirea frauduloasă a termenilor de „ecologic", „biologic", „organic" sau a abrevierilor acestora, precum „bio", „eco", se sancționează cu amendă de la 20.000 lei la 30.000 lei şi măsura administrativă de oprire temporară de la comercializare produselor în cauză până la remedierea deficienţelor constatate;

Astfel, în situația în care există o suspiciune conform căreia un agent economic a plasat sau intenționează să plaseze pe piață un produs neconform, care deși poartă referințe la metoda de producție ecologică, nu respectă regulile impuse de reglementările în vigoare cu privire la producția ecologică, organismul de control poate solicita încetarea temporară a comercializării produsului respectiv, pe o perioadă determinată de timp. Însă, în prealabil, operatorului i se oferă dreptul de a-și prezenta comentariile cu privire la situația constatată.

În cazul constatării neconformității, operatorul este obligat să retragă de pe etichetele produsului în cauză orice referință la metoda de producție ecologică.

b) nerespectarea regulilor privind producţia, procesarea, ambalarea, transportul, depozitarea, distribuţia şi importul din ţări terţe al produselor ecologice se sancționează cu amendă de la 10.000 lei la 20.000 lei;

c) lipsa documentelor operatorului, respectiv a înregistrărilor obligatorii privind trasabilitatea, se sancționează cu amendă de la 25.000 lei la 35.000 lei.

Constatarea contravenților și aplicarea sancțiunilor revine în sarcina personalului cu atribuții de inspecții tehnice în domeniul agriculturii ecologice angajat în cadrul Direcțiilor Agricole Județene.

Tendințe actuale în politica europeană

Regulamentul (UE) 2018/848

Planul de acțiune al Comisiei Europene pentru dezvoltarea producției ecologice include trei linii majore de intervenție și a fost transpus în Regulamentul (UE) 2018/848, din 30 mai 2018, privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice. Cele trei linii de intervenție au fost definite ca (Regulamentul (UE) 2018/848):

- Dezvoltarea sectorului ecologic european;

- Asigurarea încrederii consumatorilor în produsele ecologice;
- Consolidarea dimensiunii externe a producției ecologice a UE.

Regulamentul (UE) 2018/848, inițial lansat ca fiind aplicabil din ianuarie 2021, a fost amânat pentru implementare până în anul 2022, prin Regulamentul (UE) 2020/1693 având în vedere pandemia de COVID-19 și criza de sănătate publică aferentă. Acest regulament îsi propune armonizarea și simplificarea normelor în domeniul producției ecologice, în vederea asigurării unor condiții de concurență echilibrată și echitabilă pentru toți operatorii, cu un accent special pe simplificarea accesului operatorilor mici în sistem. De asemenea, prin prevederile stipulate, regulamentul urmărește creșterea încrederii consumatorilor în produsele ecologice și în logo-ul UE pentru producția ecologică.

Regulamentul de punere în aplicare (UE) 2021/279 necesită reformulare a normelor de aplicare a Regulamentului (UE) 2018/848 al Parlamentului European și al Consiliului, în ceea ce privește controalele și alte măsuri de asigurare a trasabilității și conformității în cadrul producției ecologice și etichetarea produselor ecologice, a fost publicat în februarie 2021. Acesta prevede o serie de pași procedurali care trebuie parcurşi în cazul unei suspiciuni de neconformitate, cauzată de prezența unor produse sau substanțe neautorizate în fluxul de producție ecologică. De asemenea, în vederea armonizării condițiilor de aplicare a Regulamentului, a fost stabilită metodologia de desfășurare a unei anchete oficiale, în cazul unei suspiciuni de neconformitate.

Fiecare stat membru va fi obligat să elaboreze un catalog național de măsuri pentru cazul constatării unor neconformități. Acest catalog va cuprinde minimum următoarele informații:

- o listă de neconformități cu o trimitere la normele specifice ale Regulamentului (UE) 2018/848;
- clasificarea neconformităților în trei categorii: minore, majore și grave (aceste categorii sunt detaliate în Anexa I a Reg CE 2021/279);
- măsurile corespunzătoare diferitor categorii de neconformități.

Strategia de la Fermă la Furculiță (Farm to Fork)

Mai recent, Comisia Europeană a lansat strategia de la Fermă la Furculiță (Farm to Fork- F2F). Această strategie reprezintă piatra de temelie a planului de acțiune pentru orizont 2050, Pactul verde european (Green Deal) și este esențială în tranziția către obiectivele de dezvoltare durabilă (ODD) ale Națiunilor Unite.

Strategia F2F stabilește ca obiective specifice pentru o producție durabilă de alimente (până în 2030):

- Realizarea a cel puțin 25% din terenurile agricole administrate în cadrul practicilor agricole organice;
- Reducerea pierderilor de nutrienți cu 50% și utilizarea îngrășămintelor cu 20%;
- Reducerea vânzărilor de antimicrobiene pentru animalele de fermă și în acvacultură cu 50%

Strategia are în vedere implementarea unor „programe ecologice", menite să stabilească surse de finanțare pentru a stimula practicile de producție durabile, cum ar fi agricultura de precizie, agroecologia (inclusiv agricultura ecologică), sechestrarea

carbonului în solurile agricole și agrosilvicultura (EU, 2020).

Planul de acțiune pentru Agricultură Ecologică

Pentru îndeplinirea obiectivului de 25% Suprafață cultivată în sistem ecologic (CE, 2020), Comisia Europeană a elaborat un plan de acțiune pentru Agricultura Ecologică. Astfel, acest plan de acțiune a fost gândit astfel încât să ajute consumatorii, fermierii, operatorii economici, guvernele naționale și autoritățile locale să atingă obiectivul stabilit în Strategia de la fermă la furculiță (CE, 2021).

Scopul acestui document statutar este de a stimula investițiile și inovarea în agricultura durabilă la nivel european, de a răspunde la interesul crescut al consumatorilor pentru alimentele provenite din sistemul de producție ecologic și de a crește în același timp cererea de alimente ecologice.

Toate statele membre vor trebui sa adopte un astfel de plan, bazat pe o analiză detaliată a situației existente și adaptat la propriile condiții regionale.

Planul de acțiune European este împărțit în trei domenii de acțiune care reflectă structura lanțului de aprovizionare cu alimente și ambițiile obiectivelor de sustenabilitate ale Pactului Verde, după cum urmează:

- Axa 1: stimularea cererii de produse ecologice și asigurarea încrederii consumatorilor;
- Axa 2: stimularea conversiei către sistemul de agricultură ecologică și consolidarea întregul lanț valoric;
- Axa 3: promovarea unor exemple de bune practici ale sectorului ecologic: îmbunătățirea contribuției agriculturii ecologice la durabilitatea mediului.

Bibliografie

- Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions Action Plan for the future of Organic Production in the European Union, /* COM/2014/0179 final */
- European Commission, Agriculture and Rural Development, News, Organic production: authorisation 39 substances in line with principles of organic production, 03/05/2016, http://ec.europa.eu/agriculture/newsroom/276_en.htm
- Ministry of Agriculture and Rural Development, http://www.madr.ro/
- Paull, J. and Hennig, B. (2011). A World Map of Organic Agriculture. European Journal of Social Sciences 24 (3): 360-369
- ORDIN nr. 895/2016 pentru aprobarea regulilor privind organizarea sistemului de inspecţie şi certificare, de aprobare a organismelor de inspecţie şi certificare/organismelor de control şi de supraveghere a activităţii organismelor de control, în agricultura ecologică;
- HOTĂRÂRE nr. 131/2013 pentru stabilirea măsurilor şi sancţiunilor necesare în vederea respectării prevederilor Regulamentului (CE) nr. 834/2007 al Consiliului din 28 iunie 2007 privind producţia ecologică şi etichetarea produselor ecologice, precum şi de abrogare a Regulamentului

(CEE) nr. 2.092/91;
- ORDIN nr. 1253 /2013 pentru aprobarea regulilor privind înregistrarea operatorilor în agricultura ecologică;
- ORDIN nr. 900/2013 privind funcţionarea bazei de date pentru seminţe sau material vegetativ săditor în sectorul agricultură ecologică;
- Ordin 241/2020 privind modificarea și completarea Ordinului ministrului agriculturii și dezvoltării ruralenr. 1.253/2013 pentru aprobarea regulilor privind înregistrarea operatorilor în agricultura ecologică
- Comisia Europeana (2020). Farm to Fork Strategy. For a fair, healthy and environmentally-friendly food system (EU: Brussels)
- Comunicare a Comisiei Către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic Și Social European Și Comitetul Regiunilor privind un plan de acțiune pentru dezvoltarea producției ecologice COM/2021/141 final/2, martie 2021
- ORDONANŢĂ DE URGENŢĂ nr. 34 din 17 aprilie 2000 privind produsele agroalimentare ecologice;
- ORDIN nr. 417 din 13 septembrie 2002 pentru aprobarea Regulilor specifice privind etichetarea produselor agroalimentare ecologice.
- Council Regulation (EC) No. 834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labelling of organic products and repealing Regulation (EEC) No. 2092/91.
- Commission Regulation (EC) No. 889/2008 of 5 September 2008 with detailed rules on production, labelling and control.
- Commission Regulation (EC) No. 1235/2008 of 8 December 2008 with detailed rules concerning import of organic products from third countries.

Capitolul 7 - Modificarea legislației aferente achizițiilor publice în vederea promovării consumului de produse agroalimentare certificate ca și premisă a ameliorării stării de sănătate a populației printr-un regim alimentar echilibrat

- Felix H. Arion
- Mugurel I. Jitea

Promovarea consumului de produse agroalimentare certificate

Cluster Mobilier Transilvan, AgroTransilvania Cluster și Transilvania IT Cluster s-au reunit într-un consorțiu pentru a derula proiectul denumit ”România inteligentă”[1]. Prin aceste proiect, cele 3 clustere au analizat posibilitățile concrete prin care, după certificarea prin scheme de calitate recunoscute de legislația națională/ europeană, produselor agro-alimentare ar fi necesar să le fie evidențiate eforturile, prin acordarea de criterii de calitate în cadrul achizițiilor publice, în special a celor destinate persoanelor vulnerabile. Pentru aceasta au fost identificate două obiective generale:

1. creșterea consumului de produse agroalimentare certificate prin scheme de calitate recunoscute de legislația națională/europeană;
2. scăderea incidenței unor boli cronice în rândul populației (obezitate; boli cardiovasculare, diabet etc) ca urmare a promovării unui regim alimentar echilibrat.

Prin realizarea acestor obiective generale, s-ar putea îndeplini, cumulativ, și obiectivele specifice asumate de către consorțiu:

a) creșterea numărului de produse agro-alimentare naționale certificate prin scheme de calitate recunoscute la nivel european/național;
b) dezvoltarea comunităților rurale și a fermei medii de familie prin procesarea unor materii prime de calitate;
c) scăderea numărului de bolnavi cronic i (obezitate; boli cardiovasculare, diabet etc.) și reducerea cheltuielilor bugetare din domeniul asigurării serviciilor sanitare.

În fapt, aceste acțiuni ar trebui să conducă și la creșterea gradului de sensibilizare și de recunoaștere cu privire la sistemele de calitate pentru consumatorii din România. Implicit și la sporirea interesului producătorilor pentru dezvoltarea și creșterea numărului de produse agro-alimentare naționale, certificate prin scheme de

1 Proiect “8 X S3 = ROMÂNIA INTELIGENTĂ”, contract de finanţare nr. 245/03.09.2018, Cod proiect: SIPOCA/MySMIS: 111775, Programul Operaţional Capacitate Administrativă, Componenta 1 CP2/2017 - Creşterea capacităţii ONG-urilor şi a partenerilor sociali de a formula politici publice alternative

calitate recunoscute la nivel european/național, cu avantaje evidente asupra creșterii competitivității la nivel microeconomic și macroeconomic.

Obiectivul general al acestei propuneri de politică publică este acela de a promova produsele agroalimentare certificate prin scheme de calitate recunoscute de legislația națională/europeană, ca și premisă a scăderii incidenței unor boli cronice în rândul populației, ca răspuns la următoarele categorii de probleme:

- facilitarea accesului în cadrul unităților de restaurație publică colectivă a produselor agroalimentare certificate pe baza unei scheme de calitate europeană, națională sau voluntară ca și premisă a îmbunătățirii regimului alimentar al populației (în special a populației școlare) și a reducerii fenomenului obezității;
- facilitarea accesului în cadrul unităților de restaurație publică colectivă a produselor agroalimentar e certificate pe baza unei scheme de calitate europeană, națională sau voluntară ca și premisă a îmbunătățirii regimului alimentar al populației (în special a populației școlare) și a reducerii fenomenului obezității;
- educarea consumatorilor români cu privire la efectele consumului de produse agroalimentare certificate prin scheme de calitate cu potențial de prevenire a unor boli provocate de un regim alimentar dezechilibrat (boli cardiovasculare, diabet, obezitate etc);
- creșterea economiei locale rurale și îmbunătățirea nivelului de trai din zona rurală prin ameliorarea accesului producătorilor agricoli certificați prin scheme de calitate recunoscute prin legislația europeană /națională la piața publică de produse agro-alimentare;

Procesul de selecție a ofertelor de produse agro-alimentare în cadrul achizițiilor publice bazat pe criteriul prețului cel mai mic (modul în care se realizează în principal departajarea ofertelor în momentul actual), nu permite reflectarea în mod automat și a celui mai mic cost pentru societate. Se au în vedere: costurile adiționale aferente combaterii poluării generate de transport, costurile suplimentare în sistemul de sănătate pentru eliminarea efectelor consumului de produse care au un grad mai ridicat de procesare cu efecte demonstrate negative asupra sănătății umane etc.

Astfel de achiziții de produse agro-alimentare sunt destinate unor facilități de alimentație publică colectivă care deservesc unități aflate în subordinea autorităților publice centrale (Ministerului Educației Naționale, Ministerului Sănătății, Ministerului Apărării Naționale, Ministerul de Interne etc.) dar și locale (consilii județene, primării etc.). Propunerea de politică publică alternativă vizează și programele guvernamentale destinate populației școlare (de exemplu, Programul Laptele și Cornul).Achizițiile publice sunt, în momentul de față, reglementate la nivelul Uniunii Europene de importante izvoare de drept. Printre acestea se numără:

- însăși Tratatul de la Roma (articolul 28, devenit între timp articolul 34 al Tratatului de Funcționare al Uniunii Europene cu privire la principiul liberei concurențe a mărfurilor, în baza căruia se sancționează legislația națională prin care se favorizează achizițiile publice provenind cu prioritate de pe teritoriul național, articolul 43 (49 în actualul Tratatului de Funcționare al

Uniunii Europene) și articolul 49 (56 în actualul Tratat de Funcționare al Uniunii Europene) cu privire la libertatea de desfășurare și de inițiere a serviciilor în cadrul pieței unice);
- Directiva 2004/18/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii.

Directiva 2004/18/CE, mai sus menționată, prevede în capitolul VII, articolul 53 posibilitatea folosirii de către autoritățile contractante, situate pe teritoriul Uniunii Europene, a unor criterii economice în selecția și atribuirea contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii. Se redă aici spre consultare textul Directivei:

"Articolul 53 - Criterii de atribuire a contractelor

(1) Fără a aduce atingere actelor cu putere de lege și actelor administrative de drept intern privind remunerarea anumitor servicii, criteriile pe baza cărora autoritățile contractante atribuie contractele de achiziții publice sunt următoarele:

(a) în cazul în care contractul se atribuie ofertei celei mai avantajoase din punct de vedere economic din perspectiva autorității contractante, diverse criterii referitoare la obiectul contractului de achiziții publice în cauză: de exemplu, calitatea, prețul, valoarea tehnică, caracterul estetic și funcțional, caracteristicile de mediu, costurile de funcționare, rentabilitatea, serviciile post vânzare și asistența tehnică, data livrării și termenul de livrare sau de execuție.

(b) numai prețul cel mai scăzut.

(2) Fără a aduce atingere dispozițiilor paragrafului al treilea, în cazul prevăzut la alineatul (1) litera (a), autoritatea contractantă menționează în anunțul de participare sau în caietul de sarcini sau, în cazul dialogului competitiv, în documentul descriptiv, ponderea relativă pe care o conferă fiecăruia dintre criteriile selectate în vederea determinării ofertei celei mai avantajoase din punct de vedere economic. Ponderea poate fi exprimată printr-un punctaj întocmit corespunzător în ceea ce privește intervalul între maxim și minim.

În cazul în care, în opinia autorității contractante, ponderea nu este posibilă din motive care pot fi demonstrate, autoritatea contractantă menționează în anunțul de participare sau în caietul de sarcini sau, în cazul dialogului competitiv, în documentul descriptiv, criteriile, în ordinea descrescătoare a importanței lor."

Legislația europeană mai sus amintită a fost transpusă național prin diverse texte legislative. Principalul izvor de drept se referă la Legea 98/2016 din 19 mai 2016 privind achizițiile publice, care la articolele 187 – 192 prevede:

„ART. 187 - Criterii de atribuire

(1) Fără a aduce atingere dispozițiilor legale sau administrative privind prețul anumitor produse ori remunerarea anumitor servicii, autoritatea contractantă atribuie contractul de achiziție publică/acordul-cadru ofertantului care a depus oferta cea mai avantajoasă din punct de vedere economic;

(2) În sensul dispozițiilor alin. (1), autoritatea contractantă stabilește oferta cea mai avantajoasă din punct de vedere economic pe baza criteriului de atribuire și a factorilor de evaluare prevăzuți în documentele achiziției.

(3) Pentru determinarea ofertei celei mai avantajoase din punct de vedere economic în conformitate cu dispozițiile alin. (2), autoritatea contractantă are dreptul de a aplica unul dintre următoarele criterii de atribuire:

a) prețul cel mai scăzut;
b) costul cel mai scăzut;
c) cel mai bun raport calitate-preț;
d) cel mai bun raport calitate-cost.

(4) În sensul alin. (3) lit. c) și d), cel mai bun raport calitate-preț/calitate-cost se determină pe baza unor factori de evaluare care includ aspecte calitative, de mediu și/sau sociale, în legătură cu obiectul contractului de achiziție publică/acordului-cadru.
(5) Factorii de evaluare prevăzuți la alin. (4) pot viza, printre altele:

a) calitatea, inclusiv avantajele tehnice, caracteristicile estetice și funcționale, accesibilitatea, conceptul de proiectare pentru toți utilizatorii, caracteristicile sociale, de mediu și inovatoare și comercializarea și condițiile acesteia;
b) organizarea, calificarea și experiența personalului desemnat pentru executarea contractului, în cazul în care calitatea personalului desemnat poate să aibă un impact semnificativ asupra nivelului calitativ de executare a contractului;
c) serviciile post-vânzare, asistența tehnică și condițiile de livrare, cum ar fi data livrării, procesul de livrare și termenul de livrare sau de finalizare.

(6) În sensul alin. (3) lit. c), criteriul de atribuire cel mai bun raport calitate-preț include de regulă un element de preț sau de cost; în situația în care autoritatea contractantă inițiază o procedură de atribuire cu buget fix, în care elementul de preț sau de cost este un preț sau cost fix, factorii de evaluare se referă numai la aspecte calitative ale produselor, serviciilor sau lucrărilor care fac obiectul achiziției.
(7) În sensul alin. (3) lit. b), costul cel mai scăzut se determină pe considerente de rentabilitate, utilizând factori precum calcularea costurilor pe ciclul de viață.
(8) Autoritatea contractantă nu va utiliza costul cel mai scăzut/prețul cel mai scăzut drept criteriu de atribuire în cazul:

a) anumitor categorii de contracte de achiziție publică/acorduri-cadru de lucrări sau de servicii care au ca obiect servicii intelectuale și care presupun activități cu nivel de complexitate ridicat;
b) contractelor de achiziție publică/acordurilor-cadru de lucrări sau de servicii care sunt aferente proiectelor de infrastructură de transport transeuropene, așa cum sunt definite în prezenta lege, și drumuri județene.

(9) Categoriile de contracte de achiziție publică/acorduri-cadru prevăzute la alin. (8), precum și ponderea maximă pe care elementul preț sau cost o poate avea în cadrul criteriului de atribuire a acestor contracte se stabilesc prin normele metodologice de aplicare a prezentei legi.
(10) În cazul în care două sau mai multe oferte sunt echivalente, autoritățile contractante pot aplica un criteriu suplimentar, de exemplu: combaterea șomajului, ce se va menționa explicit în anunțul de participare.

ART. 188

(1) Factorii de evaluare prevăzuți la art. 187 alin. (4) au legătură directă cu obiectul contractului de achiziție publică/acordului-cadru atunci când se referă în orice mod la produsele, serviciile sau lucrările care urmează a fi furnizate/prestate/executate în temeiul contractului de achiziție publică/acordului-cadru și în orice stadiu al ciclului lor de viață, chiar dacă acești factori nu fac parte din substanța materială a produselor, serviciilor sau lucrărilor respective.

(2) În sensul dispozițiilor alin. (1), autoritatea contractantă poate avea în vedere factori de evaluare în legătură cu:

a) procesul specific de producție, furnizare sau comercializare a lucrărilor, produselor sau serviciilor;

b) un proces specific pentru un alt stadiu al ciclului de viață a lucrărilor, produselor sau serviciilor.

ART. 189

(1) Autoritatea contractantă nu are dreptul de a utiliza factori de evaluare care să conducă la o libertate de apreciere nelimitată.

(2) În sensul alin. (1), factorii de evaluare utilizați de autoritatea contractantă trebuie să asigure o concurență reală între operatorii economici și să fie însoțiți de prevederi care să permită verificarea efectivă a informațiilor furnizate de către ofertanți, în scopul aplicării factorilor de evaluare.

(3) Atunci când consideră necesar, autoritatea contractantă verifică exactitatea informațiilor și dovezilor furnizate de ofertanți.

ART. 190

(1) Autoritatea contractantă precizează în documentele achiziției ponderea relativă pe care o acordă fiecărui factor de evaluare ce va fi aplicat pentru determinarea ofertei celei mai avantajoase din punct de vedere economic, cu excepția cazului în care oferta cea mai avantajoasă din punct de vedere economic este determinată prin aplicarea criteriului prețului cel mai scăzut.

(2) Ponderile relative prevăzute la alin. (1) pot fi acordate prin raportare la intervale valorice.

(3) În cazul în care stabilirea unei ponderi nu este posibilă din motive obiective, autoritatea contractantă indică factorii de evaluare în ordinea descrescătoare a importanței.

ART. 191

Calcularea costurilor pe parcursul ciclului de viață acoperă, în măsura în care sunt relevante, toate sau o parte dintre următoarele costuri pe parcursul ciclului de viață al unui produs, serviciu sau al unei lucrări:

a) costuri suportate de autoritatea contractantă sau de alți utilizatori, cum ar fi costuri legate de achiziție, costuri de utilizare, precum consumul de energie și de alte resurse, costuri de întreținere, costuri de la sfârșitul ciclului de viață, precum costurile de colectare și reciclare;

b) costuri determinate de efecte externe asupra mediului în legătură cu produsul, serviciul sau lucrarea pe parcursul ciclului lor de viață, cu condiția ca valoarea pecuniară a acestora să poată fi determinată și verificată; aceste costuri pot să includă costul emisiilor de gaze cu efect de seră și al altor emisii poluante și alte costuri de atenuare a efectelor schimbărilor climatice.

ART. 192

(1) În cazul în care autoritatea contractantă evaluează costurile folosind o abordare pe baza costului pe parcursul ciclului de viață, aceasta indică în documentele achiziției datele care trebuie furnizate de către ofertanți, precum și metoda pe care autoritatea contractantă urmează să o utilizeze pentru a stabili costurile pe parcursul ciclului de viață pe baza datelor respective.

(2) Metoda utilizată de autoritatea contractantă pentru evaluarea costurilor determinate de efectele externe asupra mediului prevăzute la art. 191 lit. b) trebuie să îndeplinească în mod cumulativ următoarele condiții:

a) se bazează pe criterii nediscriminatorii și verificabile în mod obiectiv; în special, în cazul în care nu a fost stabilită în vederea aplicării repetate sau continue, nu favorizează sau dezavantajează în mod nejustificat anumiți operatori economici;

b) este accesibilă tuturor părților interesate;

c) datele solicitate pot fi furnizate printr-un efort rezonabil de către operatori economici care dau dovadă de o diligență obișnuită, inclusiv de operatori economici din țări terțe care sunt parte a Acordului privind achizițiile publice al Organizației Mondiale a Comerțului sau la alte acorduri internaționale în cadrul cărora Uniunea Europeană și-a asumat obligații.

(3) În toate cazurile în care o metodă comună de calculare a costurilor pe parcursul ciclului de viață a devenit obligatorie printr-un act normativ adoptat la nivelul Uniunii Europene, respectiva metodă comună se aplică pentru evaluarea costurilor pe parcursul ciclului de viață."

Concluzii: Pe baza Directivei 2014/24 – capitolul VII – Articolul 53 transpusă național prin Legea 98/2016 – secțiunea 7 – Articolele 187 – 192 a achizițiilor publice există din partea autorităților contractante posibilitatea introducerii de criterii calitative la achizițiile publice de produse agro-alimentare, fapt care poate genera avantaje competitive producătorilor care optează pentru certificarea produselor agro-alimentare prin scheme de calitate recunoscute european și național. Concret, autoritățile publice utilizează în mod exclusiv în procesul de selecție criteriul prețului celui mai mic.

Aproximativ 2.300.000 preșcolari din clasa pregătitoare și elevi din clasele I-VIII în învățământul de stat și particular beneficiază zilnic de programul Laptele și Cornul. Alături de aceștia sunt vizate cele peste 500.000 de meniuri zilnice realizate în cantine sociale, școlare sau aflate în subordinea Ministerului Apărării Naționale, de Interne sau de Justiție.Prin intermediul educației școlare, pe viitor, se va realiza sensibilizarea cetățenilor români în vederea practicării unei alimentații orientate spre consumul unor produse agroalimentare certificate prin scheme de calitate recunoscute cu impact potențial pozitiv asupra întregii populații a României.

Perpetuarea pe termen lung a consumului de produse agroalimentare, cu un grad ridicat de procesare, va contribui la accentuarea efectele nedorite asupra sănătății populației și creșterea incidenței unor boli cronice (cardiovasculare; diabet etc).

Lipsa producerii unor produse agroalimentare cu valoare adăugată ridicată și a promovării exportului de materii prime neprelucrate (cazul actual) va conduce la perpetuarea:

- sărăciei rurale și a exodului tinerilor din zona rurală;
- alterarea peisajelor culturale cu urmare a efectului fenomenelor de abandon sau de intensificare a practicilor de producție agricolă tradițională;

Ca rezultat al proiectului, au fost identificate 3 opțiuni de soluționare a problemei/ problemelor identificate:

Opțiunea 1 - Menținerea politicii actuale din domeniul achizițiilor publice (scenariul de referință).

Opțiunea 2 - Propunere de modificare a legislației aferente programului cornul și laptele (se modifică ghidul de sarcini pentru a se promova cu prioritate achiziția de produse certificate prin scheme de calitate). S-au propus următoarele modificări:

- Modificarea Hotărârii de Guvern nr. 640/2017 pentru aprobarea Programului pentru școli al României în perioada 2017-2023. La articolul 7, alineatul 5 se prevede în momentul de față că "(5) În elaborarea documentațiilor de atribuire a contractelor/acordurilor-cadru de furnizare a fructelor, legumelor, laptelui și produselor lactate, ordonatorii principali de credite, în condițiile prevederilor art. 23 alin. (11) din Regulamentul (UE) nr. 1.308/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 de instituire a unei organizări comune a piețelor produselor agricole și de abrogare a Regulamentelor (CEE) nr. 922/72, (CEE) nr. 234/79, (CE) nr. 1.037/2001 și (CE) nr. 1.234/2007 ale Consiliului, țin cont de produsele locale sau regionale și de produsele care provin din lanțul de aprovizionare scurt, cu respectarea legislației în domeniul achizițiilor publice." O astfel de abordare nu promovează cu precădere consumul de produse certificate prin scheme de calitate UE, naționale sau facultative. Ca atare, modificările prin care se pot depăși problemele identificate în prima secțiune a propunerii de politică publică alternativă sunt următoarele:

"(5) În elaborarea documentațiilor de atribuire a contractelor/acordurilor-cadru de furnizare a fructelor, legumelor, laptelui și produselor lactate, ordonatorii principali de credite, în condițiile prevederilor art. 23 alin. (11) din Regulamentul (UE) nr. 1.308/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 de instituire a unei organizări comune a piețelor produselor agricole și de abrogare a Regulamentelor (CEE) nr. 922/72, (CEE) nr. 234/79, (CE) nr. 1.037/2001 și (CE) nr. 1.234/2007 ale Consiliului, țin cont de produsele locale sau regionale și de produsele care provin din lanțul de aprovizionare scurt, cu respectarea legislației în domeniul achizițiilor publice. Se va acorda punctaj suplimentar produselor agroalimentare certificate prin scheme de calitate conform Regulamentului UE 1305/2013, Scheme de calitate pentru produse agricole și a Regulamentului UE 848/2018 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice, precum și a produselor certificate prin scheme de calitate națională respectiv: Ordinul 724/2013 privind atestarea produselor tradiționale; Ordin 394/2014 privind atestarea produselor alimentare obținute conform rețetelor consacrate românești; Ordinul 52 / 3.03.2017 privind aprobarea Procedurii de verificare a conformității datelor cuprinse în caietul de sarcini în vederea acordării dreptului de utilizare a mențiunii de calitate facultative „produs montan" și a schemelor de calitate facultative înregistrate conform Regulamentului UE 1305/2013".

Opțiunea 3 - Se propune o politică publică alternativă în domeniul alimentației prin care se promovează achiziția de produse alimentare certificate prin scheme de

calitate. Aceasta este varianta recomandată de consorțiu, fiind propuse următoarele modificări, prin 4 componente specifice:

Componenta 1. Modificarea programului Cornul și Laptele: Modificarea Hotărârii de Guvern nr. 640/2017 pentru aprobarea Programului pentru școli al României în perioada 2017-2023. La articolul 7, alineatul 5 se prevede în momentul de față că: "(5) În elaborarea documentațiilor de atribuire a contractelor/acordurilor-cadru de furnizare a fructelor, legumelor, laptelui și produselor lactate, ordonatorii principali de credite, în condițiile prevederilor art. 23 alin. (11) din Regulamentul (UE) nr. 1.308/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 de instituire a unei organizări comune a piețelor produselor agricole și de abrogare a Regulamentelor (CEE) nr. 922/72, (CEE) nr. 234/79, (CE) nr. 1.037/2001 și (CE) nr. 1.234/2007 ale Consiliului, țin cont de produsele locale sau regionale și de produsele care provin din lanțul de aprovizionare scurt, cu respectarea legislației în domeniul achizițiilor publice." O astfel de abordare nu promovează cu precădere consumul de produse certificate prin scheme de calitate UE, naționale sau facultative. Ca atare, modificările prin care se pot depășii problemele identificate în prima secțiune a propunerii de politică publică alternativă, sunt următoarele:

"(5) În elaborarea documentațiilor de atribuire a contractelor/acordurilor-cadru de furnizare a fructelor, legumelor, laptelui și produselor lactate, ordonatorii principali de credite, în condițiile prevederilor art. 23 alin. (11) din Regulamentul (UE) nr. 1.308/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 de instituire a unei organizări comune a piețelor produselor agricole și de abrogare a Regulamentelor (CEE) nr. 922/72, (CEE) nr. 234/79, (CE) nr. 1.037/2001 și (CE) nr. 1.234/2007 ale Consiliului, țin cont de produsele locale sau regionale și de produsele care provin din lanțul de aprovizionare scurt, cu respectarea legislației în domeniul achizițiilor publice. Se va acorda punctaj suplimentar produselor agroalimentare certificate prin scheme de calitate conform Regulamentului UE 1305/2013, Scheme de calitate pentru produse agricole și a Regulamentului UE 848/2018 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice precum și a produselor certificate prin scheme de calitate națională respectiv: Ordinul 724/2013 privind atestarea produselor tradiționale; Ordin 394/2014 privind atestarea produselor alimentare obținute conform rețetelor consacrate românești; Ordinul 52 / 3.03.2017 privind aprobarea Procedurii de verificare a conformității datelor cuprinse în caietul de sarcini în vederea acordării dreptului de utilizare a mențiunii de calitate facultative „produs montan" și a schemelor de calitate facultative înregistrate conform Regulamentului UE 1305/2013".

Componenta 2. Modificarea legislației aferente achizițiilor publice: pornind de la situația actuală a României se propune – modificarea Legii 98/2016 din 19 mai 2016 privind achizițiile publice – Articolul ART. 187 - Criterii de atribuire după cum urmează:

"(1) Fără a aduce atingere dispozițiilor legale sau administrative privind prețul anumitor produse ori remunerarea anumitor servicii, autoritatea contractantă atribuie contractul de achiziție publică/acordul-cadru ofertantului care a depus oferta cea mai avantajoasă din punct de vedere economic;

(2) În sensul dispozițiilor alin. (1), autoritatea contractantă stabilește oferta cea mai avantajoasă din punct de vedere economic pe baza criteriului de atribuire și a factorilor de evaluare prevăzuți în documentele achiziției.

(3) Pentru determinarea ofertei celei mai avantajoase din punct de vedere economic în conformitate cu dispozițiile alin. (2), autoritatea contractantă are dreptul de a aplica unul dintre următoarele criterii de atribuire:

a) prețul cel mai scăzut;
b) costul cel mai scăzut;
c) cel mai bun raport calitate-preț;
d) cel mai bun raport calitate-cost.

(4) În sensul alin. (3) lit. c) și d), cel mai bun raport calitate-preț/calitate-cost se determină pe baza unor factori de evaluare care includ aspecte calitative, de mediu și/sau sociale, în legătură cu obiectul contractului de achiziție publică/acordului-cadru.
(5) Factorii de evaluare prevăzuți la alin. (4) pot viza, printre altele:

a) calitatea, inclusiv avantajele tehnice, caracteristicile estetice și funcționale, accesibilitatea, conceptul de proiectare pentru toți utilizatorii, caracteristicile sociale, de mediu și inovatoare și comercializarea și condițiile acesteia;
b) organizarea, calificarea și experiența personalului desemnat pentru executarea contractului, în cazul în care calitatea personalului desemnat poate să aibă un impact semnificativ asupra nivelului calitativ de executare a contractului;
c) serviciile post vânzare, asistența tehnică și condițiile de livrare, cum ar fi data livrării, procesul de livrare și termenul de livrare sau de finalizare.

(6) În sensul alin. (3) lit. c), criteriul de atribuire cel mai bun raport calitate-preț include de regulă un element de preț sau de cost; în situația în care autoritatea contractantă inițiază o procedură de atribuire cu buget fix, în care elementul de preț sau de cost este un preț sau cost fix, factorii de evaluare se referă numai la aspecte calitative ale produselor, serviciilor sau lucrărilor care fac obiectul achiziției.
(7) În sensul alin. (3) lit. b), costul cel mai scăzut se determină pe considerente de rentabilitate, utilizând factori precum calcularea costurilor pe ciclul de viață.
(8) Autoritatea contractantă nu va utiliza costul cel mai scăzut/prețul cel mai scăzut drept criteriu de atribuire în cazul:

a) anumitor categorii de contracte de achiziție publică/acorduri-cadru de lucrări sau de servicii care au ca obiect servicii intelectuale și care presupun activități cu nivel de complexitate ridicat;
b) contractelor de achiziție publică/acordurilor-cadru de lucrări sau de servicii care sunt aferente proiectelor de infrastructură de transport transeuropene, așa cum sunt definite în prezenta lege, și drumuri județene.”
În mod concret, la alineatul 8 se propune a se introduce litera c după b cu următorul text propus:

c) în cadrul contractelor de achiziție publică/acorduri-cadru de servicii care au ca obiect achiziția de produse agro-alimentare pentru unitățile de alimentație publică aflate în subordinea instituțiilor publice de drept public, factorii de evaluare precizați la alineatul 4 articolul 187 sunt reprezentați în mod obligatoriu de: a) scheme de calitate pentru certificarea produselor agricole și alimentare conform regulamentului

(UE) 1305/2013 scheme de calitate pentru produse agricole și alimentare, a regulamentului (UE) 848/2018 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice și de abrogare a regulamentului (CE) nr. 834/2007 al consiliului; b) schemele de calitate, inclusiv schemele de certificare a exploatațiilor agricole, pentru produse agricole și alimentare sau pentru bumbac, recunoscute de statele membre ca îndeplinind următoarele criterii:(i)specificitatea produsului final din cadrul acestor scheme derivă din obligații clare privind garantarea: caracteristicilor specifice ale produselor; metodelor specifice de cultivare, respectiv producție sau unei calități a produsului final care depășește semnificativ standardele comerciale aplicabile produselor de larg consum în ceea ce privește sănătatea publică, sănătatea animalelor sau a plantelor, bunăstarea animalelor sau protecția mediului; (ii)schema este deschisă tuturor producătorilor; (iii)schema implică respectarea unor specificații obligatorii ale produsului, acest lucru fiind verificat de autoritățile publice sau de un organism independent de inspecție; (iv)schema este transparentă și asigură trasabilitatea completă a produselor; c)scheme voluntare de certificare a produselor agricole recunoscute de statele membre ca aplicând orientările UE privind cele mai bune practici pentru sistemele de certificare voluntară a produselor agricole și alimentare. La această categorie pot fi introduse toate schemele private de calitate generate voluntar la nivel de regiune.

Componenta 3. Educarea consumatorilor români referitor la schemele de certificare a calității produselor agroalimentare. În cadrul procesului de elaborare și definitivare a Planului Strategic al Politicii Agricole Comune (2021 - 2027), se propune recunoașterea nevoii de educare a consumatorilor români cu privire la conținutul și importanța schemelor de calitate. În acest sens, se va aloca un buget minimal de 20 milioane de euro din Fondul European pentru Dezvoltare Rurală pentru a desfășura campanii de informare a publicului larg și de educare a copiilor din unități școlare prin viitorul Program Strategic Național de Dezvoltare Rurală (2021 - 2027).

Componenta 4. Demararea unui program de investiții în restaurante colective școlare, în instituțiile de învățământ preuniversitar. O politică a achizițiilor publice cu o viziune mai comprehensivă este necesară pentru scăderea poluării mediului ca urmare a scurtării lanțurilor de valoare și a creșterii calității produselor agro-alimentare pentru consumatorul final. La nivel European sunt State Membre care au dezvoltat o politică publică coerentă în domeniul achizițiilor publice de produse agro-alimentare cu scopul promovării unei alimentații publice sănătoase și sigure pentru toți. A fost organizat un proces amplu de consultare publică cu scopul de a obține informații relevante din partea factorilor interesați de propunerea de politică publică alternativă privind politicile actuale în domeniul alimentației, precum și modul prin care sunt susținute și promovate achizițiile de produse alimentare certificate prin scheme de calitate, în general, și în instituțiile publice în special. S-a urmărit verificarea și măsura în care informațiile cuprinse în textul propunerii politicii publice necesită o îmbunătățire, adaptare și/sau adăugare de informații. Procesul de consultare publică s-a desfășurat la nivel național, în toate regiunile de dezvoltare a țării, în perioada 31 iulie 2019 – 22 august 2019, prin intermediul a opt întâlniri de consultare publică organizate în municipiile Iași, Galați, Călărași, București, Brașov, Arad, Râmnicu Vâlcea și Bistrița Năsăud. În cadrul procesului de consultare publică au fost adresate invitații de participare pentru un număr mare de

persoane, reprezentând sectoare diferite de activitate – atât reprezentanţi ai mediului de afaceri, universitar, instituţii publice, camere de comerţ, cât şi asociaţii, fundaţii, societăţi comerciale, PFA-uri, întreprinderi individuale, întreprinderi familiale etc.

Recomandările participanţilor la procesul de consultare publică au vizat în special aspecte legate de: o cunoaştere unanimă şi o înțelegere acceptată a termenului de digitalizare de către toţi cei vizaţi, indiferent de domeniul de activitate, indiferent dacă reprezintă mediul privat, cel universitar sau instituţii de stat, aspecte care ţin de educarea publicului în vederea digitalizării, fiscalitate, promovare, bariere administrative şi sprijinul acordat de către instituțiile publice şi mediul privat. Prezentarea detaliată a acestor recomandări se regăseşte în raportul prezentat pe scurt în anexa prezentei propuneri de politică publică. Opțiunea de a elabora o variantă de propunere de politică publică, care se dezvoltă pe baza a două linii de intervenție diferite (a se vedea variantele 2 şi 3 descrise în secțiunea 3), a permis înglobarea majorității propunerilor rezultate din procesul de consultare publică. Apreciem că ideile principale rezultate din consultările publice se regăsesc în propunerea de politică publică.

Bibliografie

- Guvernul României. Hotărârii de Guvern nr. 640/2017 pentru aprobarea Programului pentru şcoli al României în perioada 2017-2023, 7 septembrie 2017, https://www.madr.ro/docs/agricultura/program-scoli-2018/HG-640-2017-Programul-pt-scoli.pdf
- Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale. Ordinul nr. 394 din 12 martie 2014 privind atestarea produselor alimentare obținute conform rețetelor consacrate româneşti, 12 martie 2014. http://www.madr.ro/docs/ind-alimentara/retete_consacrate/ordin-atestarea-produselor-alimentare-conform-re%C8%9Betelor-consacrate-rom%C3%A2ne%C8%99ti.pdf
- Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale. Ordinul nr. 52 din 3 martie 2017 privind aprobarea Procedurii de verificare a conformității datelor cuprinse în caietul de sarcini în vederea acordării dreptului de utilizare a menţiunii de calitate facultative „produs montan" şi de verificare a respectării legislaţiei europene şi naţionale de către operatorii economici care au obţinut dreptul de utilizare a respectivei menţiuni, 3 martie 2017. http://www.madr.ro/docs/ind-alimentara/2017/ORDIN-nr-52-2017-produs-montan.pdf
- Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale. Ordinul nr. 724 din 29 iulie 2013 privind atestarea produselor tradiționale, 29 iulie 2013. http://www.madr.ro/docs/ind-alimentara/produse-traditionale/ordin-privind-atestarea-produselor-tradi%C8%9Bionale.pdf
- Parlamentul European. Acordul Organizația Mondială a Comerțului,

15 aprilie 1994, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:r11010&from=RO

- Parlamentul European. Directiva 2004/18/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii, 31 martie 2004, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0018&from=ro
- Parlamentul European. Directiva 2014/24/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 februarie 2014 privind achizițiile publice și de abrogare a Directivei 2004/18/CE Text cu relevanță pentru SEE, 26 februarie 2014, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=OJ:L:2014:094:TOC
- Parlamentul European. Regulamentul (UE) 2018/848 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 mai 2018 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 834/2007 al Consiliului, 30 mai 2018, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R0848&from=RO
- Parlamentul European. Regulamentul (UE) 2018/848 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 mai 2018 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 834/2007 al Consiliului, 30 mai 2018, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R0848&from=RO
- Parlamentul European. Regulamentul (UE) nr. 1305/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală acordat din Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR) și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1698/2005 al Consiliului, 17 decembrie 2013, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1305&from=RO
- Parlamentul European. Regulamentul (UE) nr. 1308/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 de instituire a unei organizări comune a piețelor produselor agricole și de abrogare a Regulamentelor (CEE) nr. 922/72, (CEE) nr. 234/79, (CE) nr. 1037/2001 și (CE) nr. 1234/2007 ale Consiliului, 17 decembrie 2013, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1308&from=RO
- Parlamentul European. Tratatul de funcționare al Uniunii Europene (Tratatul Lisabona – Tratatul Reformă), 13 decembrie 2007, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_2&format=PDF

- Parlamentul European. Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene (Tratatul de la Roma (CEE)), 25 martie 1957, https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/ro/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome
- Parlamentul României. Legea nr. 98 din 19 mai 2016 privind achizițiile publice, 19 mai 2016, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?ida=137225

Secțiunea IV - Dezvoltare rurală

Capitolul 8 - Tendințele economico-sociale – oportunități și provocări pentru viitorul Transilvaniei rurale

Monica Mihaela Tudor, Ioan Sebastian Brumă

Capitolul 9 - Valorificarea patrimoniului natural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est a României

Daniela Matei

Capitolul 8 - Tendințele economico-sociale – oportunități și provocări pentru viitorul Transilvaniei rurale

- Monica Mihaela Tudor
- Ioan Sebastian Brumă

Introducere

Comisia Europeană, cu mandat în perioada 2020-2024, a inițiat pregătirea unei noi viziuni pe termen lung pentru zonele rurale în Europa (Comisia Europeană, 2019). Acest lucru a fost anunțat în septembrie 2019 și este coordonat în parteneriat de trei comisariate europene: pentru democrație și demografie, pentru agricultură și pentru coeziune și reforme. Primul pas al acestui proces vizează identificarea tendințelor generale, a provocărilor majore și a oportunităților ce definesc zonele rurale din Uniunea Europeană.

Zonele rurale europene sunt diverse din perspectiva caracteristicilor geografice, economice, societale, culturale și de mediu. De asemenea, în ultimele decenii, spațiul rural european a suferit mutații considerabile sub influența mai multor factori cheie, precum: schimbările climatice, presiunile sociale și economice asupra producției primare, dezvoltarea tehnologică, schimbările economice și demografice sau inițiative politice la nivel național și european. Astfel de schimbări au impact semnificativ asupra oamenilor care trăiesc în zonele rurale, inducând uneori riscuri de marginalizare (Price et al., 2017).

O altă caracteristică care își pune amprenta asupra potențialului de dezvoltare al unui areal rural specific este dat de îndepărtarea relativă (sau, dimpotrivă, de apropierea sa de zonele urbane - OECD, 2019).

Diversitatea face ca măsura în care zonele rurale sunt afectate de unele sau de toate tendințele generale enumerate anterior să fie diferită. De asemenea, este important să luăm în considerare faptul că pandemia COVID-19 poate schimba percepția și viziunea asupra viitorului spațiilor rurale transformând provocări locale în oportunități sau blocând traiectorii de succes înainte de pandemie.

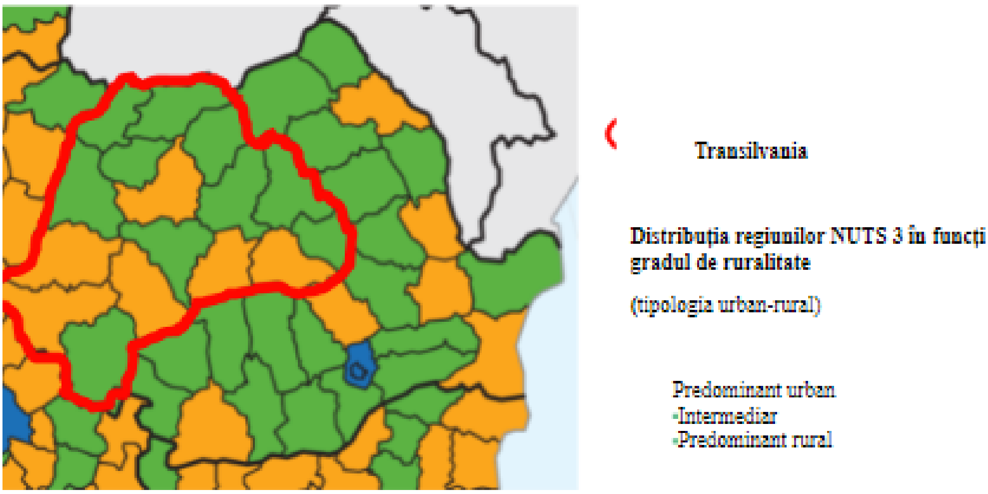
Prezenta lucrare reprezintă contribuția la analiza provocărilor majore și a oportunităților care afectează zonele rurale a grupului de reflecție constituit în cadrul proiectului Orizont 2020 SHERPA[1] în Transilvania. Acest demers, derulat pe parcursul anului 2020 prin analiza datelor statistice secundare și literaturii relevante pentru teritoriul analizat, a scos în evidență factorii care ar putea favoriza sau împiedica viitoarele planuri de dezvoltare în arealele rurale transilvane.

Au fost considerate pentru analiză cele șaisprezece județe (regiuni NUTS 3) incluse în regiunile de dezvoltare Centru, Vest și Nord-Vest. Arealul studiat cuprinde zece regiuni NUTS 3 clasificate în categoria ”predominant rural”, conform definiției

1 https://rural-interfaces.eu/

OECD adoptată de Comisia Europeană2 (Alba, Bihor, Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin, Covasna, Harghita, Maramureș, Mureș, Sălaj, Satu Mare), și alte șase județe din categoria regiunilor NUTS 3 ”intermediare” (Arad, Brașov, Cluj, Hunedoara, Sibiu, Timiș).

Harta 1. ***Acoperirea teritorială a zonei studiu de caz***

Sursa*:* https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7116161/7188982/Urban-Rural-2016.pdf

Provocările și oportunitățile regionale și în profil teritorial au fost documentate prin consultarea datelor statistice secundare, rapoartelor de politici și rezultatelor studiilor anterioare (Eurostat, 2017 și 2019; OECD, 2018 și 2019, bazele de date statistice secundare ale Eurostat și Institutului Național de Statistică).

Tendințe majore în evoluția ruralului transilvan

Trenduri demografice

În contrast cu trendul la nivelul UE, densitatea populației în regiunea Transilvania este în scădere din cauza *depopulării spațiului* cauzată deopotrivă de reducerea populației prin fenomene naturale și migrație, fenomene care au mai mare intensitate în regiunile NUTS 3 predominant rurale.

Ca rezultat, în toate regiunile NUTS 3 din zona de studiu, densitatea populației este inferioară mediei regiunilor rurale din UE, trendurile descendente având tendința de a-și menține traiectoria pe termen lung. Excepție fac 4 dintre județele clasificate în categoria regiuni intermediare: Cluj și Timiș, caracterizate de o creștere economică susținută care a demarat la începutul anilor 2000 și a generat oportunități ocupaționale atractive pentru tânăra generație. Acestora li se adaugă Sibiu și Brașov care au înregistrat fluxuri migratorii pozitive în ultimii câțiva ani. Pentru toate

2 https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background

aceste teritorii, motorul atractivității demografice îl reprezintă dinamica economică ascendentă a orașelor mari – poli de creștere economică.

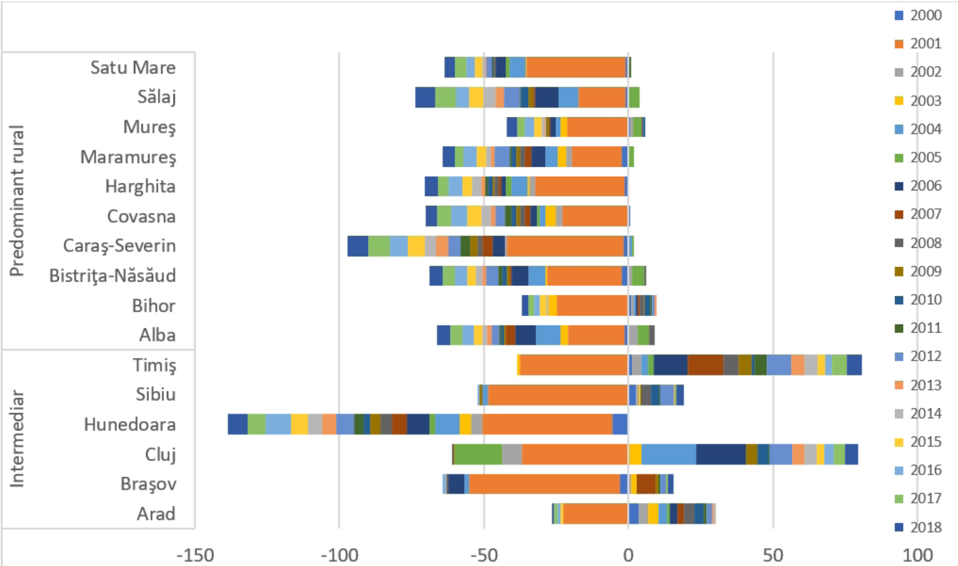

Figura. 1. Rata migrației nete la 1000 locuitori la nivelul regiunilor NUTS 3, în funcție de gradul de ruralitate

Sursa: EUROSTAT – dupa [demo_r_gind3]

Asistăm la o *relativă concentrare a populației rurale în zonele din proximitatea marilor orașe* – poli de creștere economică (Cluj, Timișoara, Sibiu, Brașov). Însă numărul și iradierea teritorială ale acestor centre urbane este relativ redusă comparativ cu mărimea regiunii, mare parte a populației aflată în căutarea unui trai mai bun alegând în continuare soluția migrației pentru muncă în afara țării. Migrația generează depopulare.

Depopularea zonelor rurale are o mai mare intensitate (mergând până la deșertificare demografică) în spațiile *rurale izolate,* greu accesibile din cauza lipsei infrastructurii (de transport și sociale) și aflate la mare distanță de centrele urbane dinamice.

Se ridică întrebarea dacă este oportună revitalizarea acestor areale rurale sau raportul cost-beneficiu ar fi prea mare pentru a susține astfel de inițiative.

Sporul natural negativ și migrația cohortelor de populație tânără, împreună, contribuie la accelerarea fenomenului natural de îmbătrânire a populației. Regiunile predominant rurale sunt cele mai afectate de îmbătrânirea populației, tendințele pe termen lung fiind de accelerare a fenomenului.

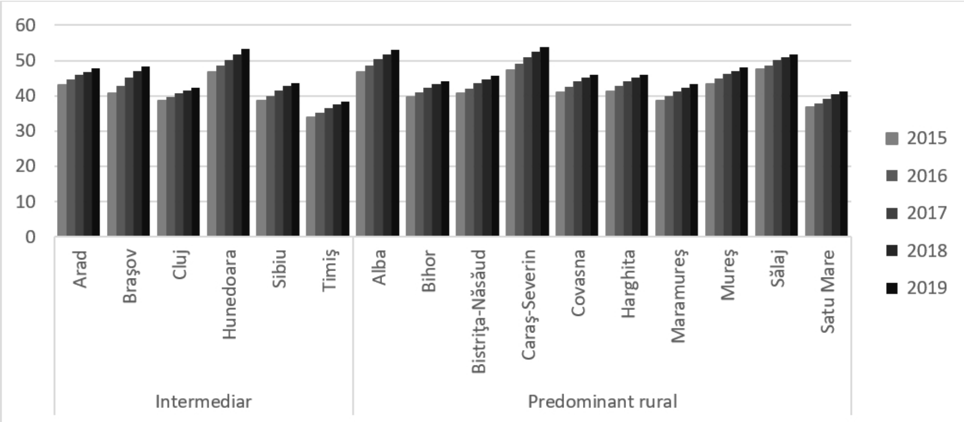

Figura 2. Rata de dependență demografică la nivelul regiunilor NUTS 3, după gradul de ruralitate
Notă: raport procentual între pop. de peste 60 ani și pop. 20 - 59 ani -%
Sursa: EUROSTAT – [demo_r_pjanind3]

Asistăm, de asemenea, la *o* îmbătrânire accelerată a corpului managerial din agricultură atât la nivelul întregii țări, cât și în zona de studiu. Fenomenul este mai accelerat în Transilvania comparativ cu media UE-28 (Fig. 3). Tinerii fermieri devin din ce în ce mai puțini. Dacă în 2010, 7,4% dintre managerii de ferme din Transilvania erau foarte tineri (pentru a permite comparații, sub vârsta de 35 de ani), această pondere a scăzut la jumătate (3,4%) în 2016.

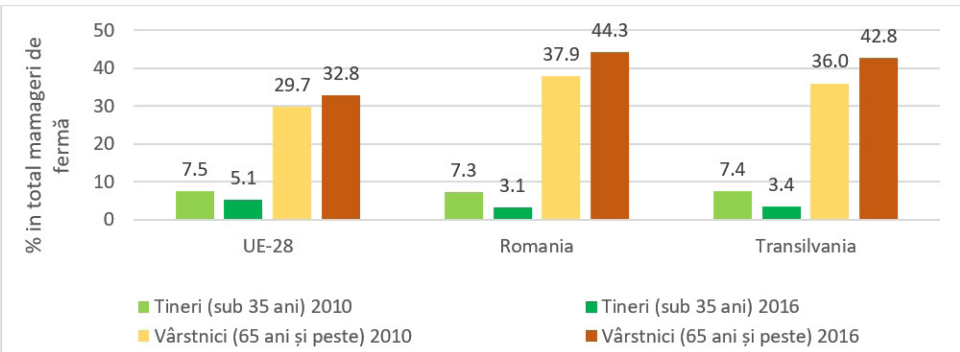

Figura 3. Îmbătrânirea corpului managerial din agricultură
Sursa: EUROSTAT [ef_m_farmang]

Infrastructuri sociale și tehnico-edilitare

În Transilvania există cinci centre universitare în marile orașe ale regiunii (Cluj Napoca, Timișoara, Brașov, Sibiu și Oradea) în care funcționează universități cu specializări adresate spațiului rural: agricultură, horticultură, zootehnie, industrie alimentară, alimentație, medicină veterinară, protecția mediului, cadastru, turism, silvicultură, științe economice și administrarea afacerilor. Academia de Științe

Agricole și Silvice dispune de o rețea importantă de Institute Naționale de Cercetare-Dezvoltare și Stațiuni de Cercetare Agricolă în zona Transilvaniei, specializate pe culturi de câmp, cartof, sfeclă de zahăr, legume, pajiști, pomicultură, viticultură și vinificație, creșterea ovinelor, bovinelor. Lipsa de atractivitate pentru investitori a zonelor rurale (periferice) este determinată, prioritar de slaba accesibilitate a acestora (și ne referim aici la conectivitatea spațiilor rurale periferice la culoarele de transport) și slaba dezvoltare a infrastructurilor tehnico-edilitare (rețele de apă, canalizare, gaze naturale).

Prin programele pre- și post-aderare (atât cele pentru dezvoltarea regională, cât și pentru dezvoltarea rurală) s-a investit în modernizarea infrastructurilor de transport, însă capacitatea de accesare a fondurilor pentru aceste destinații a fost diferită pe teritoriul Transilvaniei.

Dacă în anii `90, cca. 20% din rețeaua de drumuri era modernizată, până în 2019, autoritățile publice din toate regiunile intermediare au dezvoltat proiecte astfel încât, actualmente, peste ½ din lungimea drumurilor să fie modernizată. De cealaltă parte, în numai 3 din cele 10 județe predominant rurale, ritmul de modernizare a infrastructurii de transport a fost unul asemănător, celelalte județe rămânând în urmă (Fig. 4).

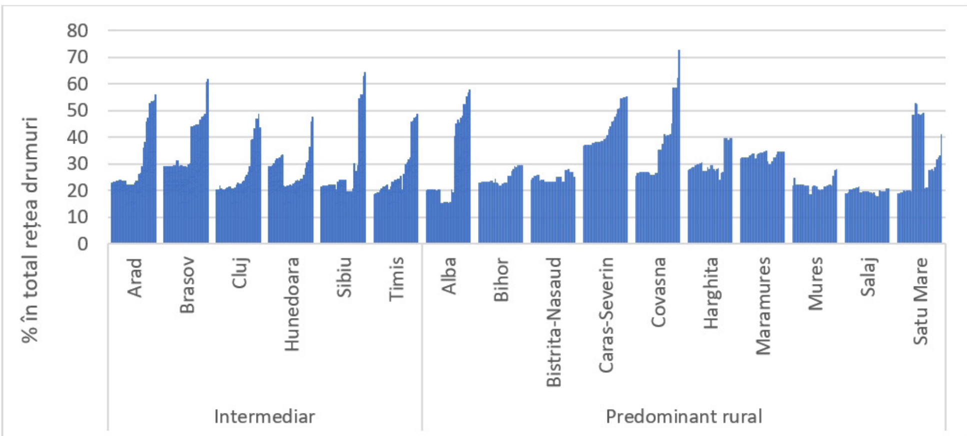

Figura 4. Ponderea drumurilor modernizate la nivelul regiunilor NUTS 3, după gradul de ruralitate al acestora (1990-2019)
Sursa: INSSE, [TEMPO_TRN139A]

Disparitățile rural-urban în ceea ce privește accesul la serviciile de bază (educație, sănătate de calitate) se mențin și se accentuează. Există o legătură biunivocă între aspectele demografice și furnizarea de servicii sociale: pe de o parte, migrarea populației rurale spre zonele metropolitane sau în afara țării este motivată și de lipsa accesului la infrastructurile sociale, iar, pe de altă parte, depopularea ruralului face inoportună investiția în astfel de servicii în spațiile rurale periferice afectate sever de declinul demografic. Astfel, în regiunile intermediare, mai atractive economic, numărul de medici care deservesc sistemul sanitar a crescut, făcând ca numărul locuitorilor / medic să scadă aproape la jumătate în 20 de ani (1997-2018). În același interval, în regiunile predominant rurale, în genere, numărul medicilor

a rămas relativ constant, iar volumul populației deservite de un medic s-a păstrat ridicat, în ciuda declinului demografic (Fig. 5).

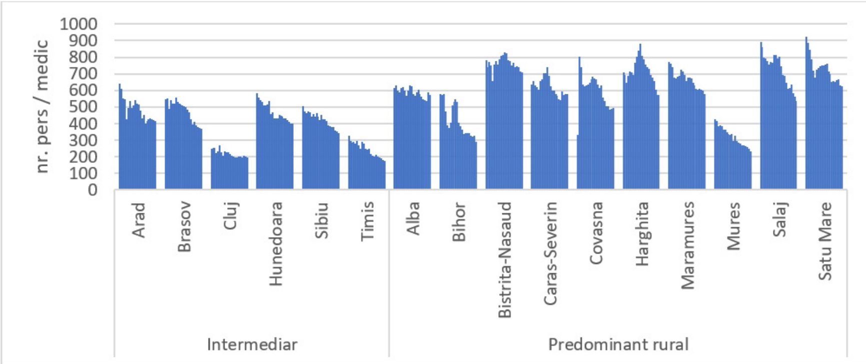

Figura 5. Numărul de locuitori / medic la nivelul regiunilor NUTS 3, după gradul de ruralitate al acestora (1997-2018)
Sursa: INSSE, [TEMPO_SAN104A & TEMPO_POP108B]

Dinamica economică regională

Dacă la începutul anilor 2000, Produsul Intern Brut per capita se cifra la 20-30% din media UE-28 în regiunile NUTS 3 din Transilvania, cu o pondere a ocupării în sectorul primar care varia între 23 și 52%, modelele de dezvoltare adoptate în ultimii douăzeci de ani au dus la reducerea acestui decalaj, ritmurile fiind diferite însă de la un județ la altul. După cum deja a fost precizat anterior, în genere, regiunile intermediare au înregistrat creșteri economice mai accelerate decât cele predominant rurale (Fig. 6).Modelele de dezvoltare adoptate au făcut diferența. În *regiunile intermediare se derulează și accelerează procese de re-industrializare și/sau specializare inteligentă* (dezvoltarea sectorului TIC – județele Cluj și Brașov, Timiș și Sibiu), concentrate, cu precădere, în mediul urban.

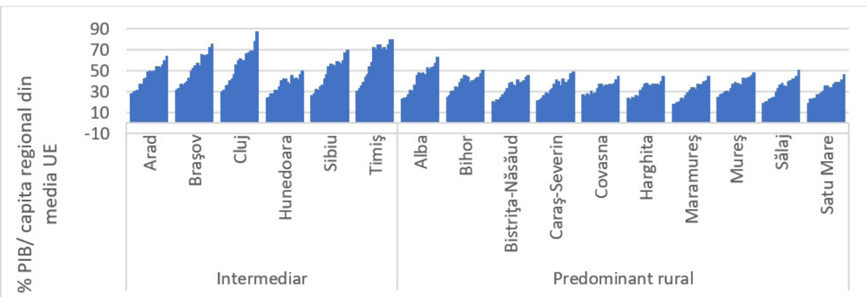

Figura 6. Evoluția PIB/capita la PPS ca pondere din media UE-28, la nivelul județelor din Transilvania, după gradul de ruralitate (2000-2017)
Sursa: EUROSTAT - [nama_10r_3gdp]

Datele statistice arată că *principalul motor al creșterii economice a fost sectorul IT* a cărui dezvoltare s-a bazat pe atragerea de investiții străine directe în acest sector, pe seama *costului mai redus cu forța de muncă*, dar și a specializării superioare a forței de muncă din acest domeniu în România. În genere, la nivelul județelor din Transilvania, 1% din forța de muncă ocupată în TIC, creează 3% din Valoarea Adăugată Brută (Fig. 7).

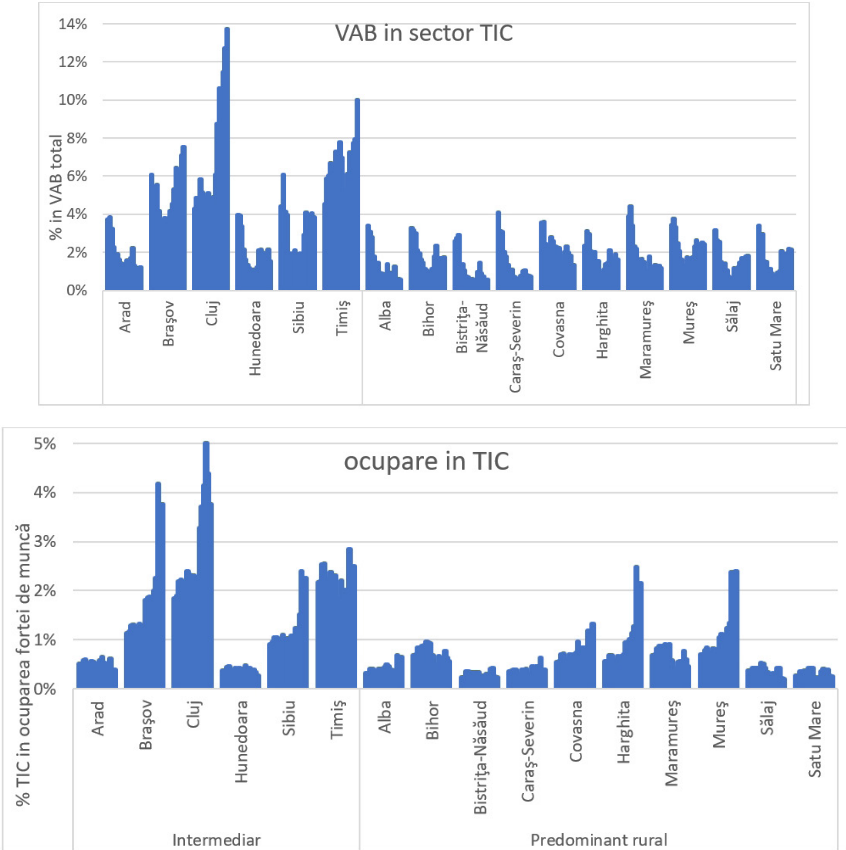

Figura 7. Ponderea sectorului TIC în VAB și ocuparea forței de muncă la nivelul regiunilor NUTS 3, după gradul de ruralitate al acestora (2000-2017)
Sursa: EUROSTAT - [nama_10r_3empers]; [nama_10r_3gva]

Pe de altă parte, în regiunile predominant rurale, ritmul diversificării structurii economice a fost unul mai lent, transferul forței de muncă dinspre sectorul primar spre cel secundar (construcții) și terțiar fiind limitat. Prin urmare, în anul 2017, în jumătate dintre regiunile predominant rurale ale regiunii, peste 20% din forța de muncă continuă să fie (sub)ocupată în agricultură. Se remarcă însă apetența pentru modele de dezvoltare bazate pe activitățile de comerț cu ridicata și cu amănuntul, transport, cazare și servicii alimentare adoptată de unele județe predominant rurale ale regiunii analizate (Bihor, Caraș-Severin, Maramureș, Mureș, Harghita), dar și de Hunedoara (județ intermediar) care a generat o îmbunătățire a performanțelor economice regionale însoțită de creșterea convergenței structurii economice a acestor județe față de zona euro.

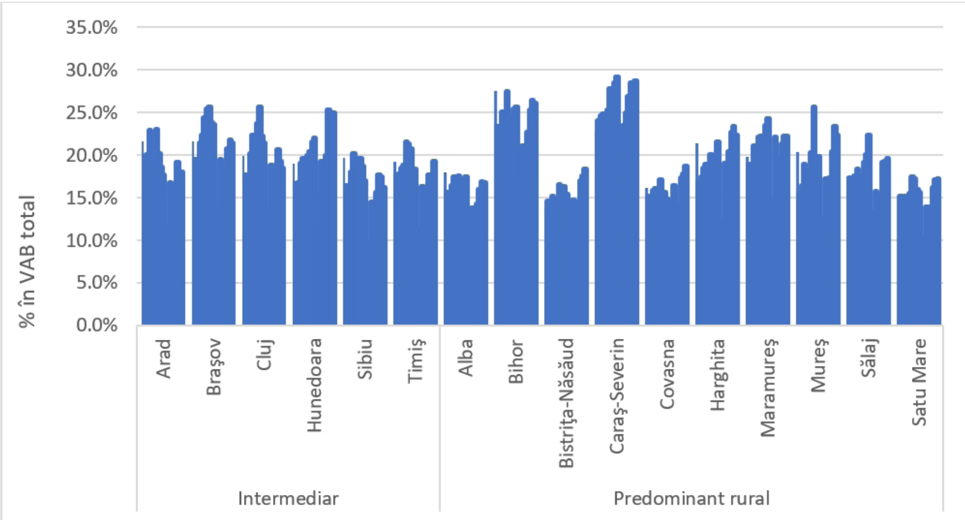

Figura 8. Ponderea activităților de Comerț cu ridicata și cu amănuntul, transport, cazare și servicii alimentare în VAB la nivelul regiunilor NUTS 3, după gradul de ruralitate al acestora (2000-2017)

Sursa: EUROSTAT - [nama_10r_3gva]

Totuși, performanța economică a forței de muncă angrenate în activitățile comerciale de transport, cazare și servicii de alimentație publică rămâne relativ scăzută, 1% din populația ocupată în aceste activități economice contribuind cu 1% la formarea valorii adăugate brute a regiunii. Nici în județele al căror model de dezvoltare pivotează în jurul acestor activități economice, randamentul forței de muncă alocate sectorului comercial nu este mult mai ridicat (în Caraș-Severin un procent din populația ocupată în activități de comerț produce 1,6% din VAB total, pentru Bihor rata de revenire este de 1,1/1, iar în Maramureș de 1,2/1).

Indiferent de categoria de regiune, investițiile în obiectivele economice non-agricole sunt concentrate în marile orașe care polarizează forța de muncă regională, zonele rurale periferice continuând să rămână în urmă, fără a oferi oportunități ocupaționale diversificate. Asta face ca încă peste 64% din fermele din Transilvania să rămână de subzistență și alte 28% să fie ferme foarte mici (Tabel 1), cu slabe șanse de a aduce venituri consistente pentru locuitorii zonelor rurale periferice.

Sistemul de ferme din Transilvania a fost și rămâne încă caracterizat de fărâmițare și bipolaritate. Astfel, suprafața medie a fermei în 2016 era de numai 4,7 ha (cu doar 0,7 ha mai mare comparativ cu anul 2005). 92% dintre ferme au dimensiuni foarte mici și lucrează cca. 40% din totalul suprafeței agricole, echivalând cu suprafața exploatată la nivel regional de cele 0,3% ferme mari. Această bipolaritate a sistemului de ferme face ca doar o mică parte a terenului agricol să fie lucrat de fermele familiale, de dimensiuni medii, cu valențe comerciale.

Tabel 1. Numărul de exploatații agricole și suprafața agricolă utilizată după dimensiunea economică a fermelor în județele din Transilvania

		Ferme de subzistență (<2000€)	Ferme foarte mici (2000-8000€)	Ferme mici (8000-25000€)	Ferme medii (25000-100000€)	Ferme mari (≥100000€)	Total
Nr. ferme	2005	870230	426470	45230	6030	1600	1349560
	2016	662940	289760	68250	12530	2900	1036340
	2016 / 2005 (%)	*76,2*	*67,9*	*150,9*	*207,8*	*181,3*	*76,8*
Suprafața Agricolă Utilizată	2005	1046930	1790570	533350	542200	1523300	5436350
	2016	829770	1142850	646240	582440	1668250	4869550
	2016 / 2005 (%)	*79,3*	*63,8*	*121,2*	*107,4*	*109,5*	*89,6*

Sursa: EUROSTAT [ef_m_farmang]

Fenomenul *abandonului activităților agricole se manifestă la nivelul fermelor de subzistență și foarte mici*, fiind motivat de incapacitatea acestei activități de a asigura un trai decent pentru fermieri și familiile acestora. În același timp, se manifestă *tendința de concentrare (comasare) a exploatării terenurilor la nivelul fermelor mari* al căror număr aproape că s-a dublat pe parcursul unui deceniu. În genere, fermele mari au modele de dezvoltare bazate pe economia de scală, practică o agricultură intensivă, cu structuri de producție orientate spre cultivarea cerealelor și plantelor tehnice. Resursele funciare sunt vitale pentru performanța acestor ferme, creșterea acesteia fiind condiționată de extinderea suprafeței de teren exploatate.

Tendința de consolidare a fermelor mici și medii (cu SO între 8000-100000 €) începe să capete contur în Transilvania. Acest proces are ca principal motor integrarea fermelor mici și medii pe lanțurile scurte de aprovizionare (ale centrelor urbane din proximitate) și/sau în activități care furnizează servicii agro-eco-sistemice. Funcționalitatea relației urban-rural pe lanțuri scurte de aprovizionare este dovedită și prin faptul că, deși Transilvania reprezintă numai 1/3 din teritoriul și populația națională, 70% dintre proiectele finanțate în actuala perioadă de programare pentru sprijinul cooperării orizontale şi verticale între actorii din lanțul de aprovizionare agroalimentar au fost inițiate în Transilvania. Aceste inițiative sunt concentrate în arealele a căror economie este polarizată de centre urbane mari și cu dinamică ascendentă (astfel, în Cluj, județul cu cea mai mare creștere economică, au fost inițiate 41% dintre proiecte).

Agricultura ocupă cca. 58% din suprafața Transilvaniei (cu variații de la un județ la altul, între minim 40% în Hunedoara și 79,5% în Timiș) și produce o mare cantitate de materie organică secundară care nu este exploatată decât în mică măsură la nivelul regiunii.

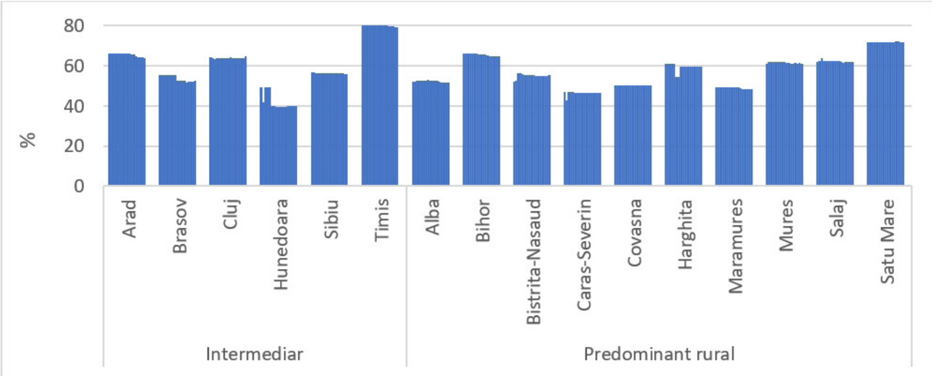

Figura 9. Ponderea suprafeței cu destinație agricolă în totalul suprafeței regiunilor NUTS 3 din Transilvania (1997-2014)

Sursa: INSSE, [TEMPO_ AGR101A]

În Transilvania există cinci centre universitare în marile orașe ale regiunii (Cluj Napoca, Timișoara, Brașov, Sibiu și Oradea) în care funcționează universități cu specializări adresate spațiului rural: agricultură, horticultură, zootehnie, industrie alimentară, alimentație, medicină veterinară, protecția mediului, cadastru, turism, silvicultură, științe economice și administrarea afacerilor. Academia de Științe Agricole și Silvice dispune, de asemenea, de o rețea importantă de Institute Naționale de Cercetare-Dezvoltare și Stațiuni de Cercetare Agricolă în zona Transilvaniei, specializate pe culturi de câmp, cartof, sfeclă de zahăr, legume, pajiști, pomicultură, viticultură și vinificație, creșterea ovinelor și a bovinelor. Cu toate acestea, sectorul primar al economiei regiunii este slab conectat și beneficiază doar în mică măsură de transferul de cunoștințe dezvoltate în centrele universitare și de cercetare regionale, fapt care face valoarea adăugată brută creată (VAB) în agricultură, silvicultură și piscicultură să depindă mai mult de condițiile climatice decât de transferul de know-how.

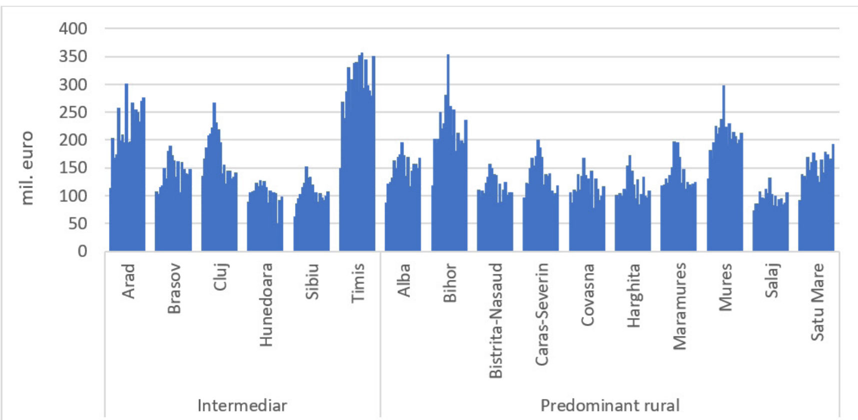

Figura 10. Valoarea adăugată brută în agricultură, silvicultură și pescuit în regiunile NUTS 3, după gradul de ruralitate (2000-2017)

Sursa: EUROSTAT [nama_10r_3gva]

Datele statistice relevă faptul că, la nivelul a patru din cele șase regiuni intermediare analizate, se înregistrează o tendință de creștere moderată a VAB creată în sectorul primar. Spre comparație, doar în patru din cele zece județe predominant rurale poate fi remarcat un trend similar. Cu toate acestea, VAB a sectorului primar se menține constant mai ridicată în regiunile intermediare, așa cum relevă Figura 10.

Dinamica economică ascendentă a marilor centre urbane duce la extinderea teritorială a acestora și la creșterea lor demografică. Zonele metropolitane atrag cohortele de populație rurală (mai ales tineri), ducând la creșterea cererii pentru teren destinat construcțiilor (Fig. 11) pentru extinderea platformelor economice urbane și pentru locuințele noilor veniți (în oraș, dar mai ales în proximitatea marilor orașe).

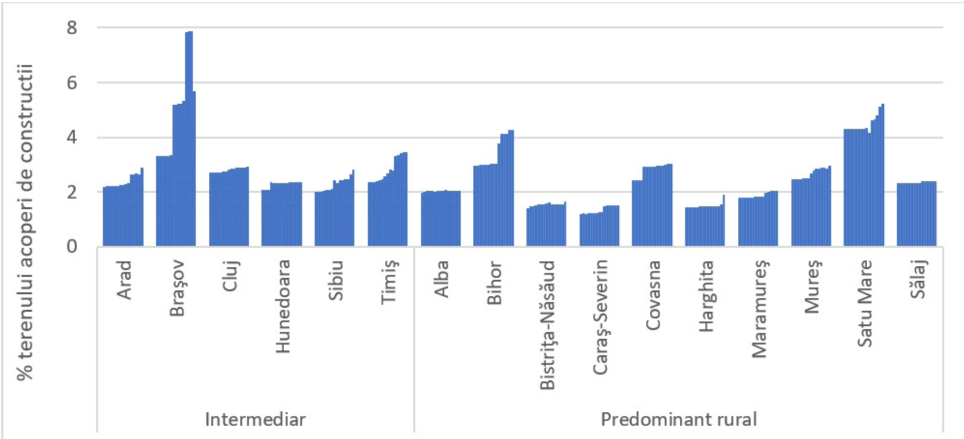

Figura 11. Ponderea suprafețelor acoperite de construcții la nivelul regiunilor NUTS 3 din Transilvania (2000-2014)

Sursa: INSSE, [TEMPO_ AGR101A]

Cererea în creștere pentru teren, fie pentru activități agricole sau pentru investiții imobiliare, a determinat creșterea de aproape patru ori a prețului terenurilor agricole în ultimii opt ani (de la o medie de 1300 euro/ha în 2011, până la cca 4800 euro/ha în 2018 – EUROSTAT data [apri_lprc]). Cu toate acestea, prețul terenului agricol în Transilvania (ca în întreaga Românie) rămâne printre cele mai mici din Europa (spre comparație, prețul unui hectar de teren agricol se ridica, în medie, la 6000 euro/ha în Franța, 10000 euro/ha în Polonia, 13000 euro/ha în Spania).

Împreună, abandonul activităților agricole și schimbarea utilizării terenurilor (prin preluarea acestora în intravilan) au dus la reducerea cu 10,4% a suprafeței agricole utilizate a Transilvaniei în doar zece ani (Tabel 1).

Caracteristici de mediu

În nouă dintre cele șaisprezece regiuni NUTS 3 din Transilvania, *impactul potențial agregat al schimbărilor climatice este mediu negativ* conform evaluării ESPON. Pentru regiunile rămase, impactul este negativ.

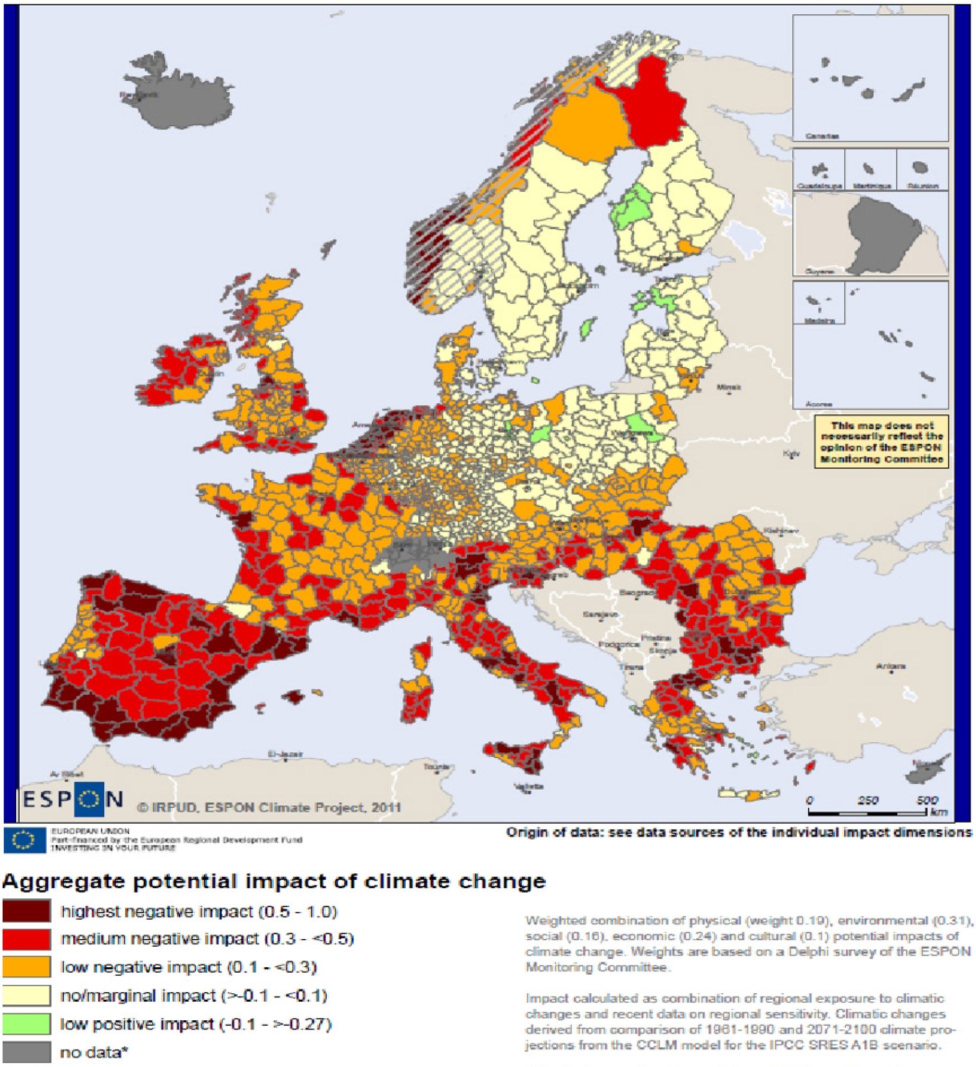

Figura 12. Impactul potențial agregat al schimbărilor climatice

Sursa: ESPON Climate (2011). *Climate Change and Territorial Effects on Regions and Local Economies*, https://www.espon.eu/climate

Determinanții principali ai acestei evaluări sunt (după aprecierea experților ESPON) impactul potențial asupra mediului și impactul economic. Cele două aspecte sunt strict conexate prin faptul că economia rurală regională se bazează, în mare măsură, pe exploatarea resurselor naturale (teren agricol, păduri) care suferă de pe urma schimbărilor climatice și fenomenelor meteo extreme asociate acestora: secetă prelungită, inundații și alunecări de teren ca urmare a căderilor masive de precipitații în timp scurt.

Deși frecvența și intensitatea secetei crește, ponderea suprafețelor agricole echipate cu instalații pentru irigat în totalul suprafeței agricole regionale a fost și rămâne foarte redusă (1,5%). Mai mult, între 1997 și 2018, suprafața agricolă echipată pentru irigat a Transilvaniei chiar a scăzut cu cca. 9%.

Aria de acoperire teritorială studiată cuprinde o diversitate de forme de relief: câmpii cu condiții favorabile culturilor cerealiere, urmate de o întinsă suprafață de podiș pretabilă dezvoltării pomiculturii și viticulturii, dar și întinse suprafețe de pădure în zonele montane. Diversitatea resurselor naturale este completată de peisaje pastorale în care comunitățile rurale tradiționale sunt încă vii. Ponderea suprafeței cuprinse în aria de acoperire a diferitelor forme de protecție naturală înregistrează un trend ascendent la nivel teritoriului analizat (Fig. 13), ceea ce creează premisele prezervării peisajelor și habitatelor naturale, contribuind la prezervarea biodiversității. În plus, cca. 1/3 din suprafața zonei de studiu este acoperită cu păduri, ceea ce are o contribuție semnificativă la atenuarea și adaptarea la schimbările climatice și, de asemenea, poate contribui la diversificarea locurilor de muncă.

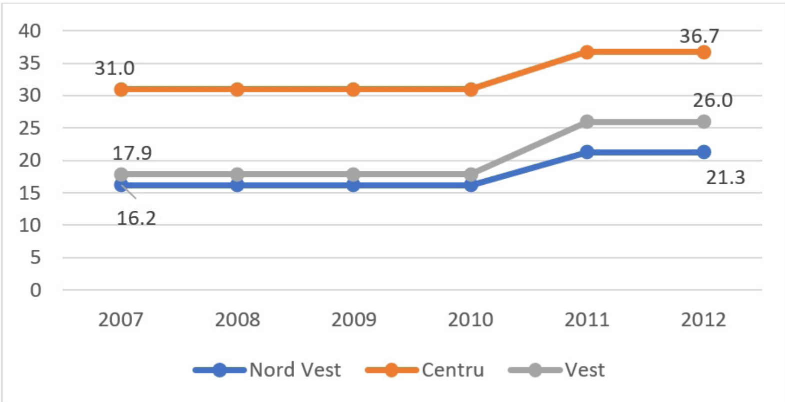

Figura 13. Ponderea terenului din regiunile Transilvaniei cuprins în siturile Natura 2000

Sursa: INSSE, https://insse.ro/cms/files/IDDT2012/index_IDDT_en.htm

La nivelul regiunii, *54% dintre localități* sunt amplasate în *areale catalogate cu înaltă valoare naturală (HNV)*[3]. În aceste areale există încă comunități rurale ai căror locuitori păstrează modul de viață rural tradițional, care poate fi exploatat turistic în condițiile unei interes din ce în ce mai mare al populației urbane pentru a avea acces la natură (cât mai sălbatică) și la experiențe culinare autentic românești.

În loc de concluzii – Sinteza oportunităților și provocărilor pentru viitorul Transilvaniei rurale

Îmbătrânirea populației se traduce prin creșterea presiunii asupra sistemelor de pensii. Raportul între numărul persoanelor considerate economic inactive (peste 60 de ani) și cele considerate active (20-59 ani) crește continuu, fapt care aduce în discuție nevoia îmbătrânirii active a populației. Mai mult, îmbătrânirea populației rurale solicită dezvoltarea unor servicii de bază, adaptate acestei evoluții demografice: sănătate, îngrijire pe termen lung, ca și creșterea mobilității personalului din sistemul

3 Anexa 5- Lista localităților HNV, documentație Submăsura 16.4 și submăsura 16.4a - Sprijin acordat pentru cooperare orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare în sectoarele agricol și pomicol , https://www.afir.info/

de sănătate și asistență socială. În condițiile îmbătrânirii populației pe seama creșterii speranței de viață (inclusiv în zonele rurale) și a migrației generațiilor tinere, accesul la servicii sanitare devine vital. Slaba dorință a personalului medical de a deservi populația comunităților rurale izolate constituie o provocare majoră pentru regiunile rurale. Lipsa unei infrastructuri adecvate poate reprezenta o barieră cheie în calea creșterii și accesibilității zonelor rurale, contribuind la lipsa de atractivitate a acestor regiuni și prezentând o barieră pentru multe întreprinderi și crearea de locuri de muncă corespunzătoare (EC, 2017). În același timp, există exemple de spații rurale unde inițiativele civice (fundații, ONG-uri precum ADEPT) reușesc să găsească mecanisme care să revigoreze spațiile rurale periferice prin (re)modelarea unor puncte de interes și promovarea identității rurale utilizând mijloacele moderne (precum com. Saschiz din județul Mureș). Aceste inițiative civice promovează izolarea, aerul curat, cultura și peisajele pastorale ca fiind puncte forte, de atracție ale ruralului.

Concentrarea investițiilor non-agricole în marile centre urbane atrage concentrarea populației în și în jurul acestora, ceea ce constituie o provocare pentru zonele rurale periferice care nu pot oferi locuri de muncă la fel de bine plătite. Fenomenul de concentrare a populației rurale în proximitatea centrelor urbane mari - poli de creștere economică - este unul firesc și creează oportunități pentru dezvoltarea afacerilor - atât agricole, cât și non-agricole - în aceste zone rurale care însă solicită construirea infrastructurilor adecvate acestui scop (infrastructuri de transport, sociale) în spațiile rurale. Concentrările urbane creează oportunități pentru dezvoltarea sistemelor agro-alimentare regionale și locale (canale scurte de aprovizionare în sectorul alimentar) și a turismului de recreere (de weekend) în zonele rurale limitrofe.

Stabilirea și dezvoltarea afacerilor în sectorul TIC la nivelul regiunii și concentrarea unei forțe de muncă care utilizează mijloacele de comunicare electronice a creat nevoia de extindere a rețelelor broadband și premisele extinderii conexiunilor rural-urban bazate pe tehnologiile digitale. Sectorul TIC bine dezvoltat poate sprijini platformele comerciale on-line și inovațiile în domeniul agroalimentar. Inițiative bazate pe canalele scurte de aprovizionare locale iau amploare în proximitatea centrelor urbane mari, deservind direct consumatorii finali sau unități HORECA. Accesul la infrastructura IT este esențială pentru funcționarea acestor rețele, majoritatea lor funcționând în on-line. În timpul pandemiei de COVID, 19 canalele scurte de aprovizionare și-au dovedit utilitatea și s-au extins substanțial utilizând conexiunile IT.

Atractivitatea zonelor metropolitane pentru forța de muncă rurală (cu precădere, tineri), precum și extinderea platformelor economice urbane pune presiune asupra prețului terenului și locuințelor din zonele rurale adiacente. Fermele mari (predominat cerealiere și care exploatează sute de hectare de teren) și cele medii și mici (care deservesc piața locală, inclusiv lanțurile scurte de aprovizionare) concurează și ele pentru resursele funciare limitate. În concurența (inegală), fermele medii și mici invocă fenomenul ”land grabbing” care le îngrădește accesul la teren.

Faptul că prețul terenului agricol rămâne unul dintre cele mai reduse din Europa atrage interesul investitorilor occidentali (mai bine capitalizați), dar intrarea acestora pe piața funciară constituie o barieră pentru accesul la teren al fermierilor români (mai slab capitalizați). Creșterea prețului terenurilor este, deopotrivă, o oportunitate

pentru bunăstarea locuitorilor rurali, aducându-le o sursă de venit, dar și o constrângere prin restricționarea capacității de consolidare a fermelor mici autohtone, deoarece fermierii nu dispun de capitalul necesar pentru a plăti prețul terenului.

În țara cu cele mai multe ferme familiale (de mici dimensiuni) din Europa, fenomenele demografice amintite mai sus generează o serie de provocări majore pentru sistemul de ferme. Astfel, penuria de forță de muncă cauzată de migrația populației rurale ridică problema schimbării structurii de producție și orientarea comercială a fermelor care să devină astfel o activitate economică atractivă pentru noua generație; îmbătrânirea corpului managerial din agricultură ridică problema reînnoirii generaționale și a transferului fermelor, cu accent pe regândirea tipului de sistem agricol viitor al regiunii.

Îmbătrânirea corpului managerial agricol, dublată de slabul interes al moștenitorilor pentru a continua activitățile în micile exploatații, creează premisele comasării terenurilor agricole și schimbării sistemului de ferme de la unul predominat de agricultura de subzistență spre unul comercial.

Schimbările climatice, concretizate, în principal, în creșterea temperaturilor medii anuale și reducerea volumului de precipitații, constituie o provocare pentru sistemul agricol al zonei care trebuie să-și adapteze structura de producție noilor condiții climatice prin cultivarea unor varietăți adaptate acestor noi condiții. Nevoie de dezvoltare a sistemului de irigații la nivelul regiunii, în special în partea de vest unde domină câmpii întinse, nu este urmată de acțiuni concrete în acest sens, iar perspectivele arată că nici în viitor nu se va investi masiv în astfel de infrastructuri, marii fermieri preferând să-și maximizeze profiturile cu minim de investiții. În același timp, se creează și oportunitatea introducerii de noi culturi agricole specifice ținuturilor mai calde.

Trendul ascendent al acoperirii teritoriale cu situri Natura 2000 poate crea premise favorabile pentru facilitarea dezvoltării de servicii ecosistemice bazate pe turism și pentru extinderea agriculturii ecologice, care pot oferi locuri de muncă și venituri crescute populației rurale. Unele județe predominant rurale au adoptat modele de creștere economică centrate pe activități comerciale, de transport și de alimentație publică care pun în valoare aceste oportunități de dezvoltare. Din păcate însă, pe piața românească, cererea de produse eco, bio este încă redusă, pe seama prețului prohibitiv pentru mulți consumatori.

De asemenea, (lipsa) conectarea cu zonele urbane este esențială pentru exploatarea unora dintre oportunitățile menționate anterior. În același timp, extinderea teritorială a siturilor naturale protejate, creează piedici pentru intensivizarea agriculturii și creșterea veniturilor fermelor din cauza restricționării practicilor agricole intensive, atât în situ, cât și în proximitatea acestuia. Diversitatea de resurse naturale și antropice din regiune poate constitui o oportunitate pentru diversificarea activităților economice în spațiul rural și multiplicarea surselor de venit. În aceeași direcție poate contribui implementarea unor măsuri care să încurajeze dezvoltarea economiei circulare (bazată pe exploatarea produselor secundare agricole, spre exp. prin includerea lor în circuitele de producere de energie verde).

Viziunea pe termen lung pentru spațiul rural transilvănean ar trebui să fie orientată spre revitalizarea zonelor rurale lăsate în urmă (sate periferice care suferă de declin demografic, lipsa infrastructurilor și a conectivității cu centrele urbane) și pe întărirea sustenabilității legăturilor urban-rural pentru toate comunitățile rurale.

Mulțumiri

Această lucrare a beneficiat de sprijin prin: Planul de cercetare al Academiei Române și programul de cercetare și inovare Orizont 2020 finanțat de Uniunea Europeană - proiect SHERPA (2019-2023), nr de grant: 862448/2019

Bibliografie

- Comisia Europeană (2017). *Modernising and simplifying the CAP*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/soc_background_final_en.pdf
- Comisia Europeană (2019). Long term vision for rural areas. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/long-term-vision-rural-areas_en
- ESPON Climate (2011). *Climate Change and Territorial Effects on Regions and Local Economies*, https://www.espon.eu/climate
- Eurostat (2017). *Eurostat regional yearbook. Eurostat regional yearbook*. https://doi.org/10.2785/257716
- Eurostat (2019). *Eurostat regional yearbook. https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10095393/KS-HA-19%E2%80%91001-EN-N.pdf/d434affa-99cd-4ebf-a3e3-6d4a5f10bb07*
- OECD (2018). Rural Policy 3.0. A framework for Rural Development. OECD. https://www.oecd.org/cfe/regional-policy/Rural-3.0-Policy-Note.pdf
- OECD (2019). Rural Policy 3.0. People-Centred Rural Policy. https://www.oecd.org/rural/rural-development-conference/documents/Rural-3.0-Policy-Highlights.pdf
- Price, M., Miller, D., McKeen, M., Slee, B., and Nijnik, M. 2017. Categorisation of Marginalised Rural Areas. Social Innovation in Marginalised Rural Areas (SIMRA), Deliverable 3.1. Report to the European Commission. pp. 57. Doi: 10.5281/zenodo.3625493
- **** EUROSTAT – baza de date on-line*
- *** https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background
- **** INSSE – baza de date on-line*

Capitolul 9 - Valorificarea patrimoniului natural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est a României

- Daniela Matei

Introducere

Pretutindeni în lume, spațiul rural este modelat, continuu, de numeroase procese economice. Pornind de la premisa că zonele rurale nu mai sunt caracterizate doar de economia agricolă și găzduiesc multiple activități complementare, ne-am focalizat atenția asupra unei schimbări majore care a avut loc în spațiul rural și care a fost punctul de plecare al studiului de față. Este vorba despre percepția, fundamentată economic, că zonele rurale devin din ce în ce mai mult multifuncționale și nu mai sunt privite doar prin calitatea de furnizoare de alimente și de resurse ale subsolului, devenind și locații recunoscute pentru generarea de energie regenerabilă (parcuri eoliene, ferme solare, biogaz) sau regiuni pentru conservarea biodiversității (Politica Agricolă Comună 2021-2027).

Bibliografia analizată evidențiază o diversificare crescândă a bazei economice a zonelor rurale europene, apărută mai ales datorită reevaluării rolului patrimoniului natural (Van der Ploeg, 2018, Shirvani Dastgerdi et al, 2020). Oportunitățile deschise zonelor rurale pe această cale variază semnificativ, în raport cu contextul lor geografic, economic și cultural. Printre tendințele care susțin o multiplicare a activităților din spațiul rural, menționăm:

- creșterea activităților industriale din rural, prin relocarea acestora din zonele urbane (Cuyvers et al, 1996, Capik and Dej, 2019);
- creșterea turismului și a activităților de agrement, care au devenit o realitate pentru majoritatea zonelor montane care dispun de o accesibilitate corespunzătoare (Hall and Page, 2014, Matei, 2012);
- apariția nișelor de producție agricolă, permițând zonelor rurale să opteze între diversificare sau specializare, în funcție de distanța față de piață. Cererea urbană recentă pentru produse ecologice de exemplu, a creat apariția exploatațiilor specializate în agricultură ecologică, localizate în zone rurale cu un grad ridicat de favorabilitate a terenurilor, climei și biodiversității (Pigford et al, 2018, Teschner and Orenstein, 2021);
- dezvoltarea activităților care utilizează noile tehnologii ale informației și comunicațiilor (Grimes, 1992, Firdhous and Karuratane, 2018).

Direcțiile menționate reprezintă o schimbare radicală pentru majoritatea zonelor rurale, mai ales din punctul de vedere al conștientizării rolurilor mai sus menționate de către populația rurală, care depune eforturi de asimilare a acestor funcții (Lazarus, 2014). Confruntat constant cu probleme majore și bulversat de necesitatea de a se adapta la presiunile impuse de piață, spațiul rural regional a reacționat doar, fără a avea timpul, educația politică, antreprenorială sau forța financiară pentru o acțiune planificată. Astfel, a preluat funcții pentru care nu era pregătit, ceea ce a condus la traiectorii de dezvoltare inegale.

Rezultatul este că unele comunități evoluează în mod natural, se adaptează și se auto transformă, în timp ce altele stagnează sau se bazează pe forțe exterioare pentru a determina schimbarea.

Studiul a urmărit valorificarea patrimoniului natural al Regiunii de Dezvoltare Nord-Est a României prin turism, având în vedere gradul de acoperire teritorială cu arii naturale (rurale) protejate și/sau neprotejate (peisaj cultural, ocupații rurale) și, acolo unde a fost posibil, corelarea cu activitatea antreprenorială (turistică) derivată.

Metodologia de lucru

Pentru atingerea obiectivului de cercetare propus în prima parte a lucrării, s-a utilizat un mix de metode și tehnici de analiză, bazat pe utilizarea principiului completării informațiilor pentru următoarele instrumente metodologice: (a) Metode de colectare a datelor/informațiilor; (b) Metode de analiză cantitativă. Avem în vedere, pentru prima categorie, analiza de studii relevante pentru analiza și valorificarea patrimoniului natural în spațiile rurale, iar pentru analiza cantitativă, unde se face trecerea la valorificarea patrimoniului natural din Regiunea Nord-Est de Dezvoltare a României, un set vast de informații statistice colectate atât de la nivelul instituțiilor județene regionale, cât și naționale. Referitor la informațiile statistice, s-a urmărit colectarea acestora la nivel județean, pentru a crește relevanța analizei efectuate în raport cu specificul zonal.

Întrebările care au stat la baza realizării studiului au fost formulate astfel:

- Care este ponderea și dispunerea în teritoriu a arealelor cu valoare naturală deosebită?
- Cum sunt valorificate acestea și cu ce efecte asupra patrimoniului natural și în special asupra peisajului?
- Participă comunitățile rurale la valorificarea acestor areale prin strategii asumate ?
- Care sunt mecanismele ce trebuie acționate pentru un echilibru între exploatarea turistică și comercială a zonelor cu valoare peisajeră deosebită ?

Reevaluarea funcțiilor spațiului rural. Un proces de actualitate

În literatura economică actuală, despre spațiul rural se vorbește fie în contextul depopulării satelor prin îmbătrânirea populației rezidente (Kohler et al, 2017, Zotic et al, 2016) sau al migrației interne/externe (Bogdanov and Rangelova, 2012, Jemna et al, 2010, Dax and Fischer, 2018), fie prin prisma condițiilor de muncă și viață dificile (Zhang et al, 2015, Alpaslan and Schenck, 2012).

Indiferent de unghiul de abordare, bibliografia consultată subliniază tendința mondială de diminuare a importanței funcției agricole a spațiului rural. Aceasta aduce în discuție o reevaluare a funcțiilor, dar și a planurilor care, împreună, constituie universul rural. Este vorba despre planurile: economic, social, uman, politic și de mediu, care funcționează în strânsă legătură unele cu altele la nivel global, dar manifestă o independență locală, la nivel de comunitate (Sainteny, 1995). Definită ca o criză a spațiului rural contemporan, situația are în vedere mai ales declinul

importanței agriculturii ca funcție definitorie pentru spațiul rural. Ea a început după anii 1990 și are în vedere mai ales zonele rurale marginalizate, respectiv teritoriile aflate la distanță de procesele de dezvoltare urban-industrială ale secolului trecut.

Potrivit lui Pernet (2018), logica declinului acestor zone are forme diferite de la un loc la altul, dar ceea ce face vizibile aceste transformări este faptul că agricultura, oriunde se practică, „își pierde monopolul în spațiul rural" (Mormont, 1994) și plasează spațiul rural într-o poziție incertă (Jollivet, 1997). Într-un alt studiu, același Mormont (Mormont, 1996), referindu-se în mod specific la țările europene, insistă pe ideea că Europa rurală nu este deloc uniformă. Autorul face distincție între ruralul periferic al Europei și Europa rurală centrală. El afirmă că Europa rurală centrală aparține nucleului industrial al Europei, de la care a împrumutat multe caracteristici, cum ar fi: o agricultură intensivă, productivitate ridicată și utilizarea de puțină forță de muncă.

Prin urmare este vorba despre un spațiu rural foarte bine integrat în circuitele comerciale și industriale, cu o populație urbanizată, care lucrează în orașe, în servicii sau în industrie. Europa rurală periferică este caracterizată de condiții naturale diferite (ce țin de sol și climă), dar mai ales de handicapul geografic și cultural al distanței față de polii industriali ai Europei. În aceste zone periferice nu au existat industrii agroalimentare care să contribuie la dezvoltarea agriculturii și nici alte alternative de angajare pentru populația satelor. Datorită faptului că agricultura este principalul angajator, aceste spații rurale nu au forță de dezvoltare și stagnează sau regresează. Este o perioadă în care relația dintre agricultură și natură (privită ca loc de desfășurare al producției agricole) are doar o componentă economică și este tratată unitar în politicile publice.

Avem de-a face, prin urmare, cu un proces de „deteritorializare" a producției, în care agricultura extensivă caracteristică acestei perioade putea fi realizată în orice spațiu fizic adecvat cerințelor procesului de producție agricolă. În plus, transformările tehnice de care societatea începea să beneficieze, sunt receptate și de agricultură. Aceasta face ca atenția să se concentreze mai degrabă pe producția agricolă decât pe spațiul rural, într-un sens mai larg. În consecință, mediul a fost disociat de procesul de producție deoarece, într-o viziune tehnică, acesta ar putea fi corectat, astfel încât să fie ajustat la cerințele producției agricole.Din anii 80, această realitate începe să se schimbe odată cu conștientizarea importanței mediului ca suport pentru viață.

Schimbarea de direcție este vizibilă mai ales în Europa și devine mai puternică pe măsură ce crește presiunea internațională pentru reducerea subvențiilor agricole. Odată cu această schimbare, se instalează, treptat, o mișcare contrară celei observate în procesul de modernizare agricolă, identificată anterior ca deteritorializare. Procesul de „teritorializare" început, plasează natura înapoi ca mediator al relațiilor sociale, inclusiv a relațiilor de producție, evidențiind calitățile fiecărei regiuni, ale fiecărui teritoriu și urmărind să consolideze identitățile teritoriale și regionale. Apare, de asemenea, o schimbare în care societatea vede lumea rurală. Această viziune asupra naturii și a legăturii sale cu spațiul rural, câștigă vizibilitate atât printr-o nouă clasificare a spațiilor (regiuni, teritorii), cât și printr-un proces de creștere a complexității funcțiilor sale. În plus, globalizarea și ritmul de creștere al economiei europene (caracterizat de urbanizare și industrializare), a determinat apariția unei mișcări de conservare a zonelor rurale (Milner-Gulland, 2021) în care ruralitatea capătă calitatea de rezervă morală și culturală a umanității (de ex. Chamboredon,

1980, Joaquim et al, 1994). Conceptul de rezervă morală și culturală a umanității a evoluat și s-a nuanțat progresiv (Edelman, 2005), până în momentul în care a căpătat susținere socială și instituțională prin ultima Politică Agricolă Comună 2021-2027 (EU, 2017). Conform acesteia, societatea rurală trebuie conservată datorită funcțiilor pe care le îndeplinește pentru întreaga societate : asigurarea eficientă a producției de alimente, păstrarea peisajului și a mediului rural și menținerea zonelor rurale ca resursă recreativă și de agrement pentru rezidenții din mediul rural și urban. În acest context, spațiile rurale periferice (și chiar ruralul profund), își recapătă valoarea socială și chiar cea economică, prin investirea cu o accentuată simbolistică de mediu. După intrarea în secolul XXI, Politica Agricolă Comună pune un accent ridicat pe calitatea mediului, odată cu intrarea în Uniunea Europeană a țărilor din fostul bloc comunist. Dat fiind faptul că în această perioadă diferența între sistemele agricole ale celor două tipuri de agricultură (una exersată în producția pentru economia de piață, cealaltă care preia din mers experiența antreprenorială și este confruntată constant cu reforme agrare și probleme de proprietate - așa cum a fost în România) era semnificativă, încep să se contureze două categorii majore de spații rurale : pe de o parte, cele care își mențin funcția productivă sau o intensifică, pe de altă parte cele care vor avea ca funcție de bază menținerea peisajelor și calitatea mediului (Figura 1).

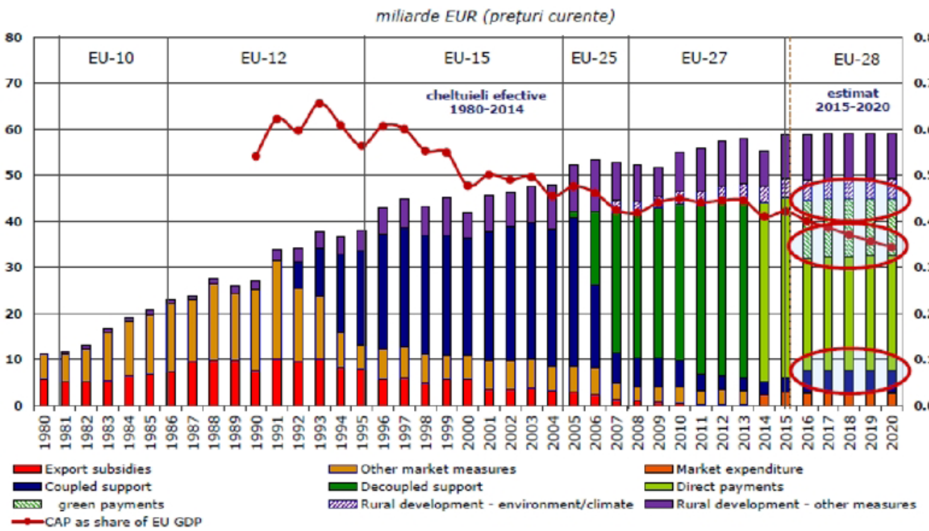

Figura 1 Traiectoria cheltuielilor și bugetul PAC 1980-2020

În acest nou context, este vizibilă o schimbare semnificativă, de fond, în ceea ce privește mediul înconjurător. Indiferent că este vorba despre mediul natural sau antropic, noțiunea de proprietate începe să fie articulată împreună cu cea de durabilitate. Pe scurt, se schimbă focalizarea de la dezvoltarea agricolă către dezvoltarea rurală durabilă. Avem de-a face, așadar, atât cu o schimbare de paradigmă, în care spațiul rural se deschide către funcții complexe, nespecifice până

la un moment dat, cât mai ales cu adevărate provocări de elaborare și aplicare a unor politici publice care să înglobeze și să facă ordine în toată această complexitate. Unul dintre aspectele de bază ale acestui proces implică procesele de ajustare sau acomodare care nu au fost în agenda dezbaterii despre dezvoltarea rurală până în anii 1980. Este vorba despre ajustări tehnice (producție și conservare) ale regulilor (producție-conservare și protecție socială), raportărilor la scale (locale, regionale, globale) și ale dificultăților de a le articula într-o politică agricolă comună.

Tabel 1. Evoluția conceptului de patrimoniu natural

Element analizat	**Motivele capitalizării inițiale a patrimoniului natural (până în 1980)**	**Motivele capitalizării actuale a patrimoniului natural**
Modul de declarare a patrimoniului	Valoarea istorică Calitatea peisajului, a habitatelor, specii periclitate	Motive științifice, economice, culturale
Gestiunea patrimoniului	Protecție și conservare	Includerea obiectivelor economice și sociale în planurile de management ale obiectivelor de patrimoniu
Grup țintă pentru activitățile de valorificare	Turiști și vizitatori	Comunitatea locală, prezervarea spațiului aferent pentru generațiile viitoare
Administrare	În atribuțiile autorităților centrale	Administrarea este realizată de custozi locali alături de stakeholderi
Includerea comunității locale în procesul de luare a deciziilor	Deciziile și administrarea se realizau fără a ține cont de opiniile locale, fără a considera comunitatea locală drept grup țintă	Administrarea se realizează cu ajutorul comunității, iar strategia de dezvoltare a acesteia ține cont de beneficiile pe care patrimonial natural le oferă locuitorilor
Percepția asupra patrimoniului	Patrimoniul era perceput ca o valoare națională, o preocupare națională	Patrimoniul este perceput ca o valoare a comunității, iar acolo unde este cazul, se conștientizează valoare internațională a acestuia
Finanțarea inițiativelor de protejare, conservare și/sau valorificare a patrimoniului	Din surse bugetare	Din surse complementare bugetului de stat și local, prin fonduri private sau fonduri publice externe
Competențele de management	Oameni de știință și experți	Persoane cu competențe multiple

Adaptare după "Evaluarea ecosistemelor și a serviciilor ecosistemice din România", SEE 2009 – 2014, Programul RO02 - Biodiversitate și Servicii ale Ecosistemelor

Foarte concret, reforma Politicii Agricole Comune din iunie 2013, prevedea ca 30% din plățile directe să fie legate de respectarea, de către agricultorii europeni, a practicilor agricole durabile, favorabile calității solurilor, biodiversității și mediului în general, adică: diversificarea culturilor, menținerea pășunilor permanente sau conservarea unor zone ecologice în cadrul exploatațiilor.

În plus, ansamblul ajutoarelor directe era (și este) acordat cu condiția respectării standardelor stricte privind protecția mediului, siguranța alimentară, sănătatea animală și vegetală, bunăstarea animalelor și, la modul general, cu menținerea terenurilor în condiții bune de producție. Este ceea ce se numește *eco-condiționalitate*[1]. În

1 Eco-condiţionalitatea reprezintă un element esenţial al Politicii Agricole Comune. Se aplică din 2005 și condiţionează majoritatea plăţilor efectuate în cadrul PAC de respectarea normelor privind mediul, sănătatea publică, sănătatea animalelor și a plantelor și bunăstarea animalelor, precum și de menţinerea terenurilor agricole (în special atunci când acestea nu mai sunt utilizate pentru producţie) în bune condiţii agricole și de mediu. Istoric, până în 2005, plăţile efectuate în cadrul PAC au fost legate de producţia agricolă; ulterior s-a considerat că acest mecanism denaturează pieţele și are consecinţe negative asupra peisajului

cazul nerespectării acestor reguli, plățile pot fi suspendate și agricultorului i se pot aplica penalități. Alte 30% din bugetul PAC sunt alocate așa-numitei *ecologizări*, care condiționează plățile directe de respectarea a trei practici agricole favorabile mediului: diversificarea culturilor, menținerea de pășuni permanente și conservarea unor zone de interes ecologic (EU, 2017). În aceste condiții, o parte importantă din bugetul programelor de dezvoltare rurală naționale este alocată pentru: măsuri de agromediu, măsuri de sprijinire a agriculturii ecologice sau proiecte legate de investiții sau de măsuri de inovare favorabile mediului. Două din cele nouă obiective ale politicii agricole comune pentru următoarea perioadă de programare (2021-2027) pun accentul pe contribuția spațiilor rurale la protecția mediului și la conservarea biodiversității, a habitatelor și a peisajelor rurale (LIFE Programme, 2020). Toate acestea evidențiază faptul că spațiile rurale capătă o valoare patrimonială intrinsecă, ce depășește valoarea terenurilor prin serviciile ecosistemice[2] pe care le furnizează.

Valorificarea patrimoniului natural prin turism

Patrimoniul natural a parcurs numeroase modificări de-a lungul timpului, iar modul în care comunităţile umane folosesc mediul natural pentru a-şi obţine mijloacele de subzistenţă a avut şi continuă să aibă un rol de seamă în modelarea peisajului rural și urban deopotrivă. Metodologic, noțiunea de patrimoniu natural este strâns legată de cea de capital natural.

Capitalul natural este un concept propus de Pearce et. al (1989, 1991) pentru a sublinia rolul pe care îl are mediul înconjurător în economie și bunăstarea umană, alături de formele clasice de capital: capital produs în timpul activităților economice (capital fix și circulant), capital uman sau capital social. Rezultat al unei dezvoltări firești a teoriei economice, capitalul natural este definit ca un stoc de active naturale care produc un tip de beneficii cunoscute sub denumirea de servicii ecosistemice (Matei, Chiriță, 2013).

Această abordare a capitalului natural prin prisma serviciilor ecosistemice este esenţială atât pentru conştientizarea importanţei biodiversităţii, cât şi pentru fundamentarea politicilor de dezvoltare locală sau regională centrate pe conservarea ariilor naturale.

Mai mult, reprezintă o schimbare de paradigmă ce face trecerea de la modelul normativ tradiţional (*este bine să protejăm mediul*) la un model utilitarist-pragmatic (*este util și în beneficiul nostru să protejăm mediul*). Utilizând acest ultim model, serviciile ecosistemice au fost clasificate de Millennium Assessment Reports (2005) System of Environmental-Economic Accounting (2014) și Haines-Young and Potschin-Young (2018) în următoarele categorii principale:

1. Servicii de aprovizionare – servicii obținute din ecosistem (de exemplu: lemn, fibre, combustibili, resurse energetice, produse agricole și silvice, izvoare, lacuri etc.) ;
2. Servicii de reglare – un grup de beneficii obținute din reglarea proceselor ecosistemului, respectiv: calitatea aerului, stabilitatea climei, stoparea

și a mediului (exemple sunt poluarea apei, cauzată de nivelul crescut de utilizare a pesticidelor și a îngrășămintelor sau reducerea biodiversităţii).

2 Totalitatea beneficiilor tangibile şi intangibile obtinute din natură sub formă de bunuri şi servicii oferite de către ecosistemele naturale şi seminaturale.

eroziunii solului, puritatea apelor, controlul dăunătorilor și altele ;
3. Servicii culturale – alte beneficii decât cele materiale, obținute de la ecosisteme (recreere, dezvoltare cognitivă, experiențe spirituale, emoții estetice).

Sub numele de servicii ecosistemice, economia de piață gestionează patrimoniul natural sub diferite forme de manifestare. Una dintre acestea este turismul. Prin turism, comunitatea conștientizează valoarea patrimoniului natural și îl capitalizează, utilizându-l ca resursă directă (în cazul ecoturismului sau turismului rural) sau îl transformă într-un element de patrimoniu cultural. Este vorba, în acest caz, despre un management al resurselor naturale bazat pe utilizarea acestora ca atracții turistice, ceea ce determină o realitate economică diferită de exploatarea resurselor naturale pentru industrie (apare, de exemplu, o nouă rețea de infrastructuri specializate pentru turism, care schimbă profund perspectivele teritoriului).

Ecoturismul și turismul rural sunt, prin urmare, două tipuri de activități economice în a căror ofertă serviciile ecosistemice generate de patrimoniul natural (prin atractivitatea turistică) ocupă un loc foarte important. Ambele se dezvoltă ca urmare a creşterii gradului de conştientizare a contribuției patrimoniului natural la bunăstarea individuală/comunitară și sunt un exemplu de evaluare economică a serviciilor ecosistemice generate de un anumit tip de peisaj, în cazul de față peisajul rural.

La nivel mondial, turismul cultural și ecoturismul sunt două dintre cele mai dinamice sectoare de activitate. Turismul cultural și de patrimoniu are cea mai rapidă rată de creștere la nivel global ante pandemie, acesta reprezenta între 35% și 40% din totalul călătoriilor internaționale, în creștere continuă (cu circa 15% în fiecare an), conform datelor World Tourism Barometer (UNWTO, May 2020). Alături de turismul cultural, ecoturismul are și el o creștere de 10-20% a sosirilor anuale, ca răspuns față de interesul și îngrijorarea pentru natură, biodiversitate și sustenabilitate, dar și a politicilor agricole care nu doar încurajează, ci chiar forțează o atitudine responsabilă față de mediul înconjurător și utilizarea resurselor naturale. Indiferent care este motivația majorității turiștilor care dau curs acestor tipuri de turism, este necesar să atragem atenția asupra unui paradox. Într-o perioadă în care, în cele mai multe ţări dezvoltate, calitatea mediului rural (şi a peisajului generat de acesta), se află într-un proces de modificare radicală și/sau dispariție a unor activități rurale tradiționale și a stilului de viață specific acestora, turismul bazat pe valorificarea moştenirii tradiționale rurale a crescut foarte mult.

Și paradoxul continuă: deși multe din activitățile rurale sunt considerate esența turismului cultural rural și a ecoturismului, desfășurarea acestora sub forma turismului și agrementului impus de o astfel de activitate, a determinat schimbări semnificative ale acestora. Motivul unui astfel de efect este faptul că uneori, comunitățile locale sunt dispuse să se adapteze cerințelor turiștilor și agențiilor de turism în dorința legitimă de a-și asigura veniturile și bunăstarea imediată, fără a avea o imagine de ansamblu a efectelor pe care turismul le are asupra comunității. Cu sau fără o planificare riguroasă, fluxurile de turiști pot altera contextul local, fizic și uman, care a fost chiar motivul pentru dezvoltarea turismului. Chiar dacă persoanele care preferă turismul cultural și ecoturismul sunt preselectate prin însăși motivația actului turistic, volumul sosirilor este perceput de comunitatea rurală ca o acțiune de tip „hit-and-run", cu efecte colaterale neasumate inițial: deșeuri, consum de apă, trafic, uneori și

fără venituri locale consistente – cazare, agrement etc. (Richards and Wilson, 2008). La nivel global, turismul este una dintre industriile cu cel mai mare grad de ocupare a forței de muncă și unul dintre sectoarele cu cea mai mare expansiune. România mizează pe turism atât pentru deschiderea internațională, cât și pentru dezvoltarea economică, având în vedere că turismul generează efecte economice adiacente în alte sectoare ale economiei, precum transporturi, divertisment și servicii (Master Planul pentru Dezvoltarea Turismului National în România 2007-2026). Având în vedere tematica studiului de față, ne-au interesat tipurile de turism generate de elemente de patrimoniu natural localizate în spațiul rural.

Contextul național și local al activităților economice care valorifică patrimoniul cultural și natural

În momentul elaborării studiului de față, în România noțiunea de patrimoniu natural este gestionată alături de cea de patrimoniu cultural. În legislația națională, patrimoniul natural este considerat a fi ansamblul componentelor şi structurilor fizico-geografice, floristice, faunistice şi biocenotice ale mediului natural, a căror importanţă şi valoare ecologică, economică, ştiinţifică, biogenă, sanogenă, peisagistică, recreativă şi cultural-istorică au o semnificaţie relevantă sub aspectul conservării diversităţii biologice[3].

Pentru partea aplicativă a studiului, cercetarea s-a orientat spre valorificarea turistică directă și indirectă a patrimoniului natural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est. Avem în vedere tipurile de turism care utilizează diferite elemente ale patrimoniului natural: apa și izvoarele minerale, pădurea, ariile protejate, dar și biodiversitatea pe care o oferă regiunea.

România este singura țară din Uniunea Europeană în care sunt reprezentate cinci regiuni biogeografice (din cele 9 existente)[4]: continentală, stepică, panonică, alpină și pontică, cu o bogată diversitate biologică. Dintre acestea, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Est pentru perioada 2021-2027, menționează că în regiunea Nord-Est, biodiversitatea este caracterizată de existența a trei regiuni biogeografice: continentală, stepică și alpină (ADR Nord-Est, 2020). Pe lângă elementele cu potențial balneoclimatic (natural: bioclimat favorabil, ape minerale, nămoluri etc.; infrastructură antropică: mofete, saline, hoteluri, moteluri, cabane, pensiuni, unități de alimentație publică, spații de joacă și agrement, parcuri, pârtii de schi, telescaune, telecabine, telegondole, teleschi, baze de tratament etc.), teritoriul regiunii prezintă și alte atracții turistice aparținând patrimoniului turistic natural (elemente ale potențialului turistic al reliefului, hidrografiei, vegetației și faunei) sau cultural (cetăți, castele, biserici, muzee, case memoriale, monumente, clădiri de patrimoniu, tradiții, obiceiuri, gastronomie etc.).

Detaliind, Regiunea Nord-Est are un fond substanțial de resurse naturale utilizate prin intermediul turismului balnear. Este vorba despre un număr mare de izvoare minerale, cu ajutorul cărora se poate dezvolta turismul de tip wellness și spa (Figura 2).

3 OUG nr. 57/2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice, Art. 4, pct. 15

4 Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare în Turism, Strategia Naţională pentru Ecoturism, 2015

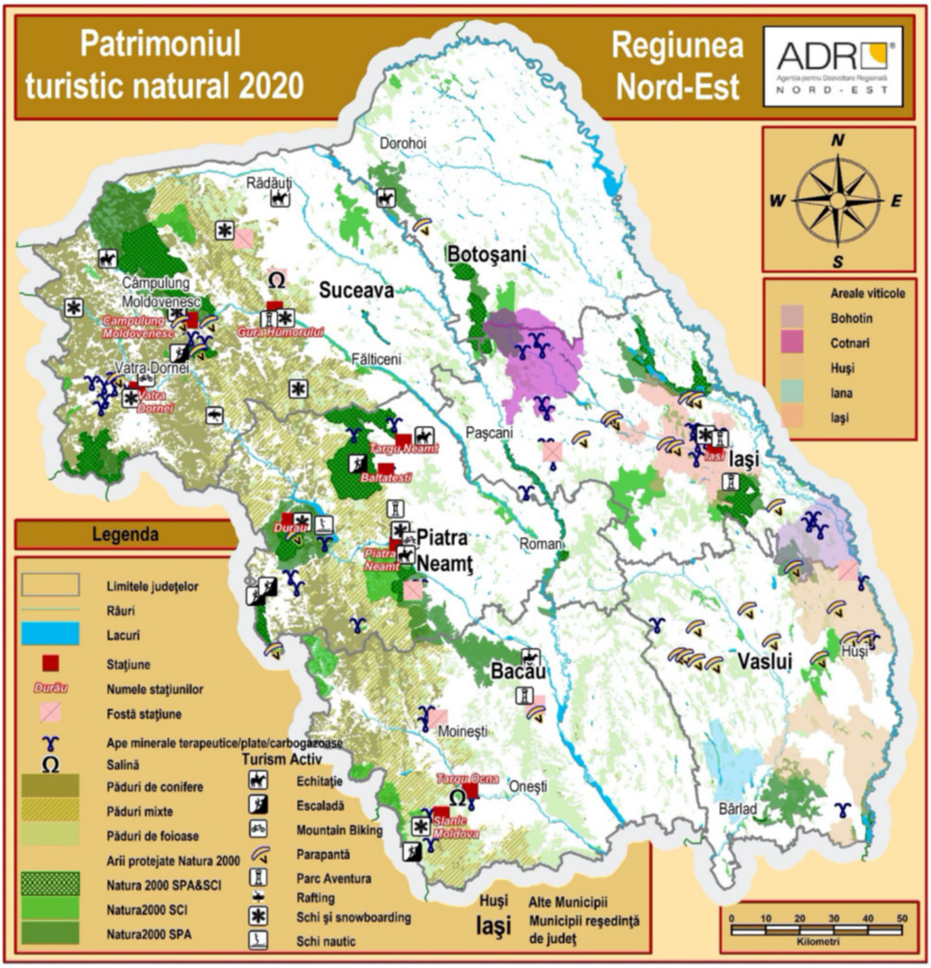

Figura 2 Patrimoniul turistic natural al Regiunii Nord-Est

Sursa : Planul de Dezvoltare Regională Nord-Est 2021-2027

Avem în vedere ape minerale cu potențial terapeutic, dar și de valorificare economică directă prin îmbuteliere și comercializare (Tabel 2), cu localizare în toate județele regiunii (Planul de Dezvoltare Regională Nord Est, 2021-2027):

- ape minerale sulfuroase și feruginoase, la Drânceni, Murgeni, Pungești, Gura Văii (județul Vaslui) sau Moinești și Lucăcești (județul Bacău);
- ape minerale clorosodice, clorurate, iodurate, bromurate, la Nicolina și Răducăneni (județul Iași), Lucăcești, Schela Moinești, Lunca, Poiana Sărată, Târgu-Ocna, Sărata-Băi (județul Bacău), Durău, Bălțătești, Oglinzi-Băi, Piatra Șoimului (județul Neamț);
- ape minerale bicarbonatate, magneziene, calcice, la Pârcovaci (județul Iași), Poiana Coșnei, Poiana Vinului, Dorna Candrenilor, Poiana Negri, Roșu (județul Suceava);
- ape minerale sulfuroase, bicarbonatate, sodice, sulfatate, la Strunga, Breazu, Grădina Botanică Iași, Băiceni, Bohotin, Cucuteni (județul Iași);

- ape minerale carbogazoase la Toșorog, Bicazu Ardelean, Dealul Gherman (județul Neamț), Poiana Negri, Vatra Dornei, Dorna Candrenilor, Păltiniș (județul Suceava) și Iași (județul Iași) ;
- ape minerale necarbogazoase (plate) – perimetrul Munticelul, Bicazu Ardelean, Leghin-Pipirig, Izvorul Muntelui, Tazlău-Ardeluța (județul Neamț), Iași, Hârlău, Strunga, Cucuteni, Răducăneni, Deleni, Rediu, Aroneanu, Mircești (județul Iași), respectiv Dealul Floreni, Moara Dracului, Izvorul Alb (județul Suceava).

Tabel 2. Ape minerale naturale certificate în Regiunea Nord Est

Nr. Crt.	Denumirea comercială	Denumirea sursei	Locul exploatării
1.	Amfiteatru	Izvorul 3	Copou (Iași)
2.	Aqua Carpatica	Izvorul Băjenaru	Păltiniș (Suceava)
3.	Aqua Carpatica	Izvorul Haja	Păltiniș (Suceava)
4.	Aqua Carpatica	F2 Păltiniș	Păltiniș (Suceava)
5.	Aqua Carpatica	Broșteni	Suceava
6.	Bucovina	C7 Secu	Dorna Candrenilor (Suceava)
7.	Bucovina	F4 SNAM Roșu	Perimetrul Roșu Vatra Dornei (Suceava)
8.	Carpatina	Toșorog	Toșorog (Neamț)
9.	Cheile Bicazului	Bicazul Ardelean (foraj FH1)	Neamț
10.	Dorna Candrenilor	Dorna Candrenilor	Suceava
11.	Dorna Poiana Vinului	Dealul Floreni	Suceava
12.	Izvorul Alb	Dorna Candrenilor	Suceava
13.	Poiana Negrii	Poiana Negrii	Suceava
14.	Rarăul	Puț Lebeș FH1	Fundu Moldovei (Suceava)
15.	Roua Munților	F2 SNAM	Perimetrul Secu – Moara Dracului (Suceava)
16.	Roua Munților	Roșu	Perimetrul Roșu – Vatra Dornei (Suceava)

Sursa: Extras din Ordinul Agenţiei Naţionale pentru Resurse Minerale, nr.7/2021, MO 55/19.01.2021

Apele minerale completează potențialul climateric al regiunii, cu arii ce dispun de bioclimat tonic, sedativ și de salină, rezultând un produs turistic complex - balneoclimateric - integrat în teritoriu printr-o gamă diversă de activități specifice fiecărei zone. Potențialul balnear regional este valorificat prin cele 7 stațiuni turistice de interes național și 14 stațiuni de interes local ce au o componentă balneară sau climaterică activă. Lista localităților atestate ca stațiuni turistice de interes național (HG 343 din 19 martie 2021) cuprinde: Câmpulung Moldovenesc, Gura Humorului, Slănic Moldova, Sucevița, Tg. Ocna, Târgu Neamț și Vatra Dornei. Acestora li se adaugă stațiunile de interes local : Bălțătești și Durău în județul Neamț, Moinești Băi în județul Bacău și Cacica, Dorna Arini, Dorna Candrenilor, Frumosu, Fundu Moldovei, Mălini, Poiana Stampei, Pojorâta, Sadova, Solca, și Vatra Moldoviței în județul Suceava. Reactualizarea Master Planului pentru Dezvoltarea Turismului Balnear (Autoritatea Națională pentru Turism, 2018) indică un număr de turiști în creștere în structurile de primire din stațiunile balneoclimaterice ale Regiunii de Nord Est (Figura 3), concomitent cu creșterea perioadei de sejur (Figura 4).

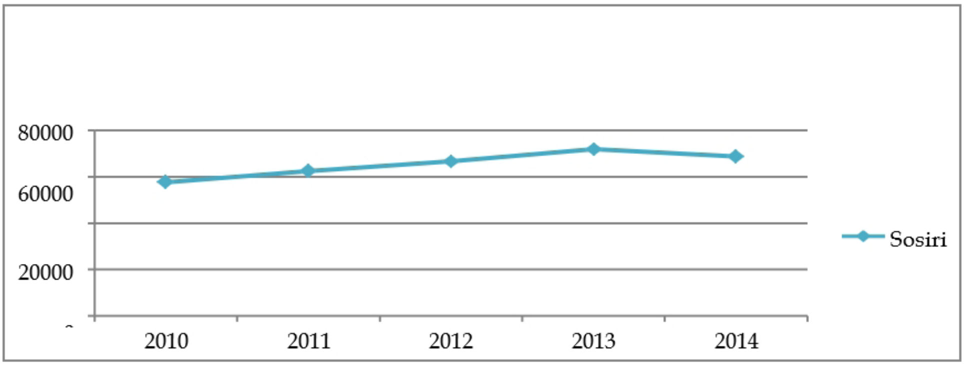

Figura 3 Sosiri ale turiștilor în stațiunile balneare din Regiunea de Nord-Est

Pe lângă stațiunile turistice menționate deja, în regiune există și alte localități care au beneficiat, în trecut, de statutul de stațiune, cum sunt: Sărata Băi din județul Bacău, băile Strunga din județul Iași, Negulești din județul Neamț sau Complexul balnear de la Ghermănești-Drânceni din județul Vaslui. Până în anul 2018, când au devenit stațiuni de interes local, și Cacica, respectiv Solca din județul Suceava se aflau în această categorie. Continuitatea numărului de structuri de primire turistică (de orice tip) și implicarea administrației locale a determinat recăpătarea titulaturii de stațiune și ancorarea viitoare a celor două comunități într-o strategie turistică ce urmărește finanțarea națională, din bani europeni sau parteneriate public-private.

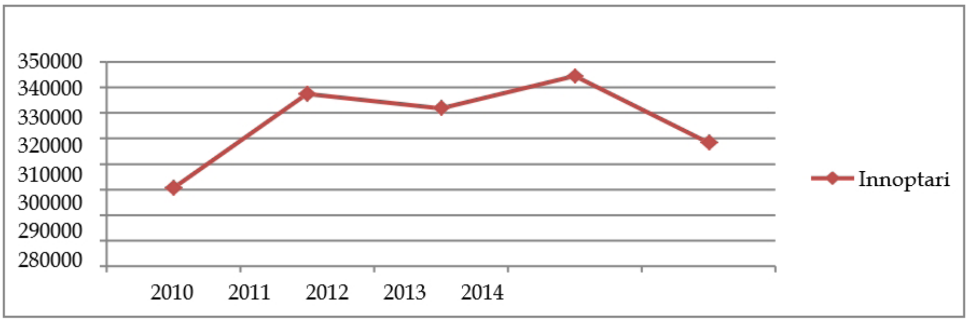

Figura 4 Înnoptări ale turiștilor în stațiunile balneare din Regiunea de Nord-Est

Solca, de exemplu, și-a păstrat, între 2006 și 2013, funcționalitatea structurilor de primire turistică prin creșterea numărului de turiști. Celelalte localități – Sărata și Piatra Șoimului (incluzând stațiunea Negulești) - încep să pună în funcțiune structuri de primire turistică începând cu 2011, iar Cacica chiar din 2012. Master planul pentru dezvoltarea turismului balnear menționează, la nivelul anului 2013, 830 sosiri turistice la Sărata, 2.633 la Cacica, 1.563 la Moinești, 173 la Poiana Șoimului (Negulești) și 94 la Solca. Preocuparea constantă a administrației și comunităților (prin stakeholderii locali) pentru dezvoltarea filierei turistice a condus, câțiva ani mai târziu, pentru câteva dintre localitățile menționate, la obținerea statutului de stațiune.

În ce privește vechile stabilimente balneare ale regiunii, băile Strunga nu mai au structuri de primire turistică din 2009 și nici sosiri (de mai mult de 15 ani), iar băile Drânceni au pierdut infrastructura de primire turistică. Pentru Băile Nicolina,

deși funcționale, nu se pot detalia date exacte cu privire la numărul de sosiri turistice pentru componenta balneară, datorită poziției în intravilanul municipiului Iași.

Patrimoniul natural regional deține și un număr mare de rezervații și monumente ale naturii, precum și zone naturale protejate de interes național (Figura 2): aproximativ 10% din suprafața regională este ocupată cu arii naturale protejate Natura 2000 (373 mii ha sunt arii de protecție specială avifaunistică), iar 12% din suprafața regională sunt situri de importantă comunitară (431 mii ha). Sunt incluse aici și 3 parcuri naționale (din cele 13 parcuri naționale ale României), respectiv Parcul Național Călimani, Parcul Național Cheile Bicazului – Hășmaș și Parcul Național Ceahlău, și un parc natural – Vânători-Neamț.

În județul Suceava se află și o arie protejată de importanță internațională (din 2011, Tinovul Mare de la Poiana Stampei). Este vorba, prin urmare, despre 100 de arii naturale, repartizate astfel: 3 în Bacău, 6 în Botoșani, 15 în Iași, 18 în Suceava, 4 în Neamț, 10 în Vaslui și 44 de situri ale căror limite se întind peste două sau chiar trei județe din Regiunea Nord-Est și regiunile învecinate).

Existența ariilor protejate impune anumite restricții de desfășurare a activității turistice în arealele permise pentru acces larg (zone de dezvoltare durabilă). Aceste spații sunt promovate doar pentru acele forme de turism (ecoturism) care respectă condițiile de protejare și conservare a mediului.

Corelate cu motivațiile principale de vizitare ale turiștilor, aceste forme de turism pot fi:

- turismul itinerant – are pondere majoră în circulația turistică din ariile protejate. Vizitatorii urmăresc să cunoască în timpul sejurului obiectivele oferite de spațiul în care se află, locurile și oamenii din zonă, istoria și obiceiurile lor. Datorită potențialului oferit de Carpații Orientali, turismul montan se încadrează în această categorie. Drumețiile montane se desfășoară pe trasee bine marcate în parcuri și rezervații naturale. Sunt amenajate 44 trasee montane în Parcul Național Munții Călimani, 18 trasee montane în Parcul Național Cheile Bicazului-Hășmaș, 8 trasee montane în Parcul Național Ceahlău și 15 trasee montane în Parcul Natural Vânători Neamț.
- Turismul de odihnă și de recreere – este promovat în localitățile montane sau în arealele din proximitatea zonelor urbane, fiind preferat de turiștii români sau din regiune datorită accesului facil la infrastructura de transport și cazare.
- Turismul rural și agroturismul – sunt forme de turism extrem de apreciate, dezvoltate în ultimii 30 de ani, cu o mare capacitate de adaptare la cerințele pieței, dar și la nevoia de conservare a mediului natural și cultural al regiunii.
- Turismul științific – este organizat în rezervațiile naturale, floristice, avifaunistice sau de importanță comunitară. Este o formă de turism puțin poluantă, care se adresează unui segment restrâns de specialiști și cercetători. Dacă celelalte forme de turism, enumerate mai sus, erau permise în aria de dezvoltare durabilă a ariilor protejate, turismul științific se poate desfășura și în zonele tampon.
- Turismul balnear – valorifică însușirile curative ale izvoarelor, particularitățile climatice și infrastructura de tratament menționată deja.
- Turismul pentru practicarea sporturilor – include oferte pentru pescuit sportiv, vânătoare, sporturi nautice, drumeții montane, sporturi de iarnă, dar

și activități specifice turismului de aventură: alpinism, escaladă, mountain bike, zboruri cu parapanta. Cea mai importantă componentă a turismului montan este reprezentată de sporturile de iarnă, iar stațiunile montane unde pot fi practicate sunt Vatra Dornei, Gura Humorului, Piatra Neamț, Durău, Sucevița, Mălini, Câmpulung Moldovenesc, la care se adaugă pârtia de schi de la Cârlibaba.

Sharpley (2006) a sintetizat motivaţiile de călătorie pentru patru categorii de turişti care doresc să-şi petreacă vacanţa în natură:

- turişti în inima naturii (hard-core nature tourists). În această categorie sunt incluşi cercetătorii ştiinţifici sau membri ai unor organisme specializate, destinate unor scopuri educaţionale sau de conservare;
- turişti dedicaţi naturii (dedicated nature tourists), aceştia fiind reprezentaţi de persoane care doresc să cunoască natura şi istoria culturală locală;
- turişti care urmează fluxurile principale (mainstream nature tourists). Aceştia sunt reprezentaţi de populaţia care vizitează destinaţiile sălbatice, în primul rând, pentru o călătorie obişnuită. În general, ei nu au angajamente pentru zonele sălbatice, iar aşteptările lor în privinţa structurilor de cazare, se referă la un confort egal cu cel al altor vacanţe (bazate pe destinaţii non-mediu);
- turiştii ajunşi întâmplător în natură (casual nature tourists), reprezentaţi de persoane care participă întâmplător la programe în natură, ca parte din sejurul lor.

Acestor motivații de ordin general ale turismului în natură li se adaugă cele specifice ariilor protejate, ce țin de percepție și de estetic, provocare, responsabilitate față de mediu sau descoperire și învățare (Hall and Page, 2014).

Evaluarea eficienței economice a sectorului turistic regional

Indiferent cât de diversă și numeroasă este oferta turistică a regiunii, din punct de vedere economic este importantă analiza gradului de utilizare a spațiilor turistice. Din acest motiv, vom urmări cei mai importanți indicatori economici care caracterizează sectorul turistic: oferta de cazare, exprimată prin structurile de primire turistică, capacitatea de cazare în funcțiune, indicele de utilizare a capacității de cazare, evoluția numărului de turiști și a numărului de înnoptări, durata medie de ședere și numărul persoanelor ocupate în industria turistică.

1. Regiunea de Nord-Est dispune de o diversitate mare a ***structurilor de primire turistică***. Figura 5 detaliază tipologia acestora și marchează predominanța, în oferta de cazare, a pensiunilor turistice și agroturistice, precum și creșterea numărului de hoteluri.

Această creștere a fost de bun augur pentru anii 2020 și 2021, dat fiind faptul că, în plină pandemie, turismul rural a reprezentat una dintre cele mai solicitate forme de turism intern. Datorită condițiilor sanitare și restricțiilor impuse, turiștii au preferat, în perioada menționată, structuri de cazare de mici dimensiuni, așa cum sunt pensiunile rurale și agroturistice, care oferă și izolare, natură și, totodată, siguranță.

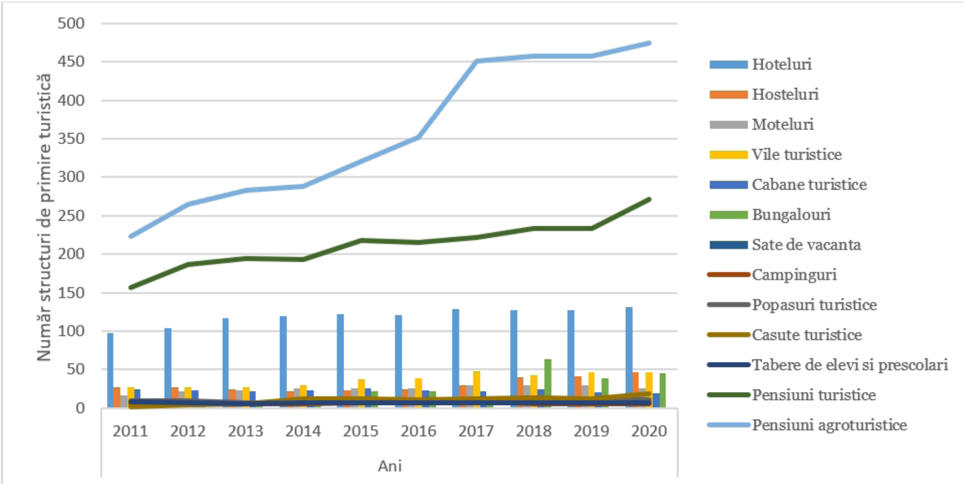

Figura 5. Structuri de primire turistică în Regiunea de Nord-Est

Sursa: Prelucrari date din baza de date TEMPO, INS

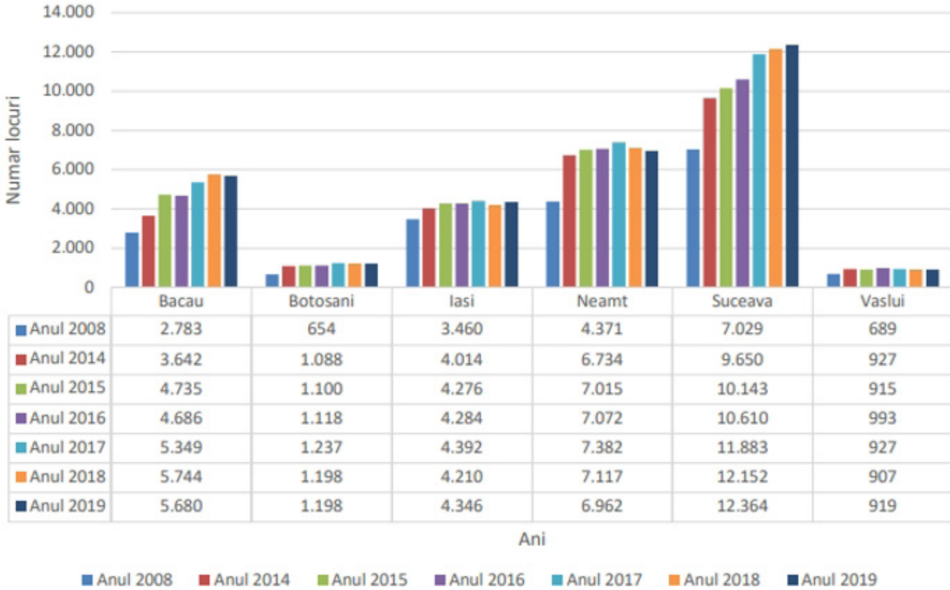
2. ***Capacitatea de cazare în funcțiune*** la nivelul Regiunii de Nord-Est (Figura 6) este de 6.614 mii locuri-zile, reprezentând 10% din totalul existent la nivel național (Tempo on line, 2020). În anul 2020, aproape 34% dintre acestea aparțineau unităților turistice din județul Suceava, 23% celor din Neamț, urmate de 10% în Iași. Rigoarea ne obligă să facem mențiunea că, la nivelul județului Iași, o mare parte a structurilor de primire turistică nu au legătură cu valorificarea patrimoniului natural, ci cu valorificarea patrimoniului cultural de care județul și, mai ales, municipiul Iași, dispune.

Într-o sinteză la nivel de regiune, în anul 2020 erau înregistrate 1103 structuri de cazare, cu 32.585 de locuri, și o capacitate de cazare turistică în funcțiune de 6.614.281 locuri-zile. Deși pe județe diferențele sunt semnificative (Figura 6), se poate observa că, raportat la anul 2008, numărul de locuri de cazare a crescut constant, în corelație directă cu patrimoniul natural valorificat.

Zona montană a sporit semnificativ capacitatea de cazare în cei 11 ani analizați: județul Suceava cu 57% (din care mai mult de jumătate în categoriile: vile turistice, pensiuni turistice și agroturistice), județul Neamț cu 63% (din care 48% la aceleași categorii de cazare), iar județul Bacău cu 49% (cu 40% creștere a structurilor mici de cazare).

3. Atractivitatea turistică a regiunii este vizibilă în următorii doi indicatori analizați : ***indicele utilizării capacității de cazare și durata medie de ședere.***

Primul indicator exprimă relaţia între capacitatea de cazare în funcţiune şi utilizarea efectivă a acesteia de către turişti, într-o perioadă determinată.

	Bacau	Botosani	Iasi	Neamt	Suceava	Vaslui
Anul 2008	2.783	654	3.460	4.371	7.029	689
Anul 2014	3.642	1.088	4.014	6.734	9.650	927
Anul 2015	4.735	1.100	4.276	7.015	10.143	915
Anul 2016	4.686	1.118	4.284	7.072	10.610	993
Anul 2017	5.349	1.237	4.392	7.382	11.883	927
Anul 2018	5.744	1.198	4.210	7.117	12.152	907
Anul 2019	5.680	1.198	4.346	6.962	12.364	919

Figura 6. Capacitatea de cazare turistică în Regiunea de Nord-Est (număr de locuri)

Sursa: Prelucrări date din baza de date TEMPO, INS

Prezentăm, în continuare, o sinteză regională și pe județe, a utilizării bazei de cazare în Regiunea de Nord-Est, într-o serie de 6 ani (Tabel 3). Analiza realizată indică faptul că, pentru un interval de timp pe care nu îl putem estima, anul 2019 va reprezenta un vârf al turismului în Regiunea de Nord-Est. Până în 2019, indicele de utilizare a capacității de cazare s-a îmbunătățit de la an la an, în condițiile în care, în fiecare an raportarea acestuia se face la o bază de cazare mai mare decât cea din anul precedent. Mai trebuie subliniat faptul că datele prezentate reprezintă o medie anuală a utilizării bazei de cazare, iar în lunile de vară (pentru zona montană) sau în lunile cu diverse sărbători (vezi Zilele Iașului cu pelerinajul de Sf. Parascheva), indicele de utilizare a bazei de cazare se ridică la valori între 34% și 50% și uneori peste această valoare.

Tabel 3. Indicele de utilizare a capacității de cazare turistică în Regiunea de Nord Est

Județul	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021 (ianuarie-aprilie)**
Bacău	24	25	25	22	24	15	15
Botoșani	18	20	21	20	21	13	10
Iași	31	33	36	38	40	20	18
Neamț	17	19	20	22	23	14	12
Suceava	25	26	26	29	31	21	20
Vaslui	18	18	18	21	25	15	18
Media regiunii	22	24	24	25	29	16	17

Sursa: Prelucrări date din baza de date TEMPO, INS

Durata medie de şedere a turiştilor în regiune, calculată ca raport între numărul de înnoptări şi numărul de sosiri, se află în scădere constantă. Astfel, dacă în momentul intrării în Uniunea Europeană (2007), media națională era de 2,95 nopți/turist, iar cea regională de 2,36 nopți/turist, în anul 2018 durata de şedere a turiştilor în regiune scăzuse la 1,95, iar în 2019 era de 1,98. În mod evident, indicatorul analizat se află în strânsă legătură cu oferta turistică a localităților şi cu motivația de deplasare a turiştilor. Astfel, oraşele au un număr semnificativ mai mare de sosiri în anul 2019 şi o durată medie de şedere superioară mediei regionale: municipiul Bacău (2,27 nopți/ turist), municipiul Oneşti (2,12 nopți/turist), municipiul Câmpulung Moldovenesc (2,39 nopți/ turist).

Similar, cazarea turiştilor în stațiunile balneare şi în cele climaterice creşte durata medie de şedere, datorită numărului de zile minim obligatorii pentru tratament: municipiul Moineşti, datorită prezenței în intravilan a stațiunii Moineşti Băi, are o durată medie de şedere de 2,40 nopți/turist), Slănic Moldova (2,7 nopți), Târgu Ocna (4,26 nopți), Bălțăteşti (Neamț) (cu 11,10 nopți/turist), Vatra Dornei (3,87 nopți/ turist), Dorna Candrenilor (2,9 nopți/turist).

Valori sensibil mai mari sunt ataşate şi structurilor de cazare specifice taberelor de elevi şi preşcolari (3,9 zile), campinguri (3,5 zile) sau bungalouri (3,2 zile) (Frecventarea structurilor de primire turistică cu funcţiuni de cazare, 2019).[5]

4. Analizând ***evoluția numărului de turişti*** pentru perioada 2008-2020, industria turistică regională a consemnat două momente de criză majoră. Prima este cea indusă de criza economică mondială din 2008, când numărul sosirilor de turişti a înregistrat un declin de 15% în 2010 față de 2008, abia în 2012 restabilindu-se trendul crescător. Până în anul 2019, numărul sosirilor în Regiunea de Nord-Est a crescut constant, ajungând la sfârşitul anului la 1.352.527 sosiri, valoare care reprezintă ceva mai mult de 10% din totalul național al sosirilor, 12% din totalul acestora reprezentând turişti străini (Turismul României. Breviar turistic 2017-2019, INS, 2020).

A doua perioadă de criză majoră, în care ne aflăm încă, a început în martie 2020, odată cu generalizarea pandemiei de coronavirus. Datele pentru 2021 nu sunt încă disponibile, dar anul 2020 a însemnat o scădere majoră a sosirilor de turişti în regiune, datorită restricțiilor impuse de autoritățile centrale. Luând anul 2019 ca bază, în 2020 sosirile regionale au înregistrat doar 55% din numărul de sosiri din 2019. La nivel local, județele Suceava, Neamț şi Bacău au consemnat circa 60% din sosirile anului precedent, în timp ce județul Iaşi doar 46%.

5. În ce priveşte ***numărul de înnoptări***, perioada 2013-2019 a însemnat o creştere procentuală cu 66% a acestora, la finele anului 2019 înregistrându-se 2,67 milioane înnoptări. La nivel județean, cei mai mulți turişti au optat pentru județul Suceava, unde numărul de înnoptări a ajuns la 37,95% din totalul regional (2019), urmat de Iaşi cu 21,64% şi Neamț cu 18,25%. Anul 2020 a însemnat însă o scădere radicală a acestor indicatori, ca urmare a restricțiilor de călătorie impuse în întreaga lume începând cu luna aprilie, în scopul diminuării răspândirii coronavirusului. Analiza noastră a vizat lunile august şi decembrie, alese datorită afluxului de turişti în cea mai stabilă lună din an pentru zona montană (august), respectiv pentru petrecerea

5 Publicaţia "Frecventarea structurilor de primire turistică cu funcţiuni de cazare" cuprinde informaţii statistice referitoare la principalii indicatori care caracterizează frecventarea de către turiştii români şi străini a structurilor de primire turistică cu funcţiuni de cazare, respectiv cu o capacitate de cazare instalată de minim 10 locuri pat.

sărbătorilor de iarnă (decembrie). Astfel, numărul de înnoptări pentru turiștii care au vizitat Regiunea de Nord-Est, în luna august 2020, se află la doar 66% față de aceeași lună a anului 2019 și la 52% în luna decembrie. Pe județe, Suceava înregistra în august un număr de înnoptări cu 30% mai mic față de anul precedent, iar în decembrie o reducere a acestora cu 47%. Pentru județul Neamț, numărul înnoptărilor a fost cu 19% mai mic în august și 40% mai mic în decembrie față de aceleași luni din 2019. Pentru Iași, reducerea a fost cu mult mai mare (54% în august, respectiv 58% în decembrie).

6. Indicatorul ***personal ocupat în structurile de cazare turistică***, oferă informații despre capacitatea de absorbție a forței de muncă de către turismul regional. Ceva mai mult de o treime din persoanele care lucrează în turism se găsesc în structurile turistice din județul Suceava, în directă corelație cu capacitatea de cazare existentă și numărul de turiști atras în județ (1038 persoane din cele 2994 pe total regiune). La nivelul regiunii, cel mai mare procent al personalului ocupat este întâlnit în hoteluri (între 51% - 56% din totalul personalului), moteluri (între 7%- 11%), pensiuni turistice (între 11%-14%) și pensiuni agroturistice (între 11% și 16%).

La finalul analizei realizate, credem că suntem în măsură să formulăm trei tendințe instalate în turismul regional ca efect al pandemiei.

Prima tendință este prelungirea șederii la pensiuni. Datorită necesității de a evita locațiile aglomerate, o parte a turiștilor au înlocuit sejururile la hoteluri mari din zona de munte sau din stațiunile balneare cu sejururile la pensiuni rurale. Dacă în anii trecuți majoritatea turiștilor alegeau să stea un weekend, în acest an opțiunea a fost pentru sejururi de 5-7 nopți la pensiuni. Motivele sunt legate atât de calitatea ridicată a serviciilor și posibilitatea personalizării lor, cât și de securitatea ridicată și cadrul natural.

A doua tendință a turismului regional constă în faptul că turismul rural este una dintre puținele forme de turism pentru care turiștii mai fac rezervări din timp. Motivul principal este numărul mic de oaspeți pe care îi poate găzdui o unitate turistică, dar și o stabilitate mai mare a sistemului direct de rezervare și anulare a sejurului.

În fine, este evidentă impulsionarea turismului intern și a celui regional ca rezultat al restricțiilor de călătorie în străinătate.

Turismul - valorizare sau exploatare a patrimoniului natural ?

Patrimoniul natural este elementul de integrare și coagulare a intereselor tuturor actorilor implicați în valorificarea economică a unui teritoriu. În cazul turismului, este vorba despre un parteneriat formal, informal sau doar de susținere mutuală între comunitatea gazdă, autoritățile publice, proprietarii sau administratorii prin lege ai patrimoniului, custozii acestuia, la care se adaugă mediul de afaceri, alte entități private (ONG-urile, de exemplu), turiștii/utilizatorii/consumatorii finali ai serviciilor și produselor care integrează obiectivul de patrimoniu. Avem de-a face, prin urmare, cu un puzzle dificil de gestionat între actorii locali și cei aflați la nivel regional sau național.

Răspunsul la întrebarea de mai sus depinde de nivelul de implicare a actorilor menționați, dar mai ales, de categoria de servicii ecosistemice vizată. Astfel, pentru actorii locali, care au interese directe în zonă cum sunt fermierii, reprezentanți ai

sectorului privat, reprezentanți ai societății civile din zonă sau ai administrației locale, este vorba despre *exploatarea patrimoniului natural*. Pentru toți aceștia, sunt importante serviciile de producție oferite de patrimoniul natural și modul în care ele pot fi exploatate.

La nivelul următor, unde intervine o imagine de ansamblu a serviciilor ecosistemice oferite de resursele naturale, apare limitarea accesului la anumite tipuri de resurse sau permiterea accesului în anumite condiții. În acest caz, serviciile de producție trec pe plan secundar, în timp ce serviciile de reglare, suport și culturale ale patrimoniului natural capătă o importanță din ce în ce mai mare. Actorii interesați de o astfel de *valorizare* a resurselor oferite de patrimoniul natural sunt, în principal, reprezentanți ai autorităților regionale, ai societății civile, dar și ai altor factori interesați (spre exemplu, unele dintre administrațiile ariilor protejate sau reprezentanți ai instituțiilor de cercetare). La nivel național vorbim despre autoritățile naționale sau structuri de management cu atribuții de conservare a mediului (cum este, de exemplu, implementarea strategiei naționale pentru conservarea biodiversității în România). Indiferent despre ce tip de gestiune a patrimoniului natural este vorba (exploatare sau valorizare), actorii sociali sunt cei care recunosc (sau contestă) existența unui anumit tip de serviciu ecosistemic și tot ei conferă acestui serviciu o valoare. Serviciile ecosistemice și valoarea lor variază în timp și spațiu, în funcție de modul de *definire socială a beneficiilor generate de resursele ecosistemice*. Aceeași resursă ecosistemică are o anumită valoare pentru comunitatea locală și o cu totul altă valoare pentru comunitatea științifică sau pentru persoane din afara localității ce deține aria protejată. Recunoașterea existenței unui anumit tip de serviciu ecosistemic se poate modifica în timp prin creșterea gradului de informare cu privire la beneficiile ecosistemelor sau ca rezultat al transformării atitudinii unor grupuri din ce în ce mai mari de persoane în al căror sistem de valori mediul natural își recapătă importanța.

Cu toate că ariile protejate aduc adeseori restricții serioase modelului de dezvoltare clasic al comunităților locale, cu un management adecvat, acestea pot deveni o oportunitate de dezvoltare în contextul interesului crescând pentru biodiversitate și protecția mediului. Noul model de dezvoltare include posibilitatea îmbogățirii ofertei turistice a regiunilor rurale ce dispun de resurse, prin ecoturism. Conform definiției din legislația națională, o destinație de ecoturism trebuie să includă în oferta turistică cel puțin o arie naturală protejată care să fie parte integrantă a imaginii de marketing a destinației. Este foarte adevărat că definiția de mai sus presupune din start existența unui parteneriat între comunitatea locală, stakeholderi și actorii menționați, pentru asigurarea sustenabilității ariei protejate. Demersul este dificil în ambele sensuri. În primul rând, pentru că el se traduce în abordarea patrimonială a ariei protejate și introducerea acesteia în câmpul de acțiune al activității economice, care este guvernată de alte legi (Deldrève și Candau, 2014). Extinderea unui plan de afaceri către obiective de patrimoniu natural (și cultural) și valorificarea lor prin turism înseamnă, în primul rând, modificarea mentalității oamenilor de afaceri implicați, prin trecerea de la percepția asupra obiectivului de patrimoniu ca fiind un bun comun al tuturor (asupra căruia oricine poate interveni și îl poate exploata în nume propriu) la percepția că obiectivul de patrimoniu este un bun colectiv, care aparține tuturor, dar în condiții foarte precise de utilizare și cu repercursiuni clare în cazul încălcării regulilor. Desigur, sunt și situații în care apar conflicte între interesul individual al proprietarilor de terenuri din interiorul ariilor

naturale (exploatarea resurselor de care dispune ca proprietar) şi interesul colectiv (siguranța serviciilor ecosistemice furnizate de conservarea ariei naturale respective) (Martin et al, 2013). În acest sens, proprietatea privată a unui teren, care include o arie protejată, funcţionează asemenea unui bun public de care beneficiază toată lumea, chiar dacă nu toţi dețin proprietăţi în interiorul ariei naturale.

De fapt, esența ecoturismului, respectiv a turismului în ariile protejate, constă în înțelegerea importanței ofertei ecosistemice a acestora, odată cu semnificația culturală și de punere în valoare a identității comunității care o valorifică. Tehnic vorbind, aceasta înseamnă trecerea de la o exploatare exclusiv economică a spațiului la o valorificare care integrează problematica socială incluzivă și componenta de protecție a mediului. Mai înseamnă și tranziția către o valorificare sustenabilă a moștenirii culturale și naturale a comunităților, care deplasează activitatea economică în afara convențiilor privind afacerea ca sistem de schimb de bunuri sau servicii pentru alte bunuri, servicii sau bani. Afacerilor de turism li se adaugă, în acest context, beneficiile de natură spirituală, culturală, estetică sau civică pe care le aduce natura în postura de mediator între relațiile sociale și relațiile de producție, prin evidențierea avantajelor competitive ale fiecărui teritoriu.

Concluzii

Ultimele decenii au marcat schimbări majore vizibile la nivel mondial, datorită accesului la informație, schimbărilor climatice și transformărilor tehnologice. Multe din acestea au dimensiuni culturale și sunt legate de relația noastră nemijlocită cu natura: ecoturismul, turismul cultural – experiența culturală, interesul pentru alimentația sănătoasă etc. Studiul de față a oferit argumente ale tranziției către un nou plan de valorificare al capitalului natural de care dispune spațiul rural – patrimoniul protejat, perceput ca resursă majoră a unui spațiu. Pare un pas firesc, dacă corelăm ritmul actual de dezvoltare al societății cu schimbarea abordării tradiționale a spațiului rural, de la concentrarea atenției pe sectorul agricol la utilizarea tuturor tipurilor de resurse pe care le oferă. Viziunea de dezvoltare a unei economii care protejează patrimoniul natural și cultural în Regiunea de Dezvoltare Nord-Est a României alătură și coroborează noțiunile de patrimoniu, întreprinzători, utilizatori finali și interacțiunea dintre aceștia și ceilalți actori instituționali și privați, interacțiune care, în ultimii zece ani s-a modificat profund, odată cu modificările progresive de la nivel global (economic și societal). Tangibil sau intangibil, stabilit de lege sau de comunitatea locală, semnificația conceptului de patrimoniu a fost redefinită în ultimele decenii. Studiul de față a încercat să urmărească procesul prin care patrimoniul a devenit obiect de interes pentru administratorii/proprietarii lui, pentru comunitatea locală, mediul de afaceri (vezi turismul) și utilizatorii finali (vizitatorii și turiștii). Din momentul în care toate aceste categorii se implică și își îndreaptă atenția asupra patrimoniului natural, se poate spune că acesta devine, dintr-o resursă potențială, o resursă valorificată sau aflată în curs de valorificare.

În cursul utilizării patrimoniului natural este foarte importantă conştientizarea faptului că interacțiunea om-peisaj se află într-o armonie foarte fragilă. Corect gestionată, relația dintre sursele de dezvoltare oferite de spațiul rural, în care includem și patrimoniul natural, poate genera o nouă identitate a spațiului regional, adecvată etapei evolutive în care acesta se află.

Mențiuni speciale

Acest studiu a fost realizat în cadrul planului tematic de cercetare, Proiectul 5.2. „Vectori determinanți ai dinamicii spațiului rural în Regiunea de Dezvoltare Nord - Est a României”, tema 5.2.2. „Valorificarea patrimoniului natural aferent spațiului rural al Regiunii Nord Est de Dezvoltare”, Institutul de Cercetări Economice şi Sociale „Gh. Zane”, Academia Română, Filiala Iaşi.

Bibliografie

- Agenția pentru Dezvoltare Regională Nord-Est, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Est pentru perioada 2021-2027, 2020.
- Alpaslan, N. and Schenck, R. *Challenges related to working conditions experienced by social workers practising in rural areas.* Social Work/ Maatskaplike Werk, 48(4), 2012.
- Bogdanov, G. and Rangelova, R., *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe*, Final Country Report Bulgaria, pp 120, 2012.
- Capik, P., Dej, M. *Relocation of economic activity*. Springer, Cham, 2019.
- Chamboredon, J. C. *La diffusion de la chasse et la transformation des usages sociaux de l'espace rural*. Études rurales, 233-260, 1982.
- Cuyvers, L., De Lombaerde, P. and Van den Bulcke, D. *The Relocation of Industrial Activities as an Instrument for Regional Development in the Northeastern Region of Thailand*. Centre for ASEAN Studies, RUCA, 1996.
- Dax, T. and Fischer, M. *An alternative policy approach to rural development in regions facing population decline.* European Planning Studies, 26(2), pp 297-315, 2018.
- Edelman, M. *Bringing the moral economy back in… to the study of 21st-century transnational peasant movements.* American Anthropologist, 107(3), 331-345, 2005.
- EU, *The Future of Food and Farming*, Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Brussels, 2017.
- Firdhous, M. F. M. and Karuratane, P. M. *A model for enhancing the role of information and communication technologies for improving the resilience of rural communities to disasters*. Procedia engineering, 212, 707-714, 2018.
- Grimes, S. *Exploiting information and communication technologies for rural development*. Journal of Rural Studies, 8(3), 269-278, 1992.
- Haines-Young, R., Potschin-Young, M. *Revision of the common international classification for ecosystem services (CICES V5. 1): a policy brief*. One Ecosystem*, 3, e27108*, 2018.
- Hall, C. M. and Page, S. J. *The geography of tourism and recreation: Environment, place and space*. Routledge, 2014.
- Hall, C.M., Page, S.J., *The Geography of Tourism and Recreation. Environment, place and space*, Routledge, New York, 2014

- Hotărâre nr. 343 din 19 martie 2021 pentru aprobarea atestării unor localități sau părți din localități ca stațiuni turistice de interes local și privind modificarea anexei nr. 5 la Hotărârea Guvernului nr. 852/2008 pentru aprobarea normelor și criteriilor de atestare a stațiunilor turistice, Guvernul României, MO nr. 291 din 23 martie 2021
- Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Turism, Strategia Națională pentru Ecoturism, 2015.
- Institutul Național de Statistică, *Frecventarea structurilor de primire turistică cu funcţiuni de cazare*, 2020
- Institutul Național de Statistică, Tempo on line, 2020
- Institutul Național de Statistică, *Turismul României. Breviar turistic 2017-2019*, 2020.
- Jemna, D., Pintilescu, C. and Turturean, C. *Population in Romania within the united Europe*. Analele Științifice ale Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași Științe Economice, Ro, pp 329-340, 2010.
- Joaquim, G. Douglas Pearce, Richard Butler (eds.), *Tourism Research-Critiques and Challenges*, London, Routledge, 1994.
- Jollivet, M. *La «vocation actuelle» de la sociologie rurale*. Ruralia. Sciences sociales et mondes ruraux contemporains, (01), 1997.
- Kohler, T., Elizbarashvili, N., Meladze, G., Svanadze, D., Meessen, H. *The Demogeographic Crisis in Racha, Georgia: Depopulation in the Central Caucasus Mountains,* Mountain Research and Development, 37(4), pp 415-424, 2017, DOI: 10.1659/MRD-JOURNAL-D-17-00064.1
- Lazarus, E. D. *Land grabbing as a driver of environmental change*. Area, 46(1), 74-82, 2014, https://rgs-ibg.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/area.12072
- *LIFE Programme*, European Commission, 2020, https://errin.eu/news/life-programme-receive-eu280-million-investment-package
- Martin, A., McGuire, S. and Sullivan, S. *Global environmental justice and biodiversity conservation*. The Geographical Journal, *179*(2), 122-131, 2013.
- Master Plan pentru Dezvoltarea Turismului Balnear (Reactualizare), Autoritatea Națională pentru Turism, 2018. ‚http://turism.gov.ro/web/wp-content/uploads/2018/11/MASTER-PLAN-PENTRU-DEZVOLTAREA-TURISMULUI-BALNEAR.pdf
- Matei, D., Chiriță, V., *Valorificarea turistică a ariilor protejate. Analiză teritorială comparativă Regiunea de Dezvoltare Nord-Est a României*, Economia agroalimentară și dezvoltarea rurală în România - determinanți economici, sociali și instituționali ai performanțelor și securității alimentare, Editura Academiei Române, pp 407-422, 2013.
- Matei, D., *Environmental sustainability trends in protected areas through the development of entrepreneurship in ecotourism*, Ecology, Economics, Education and Legislation, 12th International Multidisciplinary Scientific Geo-Conference SGEM, pp 965-972, 2012.
- *Millennium Assessment Reports, Synthesis*, 2005. https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf
- Milner-Gulland, E. J. *The global conservation movement is divided but not*

diverse: reflections on 2020. Oryx, 55(3), 321-322, 2021.

- Ministerul Turismului*, Master Planul pentru turismul național al României 2007-2026, partea I și partea a II-a*, 2008.
- Mormont, M. *La agricultura en el espacio rural europeo*. Agricultura y sociedad, (71), 17-49, 1994.
- Mormont, M. *Agriculture et environnement : pour une sociologie des dispositifs*. Économie rurale, 236(1), 28-36, 1996.
- Ordinul Agenţiei Naţionale pentru Resurse Minerale, nr.7/2021, MO 55/19.01.2021
- OUG nr. 57/2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice, Art. 4, pct. 15
- Pearce, D. (edit.), Blueprint 2: Greening the World Economy, London Earthscan Publications, 1991.
- Pearce, D.W., Markandya, A. and Barbier, E*, Blueprint for a Green Economy*, London, Earthscan, 1989.
- Pernet, B. *Larval feeding: mechanisms, rates, and performance in nature,* Oxford University Press, Oxford, pp. 87-102, 2018.
- Pigford, A. A. E., Hickey, G. M. and Klerkx, L. *Beyond agricultural innovation systems? Exploring an agricultural innovation ecosystems approach for niche design and development in sustainability transitions*. Agricultural Systems, 164, 116-121., 2014. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308521X1731020X
- Politica Agricolă Comună 2021-2027, https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/future-cap_ro
- Program RO02 - Biodiversitate și Servicii ale Ecosistemelor, *Raport - Evaluarea ecosistemelor și a serviciilor ecosistemice din România*, Ministerul Mediului, 2017. https://www.researchgate.net/publication/323078786_Evaluarea_ecosistemelor_si_a_serviciilor_ecosistemice_din_Romania
- Richards, G., & Wilson, J. (Eds.). *Tourism, creativity and development* (Vol. 10). Routledge, 2007
- Sainteny, G. *La rétribution du militantisme écologiste*. Revue française de sociologie, 473-498, 1995.
- Sharpley, R. *Ecotourism: A consumption perspective.* Journal of Ecotourism, 5(1-2), 7-22, 2006
- Shirvani Dastgerdi, A., Sargolini, M., Broussard Allred, S., Chatrchyan, A. and De Luca, G., *Climate change and sustaining heritage resources: A framework for boosting cultural and natural heritage conservation in Central Italy*. *Climate*, *8*(2), 26, 2020.
- *System of Environmental-Economic Accounting 2012*, Central Framework, United Nations, New York, 2014, https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/SEEA_CF_Final_en.pdf
- Teschner, N. and Orenstein, D. E. *A transdisciplinary study of agroecological niches: understanding sustainability transitions in vineyards*. Agriculture and Human Values, 1-13, 2021, https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10460-021-10220-2.pdf
- UNWTO, Special focus on the Impact of COVID-19, May 2020, World Tourism Barometer. https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284421817

- Van der Ploeg, J.D. *The new peasantries: rural development in times of globalisation.* England: Routledge, 2018.
- Zhang, Y., Chen, M. and Shi, X. Q. *Challenges of basic public health services provided by village doctors in Guizhou, China*. Asia Pacific Journal of Public Health, 27(2_suppl), pp 69S-76S, 2015.
- Zotic, V., Alexandru, D.E., Iacobiniuc, L.M. *The loss of villages in România after 1990*, Studia Universitatis Babes-Bolyai, Geographia, 61(2), pp 101-136, 2016.

Secțiunea V - Valorificarea producției agricole

Capitolul 10 - Fermele familiale mici şi comercializarea producţiei: provocări induse de criza Covid19

- Mariora Rusu
- Violeta Florian
- Elisabeta Roșu

Introducere

După declanșarea pandemiei de Covid19, datorită perturbării cererii de produse agro-alimentare, cele două sectoare, agricol şi agroalimentar, au înregistrat un grad semnificativ de adaptabilitate, dar au rezistat cu greu la anumiţi factori interni şi externi, care au fragilizat, în mod deosebit, filierele agricole (FTDES, 2020). La rândul ei, fragilitatea fermei familiale, care era latentă şi punctuală, a fost relevată de cerinţele specifice pandemiei începută anul trecut. Reacţiile fermei familiale au fost limitate de propriile slăbiciuni - precaritatea capitalului demografico-social, financiar şi tehnic - şi de şocurile provocate de perturbarea lanţurilor alimentare, ineficienţa relaţiilor cu domeniile macrosocialului şi de sincopele, neaşteptate, ale formelor de asociere/cooperare. Lipsa strategiilor de ajustare, de adaptare la nivel de comunitate locală, regională, dificultatea aprovizionării cu inputuri şi restricţiile contraproductive ale exporturilor au creat un mediu advers pentru normalitatea economică.

Stadiul cunoaşterii problemei

Răspunsurile, soluţiile oferite de comunitatea ştiinţifică s-au încadrat în paradigme explicative sau pragmatice, modele cauzale sau de impact, elaborarea de măsuri teoretice sau proactive ale rezilienţei și de strategii bazate pe principiile adaptabilităţii sau ajustării structurale. Există un interes cognitiv major pentru paradigmele cauzale construite pe conţinutul relaţiei dintre om şi mediul înconjurător: modul în care omul exploatează resursele naturale poate duce la apariţia şi amplificarea dezastrelor sanitare. În acest caz este necesară supravegherea/monitorizarea bolilor şi dispoziţiilor sanitare în zonele sau teritoriile puternic perturbate" (Tollefson, 2020).

O serie de studii, indică faptul că în situaţia unei crize sanitare funcţionarea corespunzătoare a lanţurilor de piaţă şi fluxul de produse agricole sunt factori cheie care influenţează securitatea alimentară şi nutriţională (WFP, CILSS, FEWS NET 2010, FAO 2011, Atherstone, Roesel, Grace 2013). În situaţii de criză sanitară unele lanţuri de piaţă sunt mai reziliente şi absorb mai bine decât altele şocurile, facilitând accesul la hrană a celor mai vulnerabile gospodării (FAO, 2016). Studiile de impact s-au focalizat şi asupra unor filiere specifice. De exemplu, identificarea efectelor crizei COVID 19 asupra filierelor agropastorale a stabilit existenţa efectelor asupra: i) producţiei agricole (cereale, legume, fructe, furaje); ii) producţiei de

lapte (disponibilitate, colectare, prelucrare); iii) producţiei de carne; iv) gestionării resurselor naturale (păşunat, acces la apă); v) mobilităţii animalelor (transhumanţă internă şi transfrontalieră) și a crescătorilor de animale (APESS,2020). Interesul ştiinţific s-a focalizat, în mod deosebit, asupra impactului general, existent la nivelul nutriţiei şi al securităţii alimentare. „Dinamicile provocate de pandemie sunt: perturbarea canalelor de aprovizionare, recesiunea economică mondială şi pierderea veniturilor conexe, agravarea inegalităţilor sociale, perturbarea programelor sociale, modificarea modelelor alimentare, creşterea preţurilor produselor alimentare la nivel local, posibilităţile de schimbări productive" (CSA-HLPE, 2020).

Material şi metodă

Investigarea ştiinţifică a acestei problematici s-a realizat pe baza: i) analizei datelor secundare - existente în statisticile naţionale şi europene; ii) analizei bibliografice - studierea tematică a cercetărilor, anchetelor socio-economice realizate la nivel local sau secvenţial (comunităţi rurale, filiere agroalimentare, menaje rurale, ferme); iii) analizei produselor media - luări de poziţii ale specialiştilor/ experţilor, exemple de rezilienţă economică existentă la nivel de producător agricol şi organizaţii ale fermierilor, studii de caz.

Rezultate şi discuţii

Perturbări în comercializarea produselor agricole de către fermele familiale mici

Fermele familiale, cunoscute, în principal, ca ferme deţinute sau administrate de către o familie, reprezintă un model de organizare a producţiei agricole reprezentativ la nivel mondial, deținând peste 90% din numărul total de ferme (95% în UE şi 96% în cazul SUA) (FAO, IFAD 2019). Agricultura familială, în termeni valorici, produce majoritatea alimentelor din lume, fiind considerată baza securităţii alimentare durabile a planetei (Lowder 2019). O caracteristică dominantă a fermelor familiale este faptul că au dimensiuni reduse: FAO estimează că din totalul fermelor familiale existente pe plan mondial, aproximativ 94% au dimensiuni mai mici de 5 hectare şi 72% mai mici de 1 hectar. Aceste ferme joacă un rol important în societate, fiind păstrătoare ale produselor alimentare tradiţionale, contribuind la păstrarea unei diete echilibrate a familiilor, protejând agro-biodiversitatea lumii şi utilizarea durabilă a resurselor naturale. De asemenea, nu trebuie neglijat rolul important pe care îl au în dezvoltarea economiilor locale (FAO 2014). Principalele provocări cu care se confruntă fermele familiale sunt: i) slaba dotare cu mijloace moderne de producţie; ii) slaba pregătire profesională a forței de muncă însoţită şi de lipsa cunoştinţelor de marketing; iii) lipsa unor mijloace tehnice de pregătire a produselor pentru a fi distribuite pe piaţă; iv) lipsa resurselor financiare şi v) slaba putere de negociere pe piaţă (CRPE 2020; Lowder, Skoet, Singh 2014). România este statul membru cu cel mai mare număr de ferme din UE: aproximativ o treime – 3,4 milioane, din cele 9,9 milioane de ferme familiale existente în UE. De asemenea, cel mai mare număr de ferme familiale mici sunt localizate aici: 93% sunt mai mici de 5 ha (Eurostat, 2016). În cazul fermelor familiale, comercializarea produselor obţinute reprezintă o

provocare care s-a perpetuat de-a lungul anilor: în perioada 2005-2016 numărul mare de ferme (peste 80%) care au utilizat pentru consumul propriu mai mult de 50% din producţia obţinută a fost o constantă și a înregistrat chiar o uşoară consolidare – o creştere cu 7% a numărului de ferme care se încadrează în această categorie.

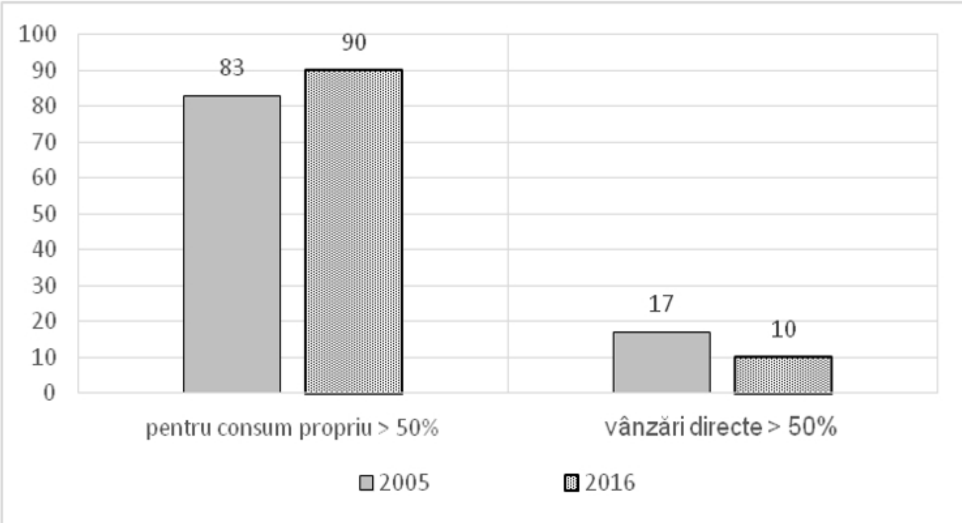

Figura 1. Evoluţia ponderii fermelor familiale după destinaţia producţiei agricole în perioada 2005-2016 (număr)

Sursa: prelucrări proprii după INS, ASA 2005 şi 2016

O analiză succintă pe clase de mărime arată că fermele familiale mici (sub 5 ha) – atât ca număr cât şi ca suprafaţă agricolă utilizată – produc preponderent pentru consumul propriu şi vând, într-o proporţie mică, mai mult de 50% din produsele lor pe piaţă (7,62%).

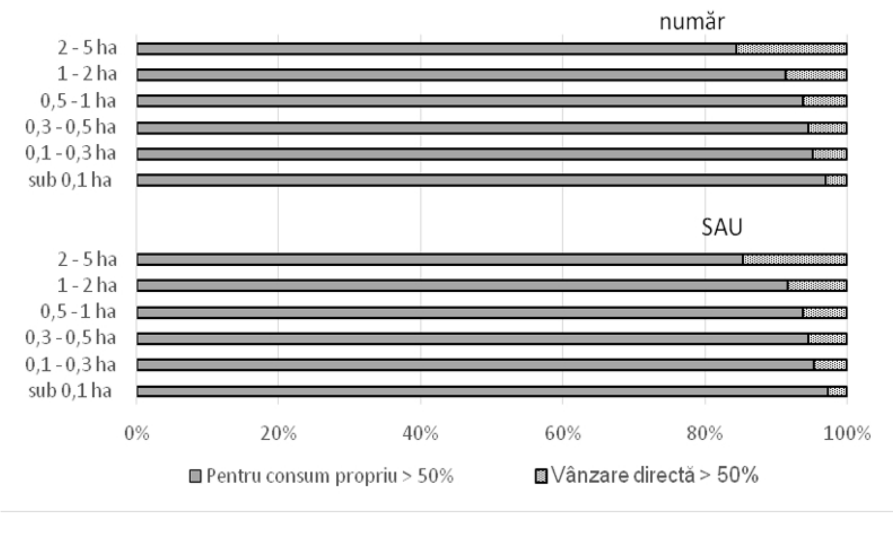

Figura 2. Ponderea fermelor familiale mici după destinaţia producţiei agricole pe clase de mărime, în anul 2016

Sursa: prelucrările autorilor după INS, ASA 2016

Fermele familiale mici formează un segment foarte important al sectorului agricol, având o contribuţie semnificativă pentru producţia alimentară şi securitatea alimentară generală. Fermele mici desfăşoară activităţi de producţie cu un grad mai mare de diversificare şi produc o gama largă de legume, fructe, produse vinificație, produse lactate și alte produse de origine animală.

Caseta 1. Valorificarea producţiei agricole de către fermele familiale mici studii de caz

O serie de studii efectuate în anul 2018 au arătat că fermele mici (până în 5 ha) din judeţele Giurgiu şi Bistriţa Năsăud contribuie în mod semnificativ la securitatea alimentară regională.

În judeţul Bistriţa Năsăud fermele familiale mici produc între 80-100% din producţia regională de cartofi şi carne de porc. O proporţie foarte mare din producţia de cartofi (80-100%) este consumată în judeţ, în timp ce producţia de carne de porc acoperă consumul din judeţ, iar o treime este vândută şi în afara judeţului. Aceeași situaţie se regăseşte şi în cazul producţiei de lactate: fermele familiale mici produc între 60 şi 80% din totalul producției de lapte.

În judeţul Giurgiu, producţia de ouă este asigurată, atât de fermele mici, cât şi de ferme mari. 80-100% din producţia totală de ouă provenită de la fermele mici acoperă necesarul de consum al judeţului, atât pentru autoconsum (în cadrul gospodăriei în care s-au produs ouăle), cât și pentru comercializare prin reţele informale (rude, vecini etc).

Deşi micii producători de roşii cultivă numai 1,92% din suprafaţa agricolă a judeţului cu această cultură, obţin 80-100% din producţia totală. Până la 70% din producţie este vândută către alte regiuni, putând acoperi în sezonul cald necesarul de roșii din întreg sudul tării.

Datele adunate prin proiectul SALSA validează faptul că fermierii mici intervievaţi în cele două judeţe păstrează, în medie, doar 26% din producţie pentru consum propriu. Pe lângă păstrarea tradiţiilor culinare, stilul lor de viaţă, în care producerea hranei proprii joacă un rol cultural central, atenuează, măcar parţial, sărăcia în mediul rural şi completează sprijinul social (oferit prin pensii şi ajutor social multor ferme familiale mici de subzistenţă din mediul rural). De asemenea, la nivel nutriţional, acest stil de viaţă asigură accesul gospodăriilor din mediul rural, precum şi al familiilor extinse, la hrană sănătoasă.

Datele la nivel regional din cele două judeţe din România relevă şi faptul că fermele familiale mici sunt din ce în ce mai orientate către piaţă.

Indiferent de tipologia în care s-au încadrat, fermierii mici intervievaţi îşi doresc să comercializeze şi să se dezvolte, mai ales prin transferul terenurilor către cei tineri. De altfel, în ambele judeţe studiate, şi indiferent de tipologia de ferme mici în care s-ar încadra conform studiilor efectuate, fermierii intervievaţi şi-au exprimat dorinţa de a creşte şi de a continua producţia, în ciuda provocărilor cauzate de lipsa forţei de muncă, majoritatea motivând că acesta este un stil de viaţă şi un mod de a-şi procura propria hrană pentru ei şi familiile lor, precum şi o sursă importantă de venit.

Sursa: HCC 2020

Având în vedere trăsăturile specifice şi contextul pandemic în care îşi desfăşoară activitatea, FAO consideră că fermele familiale mici pot fi incluse printre actorii rurali care sunt cei mai afectaţi de sărăcie şi vulnerabilitate şi care se pot confrunta cu riscuri economice, financiare şi sociale (FAO 2020). Evaluarea impactului crizei

Covid19 asupra sectorului fermelor familiale mici este prematură şi, în acest stadiu, doar speculativă, totul depinzând de durata stării de urgenţă din domeniul sănătății şi de măsurile restrictive care vor rămâne în vigoare (Rusu, Florian, Roșu, 2020). Analiza „social media”, realizată în perioada aprilie-mai 2020, a scos în evidenţă următoarele perturbări:

Comercializarea produselor agricole - măsuri proactive

Normalizarea procesului de valorificare a produselor agricole se poate realiza în contextul aplicării unor măsuri generale - concentrate pe crearea şi stimularea unui mediu prietenos/motivant pentru actorii economici - şi unui pachet de măsuri specifice - de revigorare şi întreţinere a funcţiilor comerciale specifice fermelor mici.

Principalele măsuri generale care pot contura şi dezvolta structuri socio-economice rezistente la şocuri pandemice și care sunt capabile să atenueze riscurile majore, de orice natură, sunt: i) construirea unui sistem alimentar robust şi rezistent, care să asigure accesul la o aprovizionare suficientă cu produse alimentare la prețuri accesibile; ii) dezvoltarea economiei circulare care să se bazeze pe agricultura ecologică reprezintă în continuare un potențial, în mare măsură, neexploatat pentru fermieri și cooperativele acestora; iii) dezvoltarea serviciilor de informare, formare şi consiliere profesională: ”cunoștințele și consilierea sunt esențiale pentru a permite tuturor actorilor din sistemul alimentar să devină durabili”. De asemenea, promovarea sistemelor de inovare în agricultură (CE 2020);

Măsurile pentru impulsionarea și susţinerea domeniul valorificării produselor agricole de către fermieri sunt: i) stimularea creării de noi cooperative agricole şi creşterea capacităţii celor existente. Cooperativele și food hub-urile funcționale existente ar putea fi stimulate și capacitate să își asume, pe timp de criză, și rolul de intermediar și agregator de producție locală pentru achiziția de produse alimentare de la fermieri care nu sunt membri ai cooperativei, pentru a o livra apoi către vânzătorii cu amănuntul, conform procedurilor și la standardele solicitate de către aceștia. Astfel, o măsură dedicată din fondul de pandemie al PNDR le-ar putea facilita achiziționarea/închirierea de noi spații de stocare, sortare și ambalare a producției, achiziția de mijloace de transport, lăzi frigorifice, construcția de solarii, realizarea de investiții rapide care să le permită agregarea/procesarea unei cantități mai mari de hrană” (CRPE 2020); ii) sprijinirea continuării activităţilor ce vizează digitalizarea vânzării producţiei, în special pentru fermierii mici, de tipul „coşul cu legume” , platforme online etc; această criză a evidenţiat şi necesitatea ca fermierii să dobândească minime cunoştinţe informatice necesare în utilizarea unor produse specifice (hărţi interactive, platforme locale creative, reţele interactive); iii) continuarea susținerii proiectelor de cooperare de tip ”lanţ scurt”, în special a celor care vizează susţinerea comunităţilor marginalizate şi izolate; acest tip de măsură a fost susţinută în cadrul PNDR prin submăsurile 16.4 şi 16.4a, în valoare de aproximativ 7 milioane de euro) (CRPE 2020); de asemenea, susţinerea acestor proiecte reprezintă o oportunitate importantă de dezvoltare locală pe termen lung şi o plasă de siguranţă pentru alte situații potenţiale, generatoare de criză; iv) securizarea sanitară, de către autorităţile locale, a funcţionării pieţelor ţărăneşti pentru a asigura continuitatea vânzărilor în condiţii de igienă şi siguranţă, atât pentru fermieri, cât şi pentru consumatori; v) înfiinţarea unor centre de colectare mobile de care să beneficieze fermierii mici;

înfiinţarea, cu sprijinul autorităţilor centrale şi locale, a unor sisteme de depozitare care ar putea contribui la reducerea pierderilor de recoltă. Această investiţie este una de importanţă critică şi cu rol strategic pe termen mediu şi lung pentru rezilienţa lanţurilor alimentare naţionale; vi) punerea în practică a unor scheme de achiziţii publice prin care se preiau mărfuri agricole de la micii fermieri pentru a creşte (sau pentru a stabili) stocurile tampon. Măsura aceasta se adresează celor care produc mărfuri neperisabile; vii) funcţionarea parteneriatelor între autorităţile naţionale şi actorii economici, între fermierii autohtoni şi principalele reţele naţionale de retail - Clubul Fermierilor Români consideră absolut necesară responsabilitatea şi solidaritatea reţelelor naţionale de retail pentru reconsiderarea şi consolidarea parteneriatului cu fermierii români, în primul rând prin asigurarea accesului prioritar şi rapid la raft a produselor agro-alimentare furnizate de aceştia (CRPE 2020).

Concluzii

România este statul membru cu cel mai mare număr de ferme din UE - 3,4 milioane, din cele 9,9 milioane de ferme familiale existente în UE. De asemenea, cel mai mare număr de ferme familiale mici sunt localizate aici: 93% sunt mai mici de 5 ha.Vulnerabilitatea fermelor mici provine din caracteristicile proprii demo-sociale - situarea şefilor de ferme în categoria persoanelor cu vârste înaintate - şi profilul specific tehnico-financiar – slaba dotare cu mijloace moderne de producţie şi lipsa unor mijloace tehnice de pregătire a produselor pentru a fi distribuite pe piaţă, lipsa resurselor financiare şi slaba putere de negociere pe piaţă. Profesionalizarea precară a şefilor de ferme - inexistenţa unui sistem de planificare a producţiei, lipsa cunoştinţelor de marketing care să susţină vânzarea produselor şi să permită capacitate de negociere, contribuie la fragilizarea economică şi la reacţii timide, ineficiente în situaţii de criză.

Reducerea mobilităţii populaţiei şi a forţei de muncă, din cauza pandemiei COVID-19 a constituit un şoc pentru sistemele de producţie, în mod special pentru reţelele de valorificare. Pandemia COVID-19, încă în desfăşurare, afectează în mod semnificativ vânzările produselor agricole de către fermieri. Principalele provocări cu care aceştia se confruntă fac referire la schimbarea tiparelor de consum – la nivel de consumator şi pe lanţurile de comercializare, schimbarea raportului între produse proaspete – produse de bază, blocaje pe pieţele ţărăneşti şi creşterea livrărilor online, sincope în sectorul de prelucrare agro-industrială, închiderea agenţilor economici din HORECA, dar şi a şcolilor, cantinelor etc. Toate aceste provocări pot avea ca efect, în primul rând, scăderea veniturilor fermierilor, însoţită de declinul producţiei agricole.Este necesară regândirea/proiectarea/susţinerea structurilor socio-economice durabile fundamentale pentru un sistem alimentar robust şi rezistent, dezvoltarea economiei circulare bazată pe agricultura ecologică, extinderea serviciilor de informare, formare şi consiliere profesională, cât şi promovarea sistemelor de inovare în agricultură.

Susţinerea fermelor de dimensiuni mici şi mijlocii se impune prin recunoaşterea socială a rolului pe care îl au în asigurarea securităţii alimentare şi a stabilităţii economice pe care îl asigură comunităţilor rurale. În această logică este necesar să existe măsuri proactive focalizate pe refacerea şi susţinerea eficientă a valorificării

produselor agricole:

a) stimularea modelelor existente, purtătoare de eficienţă economică şi socială: combinarea formelor tradiţionale de comercializare – pieţe ţărăneşti – cu cele moderne – comerţ on-line; multiplicarea parteneriatelor dintre producătorii autohtoni/locali şi reţelele de retail; continuarea proiectelor de cooperare de tip „lanţ scurt”.

b) inovarea socială a structurilor ante-comercializare/pro-comercializare: înfiinţarea unor centre de colectare mobile; punerea în practică a unor scheme de achiziţii publice prin care se preiau mărfuri agricole de la micii fermieri pentru a creşte (sau a stabili) stocurile tampon (produse neperisabile).

Bibliografie

- Atherstone, C., Roesel, K., Grace, D., *Eb-ola risk assessment in the pig value chain in Uganda*, ILRI Research Report 34. Nairobi, Kenya: Internation-al Livestock Research Institute, ISBN 92-9146-350-7, 2013.
- Gibb, R., Redding, D.W., Chin, K.Q., Donnelly, C.A., Bllackburr, T.M., Newbold, T., Jones, K..E., *Zoomotic host diversity increases in human-dominated ecosystems*, în Nature, 2020, https://www.nature.com/articles/s41586-020-2562-8.
- Lowder, S.K., Skoet, J., Singh, S., *What do we really know about the number and distribution of farms and family farms worldwide?*, Background paper for The State of Food and Agriculture. ESA Working Paper No. 14-02. Rome, FAO, 2014.
- Lowder, S.K., Sánchez, M.V., Bertini, R., *Farms, family farms, farmland distribution and farm labour: What do we know today?,* FAO Agricultural Development Economics Working Paper 19-08. Rome, FAO, 2019, http://www.fao.org/3/ca7036en/ca7036en.pdf.
- Rusu, M., Florian, V., Roșu, E., *Marketing the Production of Family Farms within Limits Imposed by the Covid 19 Pandemic*, în “Agricultural Economics and Rural Development”, New Series, Year XVII, no.1/2020, Ed. Academiei Romane, București, ftp://www.ipe.ro/RePEc/iag/iag_pdf/AERD2001_125-134.pdf
- Tollefson, J., *Why deforestation and extinctions make pandemics more likely*, în Nature, 07 August 2020, https://www.nature.com/nature.
- L’Association de Promotion de l’Elevage au Sahel et an Savane (APESS), *Note d’analyse des premiers impacts de la pandémie du COVID 19 sur les Exploitations Familiales*, 2020, https://www.alimenterre.org/note-d-analyse-des-premiers-impacts-de-la-pandemie-du-covid-19-sur-les-exploitations-familiales.
- *** Comisia Europeană (CE), *Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: O Strategie „De la fermă la consumator” pentru un sistem alimentar echitabil, sănătos și ecologic*, 2020, https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2020/RO/COM-2020-381-F1-RO-MAIN-PART-1.PDF.
- *** Comite de la Securite Alimentaire Mondiale, Groupe d’experts de haut niveau (CSA-HLPE) *Impacts de la covid-19 sur la sécurité alimentaire et la*

nutrition: élaborer des mesures efficaces pour lutter contre la pandémie de faim et de malnutrition, Document de synthèse du Groupe d'experts de haut niveau, Rome, septembre 2020, www.fao.org/3/cb1000fr/cb1000fr.pdf.

- *** Eurostat *Agriculture statistics – family farming in the EU*, 2016, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agriculture_statistics_-_family_farming_in_the_EU.
- *** FAO *A value chain approach to animal diseases risk management*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 2011, ISBN 978-92-5-106861-8.
- *** FAO, WEP *Impact de la maladie à virus Ebola sur l'agriculture et la sécurité alimentaire en Guinée*, 2014, https://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/ena/wfp271209.pdf?iframe.
- *** FAO, *Impact of the Ebola virus disease outbreak on market chains and trade of agricultural products in West Africa, 2016* http://www.fao.org/emergencies/resources/documents/resources-detail/en/c/417072/.
- *** FAO *Coronavirus disease 2019 (COVID-19) and family farming*, 2020, http://www.fao.org/3/cb0417en/CB0417EN.pdf.
- *** FAO & IFAD *United Nations Decade of Family Farming 2019-2028. Global Action Plan*, Rome, 2019, http://www.fao.org/3/ca4672en/ca4672en.pdf.
- *** Forum Tunisien pour les Droits Economiques (FTDES) *Covid 19: Le secteur agricole resilient mais incapable de resister a certains facteurs*, 13 novembre 2020, https://www.webmanagercenter.com/2020/11/13/458953/covid-19-le-secteur-agricole-resilient-mais-incapable-de-resister-a-certains-facteurs-etude-ftdes/
- *** Highclare Consulting (HCC), Proiectul H2020 SALSA *Fermele mici, afacerile mici din domeniul hranei şi securitatea sustenabilă a hranei*, aprilie 2016-iunie 2020, la https://highclere-consulting.com/ce-facem/h2020-salsa/.
- *** INS *Ancheta Structurală în Agricultură 2016,* https://insse.ro/cms/ro/content/ancheta-structural%C4%83-%C3%AEn-agricultur%C4%83-2016-date-pe-macroregiuni-regiuni-de-dezvoltare-%C5%9Fi-jude%C5%A3e.
- *** WFP, CILSS, FEWS NET *Cross border trade and food security*. Liberia, Sierra Leone, 2010, https://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/ena/wfp225001.pdf.
- *** https://ec.europa.eu/eurostat/data/database
- *** http://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2020/04/CRPE_Policy-Brief-44.pdf
- *** https://www.alimenterre.org/system/files/2020-Note d'analyse des premiers impacts de la pandémie du COVID 19 sur les Exploitations Familiales
- *** https://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/PAC_ dupa_2020/2020/DRAFT-Analiza-SWOT-Plan Național Strategic 2021-2027.pdf
- *** https://www.francebleu.fr/infos/agriculture-peche/covid-19-une-carte-interactive-pour-trouver-les-producteurs-fermiers-pres-de-chez-vous-1585644374
- *** https://www.revista-ferma.ro/articole/ferma-celula-de-criza/scrisoare-deschisa-pentru-sprijinirea-producatorilor-romani

Capitolul 11 - Bioeconomie circulară - oportunități de dezvoltare în Regiunea Nord-Est a României

- Florin-Constantin Mihai
- Simona Popa
- Anca-Elena Chirilă Gheorghică
- Vasilica Racariu

1.Economia liniară și risipa de bioresurse

Colectarea în amestec a biodeșeurilor din municipii (deșeuri alimentare și vegetale provenite din grădini, piețe și spații verzi), orașe și comunele periurbane și eliminarea lor prin depozitare contribuie la emisiile de gaze cu efecte de seră alături de nămolurile provenite de la stațiile de epurare municipale și industriale. În comunele lipsite de serviciile de salubritate sau cu un sistem deficitar de colectare, biodeșeurile municipale (deșeurile alimentare și vegetale provenite din grădini) sunt eliminate necontrolat în mediul natural sau arse cu foc deschis alături de alte deșeuri agricole (deșeuri lemnoase, gunoi de grajd, resturi vegetale). Activitățile sezoniere de curățenie (în special, cele de primăvară și toamnă) generează cantități semnificative de biomasă, acestea nefiind valorificate decât parțial (încălzire prin sobe tradiționale) cu o eficiență energetică scăzută (Topliceanu și Puiu, 2016).

O parte din deșeurile alimentare sunt utilizate drept hrană pentru animale (oase, carne, resturi alimentare vegetale) și în amestec cu cele agricole (paie, gunoi de grajd, rumeguș, crengi) sunt eliminate necontrolat în mediul natural (malul corpurilor de apă, marginea drumurilor, depozite sălbatice). Până la data de 16 iulie 2009, depozitele necontrolate de deșeuri mixte (menajere, agricole, construcții etc) erau răspândite aproape în fiecare comună și sat din Regiunea Nord-Est (Mihai, 2015).

După închiderea acestor amplasamente, autoritățile locale au fost obligate să asigure servicii de colectare a deșeurilor. Din păcate, acest proces a fost unul sinuos și există încă comune lipsite de servicii de salubritate datorită întârzierilor de implementare a sistemelor județene de management integrat al deșeurilor (SMID). Eliminarea necontrolată a biodeșeurilor are loc și în localitățile deservite de servicii de salubritate.

Creșterea eficienței colectării deșeurilor este un factor cheie în eliminarea practicilor necorespunzătoare la nivelul regiunii de Nord-Est (Mihai și Grozavu, 2019). Gunoiul de grajd a fost folosit în mod tradițional ca îngrășământ natural, prin compostare în aer liber direct pe sol. Gestionarea neadecvată a gunoiului de grajd împreună cu fracția organică a deșeurilor municipale, completată de lipsa canalizării în mediul rural, au favorizat poluarea solului și apei cu nitrați (Dumitru et al., 2015). Biodeșeurile generate și necolectate (din fluxul municipal sau agricol) constituie o sursă de poluare difuză la nivelul comunităților rurale, iar tranziția către o economie circulară impune valorificarea acestora ca materii prime în obținerea de noi produse (ex. hrană pentru animale, fertilizant natural) sau valorificare energetică cu beneficii sociale, economice și de mediu (Mihai et al., 2020). Bioeconomia circulară

presupune valorificarea durabilă și eficientă a resurselor de biomasă în lanțuri de producție integrate,precum şi utilizarea deşeurilor şi produselor secundare în circuite economice de tip cascadă (Stegmann et al., 2020), care să prevină eliminarea acestora în mediul natural, prin depozitare sau incinerare (Colmorgen et al., 2020). Bioeconomia circulară joacă un rol cheie în prevenirea generării de deşeuri alimentare prin regândirea sistemelor de producție, aprovizionare și consum la scară locală și regională (Ellen Mcarthur Foundation, 2021). Prin urmare, aceasta lucrare identifică deficiențele actuale privind managementul biodeșeurilor municipale și agricole din Regiunea Nord-Est, propunând noi oportunități de dezvoltare sustenabilă prin adoptarea mecanismelor de bioeconomie circulară la nivel local și regional.

2. Managementul biodeșeurilor și tranziția către o bioeconomie circulară

Relațiile urban-rurale sunt importante în efortul comunităților rurale de a adopta soluții alternative față de economia liniară, prin implementarea unor sisteme de management integrat al deșeurilor (SMID) în fiecare județ din Regiunea de Nord-Est. Colectarea separată a biodeșeurilor din fluxul municipal a devenit obligatorie începând cu 20 februarie 2021, odată cu intrarea în vigoare a Legii Compostului (Legea 181/2020). Biodeșeurile reprezintă cea mai importantă fracție din fluxul municipal, atât în mediul urban, cât și în mediul rural, conform estimărilor operatorilor de salubritate. Un studiu experimental (cu prelevări de deșeuri din municipiile fiecărui județ din Regiunea de Nord-Est) a subliniat faptul că ponderea deșeurilor organice este de 59 % din deșeurile municipale colectate la nivelul regiunii, iar pe județe, cea mai mare pondere este în Neamț (65.4 %), Botoșani (63,9 %) și Vaslui (63,1%) (Balkwaste Project, 2010). Astfel de studii trebuie să fie elaborate în fiecare județ (mediul urban + rural) pentru a actualiza și valida datele din statistica deșeurilor privind compoziția deșeurilor municipale și pentru o prognoză pertinentă a fluxului de biodeșeuri municipale la nivel local și regional.

Aceste date sunt esențiale în implementarea unei infrastructuri de colectare și tratare adecvată pentru gestionarea biodeșeurilor municipale. Prin urmare, sistemul de colectare de la sursă trebuie să fie îmbunătățit pentru o funcționare optimă a stațiilor de compostare alimentate, în principal, de municipii și orașe. Compostarea individuală este soluția optimă pentru comunele și satele de la nivel regional sau în cartierele rezidențiale (case individuale). Compostul obținut trebuie să fie valorificat pe plan local sau regional drept îngrășământ natural în contextul promovării unei agriculturi ecologice. Dezvoltarea unei piețe economice a compostului este necesară pentru a evita stocarea acestui îngrășământ în stațiile de compost.

În trecut, compostul a fost valorificat, în mod tradițional, direct pe sol, utilizând un amestec de gunoi de grajd, deșeuri alimentare, și lemnoase fără a lua în calcul poluarea mediului. Astfel de practici trebuie să fie actualizate la cerințelor actuale de mediu, oferind un suport educațional (MAP, 2017) și logistic (lăzi de compost) locuitorilor în cadrul sistemelor de management integrat al deșeurilor.

Construirea platformelor pentru gunoiul de grajd reprezintă o altă direcție prioritară pentru investiții la nivelul comunităților rurale din Regiunea de Nord-Est pentru a reduce poluarea organică a solului și a resurselor de apă. Numărul acestor

platforme este insuficient raportat la numărul de comune din fiecare județ, astfel: Suceava (10), Neamț (3), Bacău (3), Botoșani (2), Iași (13 + 1 în construcție) și Vaslui (1+1 în construcție). Capacitatea medie a acestor platforme este în jur de 2000 de tone, iar unele sunt construite și în orașele mici (ex. Gura Humorului, Frasin, Cajvana, Vicovu de Sus, Ștefănești) care au în administrare sate (Apanoastra, 2020).

Tabelul 1 scoate în evidență unele practici cu un nivel de circularitate ridicat din punct de vedere regional, precum adoptarea politicilor de zero deșeuri alimentare și locală (CUIB Iași); producerea de hrană pentru animale de companie; producerea de biogaz și energie electrică/termică prin cogenerare, reutilizarea apei în procesul tehnologic și a digestatului ca fertilizant în agricultură (SC Mercev SRL).

Tabel 1. Exemple de bune practici privind adoptarea unor mecanisme de bioeconomie circulară

Nr.crt.	Buna Practica	Promotor	Scurta descriere
1	Centrul Urban de Inițiative Bune - CUIB	Asociația „Mai bine", Iași	„Centrul Urban de Inițiative Bune" (CUIB) este cel mai sustenabil bistro din România. Acesta își propune să diminueze impactul negativ asupra mediului prin multiple măsuri https://incuib.ro/#despre CUIB a contribuit la reducerea a peste 40 de tone de CO_2 din atmosferă, la reducerea a peste 111 000 de ambalaje, a oferit supe calde pentru peste 100 de persoane fără adăpost în ultimele trei ierni, sprijinind zeci de mici producători locali.
2	Utilizarea deșeurilor din abatoare pentru a produce hrană pentru animale de companie	SC IZZY PET PRODUCTION Suceava	Obiectivul bunei practici a fost dezvoltarea unei activități care să poată refolosi deșeurile dintr-un abator și să producă hrană pentru animalele de companie. Buna practică propune o activitate care utilizează deșeurile animale dintr-un abator și, în loc să fie arse, acestea sunt transformate într-un produs nou.
3	Utilizarea deșeurilor provenite din zootehnie (pasări) pentru producerea de biogaz	SC Mevcer Srl Muntenii de Jos, județul Vaslui	Deșeurile provenite de la creșterea păsărilor (Vanbet Muntenii de Jos) + porumb siloz sunt utilizate ca materii prime pentru instalația de digestie anaerobă care produce biogaz, iar prin cogenerare se produce energie electrică și termică pentru consumul intern. Digestatul este utilizat ca fertilizant în agricultură, iar resursa de apă este reutilizată în procesul tehnologic.
4	Agricultura ecologică sustinuta de comunitate	Gust de Iași	Gust de Iași - platformă online ce își propune creșterea gradului de informare și de accesibilitate a cetățenilor municipiului Iași la produsele agro-alimentare cu lanț scurt de aprovizionare. Această bună practică a fost dezvoltată si pentru susținerea agriculturii ecologice țărănești din Regiunea de Nord-Est pe piața ieșeană.https://gustdeiasi.ro/comunicat-de-presa-finalizarea-proiectului
5	Valorificarea deșeurilor de biomasă pentru uscarea cerealelor înainte de a fi depozitate în silozuri	SC TEHNOIND SRL Ghigoiești Ne	Obiectivul a fost dezvoltarea și implementarea unui sistem integrat de tehnologii inovatoare pentru a reduce costurile de producție și impactul asupra mediului în ciclul anual al culturilor. Buna practica propune o tehnologie care să utilizeze și a doua recoltă și să genereze suficientă căldură pentru a acoperi nevoile companiei.
6	Utilizarea superioară a ramurilor rămase în pădure după tăierea copacilor	Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava	Obiectivul bunei practici a fost de a utiliza și biomasa rămasă în pădure, care a fost considerată inițial un deșeu. Buna practica propune o tehnologie pentru a utiliza și a doua recoltă și pentru a genera îmbunătățirea biomasei rămase în pădure, dar și pentru a îmbunătăți clasa de calitate și valoarea lemnului de calitate scăzută.
7	Centrala electrică de cogenerare pe bază de biogaz	CHP Ecoterra Biogaz, Vornicenii Mici Suceava	Stația de biogaz - capacitate de producție biogaz 2 MW/h alimentată de porumb siloz (36 200 t/an , 97 %) și dejecții animaliere (1000 t/an). Stația își propune o diversificarea a materiilor prime prin utilizarea deșeurilor alimentare din retail și a biodeșeurilor colectate separat din fluxul municipal
8	Utilizarea deșeurilor de biomasă pentru producerea de energie electrică	SC GENERAL ENERGETIC Stejaru Neamț	Obiectivul a fost utilizarea deșeurilor forestiere și agricole pentru producerea de energie electrică. Activitatea constă în colectarea biomasei forestiere și agricole și arderea acesteia cu generarea de energie electrică, care este livrată companiilor din zonă.

Valorificarea deșeurilor lemnoase și agricole în scop energetic, la nivel de companie, reprezintă o soluție de tranziție, având în vedere lipsa unui sistem coerent de gestionarea a deșeurilor din agricultură/silvicultură la nivel național, dar eforturile trebuie îndreptate către opțiunile care asigură o circularitate ridicată în procesul de producție. Consumul de materii prime a stațiilor de biogaz trebuie să fie unul diversificat și să reducă fluxul de plante energetice (ex. porumb siloz) în favoarea biodeșeurilor municipale și agricole. În acest sens, stația de cogenerare pe bază de biogaz de la Vornicenii Mici își propune să diversifice materia primă astfel: (Ecoterra, 2019).

(i) Aproximativ 15.000 de tone/an de deșeuri de origine organică

(ii) Aproximativ 10.000 de tone/an de deșeuri alimentare provenite din Supermarketuri, Hypermarketuri, Depozite Logistice, Colectori de deșeuri alimentare;

(iii) Aproximativ 25.000 de tone/an de deșeuri organice provenite din separarea deșeurilor municipale solide;

Pentru îmbunătățirea procesului de producție, a bunurilor obținute prin biomasă și reducerea impactului asupra mediului sunt sprijinite proiecte inovative în domeniul bioeconomiei circulare, prevăzute în documente strategice la nivel regional (RIS3 Nord-Est, 2020), în diferite domenii și nișe cu potențial de specializare inteligentă, revalidate în anul 2020 în contextul pregătirii perioadei de programare 2021-2027.

3. Sinteză priorități regionale în contextul economiei circulare

La nivelul regiunii Nord-Est, următoarele nevoi de investiții prioritare au fost identificate în cadrul Planului de Dezvoltare Regională 2021-2027 (PDR 2021-2027):

- măsuri de eficiență energetică prin sprijinirea renovării clădirilor publice și rezidențiale, sistemelor de încălzire centralizată și producerea și folosirea energiei din surse regenerabile;
- adaptarea la schimbările climatice, prevenirea riscurilor și reziliența la dezastre;
- conservarea biodiversității, refacerea ecologică și crearea de noi spații verzi în mediul urban, decontaminarea și reabilitarea siturilor industriale contaminate.
- De asemenea, s-au identificat nevoi de investiții cu rang înalt de prioritate pentru:
- sistemele regionale de gospodărire a apelor;
- sprijinirea schemelor care abordează problematica poluării apei;
- finalizarea sistemelor integrate de management a deșeurilor;
- tranziția la economia circulară.

Pentru a realiza tranziția către o economie circulară la nivel regional, pentru perioada de programare 2021-2027, au fost propuse, pentru Prioritatea 3 – Protejarea mediului și optimizarea utilizării resurselor, obiective specifice, măsuri asociate și acțiuni indicative care pot duce la îndeplinirea cu succes a acestei ținte. ADR Nord-Est este coordonatorul pentru Strategia de Cercetare și Inovare pentru Specializare Inteligentă a Regiunii Nord-Est (RIS3 Nord-Est).

În contextul revizuirii RIS3 Nord-Est pentru pregătirea perioadei de programare 2021-2027, în perioada martie-iulie 2020, ADR Nord-Est a derulat o nouă ediție

(a treia) a procesului regional de descoperire antreprenorială (Entrepreneurial Discovery Process - EDP) „Connect Nord-Est, în vederea identificării/revalidării domeniilor prioritare cu potențial și a nișelor de specializare, actualizării viziunii sectoriale, a țintelor și mecanismelor de intervenție necesar a fi implementate în perioada 2021-2027, pentru fiecare domeniu de specializare.

La nivel regional, există 7 domenii prioritare cu potențial de specializare inteligentă: Agro-alimentar și Industria Lemnului, Textile, TIC, Sănătate, Turism, Energie și Mediu. Patru dintre aceste domenii au nișe de specializare conexe economiei circulare conform tabelului 2:

Tabelul 2 Domenii strategice și nișe de specializare în domeniul bioeconomiei circulare

Domeniu	Nişe de specializare	Sub-nişe (titlul exemplificativ nu limitativ)
AGROALIMENTAR & INDUSTRIA LEMNULUI	Utilizarea produselor agricole în scopuri non-alimentare	Valorificarea de produse secundare (vegetale şi animale)
	Impactul agriculturii asupra mediului	Producerea de inputuri prietenoase cu mediul pentru exploatarea unor resurse agricole noi
	Sectorul forestier şi industria lemnului	Eco-eficienţa în exploatarea resurselor forestiere (lanţuri eficiente de producţie pentru exploatarea materiilor prime, valorificarea de produse forestiere secundare şi terţiare)
ENERGIE	Energie din surse alternative	Valorificarea energetică a produselor secundare şi a deşeurilor prin soluţii eco-inovative
		Valorificarea energetică a biogazului provenit din staţiile de epurare orăşeneşti
MEDIU	Apa (soluţii inovative)	Soluţii inovative de eficientizare a consumului de apă
		Tehnologii de valorificare şi recirculare / reutilizare a apelor uzate
		Tratarea şi valorificarea nămolurilor
	Economie circulară	Soluţii inovative de tratare şi valorificare deşeuri
		Proiectare ecologică de produse adaptate pentru circularitate (e.g. eco-materiale şi materiale avansate, produse noi cu conţinut de materiale reciclate etc.)
		Sisteme avansate pentru monitorizarea şi contorizarea utilizării resurselor
TEXTILE	Procese & aplicaţii high-tech în textile	Eco-designul proceselor de fabricaţie
		Procese şi tehnologii textile zero deşeuri

În cadrul acestor domenii se vor putea identifica și implementa soluții inovative de economie circulară pentru eficientizarea utilizării resurselor de către actorii regionali interesați în realizarea de parteneriate de programe educaționale, de cercetare avansată, infrastructură aferentă și acces la rețele de educație și cercetare internaționale. ADR Nord-Est a fost desemnată Autoritate de Management pentru Programul Operațional Regional Nord-Est 2021-2027. Prin POR 2021-2027 se vor finanța proiecte ce vor viza investiții în domeniile bioeconomiei / economiei circulare în cadrul următoarelor obiective specifice:

1. Dezvoltarea capacităților de cercetare și inovare și adoptarea tehnologiilor avansate, program dedicat consolidării capacității și creșterii atractivității sistemului regional de inovare, prin acțiuni menite să sprijine implementarea specializării inteligente, încurajarea colaborării dintre cercetare și industrie, dezvoltarea și valorificarea infrastructurilor de cercetare, investițiile pentru inovare în companii, în domeniile RIS3 Nord-Est. Vor fi finanțate următoarele tipuri de operațiuni:

- integrarea organizațiilor CDI în structuri, parteneriate și proiecte de cooperare interregionale și internaționale, aliniate domeniilor RIS3 (mecanism de selecție deschis, cu depunere continuă);
- consolidarea capacității de cercetare-inovare la nivel regional, inclusiv a

întreprinderilor și promovarea colaborării între organizațiile CDI și mediul de afaceri;
- dezvoltarea capacității de transfer tehnologic regional. Sunt vizate apeluri competitive de proiecte pentru investiții în IMM pentru implementarea unui transfer tehnologic;
- dezvoltarea clusterelor, cu accent pe exploatarea inovativă și completarea verigilor lipsă din cadrul lanțului de valoare (apel competitiv de proiecte).

2. Stimularea creșterii și competitivității IMM-urilor, program dedicat propunerilor pentru implementarea mecanismelor economiei circulare în companiile regionale. Proiectele vor fi selectate printr-un apel competitiv pentru proiecte care integrează operațiuni precum:

- investiții necesare pentru recuperarea, refolosirea și modernizarea materiilor prime, materialelor și produselor prin reintroducerea în procesul principal de fabricație sau prin crearea de noi produse / servicii;
- investiții pentru obținerea, validarea și protejarea mărcii și a altor active necorporale aparținând companiei;
- închirierea de personal înalt calificat de la o organizație de cercetare sau de la o întreprindere pentru a dezvolta și implementa o soluție de economie circulară;
- achiziționarea de servicii de consultanță și formare pentru dezvoltarea competențelor specifice pentru operarea soluțiilor de economie circulară.

4. Relațiile urban-rural în promovarea bioeconomiei circulare (Întreprinderea Socială CUIB din Iași)

Inspirați de promotorii descreșterii și conștienți că bioeconomia va fi limba pe care o vom vorbi cu toții în prezentul secol, așa cum a prezis fondatorul intelectual al acestei discipline, Nicholas Georgescu Roegen, antreprenorii sociali din spatele Centrului Urban de Inițiative Bune, au lansat în toamna anului 2020 inițiativa Tinde Zero.

Tinde ZERO este numele umbrelă care pune împreună viziunea și determinarea de a diminua impactul negativ pe care-l generează bistroul înființat și dezvoltat de asociația Mai bine. Este un demers pilot, dezvoltat în cadrul proiectului pan european FoodE, finanțat de către UE prin programul pentru cercetare și inovare Orizont 2020, ce are ca obiectiv accelerarea sistemelor alimentare sustenabile și reziliente, prin inițiative cetățenești, de-a lungul Europei. Orașele regiuni, respectiv orașele dezvoltate în rețea cu zonele rurale din proximitate, sunt scările la care se urmărește crearea acestor sisteme alimentare locale. CUIB este unul dintre cele 14 proiecte pilot care îți propune să dezvolte un model de afacere circulară pentru sectorul HORECA, urmărind trei direcții:

(i) Aproape Zero Risipă Alimentară: Până la finalul anului 2024, CUIB va înregistra aproape zero deșeuri organice și risipă alimentară și va fi un exemplu de abordare a economiei circulare în sectorul HORECA din România. Cu acest obiectiv, în plină stare de urgență, în luna martie 2020, întreprinderea s-a înregistrat pe lista operatorilor economici ai Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale care pot recupera alimente spre a combate sau diminua risipa alimentară. Prima colectă

de alimente a avut loc abia în luna februarie 2021, alimente care sunt donate mai departe persoanelor vulnerabile din Iași. Pe viitor, intenția este de a integra alimente în meniurile proprii.În martie 2021 au început compostarea deșeurilor organice și s-au generat primele kilograme de compost care vor fi folosite pentru creșterea propriilor plante comestibile, începând cu această primăvară.

Figura 1. Obiectiv prioritar CUIB - certificare zero deșeuri

(ii) Aproape Zero Deșeuri. Gestiunea sustenabilă a deșeurilor este una dintre componentele centrale ale modelului de afacere socială și verde, cei 3 R din ecologie – reducerea, reutilizarea și reciclarea – guvernând practicile operaționale la CUIB.

Cu toate acestea, aceasta încă generează peste jumătate de tonă de deșeuri pe lună, din care peste 50% sunt deșeuri reciclabile, colectate separat spre a fi reciclate. Începând cu primăvara anului 2021, CUIB va reduce constant cantitatea de deșeuri generate, apropiindu-se de ținta de 90% deșeuri reciclabile și doar 10% nereciclabile și înjumătățind cantitatea de deșeuri generate până la finalul anului 2024. Un pas semnificativ în această direcție este relația directă cu producătorii din proximitate spre a permite fie aprovizionarea vrac, fie returnarea ambalajelor spre reutilizare.

(iii) Aproape Zero Kilometri Alimentari: Începând cu primăvara anului 2021, bucătarii CUIB vor adapta meniul astfel încât peste 90% din băuturile și ingredientele noastre să fie produse regional și cel puțin 50% în raza de până la 100 km distanță în jurul Iașului.

5. Bioenergie din arderea deșeurilor lemnoase ca soluție tranzitorie

Localitățile din mediul rural reprezintă un loc oportun pentru colectarea reziduurilor de biomasă lemnoasă, mai ales cele din regiunile montane sau subcarpatice. Deșeurile lemnoase și produsele secundare rezultate din prelucrarea lemnului reprezintă o sursă de biomasă ce poate fi colectată și tratată (tocătură), iar aceste produse secundare pot fi utilizate (alături de alte deșeuri organice precum biodeșeurile municipale, gunoiul de grajd, resturi vegetale sau nămoluri) în procesul de compostare și/sau digestie anaerobă pentru producerea de biogaz.

Dacă aceste soluții (compostarea în regim centralizat + digestia anaerobă) nu pot fi implementate la nivel de comunitate (investiții semnificative) atunci rămâne opțiunea utilizării deșeurilor lemnoase ca sursă de combustibil pentru furnizare de energie termică.

Deși aceasta soluție nu oferă un grad ridicat de circularitate, conform ierarhiei bioeconomiei circulare (Stergmann et al., 2020), în condițiile actuale, oferă o alternativă rezonabilă și tranzitorie pentru comunitățile rurale lipsite de facilități de gestionare adecvată a deșeurilor agricole. Prin implementarea unor astfel de sisteme de centrale termice/electrice (cogenerare) se reduce impactul eliminării necontrolate a biodeșeurilor în mediul natural sau arderii acestora în sezonul de primăvara și toamnă, iar aspectul curților, acostamentelor, spațiilor verzi și albiilor cursurilor de apă va fi mai îngrijit și mult îmbunătățit.

Instituțiile publice precum primăria, școala, biblioteca, căminul cultural, biserica etc. din comune pot fi beneficiari direcți. Prin folosirea deșeurilor lemnoase la încălzirea clădirilor publice, dar și ca mulci în amenajarea de spații verzi, se reduc costuri și, astfel, s-ar putea asigura o sursă constantă de combustibil alternativ în cazul unui sezon rece prelungit prin înființarea unei platforme de depozitare a biomasei. De asemenea, în domeniul privat pot fi susținute afaceri locale precum sere, brutării, restaurante, pensiuni agroturistice unde să folosească deșeurile agricole ca sursă de energie termică sau electrică, contribuind astfel la dezvoltarea unei bioeconomii locale. Astfel de inițiative s-au desfășurat în județul Covasna prin proiectul Biovill (Biovill Ghelinta).

Într-un sondaj desfășurat în luna ianuarie 2021, la nivelul comunei Borlești (județul Neamț), s-au urmărit practicile de gestionare individuală a deșeurilor lemnoase în lipsa unui sistem formal pentru acest flux de deșeuri (Figura 2).

Astfel, a rezultat faptul că majoritatea crengilor obținute în urma toaletării pomilor și a viței de vie sunt irosite, fie prin arderea lor imediată sau după o anumită perioadă (56%), sub forma unei movile din curte, fie prin depozitarea lor (8 %) într-un loc mai puțin frecventat (în gospodărie sau pe albia râurilor din localitate). O parte din aceste deșeuri lemnoase sunt tratate la nivel de gospodărie, iar tocătura obținută este folosită pentru încălzire (11 %) sau îngrășământ (5.5 %). De asemenea, s-a

urmărit și dorința comunității de a se implica într-o acțiune de colectare a deșeurilor lemnoase într-un loc special amenajat la nivel de comună.

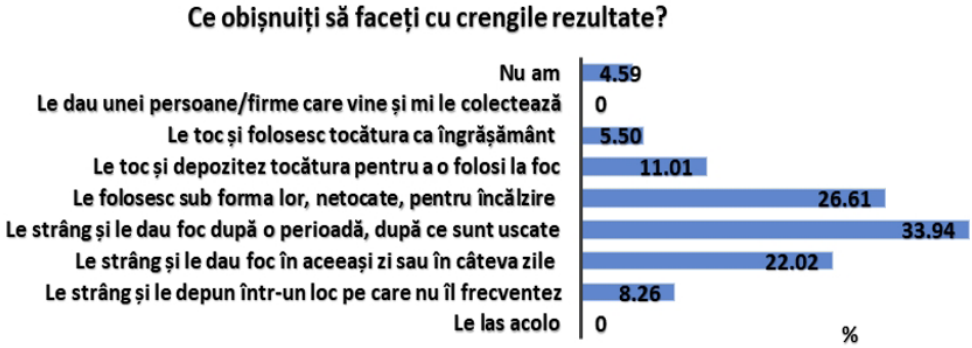

Figura 2. Gestionarea individuală a deșeurilor lemnoase în comuna Borlești (judetul Neamț)

Sondajul relevă faptul că 89% dintre rezidenți doresc ca aceste crengi să fie colectate când au nevoie. Totuși, 44% din respondenți nu doresc să se implice într-un astfel de demers, 44 % ar dori să se implice voluntar în colectarea și transportul acestor deșeuri lemnoase, iar 11 % contra cost. Acest sondaj subliniază nevoia conștientizării locuitorilor, pe de o parte, asupra impactului negativ al eliminării în mediul natural și arderii acestor deșeuri lemnoase, iar pe de altă parte, asupra schimbării paradigmei la nivelul comunității privind deșeurile lemnoase, respectiv tranziția de la o sursă de poluare la o resursă energetică cu beneficii economice, sociale, și de mediu.

Concluzii

Această lucrare trasează unele linii generale privind oportunitățile de dezvoltare a unei bioeconomii circulare la nivelul comunităților rurale din regiunea de dezvoltare Nord-Est, conform politicilor de mediu promovate de UE pentru perioada 2021-2027. Relațiile urban-rural sunt importante pentru dezvoltarea practicilor de bioeconomie circulară și promovarea agriculturii organice la nivel local și regional (ex. CUIB Iași). Modelele de bune practici prezentate sintetic au rolul de cataliza eforturile comunităților rurale în adoptarea unor mecanisme de bioeconomie circulară în Regiunea de Nord-Est (ex. adoptarea politicilor zero deșeuri alimentare, hrană pentru animale, fertilizant natural, lanț scurt de aprovizionare), care pot stimula dezvoltarea unei agriculturi organice. Extinderea colectării separate a biodeșeurilor din fluxul municipal, cât și implementarea unor sisteme formale pentru deșeurile din sectorul agricol și forestier constituie pași importanți în alimentarea cu materii prime secundare pentru (i) compostarea în sistem centralizat (urban+rural) și furnizare de îngrășământ natural de calitate către fermierii locali (ii) digestie anaerobă (biogaz), generare de energie electrică/termică prin cogenerare și aplicarea digestatului ca fertilizant natural în agricultură (instalații municipale prin SMID sau la nivelul unor unități economice) (iii) extinderea compostării individuale și a platformelor de gunoi

de grajd în fiecare comună din regiune (iv) utilizarea deșeurilor lemnoase ca sursă de energie termică sau electrică (cogenerare) pentru instituții publice sau antreprenori locali la nivel de comună (mai ales în regiunile montane).

Bibliografie

- ADR Neamț. Plan de dezvoltare Regionala 2021-2027 https://adrnordest.ro/user/file/pdr/2020/PDR%20NE%202021-2027%20dec.%202020.pdf" PDR 2021-2027"
- ADR Neamț Strategia de Cercetare și Inovare pentru Specializare Inteligentă a Regiunii Nord-Est - RIS3 Nord-Est (https://old.adrnordest.ro/user/file/news/20/Strategia%20de%20Cercetare%20si%20Inovare%20pentru%20Specializare%20Inteligenta%20a%20Regiunii%20NordEst%20%28versiunea%20avizata%20CRI%29.pd)
- Apanostra Plarfoeme de gunoi de grajd https://apanoastra.ro/platforme-de-gunoi-de-grajd
- Balkwaste Project 2010. Raport final privind compoziţia deşeurilor solide municipale în România şi Bulgaria.
- Biovill Ghelinta Covasna http://biovill.eu/ghelinta/
- CUIB 2021 https://incuib.ro/#despre
- Colmorgen, F., Khawaja, C., Rutz, D.2020. Handbook on regional and local bio-based economies. WIP Renewable Energies, Munchen, Germany.
- Dumitru M, Simota C., Cioroianu T.M (Coord). 2015. Coduri de bune practice agricole pentru protecția apelor împotriva poluării cu nitrați din surse agricole. Editura eKarioca București
- Ecoterra Biogaz 2021 https://www.clarke-energy.com/ro/2021/chp-ecoterra-biogaz-vornicenii-mici-judetul-suceava/
- Ecoterra Biogaz 2019 - Memoriu tehnic pentru acord de mediu „Construire clădire , rezervoare și laguna (tehnologizare și extindere capacitate de procesare materii prime stația de biogaz Moara) comuna Moara, sat Vornicenii Mici.
- Ellen Mcarthur Foundation Food and the circular economy https://www.ellenmacarthurfoundation.org/explore/food-cities-the-circular-economy
- Legea 181/2020 privind gestionarea deseurilor nepericuloase compostabile http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/229273
- Gust de Iasi 2020. https://gustdeiasi.ro/comunicat-de-presa-finalizarea-proiectului/
- Mihai F.C., Modoi, C., Gheorghica A.E., Schneider P., Schiopu A.M., Andrei A., Roman M.D., Cervenciuc M., Biali G., Eva M., Damian A.D., Pelin, V., Bobeanu G., Muntele I., 2020. Rolul economiei circulare în îmbunătățirea calității vieții în România pp 63-103. În Muntele I., Banica A., Rusu C., (Eds). Calitatea vieții și reziliența sistemelor geografice – disparități teritoriale și evoluții recente. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași
- Mihai, F.-C.; Grozavu, A. Role of Waste Collection Efficiency in Providing a Cleaner Rural Environment. Sustainability 2019, 11, 6855. DOI: 10.3390/su11236855

- Mihai, F.C. (2015) Spatial distribution of rural dumpsites parameters in Romania, Bollettino dell'Associazione Italiana di Cartografia 154:90-98 DOI: 10.13137/2282-472X/11830
- Ministerul Apelor și Pădurilor (MAP) GHID pentru facilitarea schimbului de cunoștințe în cadrul rețelelor de grupuri de discuții între fermieri. Platforme comunale de depozitare a gunoiului de grajd https://infonitrati.apanoastra.ro/platforme-comunale
- Stegmann, P., Londo, M., & Junginger, M. (2020). The circular bioeconomy: Its elements and role in European bioeconomy clusters. Resources, Conservation & Recycling: X, 6, 100029. https://doi.org/10.1016/j.rcrx.2019.100029
- Topliceanu L., Puiu G. 2016. Nevoile de instruire în domeniul energiilor regenerabile pentru dezvoltarea locală: Studiu privind necesitățile viitoare de instruire în domeniul energiilor regenerabile pentru dezvoltare locală în România http://dx.doi.org/10.6035/IN2RURAL.2016.04

Capitolul 12 - Sectorul agroalimentar local și lanțurile scurte de aprovizionare funcționale din județul Botoșani

• Lucian Tanasă

Introducere

În ultimii ani, se vehiculează mult ideea că sustenabilitatea lanțurilor alimentare convenționale a devenit discutabilă. În același timp, pe fondul interesului crescând al consumatorilor pentru lanțurile scurte de aprovizionare (LAS), parte componentă a sistemelor alternative, acestea pot reprezenta o alternativă viabilă și complementară lanțurilor alimentare convenționale. LAS-urile atrag din ce în ce mai mult atenția în cercetarea sistemelor alimentare, datorită popularității lor în creștere, deopotrivă în rândul consumatorilor, producătorilor și factorilor de decizie politică din ultimele decenii (Chiffoleau și Dourian, 2020).

Lanțurile logistice agroalimentare scurte au capacitatea de a crea „spaţii economice noi" (Van der Ploeg et al., 2000; Marsden et al., 2002; Renting et al., 2003) şi pot efectiv inversa declinul comunităţilor rurale, precum şi epuizarea surselor/ stocurilor de produse alimentare, precum şi a infrastructurii fizice specifice exploataţiilor agricole.

Reconfigurarea sistemelor agricole convenționale presupune dezvoltarea de noi forme specifice, opusă producției de masă, în special: sisteme agroalimentare locale, LAS-uri, rețele rurale interconectate cu cele urbane (Renting et al., 2003; Jarosz, 2008; Marsden, 2010) sau, mai nou, modele integrate de tipul CRFS - City Region Food System (Blay-Palmer et al., 2018).

Consultând literatura de specialitate, se poate remarca faptul că, în momentul de față, există mai multe definiții ale conceptului de LAS, situație care poate genera incertitudini în înțelegerea acestui termen. O bună parte dintre aceste definiții se referă la modalitățile diferite de comercializare a alimentelor, care limitează numărul verigilor implicate în lanţul agroalimentar şi/sau distanţa fizică, geografică, dintre locul de producţie şi cel de consum efectiv (Kneafsey et al., 2013). Totuși, în această privință, trebuie subliniat faptul că reducerea numărului intermediarilor din cadrul LAS-urilor, nu este întotdeauna sinonimă cu conceptul de livrare directă (adică numărul intermediarilor să fie nul), ele putând fi percepute și ca forme de comercializare în care intervine maximum un intermediar (Marechal, 2008; Aubry și Chiffoleau, 2009; Tanasă, 2014). În sprijinul acestei idei, vine Regulamentul nr. 1305/2013 care prevede schema politicii de dezvoltare rurală în perioada 2014-2020 și care raportează în mod expres măsurile de implementare a organizării lanțului alimentar și, în special, a lanțului scurt de aprovizionare, definit ca „un lanț de aprovizionare care implică un număr limitat de operatori economici, angajat în cooperare, dezvoltare economică locală și relații geografice și sociale strânse între producători, procesatori și consumatori" (Canfora, 2016).

Într-o altă definiție realizată de UK's Soil Association încă din anul 2001, LAS-ul este definit drept „un sistem de producţie, procesare şi comercializare axat, în principal, pe metode şi mijloace ecologice şi sustenabile de producţie agroalimentară, în care activitatea economică se desfăşoară şi este supervizată în regiunea/zona de producţie sau vecinătatea acesteia, activitate care conferă beneficii de ordin economic, social, de mediu şi de sănătate comunităţilor din aceste zone" (Kneafsey et al., 2013; Tanasă, 2015). Totodată, LAS-ul este utilizat adesea și ca un concept umbrelă (Marsden et al., 2000; Jarzębowski et al., 2020).

Figura 1. Cuvinte cheie în identificarea beneficiilor lanțurilor scurte de aprovizionare pentru comunități - cercetare proprie (Sinclair și Rockwell, 2021)

Literatura de specialitate insistă pe numeroasele beneficii de ordin economic, social, de mediu, cultural şi de sănătate pe care LAS-urile le conferă comunităţilor locale, dintre care amintim: economice - susținerea economiilor locale (Sacks, 2002; Goldenberg și Meter, 2019; Chiffoleau și Dourian, 2020), sporirea veniturilor producătorilor locali (Morizot-Braud și Gauche, 2016), absorbția banilor la nivel local, dezvoltarea spiritului antreprenorial în sectorul alimentar, sprijinirea turismului și gastronomiei locale (Argyropoulou et al., 2019), susținerea magazinelor locale și piețelor agroalimentare, reducerea incertitudinilor economice (Jarzębowski et al., 2020), susținerea și dezvoltarea parteneriatelor locale și cooperării între diverși actori locali (Chiffoleau, 2009), sprijinirea sinergiilor cu alte sectoare de activitate (Jarzębowski et al., 2020); sociale – interacțiunea și dezvoltarea relației directe producător – consumator (Hinrichs, 2000; Sage, 2003), păstrarea locurilor de muncă și creșterea oportunităților de angajare pe plan local (Mundler și Laughrea,

2016; Barry, 2012; Chiffoleau și Dourian, 2020), creșterea satisfacției muncii, reducerea fenomenului migrației (forța de muncă activă) (Falguieres et al., 2015), încurajarea transferului de cunoștințe și informații; protecția mediului – conservarea biodiversității (Brunori et al., 2016; Chiffoleau și Dourian, 2020), încurajarea micilor producători locali să adopte sisteme prietenoase cu mediul înconjurător (Tanasă, 2014; Beguin și Lesur-Dumoulin, 2016), reducerea poluării prin diminuarea utilizării de pesticide și fertilizanți chimici, reducerea consumului de carburanți și emisiilor de carbon (Jarzębowski et al., 2020), reducerea risipei alimentare și gestionarea eficientă a deșeurilor (Wibbelmann et al., 2013; Tornaghi, 2014; Florin și Renting, 2015; Schmutz et al., 2018), educație ecologică și integrarea lor cu mediul; sănătate și calitatea vieții – încurajarea consumului de alimente proaspete și nutritive (Lappo et al., 2015) și asigurarea accesului la o alimentație sănătoasă (Longin și Würschum, 2016; Aguiar et al., 2018), adoptarea unui regim alimentar sănătos bazat pe consumul de alimente produse pe plan local, educație alimentară, inclusiv pentru tineri; cultură- promovarea și conservarea gastronomiei locale, conservarea moștenirii locale (Figura 1).

Pe baza relației dintre producători/ procesatori și consumatorii finali, au fost identificate trei modalităţi de interacţionare specifice LAS-urilor (Marsden et al., 2000; Renting et al., 2003; Kneafsey et al., 2013): contactul direct („face to face")

- achizițiile directe de la producători, proximitatea spațială („spatial proximity")
- producție și distribuție locală și extinsă din punct de vedere spaţial („spatially extended") - consumatorii au informații despre locul și procesul de producție.

Referindu-se la acest tip de relație și pe baza celor trei dimensiuni de proximitate, o abordare puțin diferită a definirii LAS-urilor a fost propusă de Malak-Rawlikowska și colaboratorii (Malak-Rawlikowska et al., 2019): „proximitatea geografică", care exprimă distanța fizică de transport („food miles"), parcursă de produs de la locul de producție până la locul de consum efectiv; „proximitatea socială", care se referă la relația strânsă dintre producător/ procesator și consumatorul final, rezultând transferul direct de informații și încredere reciprocă și „proximitatea organizațională", care este legată de numărul intermediarilor implicați lanțul de aprovizionare cu alimente.

LAS-urile acoperă o gamă întreagă de scheme și inițiative diferite din lanțul valoric, care sunt percepute ca un tip alternativ de guvernanță și structură organizațională la distribuția convențională produselor alimentare (Malak-Rawlikowska et al., 2019).

La nivel european, există numeroase inițiative care au apărut cu scopul de a ocupa noi nișe de piață, de a capta o cotă de piață mai mare și o rentabilitate mai bună, precum și de a stabili relații specifice cu grupuri de consumatori.

Material și metodă

Referitor la metodologia cercetării, în prima parte a lucrării a fost utilizată tehnica cercetării indirecte, fiind consultate articole și studii de specialitate publicate până în momentul de față. În literatura de specialitate care abordează tematica LAS-urilor, datele statistice pot fi identificate, în cea mai mare parte, la nivelul studiilor de caz

individuale, majoritatea articolelor și studiilor conținând preponderent date de natură calitativă. În ultima decadă însă, au apărut rapoarte și articole științifice, ca rezultate ale implementării proiectelor de cercetare (de exemplu, FP7 sau Horizon 2020), care reușesc să colecteze și să interpreteze date cantitative importante din diverse țări. În pasul ulterior de cercetare, s-a realizat o trecere în revistă a principalelor caracteristici ale sectorului agroalimentar botoșănean, urmat de o analiză referitoare la unitățile de procesare/prelucrare/comercializare operaționale pe raza județului Botoșani, pornind de la datele furnizate de ANSVSA Botoșani, disponibile la nivelul anului 2020. În cadrul acestei secțiuni a fost realizată și o analiză a informaţiilor disponibile în mediul online cu privire la producătorii/ procesatorii autohtoni care promovează conceptul de LAS.

Rezultate și discuții

Deși la nivelul statelor dezvoltate LAS-urile sunt percepute ca având un puternic caracter inovator, fiind de fapt reinventate, România are o veche și continuă tradiţie, acestea constituind în perioada comunistă chiar o soluţie de supravieţuire pentru locuitorii din orașe, care, din lipsă de hrană, erau nevoiți să se aprovizioneze cu alimente de la rudele de la țară sau de la micii fermieri.

Totodată, ele sunt privite în prezent ca soluții eficiente la problema supraviețuirii micilor producători locali în situații de criză (precum pandemia Covid-19).

În ultima perioadă, la nivelul României au apărut tot mai multe inițiative locale de dezvoltare a LAS-urilor, fiind înființate noi magazine de producători (carmangerii, măcelării, brutării, covrigării și patiserii, tonomate de lapte etc.), magazine specializate (băcănii), inclusiv magazine/platforme online, cooperative și asociații de producători, diverse forme de CSA - Community Supported Agriculture (de exemplu, ASAT), piețe volante, food huburi, food truck-uri, târguri și evenimente cu profil gastronomic ș.a. Bineînțeles, la toate acestea o contribuție importantă a avut-o și creșterea veniturilor populației din ultima decadă, precum și implicarea directă a consumatorilor finali.

Sectorul agroalimentar din județul Botoșani

Făcând o scanare generală a sectorului agroalimentar din județul Botoșani, se poate constata că acesta este puternic influențat de specificul zonei geografice, remarcându-se un potențial de dezvoltare al LAS-urilor. Referitor la sectorul agricol botoșănean, pot fi subliniate următoarele aspecte:

- Caracterul agrar al județului Botoșani este evidențiat de topul primelor 25 ferme care însumează 40.392 ha suprafață cultivată cu cereale și o cifra de afaceri cumulată de peste 417 milioane lei la nivelul anului 2019 (Tabel 1).
- Totalul unităților de origine animală și non-animală înregistrate ANSVSA Botoșani (2020) este de 3.712 unități.
- Existența unor branduri locale: usturoiul de Copălău, caşcavalul de Săveni, legumele din bazinele legumicole Săveni și Flămânzi, țuica și vinul de Rădeni, mierea de Frumușica, merele de Curteşti şi dulceţurile de pe malul Prutului.

- 21 piețe agroalimentare și 12 târguri/ festivaluri de profil agroalimentar.
- Creșterea bovinelor este recunoscută pentru producția de lapte și a preparatelor din lapte pe raza județului activând ferme mari, precum Five Continents din Răchiți, Lacto Solomonescu din Miron Costin sau Spicul 2 (deținător al mărcii Dorolact) cu distribuție regională/națională. Fermele mici/ microfermele își valorifică producția pe plan local, dar și în județele învecinate (de exemplu, Viofanny - cașcavalul de Săveni).
- 2 unități de fabricare a băuturilor alcoolice distilate şi a alcoolului etilic de fermentaţie marca Voronskaya (SC Prodalcom SA – Vorona, SC Prodalcom Group SA – Botoșani), care totalizează o cifră de afaceri de 116,23 milioane lei, cu o rețea națională de distribuție.
- Creșterea ovinelor și prezența numeroaselor stâne de oi, distribuite relativ uniform pe întreg teritoriul județului. Acestea aprovizionează cu produse lactate o bună parte a populației rurale.
- Cultivarea legumelor de seră (salată verde, spanac, roșii, ceapă, castraveți ș.a.), în special în zona Săveni – Flămânzi existând o tradiție locală, micii producători fiind asociați într-o cooperativă agricolă și valorificându-și producția la poarta fermei, în piețele agroalimentare, aprozare, magazine de proximitate sau prin livrare la consumatori.
- Salba de lacuri, râuri, iazuri și heleștee (Stânca-Costești, Luzoaia, Loești, Prut, Volovât, Ripiceni) care aprovizionează piața locală cu pește/ produse din pește.
- Agricultura ecologică era reprezentată de 192 producători certificați în anul 2016.
- Apicultura este o veche îndeletnicire pentru micii producători, organizați îndeosebi sub forma P.F.A.-urilor și I.I.-urilor, o parte dintre apicultori mergând cu stupinele și în pastoral pe parcursul anului. În general, apicultorii își valorifică producția pe principiul LAS (la poarta fermei, în piețele agroalimentare, evenimente cu profil gastronomic, magazinele partenere, de-a lungul căilor de comunicație principale sau prin intermediul Social Media și chiar a magazinelor online).
- Produsele mănăstirești – nu au vizibilitatea regională precum produsele mănăstirești din județele Suceava, Neamț sau Iași, însă, pe plan local, sunt percepute de pelerini ca fiind produse de calitate (mănăstirile Agafton, Balș, Coșula, Cozancea, Doamnei, Gorovei, Guranda, Popăuți, Vorona, Sihăstria Voronei, Știubeni, Zosin și schiturile Oneaga și Sfântul Ioan de la Neamț - Hudești).

Tabel 1. Lista principalilor actori din sectorul cerealier al județului Botoșani după suprafața cultivată și cifra de afaceri

Nr. crt.	Denumire firmă/ fermier	Suprafața cultivată (ha)[1]	Cifra de afaceri (milioane lei)[2]
1.	Agri PE SRL Frumușica	4.318,97	8,86
2.	Comcereal SA Botoșani	3.018,54	120,05
3.	Agromer SRL Sadoveni	2.775,33	6,12
4.	Byanca Plai SRL Dragalina	2.145,00	18,39
5.	Agraria Nord SRL	2.135,68	33,47
6.	Șoimii (Ferme) SRL	1.744,10	13,02
7.	Agromec Dragalina SA	1.719,72	14,73
8.	Sancos SRL Concești	1.640,20	36,95
9.	Arland SRL	1.527,99	14,12
10.	Gavril SRL Corlățeni	1.482,47	9,06
11.	Multiagra SRL Vlăsinești	1.437,79	11,45
12.	Agritotal SRL	1.381,00	8,16
13.	Cecapa SRL	1.374,70	7,50
14.	Proagro SA	1.350,45	71,01
15.	Alfa Bit SRL Plopenii Mari	1.330,48	16,74
16.	Nicvitib SRL	1.254,75	7,16
17.	Agromec Sulița SA	1.233,60	1,20
18.	Agroind Com SRL	1.141,26	6,09
19.	Darcom SRL	1.128,52	0,88
20.	Societatea agricolă Agromixt Darabani	1.081,58	4,41
21.	Viitorul Albești Cooperativă Agricolă	1.067,93	-
22.	Prutul Nord SRL	1.052,20	3,86
23.	Ferma Nordic SRL	1.020,04	2,96
24.	Mors Group DK SRL	1.017,90	1,16
25.	Ababei A Ghiorghe II	1.012,09	-

[1] (APIA Botoșani, 2016)

[2] (Lista Firme, 2020)

Analizând sectorul agroalimentar botoșănean, se constată faptul că producătorii autohtoni sunt, în principal, prezenţi pe piaţa agroalimentară locală și regională, o pondere însemnată dintre aceștia reușind să-și valorifice producția prin intermediul LAS-urilor. Doar marii actori au deschidere și pe piața națională. Pentru a veni în sprijinul micilor producători locali și a promovării conceptului de LAS, în cadrul comunităţii botoșănene au apărut și diverse acțiuni de promovare a acestora. În acest sens, un bun exemplu îl constituie grupurile Facebook care promovează micii producători sau procesatori locali, alimentația sănătoasă și comerțul echitabil. Astfel, comunitățile virtuale create prin intermediul rețelei de socializare Facebook însumau, la nivelul anului 2020, peste 17.850 membri (Piața Alimentară Botoșani

Online - 4.900 membri; Produs în Botoșani – 1.400 membri; Cumpărați produse românești! Producători din Botoșani - 10.500 membri, Botoşani vrea produse locale naturale – 1.050 membri).

Pe baza datelor statistice furnizate de către ANSVSA Botoșani, la nivelul anului 2020, erau înregistrate un număr total de 3.712 unități de procesare/ prelucrare/ comercializare, din care 3.188 unități de procesare/prelucrare fiind de origine animală, iar 524 unități de procesare/prelucrare/comercializare de origine non-animală. O parte dintre aceste unități comercializează și sub LAS-urilor. Dintre cele de origine animală, amintim: 23 carmangerii, 59 măcelării, 1 centru de sacrificare păsări, 4 centre de colectare vânat sălbatic, 420 unități de prelucrare lapte integrat în cadrul exploatației, 15 unități de prelucrare a laptelui independent, un automat de vânzare a laptelui crud, 22 ambarcațiuni de pescuit, 32 pescării/ magazin de desfacere a peştelui, un centru de colectare a batracienilor, gasteropodelor, crustaceelor, 17 ferme de acvacultură, 202 stupine, 2 centre de extracție, colectare miere și alte produse apicole, 4 magazine de desfacere a mierii de albine și a altor produse apicole, 467 restaurante, indiferent de specific, 44 pizzerii, 99 cantine, 48 laboratoare de cofetărie, patiserie, 29 cofetării, 3 pensiuni turistice, 1.573 magazine alimentare, 30 supermarketuri/ hipermarketuri, 5 unități de vânzare prin internet, 44 puncte de vânzare mobilă, 21 depozite alimentare, 21 unități de catering și un punct gastronomic local. Din cadrul unităților de origine non-animală înregistrate ANSVSA fac parte: 26 unități de fabricarea prăjiturilor, a produselor proaspete de patiserie, 73 unități de fabricarea pâinii și produselor proaspete de patiserie (brutării, simigerii), 11 unități de fabricare a produselor de morărit (mori de grâu/porumb), o unitate de prelucrare și conservare a fructelor și legumelor, 5 unități de fabricare a sucurilor de fructe şi legume, 10 unități de fabricarea uleiurilor și grăsimilor vegetale (presă de ulei), o unitate de prelucrare și conservare a cartofilor, 2 unități de fabricare a produselor din cacao, a ciocolatei și a produselor zaharoase, o unitate de fabricarea macaroanelor, pastelor făinoase, tăițelor, cușcușului și altor produse făinoase similare, 3 unități de fabricare a altor produse alimentare, 2 unități de fabricare a băuturilor alcoolice distilate şi a alcoolului etilic de fermentaţie, o unitate de fabricare a vinurilor din struguri, o mini-fabrică de bere (artizanală), 3 unități de fabricare a îngheţatei, 62 depozite de semințe de consum, 11 depozite de legume și fructe, 17 depozite de alte produse alimentare, 45 de unități de comerţ cu ridicata, 224 unități de comerţ cu amănuntul, exclusiv supermarketuri/ hipermarketuri, 2 restaurante, 11 unități de îmbuteliere, respectiv ambalare, o unitate pentru fabricarea cerealelor pentru micul dejun, o unitate de fabricare a produselor alimentare congelate, o unitate pentru producţia, procesarea şi comercializarea ciupercilor, 2 unități de comercializare a produselor alimentare de origine non-animală congelate și 7 unități automate de comercializare (ANSVSA Botoșani, 2020).

Valorificarea produselor locale din județul Botoșani

Conform datelor furnizate de ANSVSA Botoșani la nivelul anului 2020, industria de morărit și panificație este reprezentată pe teritoriul județului Botoșani de cele 73 unități de fabricarea pâinii și produselor proaspete de patiserie (brutării, simigerii), 26 unități de fabricarea prăjiturilor, a produselor proaspete de patiserie, 48 laboratoare de cofetărie, patiserie, 29 cofetării, 11 unități de fabricare a produselor de morărit

(mori de grâu/porumb), o unitate de fabricare a macaroanelor, pastelor făinoase, tăițelor, cușcușului și altor produse făinoase similare, precum și o mini-fabrică de producere a cerealelor pentru micul dejun, SC Doma SRL, cu o cifra de afaceri de 8,12 milioane lei (2019). Merită amintită aici colaborarea dintre Doma SRL și Ferma Apicolă Marineac, producător local de miere și produse apicole. Menționăm că cei mai mulți dintre acești producători activează pe piața locală.

Liderul incontestabil al pieței de panificație, patiserie și cofetărie din județul Botoșani este SC Casa Pâinii SRL, cu o rețea de 25 magazine distribuite pe întreg teritoriul județului, o gamă diversificată de produse și o cifră de afaceri de 15,44 milioane lei, la nivelul anului 2019. Societatea s-a dezvoltat într-un ritm continuu, în 2006 construind fabrica de panificație cu o capacitate de 24 tone/zi (standarde HACCP), în 2008 investind într-un laborator de cofetărie (Casa Dulce), iar în 2014 dezvoltând și o linie de produse congelate (Casa Pâinii, 2020). De asemenea, o prezență bună pe piața locală dețin și Moldopan Concept Solutions SRL (12 magazine), Vatra Domnească SRL (10 magazine), Spicul 2 SRL (o prezență bună pe piața din Dorohoi, cu 4 magazine), SC Lival Import Export SRL, Panex Distribuție SRL (3 magazine), Prod Pan Moldova Bucovina SRL, SC Comar Cris SRL, Panaris SRL, Panagro SRL ș.a. Totodată, chiar dacă nu există o tradiție a brutăriilor artizanale, merită amintită brutăria artizanală Mons Mellis SRL (franciză), care deține și un magazin online și cu livrare la domiciliu și cu o prezență bună în social media (Facebook).

Analizând cele de mai sus, magazinele de producător/brutăriile sunt preferate de principalii actori ai industriei panificației, fiind specifice LAS-urilor, însă o bună parte a producției ajunge la consumatorii finali și prin intermediul magazinelor partenere sau chiar prin intermediul marilor lanțuri de retail de pe plan local. Marile firme de panificație sunt și principalii furnizori de produse de panificație din sectorul public local (spitale, grădinițe, școli sau cantine). În acest context, merită amintit faptul că și marile lanțuri de retail (Carrefour, Rewe, Lidl) dețin propriile brutării/patiserii care deservesc piața botoșăneană. Pe lângă acestea, există numeroase brutării/patiserii de cartier care oferă o gamă mai restrânsă de produse, dar la prețuri competitive.

Dacă în cazul unităților de fabricare a produselor de morărit se constată o răspândire relativ uniformă la nivel județean, brutăriile sunt răspândite neuniform, cele mai multe fiind localizate în Botoșani, Dorohoi și Darabani. Patiseriile, simigeriile, laboratoarele de cofetărie/ cofetăriile și plăcintăriile sunt localizate cu precădere în centrele urbane sau zonele cu trafic intens (marile centre comerciale, zona centrală a cartierelor, zona piețelor agroalimentare sau alte zone cu vad comercial). Pe piața simigeriilor, pe lângă cele de pe plan local, se pot distinge simigeriile Petru (SC Man Group SRL Piatra-Neamț), respectiv Luca (SC Tinervis Group SRL), cu câte 2 simigerii proprii în municipiul Botoșani.

Din totalul de 11 unități de fabricare a produselor de morărit (mori de grâu/ porumb), printre cele mai importante amintim: Arini, Todireni, Doma și Marpas Eco. Totodată, merită amintite și cele 10 unități de fabricarea uleiurilor și grăsimilor vegetale (prese de ulei), după cifra de afaceri obținută cele mai importante fiind: SC Ferma Nordic SRL Bivolari și SC Natural Hemp Heart SRL.

Produsele de cofetărie-patiserie sunt apreciate pe piața locală, nu mai puțin de 77 laboratoare cofetărie-patiserie, cofetării și patiserii desfășurându-și activitatea în anul 2020. O bună vizibilitate pe piața locală este deținută de cofetăriile Panipan (SC Panipan SRL - 2 unități), Pan Moris (2 unități), Iorgos Impex (2 unități), Rida

(SC Rida Com SRL - 2 unități), Casa Pâinii (SC Casa Pâinii SRL, 2 unități), Mami (SC Cofetaria Mami SRL - 2 unități), Casa Dulce (SC Pastry Casa Dulce SRL), Papillon, J'Adore Choco, Oti – Atelier de dulciuri fine (SC Dolce Inimitabile SRL), Poem, Delis ș.a. Comenzile speciale sunt preluate telefonic, direct la sediul firmei sau online prin intermediul site-urilor proprii/ paginior Facebook.

Cel mai competitiv sector agroalimentar este cel al laptelui și produselor lactate, pe piața județului Botoșani activând actori importanți. Conform datelor furnizate de ANSVSA Botoșani, la nivelul anului 2020 își desfășurau activitatea 15 centre de prelucrare a laptelui independent, 420 unități de prelucrare lapte integrat în cadrul exploatației și un automat de vânzare a laptelui crud. În mod deosebit, se distinge SC Five Continents Group SRL Răchiți, cu o cifră de afaceri de 69,8 milioane lei (2019), deținând magazine de producător la nivel regional (specifice LAS-urilor) și cu o distribuție națională prin magazinele partenere, inclusiv în marile lanțuri de retail (Five Continents, 2021).

Un alt producător important este SC Lacto-Solomonescu SRL Miron Costin, cu o cifră de afaceri de 49,6 milioane lei (2019) și care deține 4 magazine de producător doar în Botoșani, precum și la nivel regional. Compania este prezentă inclusiv în marile lanțuri de retail (Kaufland, Carrefour, Selgros, Metro sau Auchan). SC Lacto Solomonescu SRL este o companie 100% românească care continuă o tradiție de familie ce datează de două generații. Folosind o tehnologie automatizată de ultimă oră, Lacto Solomonescu are capacitatea de a produce zilnic 150.000 litri de lapte. Spațiile de producție ocupă o suprafață de 4.000 mp, iar întreaga activitate a firmei se desfășoară pe mai bine de 50.000mp (Lacto Solomonescu, 2021). Al treilea mare producător îl reprezintă SC Spicul 2 SRL Dorohoi, proprietar al brandului Dorolact, cu o cifră de afaceri de 46,9 milioane lei și care deține magazine de producător, colaborează cu magazine partenere, dar și cu supermarketuri/ hipermarketuri de pe piața locală (http://www.spicul2.ro, 2020).

Tot în sectorul lactatelor activează și firme mai mici, precum SC Viofanny Lact Prodcom SRL Săveni care are în portofoliu cinci produse atestate tradițional, inclusiv binecunoscutul Cașcaval de Săveni, deține 2 magazine de producător (Botoșani și Suceava) și valorifică producția îndeosebi în județele Botoșani, Bacău, Iași și Suceava prin magazine partenere, în rețeaua HoReCa, dar și pe piața lanțurilor de retail. Totodată, merită subliniată și colaborarea cu platforma online www.roadesimerinde.ro și prezența constantă la târgurile/ festivalurile de profil agroalimentar (instrumente specifice LAS-urilor).

O vizibilitate bună pe piața locală o are și SC Elly Food Tradițional SRL Flămânzi, deținător al brandul Elly având deschise 4 magazine proprii în Botoșani, Iași și Piatra-Neamț, diverse colaborări cu magazine partenere la nivel regional, iar de curând reușind să penetreze și lanțurile de retail Carrefour și Auchan. De asemenea, firma deține și un magazin online propriu și efectuează livrări la domiciliu, un aspect specific LAS-urilor (https://www.ellyfood.ro, 2021). Livrările directe la domiciliu sunt privite ca o soluție viabilă și de Dibaciul, alături de comercializarea prin intermediul magazinelor partenere: carmangeria Raffaello sau brutăria artizanală Mons Mellis.

Printre firmele care dețin magazine de producător, amintim și de SC Vlăsie Company SRL (3 magazine, producător și de Cașcaval de Săveni), SC Ram SRL Dorohoi (2 magazine), respectiv SC Cicos SRL Dorohoi (un magazin). În rest,

mai există mici producători locali care își valorifică producția pe plan local prin intermediul magazinelor partenere: General Suhardo Com SRL Păltiniş, Milk SRL, Lacto Comintex SRL Botoșani, Prislact SRL Flămânzi, Lactomac SRL Bucecea, Gerard SRL Coţuşca, Brehulact SRL Brehuieşti, Genys Company SRL Botoșani ş.a.

Demn de menționat este faptul că 6 dintre producătorii/ procesatorii locali (Viofanny Lact Prodcom, Vlăsie Company, Favis, Cicos, Gerard Company, Genys Company) au constituit Asociația producătorilor „Cașcavalul de Săveni" în vederea creșterii vizibilității produsului atestat tradițional pe piață. Astfel, la nivelul anului 2020, produsul era comercializat inclusiv în lanțurile de retail Mega Image și Auchan, inclusiv pe Emag, cea mai mare platformă românească de vânzări online. Produsul Cașcaval de Săveni este un brand al asociației, oricare dintre membri putând să-l producă și să-l comercializeze, fiind un produs atestat tradițional și cu indicație geografică protejată național (Știri Agricole, 2015).

În ceea ce privește industria cărnii, conform datelor furnizate de ANSVSA Botoșani, la nivelul anului 2020 își desfășurau activitatea 23 carmangerii, 59 măcelării, un centru de sacrificare a păsărilor și 4 centre de colectare vânat sălbatic. Carmangeriile și măcelăriile, specifice LAS-urilor, sunt localizate îndeosebi în zona piețelor centrale sau zonele centrale cu vad comercial din orașele Botoșani, Dorohoi și Darabani. În acest context, merită amintit producătorul și procesatorul SC Sagrod SRL Darabani cu o cifră de afaceri 78,3 milioane lei pe anul 2019. Abatorul este localizat în Darabani, iar cele 28 magazine de producător Sagrod (carmangerii, măcelării) au o acoperire regională (Darabani, Dorohoi, Botoşani, Iaşi, Bacău, Comăneşti, Moineşti şi Suceava), distribuția fiind efectuată de distribuitori parteneri.

Totodată, la nivelul județului Botoșani merită amintită prezența abatoarelor specializate pe carne de vită, porc și oaie. SC Doly Com Distribuţie SRL, cu o cifra de afaceri de 260,4 milioane lei și o distribuție națională, are în proprietate un abator în localitatea Roma și deține următoarele mărci proprii: Carpathian Beef, Kravys, Chef de Grill, Chef de Gătit și Ospăț Vânătoresc (produse din vită, porc, oaie, cal) (Carpathian Beef, 2020). Complementar, merită a fi menționate și abatoarele deținute de SC Abatorro Beef Trading Srl Botoșani (cifra de afaceri: 9,2 milioane lei), SC Samcom Meat SRL Cătămărăști Deal (cifra de afaceri: 3,5 milioane lei) și SC Dadycom SRL, care livrează la nivel local/ regional/ național cu logistică proprie sau prin distribuitori parteneri.

Referitor la carmangerii, o imagine bună pe piața locală o are și carmangeria Stejarul SRL Baisa, cu o cifră de afaceri de 2,8 milioane lei și care deține 2 magazine în municipiul Botoșani și un magazin de fabrică în Baisa. Se remarcă o prezență activă și pe pagina proprie Facebook (Carmangeria Stejarul), care include și un magazin online. De asemenea, SC Raffaello SRL deține o carmangerie în Gulioaia și colaborează cu magazine partenere de pe plan local, dar onorează și comenzi online cu livrare la domiciliu pe întreg teritoriul județului Botoșani, prin intermediul paginii personale Facebook (Preparate de carne - Raffaello Botosani).

Alte carmangerii/ măcelării prezente pe piața locală botoșăneană sunt: SC Median SRL - o carmangerie și 3 măcelării, SC Impex Dona SRL - 2 magazine, SC Macelarul Satului SRL - un magazin în Botoșani, SC Gecor Group GL SRL - un magazin în Botoșani, axat pe carne de pasăre, SC Vicol Ivanov SRL - un magazin în Botoșani, SC Matei SRL - o carmangerie și 2 măcelării în Botoșani, SC Super Splendit SRL - un magazin în Dorohoi, SC Carmaris Marioara SRL - un magazin în

Dorohoi, SC Roger SRL - 2 măcelării în Botoșani și Dorohoi, SC La Cătălin SRL - 2 magazine în rețeaua Kaufland și Carrefour din Botoșani și un food truck în Orășeni sau Casa Bunicii Sadova, cu o prezență constantă la târgurile de profil agroalimentar și care livrează direct la domiciliu.

Complementar, există mai mulți producători de produse alimentare din județele învecinate care își comercializează marfa îndeosebi în municipiul Botoșani prin intermediul magazinelor proprii/ partenere (inclusiv în rețeaua de supermarketuri/ hipermarketuri). Dintre cei mai importanți actori, amintim: Fermador (Podu Iloaiei), Kosarom (Pașcani), Marcel (Răchiteni) - 2 magazine, Killer (Horodnic de Jos) - 2 magazine (asociat cu producătorul de lactate Laktotrio Fălticeni), Raitar (Sasca Nouă) - 2 magazine, Superstar (Rădăuți) - 2 magazine, Gecor Grup, Biohervi (Bacău) ș.a.

Bineînțeles, trebuie amintite și măcelăriile din cadrul marilor lanțuri de retail (supermarketuri/hipermarketuri) care deservesc piața botoșăneană, chiar dacă nu sunt specifice LAS-urilor (Carrefour - 2 unități, Profi – 17 unități, Kaufland – 2 unități, Rewe Romania (3), Lidl (3)).

În domeniul acvaculturii, conform ANSVSA Botoșani la nivelul anului 2020, își desfășurau activitatea un centru de colectare a batracienilor, gasteropodelor, crustaceelor, 17 ferme de acvacultură distribuite relativ uniform pe teritoriul județului și 32 pescării, din care cele mai multe erau amplasate în municipiul Botoșani (17), Manoleasa (5), Dorohoi (2), Darabani (2), Ripiceni (2), Flămânzi (2). Ca infrastructură specifică erau înregistrate 22 ambarcațiuni de pescuit și 6 puncte de debarcare. Lacurile, heleșteele, iazurile și bălțile ocupau, în anul 2014, o suprafață totală 13.797 ha din teritoriul județului (Institutul Național de Statistică, 2021).

În municipiul Botoșani, pescăriile sunt amplasate îndeosebi în piețele agroalimentare și împrejurimile acestora (Piața Centrală, Viilor, Obor) sau în centrele de cartier. Fermele de acvacultură și pescăriile sunt deținute de producători locali de pește, precum: SC Piscicola SA - 4 pescării, o fermă de acvacultură, un punct de vânzare mobil; SC Pirania SRL - 4 ferme de acvacultură; SC Năvodul Star SRL - 2 pescării și 3 ferme de acvacultură; SC Gema SRL - 2 pescării și o fermă de acvacultură; SC Moldfish SRL- o pescărie și un centru de colectare a batracienilor; SC Mila Fish SRL - 2 ferme de acvacultură; SC Impex Dona SRL - o pescărie și o fermă de acvacultură; SC DASSM SRL - o pescărie și o fermă de acvacultură; II Baltă Constantin - 2 pescării; Pescăria Centru SRL sau Pescăria Allesio SRL (cu livrare la domiciliu). Peștele și produsele din pește comercializate sunt în mare parte de proveniență locală/ românească (crap, șalău, somn, novac, avat, știucă, biban, caras, păstrăv).

Totodată, merită amintită și păstrăvăria din Orășeni Deal, singura de pe raza județului, care deține și un restaurant cu specific pescăresc.

În ceea ce privește sectorul apicol, se constată faptul că pe teritoriul județului Botoșani există o tradiție apicolă. Conform ANSVSA Botoșani, în anul 2020 erau înregistrate 2 centre de extracție, colectare miere și alte produse apicole, 4 magazine apicole și 202 stupine (organizate îndeosebi sub forma I.I./ P.F.A.-urilor), o bună parte dintre acestea valorificându-și producția prin intermediul circuitelor scurte (la poarta fermei, piețe agroalimentare, pagini/ grupuri Facebook, magazine partenere, recomandări, diverse târguri și festivaluri etc.). În localitățile Dorohoi și Mihai Eminescu sunt organizate anual 2 târguri de profil apicol, care adună laolaltă o bună parte dintre apicultorii locali. Cele 4 magazine apicole sunt localizate în municipiile

Botoșani (SC Apicola SRL, SC Apis Imperium Group SRL și I.I. Reus Tiberiu Traian) și Dorohoi (I.I. Ostafi Marinela). Din păcate, puțini producători apicoli reușesc să se promoveze în mediul online prin intermediul site-urilor proprii, un bun exemplu în acest sens fiind Ferma Apicolă Marineac (https://mieremarineac.ro) și SC Apis Imperium Group SRL (https://mellevitae.ro). Merită amintit și parteneriatul mărcii Mellevitae cu cel mai mare magazin online, Emag.ro. În schimb, apicultorii reușesc să obțină o vizibilitate mai bună și mult mai facilă pe piața locală prin intermediul social media, în special prin paginile de Facebook (M Delicii, Stup Yna, Don Apis BT, Miere de Cordăreni, Miere de albine Botoșani , Miere de albine, Stupina din Corni, Stupina Veselă, Stupina Strungaru Botoşani ș.a.) sau pe grupuri Facebook (Produsinbotosani, Piata Alimentara Botosani Online, Market Botosani, Botoșani vrea produse locale naturale, Cumparati produse romanesti! Producatori din Botosani ș.a).

Sectorul legumicol este destul de bine reprezentat, principalii furnizori de legume provenind din bazinele legumicole Săveni și Flămânzi, producția fiind valorificată angro prin depozite de legume-fructe, magazine/ aprozare partenere, lanțuri de retail de pe plan local) sau cu amănuntul la poarta fermei, de-a lungul drumurilor principale (de exemplu, usturoiul în Copălău, legumele de seră în Săveni sau Flămânzi), în piețele agroalimentare, târgurile de profil sau, mai recent, chiar prin livrare directă la consumatori. În timpul sezonului de vârf, atunci când stocurile sunt mari, legumicultorii locali apelează direct la angrosiștii din județele Botoșani, Iași, Suceava sau Neamț.

De altfel, accesul în piețele agroalimentare mari încă constituie o problemă cu care se confruntă legumicultorii locali, acestea fiind dominate de intermediari. Din acest motiv, ei sunt nevoiți să identifice noi filiere de distribuție a mărfii specifice LAS-urilor. Totuși, există și producători care comercializează în Piața Centrală din Botoșani, precum Cristian şi Constantin Aniculăiesei din Hudum sau Mihai Ailenei din Băluşeni, beneficiari ai Programului Tomata.

Un rol deosebit de important în facilitarea accesului legumicultorilor locali în lanțurile de retail și magazinele partenere de pe plan local l-a constituit înființarea Cooperativei Agricole Legumele Săvinenilor, în anul 2017 (Legumele Săvinenilor Cooperativa Agricolă, 2020). În anul 2018, cooperativa era constituită din 15 membri care dețineau 9 hectare de solarii și 60 de hectare de legume în câmp. În același an cooperativa a implementat în cadrul Submăsurii 16.4, un proiect în valoare de 100.000 euro, prin care a fost achiziționată o autoutilitară care să faciliteze aprovizionarea piețelor din Botoșani, Săveni și Dorohoi (Agro TV, 2018). Pe viitor, cooperativa și-a propus și deschiderea unor magazine proprii, pentru a facilita accesul membrilor pe piața locală, prin accesarea fondurilor dedicate promovării și dezvoltării LAS-urilor, așa cum a fost Submăsura 16.4 din cadrul PNDR 2014-2020.

Un loc aparte în sectorul legumicol îl ocupă usturoiul de Copălău, un adevărat brand local și regional. Pe raza comunei Copălău, se cultivă peste 100 de hectare de usturoi, 40% din gospodării deținând măcar o parcelă cu acest soi, renumit pentru calităţile sale deosebite. Din acest motiv, comuna este apreciată ca fiind ”patria usturoiului”. Conform Direcției Agricole Județene Botoșani, se lucrează la acreditarea usturoiului de Copălău ca denumire cu origine protejată la nivel european (Agrointel.ro, 2020). Un sprijin real pentru cultivatorii de usturoi a venit odată cu lansarea Programului Usturoiul 2019, prin care statul a acordat un sprijin financiar

de maxim 3.000 de euro pentru fiecare hectar cultivat. În județul Botoșani, 40 de producători cu 32 de hectare cultivate s-au înscris în Programul Usturoiul (Radio România, 2019).

Printre exemplele care respectă principiile LAS se numără și următorii legumicultori:

- Grădina Dăscăleanu din Săveni, care comercializează diverse legume, răsaduri de legume și flori. Marfa este valorificată în piața agroalimentară din Săveni, la poarta fermei, la târgurile de profil, pe timpul pandemiei COVID-19 efectuând și livrări la domiciliu. Comenzile sunt onorate online/telefonic prin intermediul paginii Facebook (Grădina Dăscăleanu Săveni, 2020).
- Solarii Văculești se numără și ei printre susținătorii LAS-ului, comercializând diverse legume la poarta fermei, în piața agroalimentară, dar și prin intermediul aprozarelor și magazinelor partenere. Promovarea și onorarea comenzilor se face și pe pagina personală Facebook (Solarii Văculești, 2020).
- Legume Petricani - Știubeni își valorifică legumele și răsadurile, în principal, la poarta fermei și în piața agroalimentară din Săveni, promovarea făcându-se și prin intermediul paginii personale Facebook (Legume Petricani Știubeni, 2020).
- Roșia Uriașă din Flămânzi este alcătuită dintr-o familie inimoasă de legumicultori tineri care își valorifică producția de roșii, bulion, suc de roșii, în principal, la poarta fermei și prin livrare directă la domiciliul clientului. Comenzile sunt onorate online via pagina Facebook sau telefonic, livrările acoperind județele Botoșani și Iași (Roșia Uriașă, 2020).
- Dulgheriu Cătălin, producător din Copălău, cultivă aproximativ 3 ha de usturoi. Este beneficiar al Programului Usturoiul 2019, iar producția o comercializează îndeosebi la poarta fermei, direct angrosiștilor sau prin intermediul paginii personale Facebook Usturoi românesc de Copălău.

Totodată, conform ANSVSA Botoșani, în anul 2020 își desfășurau activitatea 11 depozite de legume și fructe localizate în Botoșani, Dorohoi, Darabani, Curtești, Blândești, Mihai Eminescu și Șendriceni, o unitate de prelucrare și conservare a cartofilor (SC Pag SRL Cucorăni) și o unitate de producere și procesare a ciupercilor.

În ceea ce privește sectorul fructelor, se poate afirma că este mai puțin dezvoltat și dificil de cuantificat amploarea acestuia. În general, producătorii și procesatorii locali de fructe își valorifică produsele la depozitele de fructe și legume, direct angrosiștilor, în piețele agroalimentare, la poarta fermei, de-a lungul drumurilor principale (merele de Curtești), prin asociație/cooperativă, aprozarele, magazinele partenere, la târgurile de profil sau chiar livrări (prin comenzi online/telefonic).

Din categoria fructelor, merele de Curtești reprezintă cel mai apreciat brand local. Marile suprafețe de livezi de măr din zona Curtești încă aprovizionează o parte din populația botoșăneană. Merită amintit faptul că, în această zonă, în perioada comunistă, a fost înființată o plantație de meri de aproximativ 400 ha, din care în momentul de față mai există mai puțin de 60 ha. Doar câţiva pomicultori rămaşi în activitate au reuşit să menţină vie tradiţia şi să promoveze brandul merelor de Curteşti. Cosmin Huţanu, unul dintre tinerii antreprenori din zonă, a moştenit de la părinţii săi o fermă de 10 ha pe care a modernizat-o în ultimii ani, inclusiv prin

întinerirea plantației și construirea unui depozit, reușind astfel să comercializeze pe o perioadă mai lungă de timp (octombrie-martie) (Zamfirache, 2017). S-au păstrat aceleași soiuri care erau și înainte de anii '90 (Golden, Starkrimson, Florina și Jonathan), consumatorii locali/ regionali fiind educați cu aceste soiuri. Cea mai mare parte a producției reușește să o valorifice la depozitele de fructe și legume și angrosiștilor.

În anul 2008 a fost înființată Asociația Grupul de Producători Mere Curtești cu scopul de a promova producătorii de mere și a facilita accesul lor pe piața locală/regională. Din păcate, pomicultorii din zonă nu au reușit să se organizeze pentru dezvoltarea unei infrastructuri specifice (construirea de depozite frigorifice), neputând valorifica producția decât într-o perioadă scurtă de timp.

În acest context, merită menționată și Cooperativa Agricolă de Fructe şi Legume Frumușica, înființată în anul 2008, care la nivelul anului 2012 însuma 150 de membri, cei mai mulţi dintre producători fiind din Iaşi și Botoșani. Cooperativa a reuşit la acea vreme să înregistreze patru produse tradiționale: Ţuica de Rădeni, Vinul Alb de Rădeni, Vinul Roşu de Rădeni şi Mierea de Frumuşica. Din păcate, în momentul de față aceste forme de asociere nu mai figurează ca fiind la fel de active.

Un bun exemplu de producător/ procesator care își valorifică producția prin intermediul LAS-urilor îl constituie brandul Deliciul Mihaelei, care administrează o plantație de trandafiri (Rosa Damascena) și comercializează dulceață de trandafiri, miere de trandafiri, ceai de trandafiri, apă de trandafiri și oțet de trandafiri). Dulceața de trandafiri este atestată tradițional din anul 2016, iar în anul 2020 producătorul reușind să-și extindă portofoliul cu încă 2 produse certificate tradițional: siropul de trandafiri și oțetul de trandafiri Deliciul Mihaelei (Deliciul Mihaelei, 2021). Valorificarea se face prin intermediul magazinului online https://deliciulmihaelei.ro, magazinele partenere din țară (7 magazine în Iași, 6 magazine în București, respectiv câte unul în Botoșani, Roman, Bacău și Brașov), platformele online specializate în promovarea producătorilor locali https://www.roadesimerinde.ro și https://malltaranesc.ro, participare la târguri de profil (Indagra) sau comenzi online prin intermediul paginii Facebook.

Printre exemplele care respectă principiile LAS se numără și următorii producători locali:

- Moldavian Greenhouses SRL din Dorohoi reprezintă singurul producător de sucuri naturale de aronia din județul Botoșani. Este valorificat pe piață sub marca Suc de aronia, obținut prin presare la rece și pasteurizat la temperatura de 80°C, fără adaos de zahăr, apă sau conservanți. Firma deservește piața locală la poarta fermei, prin livrări directe la consumator și prin intermediul magazinelor partenere (de exemplu, Magazinul Naturist Zimbru din Botoșani, Super Splendid), însă onorează și comenzi online (pagina personală Facebook) prin firmele de curierat pe întreg teritoriul țării (Moldavian Greenhouses, 2020). De curând, sunt efectuate livrări și în municipiul Iași prin intermediul unui partener local. În timpul culesului (luna august), fructele pot fi achiziționate și în stare proaspătă de la poarta fermei sau la magazinele partenere.
- Business Management Company SRL din Cucorăni, producător de sucuri naturale, este deținătorul mărcii Heilo. Distribuția se face îndeosebi pe plan local, prin intermediul magazinelor partenere și rețeaua Horeca. Totodată,

firma onorează comenzi via Facebook și efectuează livrări la domiciliu (Heilo – Suc natural, 2020). Produsele comercializate sunt sucurile naturale din mere, pere, mere și struguri, mere și pere, mere și struguri, mere și morcovi, mere și sfeclă roșie, țelină și ghimbir. Ambalajele sunt de tipul bag-in-box – 3 litri și sticle de 0.33 litri.

- Fructe Vesele SRL din Concești comercializează suc de mere, suc de măr și morcov, suc de sfeclă roșie și morcov, suc de măr, morcov și sfeclă roșie, ambalate în bag-in-box de 3 litri. Cea mai mare parte a producției este valorificată prin intermediul paginii personale Facebook și a magazinelor partenere de pe plan local (Fructe Vesele, 2020).
- Răsfățuri din Cămară din Flămânzi este un mic procesator artizanal care își răsfață clienții cu diverse tipuri de dulceață, sirop și șerbet. Din categoria dulcețurilor, amintim: coacăze roșii, agrișe, ardei iute, portocale și mandarine, pere și smochine, soc, gutui, zmeură și gogonele. Siropurile de mentă, ghimbir, lavandă, porumbele și cătină sunt și ele apreciate de consumatori, însă șerbeturile (afine, migdale, cătină, mentă, zmeură, coacăze) sunt cele mai comercializate, fiind printre puținii producători de șerbet pe plan local. Cea mai mare parte a producției este comercializată online prin intermediul paginii Facebook, comenzile preluându-se prin email/ telefonic (Răsfățuri din Cămară, 2020).
- Cătina de Brăești - afacerea cu cătină albă pornită de Mihai Manoilă este localizată pe dealurile din zona comunei Brăești, producătorul fiind mândru că a reușit să creeze un brand local pornind de la această cultură de nișă pe o suprafață de 0,80 ha. Principalele produse comercializate sunt cătină albă congelată, sirop de cătină cu miere de albine, tinctură din fructe sau scoarță de cătină, ulei de cătină, dulceață și gem de cătină, ceai din frunze de cătină (Zdupeș, 2020).

La categoria băuturilor alcoolice distilate şi a alcoolului etilic de fermentaţie, se remarcă 2 unități, SC Prodalcom SA – Vorona, respectiv SC Prodalcom Group SA – Botoșani, care totalizează o cifră de afaceri de 116,23 milioane lei (2019), având o rețea națională de distribuție, inclusiv la nivelul marilor lanțuri de retail și sectorul HoReCa (Voronskaya, 2020). Totodată, merită amintită și berăria artizanală Authentica din Răchiți care produce trei sortimente: Blondă, Amber și IPA (India Pale Ale). Authentica este o bere artizanală produsă în cantități limitate, ce conține doar ingrediente naturale de înaltă calitate, fără conservanți și aditivi. Este distribuită în rețeaua Horeca de pe plan local, prin magazinele partenere, precum și prin intermediul propriului site online (Authentica, 2020). Doar o singură unitate de fabricare a vinului de struguri (I.I. Huțanu Eugen din Frumușica) era înregistrată la ANSVSA Botoșani. Un bun exemplu de promovare a producătorilor locali și a LAS-urilor din județul Botoșani îl constituie dezvoltarea platformei online Produs în Botoșani (https://produsinbotosani.ro). Site-ul a fost implementat în anul 2020 de echipele WebEmotion și Yeti Logistic, cu rolul de a pune în legătură producătorii locali din județul Botoșani cu potențialii consumatori din proximitatea acestora. Această interfață a fost dezvoltată la propunerea Direcției pentru Agricultură Județeană Botoșani, cu scopul de a veni în sprijinul producătorilor botoșăneni cu facilități de desfacere a produselor proaspete, adaptate contextului actual generat de pandemia Covid-19, când mobilitatea persoanelor a fost mult restricționată (Produs în Botoșani, 2020). Pe platformă, regăsim legume, produse din lapte și carne,

produse apicole, fructe, sucuri naturale, produse din pește, produse de panificație și paste făinoase, flori și răsaduri, toate fiind produse pe raza județului Botoșani. Până în momentul de față, sunt înregistrați 12 producători locali: Casa Pâinii, Ferma Apicolă Marineac, Lacto Solomonescu, Viofanny Săveni, Grădina Dăscăleanu, Mihaela Ascurtulesei II, Cozonac Domnesc, Casa Bunicii, Deliciul Mihaelei, Don Apis, Heilo – Sucuri Naturale, Produse de Copălău. Astfel, platforma oferă un contact direct cu producătorii, consumatorii finali putând comanda telefonic pentru livrări directe la domiciliu sau cu ridicarea produselor de la punctele de desfacere ale acestora. Produs în Botoșani este promovată și pe Facebook, având peste 1.500 de urmăritori.

În ceea ce privește valorificarea producției locale prin utilizarea canalelor Social Media, se constată o creștere a prezenței producătorilor, îndeosebi pe grupurile Facebook sau pe paginile Facebook personale. Din păcate, nu toți producătorii și procesatorii prezenți pe aceste grupuri sunt autorizați pentru producerea și comercializarea de produse agroalimentare, această situație nefiind tolerată de o bună parte dintre consumatorii finali.

Dintre cele mai importante grupuri Facebook dedicate promovării producătorilor/procesatorilor botoșăneni, amintim:

- Cumpărați produse românești! Producători din Botoșani (10.500 membri): https://www.facebook.com/groups/3846835498675014
- Piața Alimentara Botosani Online (4.900 membri): https://www.facebook.com/groups/204849590812913/
- Produse agroalimentare Botoșani. Cumpără și vinde local! (2.100 membri):
- https://www.facebook.com/groups/2044426015682547
- Botoșani vrea produse locale naturale (1.100 membri): https://www.facebook.com/groups/273769226447622
- Market Botoșani (37.000 membri): https://www.facebook.com/groups/marketbotosani

Consiliile Locale, Consiliul Județean Botoșani, Direcția pentru Agricultură a Județului Botoșani, precum și alte entități publice/private sunt implicate în mod constant în organizarea celor 21 piețe agroalimentare, precum și a numeroase târguri și evenimente de promovare a producătorilor agroalimentari locali. Astfel, în municipiul Botoșani există 3 piețe agroalimentare - Piața Centrală, Piața Primăverii, Obor și un târg de promovare a produselor românești; în municipiul Dorohoi - 2 piețe agroalimentare (Piața Centrală și Plevna), un târg – obor, un târg apicol și un festival al tradițiilor meșteșugărești; Darabani – o piață agroalimentară și un târg tip iarmaroc; Bucecea – piață agroalimentară; Flămânzi – un târg de promovare a peștelui; Săveni – piață agroalimentară; Ștefănești – piață agroalimentară; Albești – piață agroalimentară și „Festivalul Mierea de aur"; Blândești – piață agroalimentară; Călărași – piață agroalimentară; Copălău – „Festivalul Usturoiului"; Coțușca – piață agroalimentară; Curtești – „Festivalul Mărului"; Dersca – piață agroalimentară; Mihai Eminescu – un târg apicol; Sulița - piață agroalimentară; Stăuceni – „Festivalul Plăcintelor"; Trușești – piață agroalimentară; Tudora – piață agroalimentară; Ungureni - piață agroalimentară; Tudoreni - piață agroalimentară; Vârfu Câmpului - piață agroalimentară și „Festivalul Ziua Recoltei"; Vlăsinești – „Festivalul Vinului"; Vorona - piață agroalimentară, Târgul Meșterilor Populari și „Festivalul Moștenite din bătrâni" (Consiliul Județean Botoșani, 2020). Piețele agroalimentare sunt deschise zilnic în municipii/orașe și săptămânal în zonele rurale.

Referitor la accesarea fondurilor europene din cadrul PNDR 2014-2020, prin intermediul Submăsurii 16.4 dedicată promovării și dezvoltării lanțurilor scurte de aprovizionare, 3 beneficiari de pe raza județului Botoșani au reușit să depună proiecte: SC General Suhardo SRL – ”Comercializarea și promovarea produselor tradiționale Suhardo prin intermediul lanțului scurt de aprovizionare”, Legumele Săvinenilor Cooperativa Agricolă – ”Legumele Săvinenilor în piețele din județul Botoșani” și Apis Bio Land Cooperativa Agricolă – ”Dezvoltarea și promovarea produselor apicole bio din com. Păltiniș, jud. Botoșani” (AFIR, 2020).

Noul Plan Național Strategic, din perioada 2021-2027, își propune să faciliteze accesul micilor fermieri/ procesatori la fondurile europene și să promoveze/dezvolte conceptul de LAS. De asemenea, Strategia From Farm to Fork reprezintă o provocare majoră a Uniunii Europene în noul program Green Deal (Comisia Europeană, 2019). Această strategie va contribui la realizarea unei economii circulare – de la producție direct la consum, specifică LAS-urilor.

Concluzii

Pe plan mondial, pe timpul crizei Covid-19, au apărut numeroase inițiative pentru promovarea producției locale și a dezvoltării LAS-urilor, pe fondul interesului tot mai crescut al consumatorilor față de acestea. Conform unui studiu recent publicat de FAO, este subliniată necesitatea înființării/ îmbunătățirii piețelor agroalimentare locale, dar și a promovării comerțului online pentru îmbunătățirea relației producător - consumator. Este amintită, de asemenea, crearea de facilități de depozitare la nivel local pentru a ușura accesul consumatorilor la rezervele de alimente în cazul unor situații de urgență (FAO, 2020).

În contextul actual din România, doar modelul convențional al producției agricole nu este suficient pentru atingerea obiectivelor dezvoltării sustenabile. Este imperios necesară crearea de sisteme agricole alternative, care presupun dezvoltarea lanțurilor valorice locale/regionale (Tregear et al., 2007). LAS-urile par a fi conectate mai bine la circularitate și sustenabilitatea mediului înconjurător (transport, metoda de producție, emisii de dioxid de carbon), sănătate, calitatea alimentelor, comportamentul consumatorilor, relația directă producător – consumator și economie locală (Kiss et al., 2019). Din păcate însă, acești factori nu pot fi generalizați pe toate tipurile de LAS-uri.

Așadar, deși literatura revizuită tinde să fie de acord cu privire la beneficiile economice și sociale ale LAS-urilor, impactul legat de mediu și sustenabilitate determină de obicei rezultate mai eterogene, în timp ce beneficiile de sănătate/ nutriție sunt încă insuficient analizate (Chiffoleau și Dourian, 2020).

Criza Covid-19 a făcut ca anul 2020 să fie aparte pentru sectorul alimentar, remarcându-se un trend al consumatorilor români de reconsiderare a opțiunilor de achiziție a produselor alimentare (Butu et al., 2020), fapt care a determinat reorientarea consumatorilor spre o alimentație mai sănătoasă provenită adesea de la producători locali prin intermediul LAS-urilor. Inclusiv în rândul hipermarketurilor/ supermarketurilor se constată nevoia de adaptare pe piața românească și reconectarea consumatorilor cu producătorii autohtoni, ponderea produselor românești pe rafturile marilor retaileri fiind în creștere.

Făcând o scanare generală a sectorului agroalimentar, puternic influențat de specificul zonei geografice, se poate remarca un potențial de dezvoltare al LAS-urilor pe raza județului Botoșani. Conform ANSVSA Botoșani, la nivelul anului 2020, erau înregistrate 3.188 unităţi de procesare/prelucrare de origine animală şi 524 unităţi de procesare/prelucrare/comercializare de origine non-animală, multe dintre acestea utilizând diverse forme de comercializare specifice circuitelor scurte. Noile forme pe care le îmbracă acestea, chiar și la nivelul județului Botoșani, vin în întâmpinarea nevoilor actuale ale consumatorilor finali: magazine de producător atractive, livrare directă la domiciliu, magazine specializate, magazine online proprii, platforme online, promovare prin Social Media (în special, Facebook), food truck-uri, diverse evenimente de profil agroalimentar (organizarea celor din urmă fiind, în general, afectată de pandemia Covid-19). Viitorul acestora depinde, în mare măsură, de capacitatea de adaptare a producătorilor/ procesatorilor la condițiile actuale ale pieței, dar și de spiritul de solidaritate al comunității locale față de aceștia.

Reziliența producătorilor locali, care implică robustețe, adaptabilitate şi transformabilitate, depinde în mare măsură și de dezvoltarea LAS-urilor și adaptarea lor permanentă la cerințele consumatorilor finali. Cu atât mai mult, anumite tipologii de LAS-uri (de exemplu, livrările direct de la producător la consumatorul final) s-au adaptat bine contextului actual generat de pandemia Covid-19, când mobilitatea persoanelor a fost mult restricționată, acestea fiind privite de unii consumatorii finali drept soluție eficientă de aprovizionare, mai ales pe perioada stării de urgență (martie – mai 2020). Așadar, contribuția LAS-urilor la reziliența sistemelor alimentare a devenit relevantă în contextul crizei Covid-19: chiar dacă lanțurile globale au rezistat acestui șoc neprevăzut, vulnerabilitățile au fost evidențiate (de exemplu, dependență ridicată de infrastructură logistică și de forța de muncă angajată sezonier, printre altele) (Chiffoleau și Dourian, 2020).

Lanțurile de aprovizionare pot coexista pe piață, oferind opțiuni care pot aduce beneficii producătorilor, creând totodată posibilitatea de a alege dintr-o piață alimentară complexă, care să satisfacă așteptările, și nevoile societale ale diferiților consumatori (Malak-Rawlikowska et al., 2019). În opinia noastră, filosofia de dezvoltare a agroeconomiei locale trebuie să se schimbe: agricultura convențională și agricultura alternativă trebuie să coexiste, fără ca niciuna dintre cele două părți să aibă de suferit. Modificările care ar putea fi făcute trebuie să fie adaptate la realitatea locală, la nevoile micilor producători și la criza Covid-19, care a accentuat nivelul de sărăcie și a evidențiat importanța economiei locale și a unui sistem alimentar local, diversificat și rezilient. Lanțurile care interconectează producătorii și consumatorii finali trebuie integrate într-un ecosistem socio-economic cu baze durabile și sustenabile, iar piața agroalimentară locală a județului Botoșani va trebui să se adapteze noilor cerințe.

Bibliografie

- Agenţia de Plăţi şi Intervenţie pentru Agricultură Botoșani (APIA). (2020). Suprafețe cultivate, unități cu personalitate juridică - județul Botoșani. http://www.apia.org.ro/ro/centre-judetene-apia/botosani
- Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale (AFIR). (2020). Open Data - Submăsura 16.4, Botoșani [Dataset]. AFIR. http://opendata.afir.info
- Agro TV. (2018, May 25). Legumicultorii din Săveni vor să distribuie produsele direct la cumpărători. Agro TV. https://agro-tv.ro/legumicultorii-din-saveni-vor-sa-distribuie-produsele-direct-la-cumparatori/
- Aguiar, L. C., DelGrossi, M. E., & Thomé, K. M. (2018). Short food supply chain: characteristics of a family farm. Ciência Rural, 48(5), 48–57. https://doi.org/10.1590/0103-8478cr20170775
- Argyropoulou, M., Argyropoulou, R., Dimitris, F., Misopoulos, F., & Najacaj, S. (2019). Procurement in Short Supply Chains: Lessons Learned from the Tourism Industry. International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research, 12(2), 72–80. https://doi.org/10.25103/ijbesar.122.06
- Aubry, C., & Chiffoleau, Y. (2009). Le developpement des circuits courts et l'agriculture periurbaine: histoire, evolution en cours et questions actuelles. Innovations Agronomiques, 5, 53–67. http://www6.inra.fr/ciag/content/download/3569/35391/file/Vol5-5-Aubry.pdf
- Authentica – Bere artizanală. (2020). https://authenticabeerhouse.ro
- Autoritatea Naţională Sanitară Veterinară şi pentru Siguranţa Alimentelor (ANSVSA) Botoșani. (2020). Lista unităţilor de vânzare cu amănuntul de produse de origine animală și non-animală înregistrate sanitar veterinar [Dataset]. http://botosani.dsvsa.ro/operatori-economici/unitati-inregistrate/
- Barry, C. (2012). Commercialisation des produits agricoles. Un producteur sur cinq vend en circuit court. Agreste Primeur, 275. http://46.29.123.56/IMG/pdf_primeur275.pdf
- Beguin, E., & Lesur-Dumoulin, C. (2016). Des Circuits Courts aux Chaînes Alimentaires Courtes de Proximité: Quels Impacts? Quels Enjeux? RMT Alimentation Locale, 1–7. https://ce4fb57c-46ac-4284-835a-403f1a576024.filesusr.com/ugd/8f2784_d1f27938f0ac4ee6a01fd23ea6a7eb61.pdf
- Blay-Palmer, A., Santini, G., Dubbeling, M., Renting, H., Taguchi, M., & Giordano, T. (2018). Validating the City Region Food System Approach: Enacting Inclusive, Transformational City Region Food Systems. Sustainability, 10(5), 1680. https://doi.org/10.3390/su10051680
- Brunori, G., Galli, F., Barjolle, D., van Broekhuizen, R., Colombo, L., Giampietro, M., Kirwan, J., Lang, T., Mathijs, E., Maye, D., de Roest, K., Rougoor, C., Schwarz, J., Schmitt, E., Smith, J., Stojanovic, Z., Tisenkopfs, T., & Touzard, J.-M. (2016). Are Local Food Chains More Sustainable than Global Food Chains? Considerations for Assessment. Sustainability, 8(5), 449. https://doi.org/10.3390/su8050449
- Butu, A., Brumă, I. S., Tanasă, L., Rodino, S., Dinu Vasiliu, C., Doboș, S., & Butu, M. (2020). The Impact of COVID-19 Crisis upon the Consumer Buying Behavior of Fresh Vegetables Directly from Local Producers. Case

Study: The Quarantined Area of Suceava County, Romania. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(15), 5485. https://doi.org/10.3390/ijerph17155485
- Canfora, I. (2016). Is the Short Food Supply Chain an Efficient Solution for Sustainability in Food Market? Agriculture and Agricultural Science Procedia, 8, 402–407. https://doi.org/10.1016/j.aaspro.2016.02.036
- Carpathian Beef. (2020). Doly Com Distribuţie SRL. http://www.carpathianbeef.ro
- Centre for Agroecology and Food Security, Wibbelmann, M., Schmutz, U., Wright, J., Udall, D., Rayns, F., Kneafsey, M., Trenchard, L., Bennett, J., & Lennartsson, M. (2013). Mainstreaming Agroecology: Implications for Global Food and Farming Systems. https://pureportal.coventry.ac.uk/en/publications/mainstreaming-agroecology-implications-for-global-food-and-farmin
- Chiffoleau, Y. (2009). From Politics to Co-operation: The Dynamics of Embeddedness in Alternative Food Supply Chains. Sociologia Ruralis, 49(3), 218–235. https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2009.00491.x
- Chiffoleau, Y., & Dourian, T. (2020). Sustainable Food Supply Chains: Is Shortening the Answer? A Literature Review for a Research and Innovation Agenda. Sustainability, 12(23), 9831. https://doi.org/10.3390/su12239831
- Comisia Europeană - Siguranța Alimentară. (2020). Farm to Fork strategy for sustainable food. European Commission. https://ec.europa.eu/food/farm2fork_en
- Consiliul Județean Botoșani. (2020). Calendar 2020 - Piețe și oboare. https://www.cjbotosani.ro/portal/files/Calendar%20piete+oboare%202020/CALENDAR%20BT%202020.pdf
- Deliciul Mihaelei. (2021). Deliciul Mihaelei SRL. https://deliciulmihaelei.ro
- Elly Food. (2021). Elly Food Traditional SRL. https://www.ellyfood.ro
- Falguieres, M., Kumar, V., Garza-Reyes, J. A., Kumari, A., Lim, M. K., & Rocha-Lona, L. (2015). Investigating the impact of short food supply chain on emigration: A study of Valencia community in Spain. IFAC-PapersOnLine, 48(3), 2226–2232. https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2015.06.419
- Five Continents. (2021). Five Continents Group SRL. http://five-continents.eu
- Florin, M., & Renting, H. (2015). Building sustainable food systems beyond the rural–urban divide. Urban Agriculture Magazine, 30, 6–8. https://www.researchgate.net/publication/305800534_Editorial_Building_sustainable_food_systems_beyond_the_rural-urban_divide
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2020). Cities and local governments at the forefront in building inclusive and resilient food systems: Key results from the FAO Survey "Urban Food Systems and COVID-19". https://doi.org/10.4060/cb0407en
- Fructe Vesele - Sucuri Naturale. (2020, December 15). [Pagină personală Facebook]. Facebook. https://www.facebook.com/Fructe-Vesele-_-Sucuri-Naturale-100318061400249
- Goldenberg, M., & Meter, K. (2019). Building Multipliers, Rather than

Measuring Them: Community-Minded Ways to Develop Economic Impacts. Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development, 1–12. https://doi.org/10.5304/jafscd.2019.08c.010
- Grădina Dăscăleanu Săveni. (2020, December 10). [Pagină personală Facebook]. Facebook. https://www.facebook.com/Gradina-Dascaleanu-Săveni-106685084329977/
- Heilo – Suc natural. (2020, December 15). [Pagină personală Facebook]. Facebook. https://www.facebook.com/HEILO-Suc-Natural-1576818022623505
- Hinrichs, C. C. (2000). Embeddedness and local food systems: notes on two types of direct agricultural market. Journal of Rural Studies, 16(3), 295–303. https://doi.org/10.1016/s0743-0167(99)00063-7
- Institutul Național de Statistică (INS). (2021). TEMPO Online [Dataset]. http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table
- Jarosz, L. (2008). The city in the country: Growing alternative food networks in Metropolitan areas. Journal of Rural Studies, 24(3), 231–244. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2007.10.002
- Jarzębowski, S., Bourlakis, M., & Bezat-Jarzębowska, A. (2020). Short Food Supply Chains (SFSC) as Local and Sustainable Systems. Sustainability, 12(11), 4715. https://doi.org/10.3390/su12114715
- Kiss, K., Ruszkai, C., & Takács-György, K. (2019). Examination of Short Supply Chains Based on Circular Economy and Sustainability Aspects. Resources, 8(4), 161. https://doi.org/10.3390/resources8040161
- Kneafsey, M., Venn, L., Schmutz, U., Balázs, B., Trenchard, L., Eyden-Wood, T., Sutton, G., Bos, E., & Blackett, M. (2013). Short Food Supply Chains and Local Food Systems in the EU. A State of Play of their Socio-Economic Characteristics. Joint Research Center, Institute for Prospective Technological Studies. http://ipts.jrc.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=6279
- Lacto Solomonescu. (2021). Lacto-Solomonescu SRL. https://www.lactosolomonescu.ro
- Lappo, A., Bjørndal, T., & Fernández-Polanco, J. (2015). Consumers' Concerns and External Drivers in Food Markets. FAO. http://www.fao.org/3/a-i4939e.pdf
- Legume Petricani Știubeni. (2020, December 20). [Pagină personală Facebook]. Facebook. https://www.facebook.com/Legume-Petricani-Stiubieni-778380855664061/
- Legumele Săvinenilor Cooperativa Agricolă. (2020). Legumele Săvinenilor Cooperativa Agricolă. http://legumedinsaveni.ro
- Lista Firme. (2020). Cifra de afaceri ale societăților pe anul 2019 - județul Botoșani [Dataset]. https://www.listafirme.ro
- Longin, C. F. H., & Würschum, T. (2016). Back to the Future – Tapping into Ancient Grains for Food Diversity. Trends in Plant Science, 21(9), 731–737. https://doi.org/10.1016/j.tplants.2016.05.005
- Malak-Rawlikowska, A., Majewski, E., Wąs, A., Borgen, S. O., Csillag, P., Donati, M., Freeman, R., Hoàng, V., Lecoeur, J.-L., Mancini, M. C., Nguyen, A., Saïdi, M., Tocco, B., Török, Á., Veneziani, M., Vittersø, G., &

Wavresky, P. (2019). Measuring the Economic, Environmental, and Social Sustainability of Short Food Supply Chains. Sustainability, 11(15), 4004. https://doi.org/10.3390/su11154004
- Marechal, G. (2008). Les circuits courts alimentaires: bien manger dans les territories. Educagri. https://halldulivre.com/ebook/9791027502691-les-circuits-courts-alimentaires-bien-manger-dans-les-territoires-gilles-marechal/
- Marsden, T. (2010). Mobilizing the regional eco-economy: evolving webs of agri-food and rural development in the UK. Cambridge Journal of Regions, Economy and Society, 3(2), 225–244. https://doi.org/10.1093/cjres/rsq010
- Marsden, T., Banks, J., & Bristow, G. (2000). Food Supply Chain Approaches: Exploring their Role in Rural Development. Sociologia Ruralis, 40(4), 424–438. https://doi.org/10.1111/1467-9523.00158
- Marsden, T., Banks, J., & Bristow, G. (2002). The Social Management of Rural Nature: Understanding Agrarian-Based Rural Development. Environment and Planning A: Economy and Space, 34(5), 809–825. https://doi.org/10.1068/a3427
- Moldavian Greenhouses. (2020, December 15). [Pagină personală Facebook]. Facebook. https://www.facebook.com/seredorohoi
- Morizot-Braud, F., & Gauche, A. (2016). Références sur les circuits courts de commercialisation (RCC). Innovations Agronomiques, 49, 59–68. https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01652899/document
- Mundler, P., & Laughrea, S. (2016). The contributions of short food supply chains to territorial development: A study of three Quebec territories. Journal of Rural Studies, 45, 218–229. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.04.001
- Produs în Botoșani. (2020, April 13). Produs in Botosani - De la producători locali, pentru clienți locali! https://produsinbotosani.ro
- Radio România. (2019). Usturoiul de Copălău. Radio România Actualităţi Online. http://www.romania-actualitati.ro/usturoiul-de-copalau-130574
- Răsfățuri din Cămară. (2020, December 15). [Pagină personală Facebook]. Facebook. https://www.facebook.com/rasfaturidincamara
- Renting, H., Marsden, T. K., & Banks, J. (2003). Understanding Alternative Food Networks: Exploring the Role of Short Food Supply Chains in Rural Development. Environment and Planning A: Economy and Space, 35(3), 393–411. https://doi.org/10.1068/a3510
- Roșia Uriașă. (2020, December 15). [Pagină personală Facebook]. Facebook. https://www.facebook.com/rosiauriasa/
- Sacks, J. (2002). The Money Trail: Measuring Your Impact on the Local Economy Using LM3. New Economics Foundation. https://neweconomics.org/2002/12/the-money-trail
- Sage, C. (2003). Social embeddedness and relations of regard: Journal of Rural Studies, 19(1), 47–60. https://doi.org/10.1016/s0743-0167(02)00044-x
- Schmutz, U., Kneafsey, M., Sarrouy Kay, C., Doernberg, A., & Zasada, I. (2017). Sustainability impact assessments of different urban short food supply chains: examples from London, UK. Renewable Agriculture and Food Systems, 33(6), 518–529. https://doi.org/10.1017/s1742170517000564

- Sinclair, S., & Rockwell, G. (2021). Voyant Tools (2.4 (M55)) [Software]. https://voyant-tools.org
- Solarii Văculești. (2020, December 15). [Pagină personală Facebook]. Facebook. https://www.facebook.com/lilianaenache49/
- Spicul 2. (2020). Spicul 2 SRL. http://www.spicul2.ro
- Știri Agricole. (2015, November 24). Singura fabrica din Romania in care se produce cascaval in ceara. Care sunt avantajele unui astfel de ambalaj | StiriAgricole.ro. https://www.Stiriagricole.Ro. https://www.stiriagricole.ro/singura-fabrica-din-romania-in-care-se-produce-cascaval-in-ceara-care-sunt-avantajele-unui-astfel-de-ambalaj-31992.html
- Tanasă, L. (2014). Benefits of Short Food Supply Chains for the Development of Rural Tourism in Romania as Emergent Country During Crisis. Agricultural Economics and Rural Development, XI (2), 181–193. http://www.ipe.ro/RePEc/iag/iag_pdf/AERD1402_181-193.pdf
- Tanasă, L. (2015). Functional Short Food Supply Chains in the Field of Romanian Rural Tourism. Case study: Harghita and Neamț Counties. Ecoforum, IV(1), 210–217. http://www.ecoforumjournal.ro/index.php/eco/article/view/278
- Tornaghi, C. (2014). The urban metabolism of public space and the creation of food commons. STSM - End of mission report, University of Wageningen. https://www.researchgate.net/profile/Chiara_Tornaghi/publication/282869707_The_metabolism_of_public_space_and_the_creation_of_food_commons/links/5960bad30f7e9b81942290c8/The-metabolism-of-public-space-and-the-creation-of-food-commons.pdf
- Tregear, A., Arfini, F., Belletti, G., & Marescotti, A. (2007). Regional foods and rural development: The role of product qualification. Journal of Rural Studies, 23(1), 12–22. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2006.09.010
- van der Ploeg, J. D., Renting, H., Brunori, G., Knickel, K., Mannion, J., Marsden, T., de Roest, K., Sevilla-Guzman, E., & Ventura, F. (2000). Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. Sociologia Ruralis, 40(4), 391–408. https://doi.org/10.1111/1467-9523.00156
- Voronskaya. (2020). Prodalcom SA. http://voronskaya.ro
- Zamfirache, C. P. (2017, November 30). Merele de Curteşti, un brand dulce din nordul României: o tradiţie de aproape trei sute de ani. Adevarul.ro. https://adevarul.ro/locale/botosani/reportaj-merele-curtesti-brand-dulce-nordul-romaniei-traditie-aproape-trei-sute-ani-1_5a2002415ab6550cb8b34232/index.html
- Zdupeş. (2020). Moldocatina. http://www.zdupes.ro/moldocatina

Capitolul 13 - Modele de dezvoltare a lanțurilor scurte de valorificare pe filiera legume-fructe

- Ancuța Marin

Cadrul general de desfășurare a proiectului *”Modele de dezvoltare a lanţurilor scurte de valorificare pe filiera producţie primară-servicii-depozitare-procesare-piaţă de desfacere”*

Proiectul s-a desfășurat în perioada octombrie 2015-octombrie 2018 și a fost conceput pe 4 etape cu finalizare anuală. A implicat parteneriatul a trei instituții: Institutul de Cercetare pentru Economia Agriculturii și Dezvoltare Rurală (ICEADR), Academia de Studii Economice din București (ASE) și Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară din București (USAMV). Proiectul ADER 16.1.2. a avut ca domeniu de aplicabilitate procesarea și valorificarea producției de legume și fructe.ICEADR împreună cu partenerii proiectului au abordat un bogat conținut tematic privind eficientizarea structurilor de piață agricole și agroalimentare oferind informaţii pentru organizarea performantă pe lanţul scurt, depozitarea, procesarea şi comercializarea legumelor şi fructelor de către producătorii mici şi mijlocii, în concordanță cu performanțele Uniunii Europene.Studiile realizate contribuie la creşterea competitivităţii economice a producătorilor mici şi mijlocii, prin transferul cunoştinţelor obţinute de la organizaţiile de Cercetare-Dezvoltare-Inovare (CDI) către asociaţii.

Nu în ultimul rând, este o sursă de informare şi conştientizare a consumatorilor în ceea ce priveşte provenienţa legumelor şi fructelor de pe piaţă. Proiectul a studiat problemele micilor producători privind asocierea în vederea valorificării superioare a producției. Acest proiect complex conţine toate informaţiile privind costurile inputurilor şi amortizarea investiţiilor. Prin înfiinţarea de lanţuri scurte de valorificare a legumelor şi fructelor se creează premisa apariţiei de noi locuri de muncă în spaţiul rural.

Obiectivele și etapele proiectului *”Modele de dezvoltare a lanţurilor scurte de valorificare pe filiera producţie primară-servicii-depozitare-procesare-piaţă de desfacere”*

Proiectul se încadrează în Obiectivele generale și specifice ale Programului Sectorial ADER privind dezvoltarea sistemelor locale, regionale şi naţionale de condiţionare, depozitare, procesare şi valorificare comercială în mod sustenabil a produselor agricole româneşti.

Proiectul se adresează în egală măsură fermierilor, asociațiilor, cooperativelor, universităților și Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale (MADR). Proiectul s-a desfășurat în 4 etape.

Prima etapă, intitulată *”Studiu privind situaţia sectorului de legume-fructe pe plan naţional şi comunitar”,* a urmărit realizarea unui studiu privind situația sectorului pe plan național și comunitar. Studiul realizat a cuprins importanța sectorului, situația producțiilor de legume și fructe la nivel național și comunitar, analiza filierei de legume-fructe la nivel național, situația grupurilor de producători din sectorul legume-fructe, avantajele asocierii și/sau cooperării producătorilor mici și mijlocii, cadrul legislativ și mecanismele de finanțare și s-a încheiat cu analiza SWOT a lanțului scurt de valorificare a producției de legume, respectiv de fructe.

În a doua etapă, desfășurată pe parcursul anului 2016, s-a urmărit proiectarea şi experimentarea de modele de dezvoltare a lanțurilor scurte de valorificare a producţiei de legume. Pornind de la Analiza SWOT din etapa 1, s-a realizat un Raport de cercetare privind valorificarea acestor rezultate pornind de la un studiu privind problemele producătorilor mici și mijlocii din sectorul legumicol. Studiul a folosit, pentru culegerea datelor, o anchetă pe bază de chestionar, aplicată în județele: Dâmbovița, Călărași, Galați, Ilfov și Olt.

A treia etapă, desfășurată pe parcursul anului 2017, a urmărit proiectarea și experimentarea unui lanț scurt de valorificare a producției de fructe. Pornind de la Analiza SWOT din etapa 1, s-a redactat un Raport de cercetare privind valorificarea acestor rezultate prin realizarea unui studiu privind problemele producătorilor mici și mijlocii din sectorul pomicol. Studiul a folosit, pentru culegerea datelor, o anchetă pe bază de chestionar, aplicată în județele: Argeș, Dâmbovița, Vâlcea, Prahova și Constanța. Ultima etapă, *”Demonstrarea funcţionalităţii modelelor de lanţuri scurte de valorificare a producţiei şi diseminarea rezultatelor*”, desfășurată în cele 10 luni de implementare din anul 2018, a debutat cu un studiu privind fiscalitatea din România din domeniul agricol, care a cuprins informații despre fiscalitatea și impozitarea societăților comerciale agricole, impozitarea veniturilor agricultorilor cu statut de persoane fizice, aspecte privind finanțarea și legislația națională și comunitară în sectorul legume-fructe.

Pentru demonstrarea funcționalității modelelor de lanţuri scurte de valorificare a producției de legume și fructe s-a realizat o anchetă pe bază de chestionar, aplicată producătorilor din sectorul legume-fructe.

Noutatea proiectului constă în reflectarea situaţiei existente în România privind desfacerea legumelor şi fructelor de către producătorii mici şi mijlocii, prin analiza de îmbunătăţire a performanţei acestora privind valorificarea producţiei pe filieră. Modelele proiectate vin în întâmpinarea preocupărilor MADR de eficientizare a structurilor de piaţă agricole şi agroalimentare, prin optimizarea funcţionării tuturor verigilor lanţului şi formularea de propuneri legislative în domeniu.

Originalitatea proiectului este evidenţiată prin aceea că structurează cele mai importante informaţii disponibile despre verigile lanţului scurt de valorificare a legumelor şi fructelor, avantajele aplicării acestora şi legislaţia în domeniu, integrându-le într-un cadru complex de analiză a acestor verigi de depozitare, distribuţie, procesare şi valorificare.

Avantajele şi beneficiile implementării unui sistem de monitorizare a modelelor de dezvoltare a lanţurilor scurte de valorificare pot fi grupate astfel: posibilitatea stabilirii preţurilor corecte de valorificare a producţiei de legume şi fructe atât pentru producător, cât şi pentru consumatorul final prin eliminarea intermediarilor; delimitarea responsabilităţilor în cadrul filierei de valorificare a legumelor şi

fructelor; îndeplinirea normelor legale; asigurarea controlului calităţii produselor şi câştigarea încrederii consumatorilor în produsele româneşti.

Prezentarea unor rezultate ale proiectului *”Modele de dezvoltare a lanţurilor scurte de valorificare pe filiera producţie primară-servicii-depozitare-procesare-piaţă de desfacere”*

Cultura legumelor a constituit una dintre primele activităţi practice ale omului, fiind o sursă importantă de venituri pentru legumicultorii care aplică o tehnologie corespunzătoare şi care folosesc material biologic de calitate. Cunoaşterea necesităţilor fiecărei specii legumicole faţă de factorii de mediu (căldură, lumină, aer, apă etc.) are o importanţă deosebită deoarece, prin tehnologia folosită, putem dirija aceşti factori în strânsă concordanţă cu cerinţele diferitelor specii de legume. Sectorul legume-fructe contribuie la asigurarea securităţii şi siguranţei alimentare a populaţiei, de aceea este nevoie de existenţa unui sistem consolidat, care să funcţioneze indiferent de fluctuaţiile diverşilor factori care îl influenţează. Rolul său mai include contribuţia la crearea Produsul Intern Brut (PIB), aportul la dezvoltarea resurselor umane, participarea ţării la schimburile internaţionale de produse agroalimentare. România se află în prezent în urma ţărilor din Uniunea Europeană în privinţa dezvoltării sectorului asociativ din domeniul sectorului legume-fructe, atât din punct de vedere al diversităţii, cât şi al prezenţei pe piaţă. În acest context, este necesară sublinierea importanţei rolului grupurilor de producători pentru conectarea fermierilor la piaţă, prin asigurarea unor facilităţi pentru depozitare, prin furnizare de inputuri agricole, precum şi prin stabilirea unor contracte între fermieri şi reţelele moderne de comercializare.

O importantă parte a producţiei de legume şi fructe realizată de micii producători agricoli în gospodăria proprie ajunge să fie valorificată prin intermediari, în condiţii improprii, pe canale comerciale necontrolabile, care ocolesc legislaţia fiscală şi creează concurenţă neloială. În ultima perioadă de timp, consumatorii români au reînceput să caute şi să cumpere produsele autohtone, în detrimentul celor de import. Prin apariţia operatorilor de anvergură internaţională (hipermarketuri, fabrici de procesare), producătorii români, prin formarea unor asociaţii, pot vinde cantităţi mai mari, uniforme şi pe tot parcursul anului către aceştia, nemaifiind nevoiţi să vândă produsele intermediarilor, astfel încât preţul obţinut pentru produse este unul mai bun.

În ceea ce priveşte evoluţia indicatorilor tehnici ai sectorului legume-fructe (suprafeţe şi producţii), România reprezintă între 10,76-11,44% din suprafaţa cultivată cu legume a UE. Suprafeţele ocupate cu livezi pe rod au scăzut cu aproximativ 3%, iar în privinţa tipului de proprietate, aproape 99% dintre suprafeţe aparţin sectorului privat. În prezent, sectorul de producere şi industrializare a legumelor şi fructelor, numără 36 de societăţi comerciale cu capital de stat, dintre care, 2 unităţi cu profil de confecţionare a ambalajelor metalice (cutii şi capace) şi 4 societăţi mixte numai pentru activitatea de producere şi îmbuteliere a băuturilor răcoritoare. Se observă o scădere substanţială a gradului de utilizare a capacităţilor de producţie din industria de conserve de legume şi fructe, comparativ cu anul 1989, cauzată de mai mulţi factori, în principal fiind vorba despre:

- pierderea pieţelor de desfacere la export, datorită neambalării produselor conform solicitărilor pieţei şi mai ales datorită preţurilor ridicate (determinate de dobânzi), ce depăşesc preţurile pieţei externe;
- scăderea cerinţelor pe piaţa internă, ca urmare, pe de o parte, a abundenţei de fructe şi legume proaspete pe tot timpul anului, pe piața liberă, iar pe de altă parte din cauza unor preţuri ridicate pentru produse comparativ cu puterea de cumpărare a consumatorilor;
- blocajul financiar atât în sectorul de producţie, cât şi în sectorul de desfacere, a determinat o scădere substanţială a nivelului de producţie, ca urmare a lipsei posibilităţilor de procurare de materiale necesare desfășurării normale a activităţii.

Piața legumelor reprezintă un sector cu o importanță deosebită pentru agricultură și cu un potențial ridicat în țara noastră. Din păcate, acest potențial nu este exploatat la adevărata sa valoare. Factorii importanți ce influențează producția agricolă din acest sector sunt reprezentați de cei climatici, pedologici și cei agrotehnici. Pentru a obține producții mai mari în sectorul legumelor, o primă recomandare pentru producătorii agricoli este aceea de a pune mai mult accent pe folosirea factorilor agrotehnici în funcție de necesitățile specifice ale acestora, cum ar fi: tratamente fitosanitare, asolamente, lucrări la nivelul solului. Performanţa filierei agroalimentare depinde de mecanismul de coordonare.

Conceptul de mecanism de coordonare include setul de instituţii şi aranjamente utilizate în scopul armonizării etapelor filierei agroalimentare şi se bazează pe instrumentul preţ, dacă activităţile filierei nu sunt integrate. Cercetările anterioare estimează impactul coordonării asupra performanţei sistemului agroalimentar. S-a observat că performanţa filierei agroalimentare creşte cu atât mai mult cu cât activităţile sunt mai integrate. Utilizarea unui mecanism nu exclude folosirea altuia, agenţii economici care acţionează la un anumit nivel al filierei agroalimentare putând utiliza mai multe mecanisme de coordonare. Cu toate acestea, un singur mecanism predomină într-o anumită etapă.

Mecanismele de coordonare luate în considerare sunt pieţele agroalimentare (prin instrumentul preţ), contractele economice, sistemul de subvenţii, integrarea şi cooperarea. Cel mai ridicat nivel al performanţei se înregistrează în cazul în care filiera agroalimentară este coordonată prin mecanismul de integrare orizontală a activităţilor, deoarece eficienţa, echitatea, economia de costuri de tranzacţie şi accesul pe pieţe sunt ridicate, doar stabilitatea preţurilor şi a veniturilor este medie. Integrarea orizontală înseamnă asocierea operatorilor de la acelaşi nivel al filierei agroalimentare, de exemplu, cooperarea producătorilor agricoli, asocierea procesatorilor etc. Eficienţa alocării resurselor creşte, costurile de tranzacţie fiind reduse. Prin efectuarea activităţilor în comun, producătorii realizează economii importante la cheltuielile de aprovizionare, depozitare şi desfacere. Echitatea este ridicată, deoarece membrii cooperativei au drepturi egale şi, fiind mai mulţi, puterea lor economică creşte, la fel şi cea de negociere cu operatorii din amonte şi din aval, ceea ce îi plasează pe poziţii egale cu aceştia.

Factorii politici influenţează într-o măsură relativă productivitatea agricolă, în special prin reformele menite să sprijine agricultorii, prin oferirea de subvenţii şi prin reducerea preţurilor materiilor prime la nivelul național, dar și european.

Producătorii agricoli ar trebui să aibă acces la toate informaţiile cu privire atât la programele de dezvoltare rurală, cât şi la subvenţiile acordate de stat. În prezent, aceştia pot aplica pentru numeroase fonduri nerambursabile, putând astfel să obţină un sprijin important din punct de vedere financiar.

În ceea ce priveşte formele asociative, dintr-un total de 276 de cooperative, exclusiv din sectorul vegetal, numărul celor care se regăsesc în sectorul legume-fructe este de 57, reprezentând puţin peste 20% din numărul acestora şi 8,26% din totalul cooperativelor agricole. Regiunile care au cele mai multe astfel de cooperative ce activează în sectorul legume-fructe sunt regiunile Sud-Muntenia, respectiv Sud-Vest Oltenia, amândouă având câte 13 cooperative. Totodată, regiunea cu cele mai puţine cooperative din acest sector este regiunea Vest, cu doar o singură cooperativă. Cele mai performante cooperative din sectorul legume-fructe din punct de vedere economico-financiar sunt cele regăsite în Regiunea Sud-Muntenia, unde cele 13 cooperative totalizează o cifră de afaceri de peste 16 milioane lei, cu un profit brut de 300 de mii lei, reprezentând, totodată, jumătate din profitul brut înregistrat de toate cooperativele din sectorul legume-fructe.

Pe de altă parte, majoritatea fermierilor au încă reţineri cu privire la asociaţiile agricole cooperative sau sindicate, deşi ar putea beneficia, în acest fel, de numeroase avantaje. Este, de asemenea de dorit ca aceştia să ceară părerea specialistului atunci când aplică un tratament contra unor boli sau dăunători, pentru rezultate optime şi pentru administrare corectă şi economică. Considerăm că importanţa cooperativelor este covârşitoare pentru sistemul agroalimentar românesc, caracterizat prin atomizarea producătorilor agricoli. De aceea, modelul de filieră agroalimentară performantă pe care îl propunem este o combinaţie între două mecanisme de coordonare: integrarea verticală şi cea orizontală.

Producătorii mici şi mijlocii au o profitabilitate scăzută în comparaţie cu producătorii mari, ale căror producţii sporite cantitativ le asigură posibilitatea comercializării produselor în marile lanţuri alimentare (hipermarketuri). Acesta este şi unul dintre motivele pentru care producătorilor mici şi mijlocii nu li se permite vânzarea produselor obţinute în cadrul acestor magazine, datorită incapacităţii de a oferi o cantitate mare tot timpul anului. Producătorii mici şi mijlocii trebuie să conştientizeze avantajele asocierii, printre care putem menţiona următoarele:

- facilitarea accesului asociaţiilor şi fundaţiilor la resurse private şi publice de finanțare;
- promovarea unor practici şi tehnologii care să asigure protecţia mediului, asigurarea de consultanţă pentru asociere, management şi marketing;
- apărarea intereselor membrilor în relaţiile acestora cu organismele guvernamentale şi administraţia de stat;
- promovarea produselor agroalimentare pe piaţa naţională şi internaţională;
- asigurarea de drepturi egale pentru toţi membrii;
- îmbunătăţirea sistemului informaţional privind cererea şi oferta;
- dezvoltarea pieţelor agroalimentare;
- corelarea nivelului producţiei şi calităţii produselor, în conformitate cu cerinţele pieţei;
- creşterea producţiei.

Sursele de finanţare joacă un rol foarte important în sprijinirea dezvoltării sectorului legume-fructe, întrucât acestea sunt constituite atât din scheme de plăţi directe (schema de plată unică pe suprafaţă, plata redistributivă, plata pentru practici agricole benefice pentru climă şi mediu, plata pentru tinerii fermieri, schema de sprijin cuplat, schema simplificată pentru micii fermieri), cât şi din fonduri nerambursabile, menite să contribuie la dezvoltarea sau înfiinţarea de astfel de afaceri în acest sector.

Prin acest proiect am propus ca model de filieră agroalimentară performantă acea filieră în care mecanismul de coordonare este integrarea, atât verticală, prin desfăşurarea mai multor activităţi într-o singură unitate economică, cât şi orizontală, în sensul cooperării mai multor operatori aflaţi la acelaşi nivel al filierei. Conform acestui model, rezultă o unitate formată din mai mulți membri (integrați într-o structură de tip asociație sau cooperativă) care va desfășura toate activitățile de la producție de răsaduri până la vânzarea de legume proaspete și procesate (incluzând colectarea, transportul, sortarea, depozitarea și procesarea).Numărul mare de locuitori din București implică cea mai mare comunitate de consum din țară, respectiv cea mai mare piață de legume din România (aproximativ 2.100.000 locuitori x 150kg/persoană/an = 315.000 tone/an). Capitala României fiind amplasată în Câmpia Română, în împrejurimile ei situându-se unul din cele mai importante bazine legumicole din țară, am propus un model pilot prin COOPERATIVA DE MARKETING din localitatea Vidra, Județul Ilfov. Cooperativa se constituie potrivit prevederilor Legii nr.566/2004 privind cooperaţia agricolă, facilitând transportul produselor pe distanţe scurte. Studiul întreprins a arătat că filiera legumelor necesită reorganizarea acesteia pe principii de performanță economică.

Procesul s-a dovedit complex, deoarece întregul lanț ia în calcul toate activitățile, de la obținerea legumelor la colectare și procesare. Fiecare etapă are caracteristicile și parametrii săi de calitate, ceea ce sporește și mai mult importanța unui asemenea demers. Un răspuns final la întrebarea cercetării este acela că integrarea orizontală aduce cel mai ridicat nivel de performanță pe filieră. Acesta este motivul pentru care s-a propus înființare unei cooperative de comercializare a legumelor, care să reunească agenți economici din agricultură și comerț. S-au luat în calcul diferite ipoteze de funcționare a cooperativei, astfel încât să se creeze avantaje și la nivelul producătorilor. Modelul a fost fundamentat pentru zona legumicolă a orașului București, cu posibilitatea extinderii și în alte zone, cu condiția ca locul înființării să fie reprezentativ din punctul de vedere al aprovizionării. Zona legumicolă a Capitalei României dispune de centre și microbazine legumicole importante cantitativ, fiind recunoscută pentru varietatea produselor și potențialul de producție. Se poate aprecia că implementare unui astfel de proiect va influența pozitiv micii legumicultori prin efectul integrării lor în structuri organizate, oferindu-le stabilitatea veniturilor și marcarea trecerii de la statutul de subzistență la cel de semisubzistență, poate chiar la formarea unor exploatații comerciale.

În cadrul Studiului de fezabilitate pentru obiectivul de investiții COOPERATIVĂ DE MARKETING ȘI PROCESARE LEGUME, au fost elaborate trei scenarii tehnico-economice:

- Scenariul 1 - Autofinanţare 100% a investiției;
- Scenariul 2 - Autofinanţare 50%+contractare credit bancar (50%);
- Scenariul 3 – Contractarea unui credit bancar(50%)+fonduri nerambursabile FEADR, în proporţie de 50% din cheltuielile eligibile.

Aceste scenarii sunt menite să le ofere producătorilor de legume o idee despre mărimea investiției, durata de recuperare și costurile implicate. Proiectul conține, pe lângă studiul de fezabilitate și un memoriu tehnic de lucrări civile, în care sunt prezentate următoarele capitole:

1. datele generale privind investiția,
2. scopul lucrării,
3. standardele și normativele de referință,
4. caracteristicile climatice și seismice ale amplasamentului,
5. descrierea investiției,
6. amenajarea amplasamentului,
7. controlul calității,
8. protectia mediului și măsurile de protectia muncii.

În modelul prezentat, beneficiarii investiției sunt întreprinderi, cooperative și grupuri de producători definite conform legislației în vigoare, iar tipul de acțiuni eligibile îl reprezintă: investiţiile în active corporale din sectorul de procesare a produselor agroalimentare, pentru înființarea și dotarea unităților de procesare, inclusiv investițiile privind marketingul produselor (de exemplu: etichetarea sau ambalarea); înființarea de rețelele locale de colectare, recepție, depozitare, condiționare, sortare și capacități de ambalare.

Se observă că, la aceeași valoare a investiţiei de 993.436 lei, termenul de recuperare a acesteia din profit creşte în funcţie de scenariul pentru care s-a realizat studiul. În cazul în care investiţia se face din autofinanţare 50% şi credit bancar 50%, durata este mai mare cu 2,63 ani decât atunci când finanţarea se face doar din autofinanţare şi cu 5,9 ani, atunci când finanțarea se realizează din creditare. Valoarea actualizată netă (VAN) este pozitivă în primul scenariu şi negativă pentru scenariile 2 şi 3, lucru firesc având în vedere că în acestea este vorba de efectuarea de cheltuieli financiare (cheltuieli privind dobânzile la credit, cheltuieli cu amortizarea).

Rezultatele economico-financiare arată că investiția este fezabilă și că modelul de lanț scurt este performant. Modelul poate fi fundamentat în zone legumicole cu tradiție, existând posibilitatea extinderii acestuia şi în alte zone, cu condiţia ca locul înfiinţării să fie reprezentativ din punctul de vedere al aprovizionării cu materii prime a cooperativei, al marketingului procesării legumelor. Scăderea profitului a fost generată de creşterea mai rapidă a cheltuielilor totale, deoarece acestea au inclus și investiţia. Rata profitului este pozitivă, dar în scădere, în funcţie de scenariul luat în calcul.

Astfel că, în situaţia în care cooperativa contractează credit în proporţie de 50% şi se autofinanțează în aceeaşi proporţie, rata profitului este de 22,6%, mai puțin cu 11,2% decât atunci când finanțarea se face exclusiv din profitul propriu al cooperativei. De asemenea, în condiţiile în care se recurge doar la contractarea de credit, rata profitului scade cu 20,6%. Diferenţa dintre rata profitului obţinută în cazul în care investiţia este făcută din credit şi profit şi cea în care se realizează doar din credit este de 9,4%. Randamentul economic (Re) a fost pozitiv şi mai mare de 100%, pentru scenariul 1, ceea ce demonstrează eficienţa economică a investiţiei (Tabel 1).

Tabel 1 - Sinteza indicatorilor economici, în cele trei scenarii*

Nr. crt.	Indicatori	UM	Scenariul 1	Scenariul 2	Scenariul 3
1	Venituri totale (V)	lei	533.291	533.291	533.291
2	Cheltuieli totale (Ch)	lei	398.563	434.788	471.014
3	Rezultate (P)	lei	134.728	98.503	62.277
4	Rata profitului (Rp)	%	33,8	22,6	13,2
5	Randamentul economic al investiției (Re)	%	103	75	48

*Scenariul 1 Autofinanţare 100% a sumei ce nu poate fi accesată prin PNDR.

*Scenariul 2 Autofinanţare 50%, contractare credit 50% a sumei ce nu poate fi accesată prin PNDR,

*Scenariul 3 Contractare credit 100% pentru suma ce nu poate fi accesată prin PNDR

În Tabelul 2 este redată sinteza indicatorilor financiari: valoarea investiţiei, fără TVA, durata de recuperare a investiţiei, rata acoperirii prin fluxul de numerar, valoarea actualizată netă şi disponibilul de numerar la sfârşitul perioadei, pentru primii cinci ani de funcţionare a obiectivului de investiţii.

Tabel 2 - Sinteza indicatorilor financiari ai investiţiei, în cele trei scenarii*

Nr. crt.	Indicatori	UM	Scenariul 1	Scenariul 2	Scenariul 3
1	Valoarea investiției	lei	993.436		
2	Durata de recuperare a investiției	ani	7,37	10	15,9
3	Rata acoperirii prin fluxul de numerar	numeric	Nu este cazul	3,98	1,99
4	Rata de actualizare	%	8		
5	Valoarea actualizată netă	lei	21.884	-251.113	-524.111
6	Disponibilul de numerar, la sfârșitul perioadei	lei	-	-	-
7	- anul 1		538.912	394.010	249.109
8	- anul 2		673.639	492.513	311.386
9	- anul 3		808.367	591.015	373.663
10	- anul 4		943.095	689.518	435.940
11	- anul 5		1.077.823	788.020	498.217

*Scenariul 1 Autofinanţare 100% a sumei ce nu poate fi accesată prin PNDR,

*Scenariul 2 Autofinanţare 50%, contractare credit 50% a sumei ce nu poate fi accesată prin PNDR,

*Scenariul 3 Contractare credit 100% pentru suma ce nu poate fi accesată prin PNDR

S-a constatat că, la o valoare a investiţiei de 993.436 lei, termenul de recuperare a acesteia din profit creşte în funcţie de scenariul pentru care s-a realizat studiul. În

cazul în care investiţia se face din autofinanţare 50% şi credit bancar 50%, durata este mai mare cu 2,63 ani decât atunci când finanţarea se face doar din autofinanţare şi cu 5,9 ani când se realizează din creditare.

Valoarea actualizată netă (VAN) este pozitivă în primul scenariu şi negativă pentru scenariile 2 şi 3, lucru firesc având în vedere că în acestea este vorba despre efectuarea de cheltuieli financiare (cheltuieli privind dobânzile la credit, cheltuieli cu amortizarea).

Valoarea actualizată netă este negativă şi mai mică în cazul în care se recurge în proporţie de 100% la credit cu –272.998 lei, adică de 2,08 ori. Disponibilul de numerar este pozitiv, însă în scădere pe ani şi pe scenarii. Disponibilul bănesc cel mai redus se înregistrează în situaţia în care cooperativa este finanţată exclusiv din împrumuturi bancare.

După cum am precizat deja, modelul poate fi fundamentat pentru zona legumicolă a Bucureştiului, cu posibilitatea extinderii şi în alte zone, cu condiţia ca locul înfiinţării să fie reprezentativ din punct de vedere al aprovizionarii. Se poate aprecia că iniţierea unui asemenea proiect va influenţa pozitiv micii legumicultori prin efectul integrării lor în structuri organizate, oferindu-le stabilitatea veniturilor şi marcarea trecerii de la statutul de subzistenţă la cel de semisubzistenţă, poate chiar la formarea unora ca exploataţii comerciale.

Dar piața produselor pomicole are anumite particularități care îi conferă un caracter special, structural şi programat pe întreaga filieră a produselor, inclusiv în domeniul cercetării ştiinţifice, a pregătirii profesionale de specialitate, a consultanţei manageriale.

Comportamentul specific al pieței fructelor este dat de existenţa unui număr mare de producători, (persoane fizice sau juridice), de sezonalitatea produselor (care induce modificări în consumul populaţiei), de puterea economică diferită de cumpărare, de zonalitate şi de existenţa unui sistem de comercializare slab dezvoltat (ceea ce generează un nivel ridicat de autoconsum, în principal în zonele rurale).

La acestea se adaugă anumite dezechilibre, la nivelul producătorilor, generate de activităţi de stocare şi vânzare a fructelor, în cursul anului agricol, cu impact negativ asupra pieţei. În general, produsele pomicole românești se comercializează pe piețele tradiționale, accesul producătorilor fiind mai dificil în centrele comerciale.

Prin urmare, s-a dezvoltat importul de fructe, produsele importate fiind valorificate la preţuri mai reduse decât produsele românești, ceea ce impulsionează consumul populației. Sectorul pomicol este relevant pentru agricultura și economia românească, dar se regăsește și la nivel european. În Uniunea Europeană, fructele reprezintă 17% din veniturile totale obținute din agricultură, provenite din peste un milion de ferme specializate în acest domeniu.

În România, multe din produsele pomicole se obțin în exploatații individuale, puțin racordate la piață, care, deși obțin producții reduse, contribuie la aprovizionarea piețelor cu produse naturale, chiar dacă nu sunt supuse standardelor. De asemenea, fructele provenite din micile ferme sunt comercializate indirect, recurgând la intermediari, ceea ce afectează întreg procesul de vânzare, cu pierderi înregistrate mai ales în rândul producătorilor. Prin urmare, este nevoie de crearea unui lanţ alimentar scurt de valorificare a producţiei de fructe, prin eliminarea intermediarilor.

Piețele libere reprezintă oportunităţi pentru exploataţiile agricole familiale, în ceea ce privește vânzarea, dar și pentru mulți dintre consumatori, care sunt dispuşi

să meargă direct în plantaţia pomicolă pentru a-şi culege fructele. Acest lucru are un rol important în integrarea directă a producătorului de fruct pe lanţul de valorificare a producţiei. Tot un rol important de integrare a producătorului și de promovare a comercializării fructelor românești îl are și diversificarea structurii de producție. Oferta mai largă (mere, pere, prune, caise, cireşe, vişine, capşune, zmeură, afine, mure) contribuie la atragerea consumatorului, la vânzarea mai rapidă a producţiei, ceea ce are impact asupra eficienței economice la nivel de fermă, și prin urmare, asupra creșterii motivației de continuare a activității.

În același timp, trebuie precizat și faptul că necesarul de forță de muncă în pomicultură este relativ redus, în comparație cu alte activități agricole, cel mai ridicat grad de utilizare fiind în perioada de recoltare a fructelor. Tot în ceea ce privește forța de muncă, trebuie menționată calificarea redusă sau chiar inexistența acesteia. Cei care au pregatire în domeniu (absolvenți de licee sau universități) au tendința de a demara afaceri în afara țării, ca urmare a viabilității scăzute a activității pe plan intern (investiții mari, prețuri mici pe unitatea de produs).

Pomicultura se confruntă și cu alte probleme referitoare la nivelul redus al producției medii la hectar, neomogenitatea producției (ceea ce împiedică comercializarea fructelor în hipermarketuri), lipsa dotărilor tehnice, calitatea soiurilor și hibrizilor, lipsa centrelor de colectare, lipsa depozitelor și a fabricilor de procesare a fructelor, toate generate de nivelul investițional scăzut. Acest lucru are impact asupra costului de producție la care se obțin fructele, în sensul creșterii acestuia, și, deci, asupra intensificării cantităților importate (prețul de vânzare al fructelor importate specifice consumului românesc, este mai mic în comparație cu cel practicat de producătorii autohtoni).

De asemenea, problemele pomiculturii se regăsesc și în ceea ce privește exercitarea managementului și aplicarea cunoștințelor din domeniul marketingului. Managementul practicat este slab sau inexistent, nu se elaborează programe de producție sau planuri, iar comercializarea produselor nu se realizează pe baza de studii de piață, ceea ce influențează nivelul vânzărilor sau eșalonarea acestora pe perioade de timp. Având în vedere cele expuse, este nevoie de reconsiderarea sectorului pomicol, de sprijin privind investiţiile şi de crearea unei filiere care să integreze producătorii în circuitul economic al pieţei.

Filiera agroalimentară cuprinde totalitatea activităţilor, agenţilor şi relaţiilor dintre aceştia, de la producerea de materii prime pentru agricultură, până la consumatorul final. Principalele activităţi ale filierei agroalimentare sunt asigurarea cu resurse materiale, obţinerea produselor agricole, recoltarea acestora, procesarea, vânzarea, achiziția și consumul. Principalii operatori ai filierei sunt furnizorii de materii prime, producătorii agricoli, procesatorii, angrosiştii, vânzătorii en detail şi consumatorii. Fiecare activitate a filierei adaugă valoare produsului şi îi schimbă utilitatea (uneori, produsele agricole nu sunt utile consumatorilor în forma în care se recoltează, de aceea sunt supuse unor operaţii de stocare, procesare).

Filiera scurtă înseamnă reducerea numărului de activităţi şi/sau a numărului de operatori. Întrucât activităţile adaugă valoare produselor, nu se va reduce numărul acestora, ci numărul de agenţi economici. Reducerea numărului de operatori şi menţinerea numărului de activităţi presupune ca agenţii care rămân pe filieră să desfăşoare mai multe operaţii, prin integrarea celor din amonte sau din aval, fenomen cunoscut sub denumirea de integrare verticală. Pentru a face faţă creşterii

complexităţii afacerilor prin integrarea mai multor activităţi, se recomandă ca agenţii de la acelaşi nivel al filierei să se asocieze într-o cooperativă sau asociaţie pentru a avea putere economică mai mare, fenomen cunoscut sub denumirea de integrare orizontală. Modelul de dezvoltare a lanţului scurt propus prin acest proiect este acela în care activităţile sunt integrate pe verticală şi pe orizontală. Modelul este integrat pe verticală, deoarece, în cooperativă sau asociaţie, se desfăşoară toate activităţile de post-recoltare (colectare, recepţie, depozitare, sortare, procesare, condiţionare, ambalare, marketing), şi pe orizontală, deoarece cooperativa cuprinde mai mulţi fermieri, adică agenţi economici situaţi în aceeaşi etapă a filierei. Pentru finanţarea investiţiilor necesare realizării modelului, membrii cooperativei pot accesa fondurile Programului Naţional de Dezvoltare Rurală, măsura 4.2. Sprijin pentru investiţii în prelucrarea/comercializarea şi/sau dezvoltarea de produse agricole, obiectivul ”Înfiinţarea şi/sau modernizarea unităţilor de procesare şi comercializare”. Fiind vorba despre o formă asociativă, prin Programul Naţional de Dezvoltare Rurală, se pot finanţa 50% din cheltuielile eligibile ale proiectului.

Modelul poate fi implementat în orice zonă pomicolă din ţară, cele mai renumite fiind cele din regiunile subcarpatice din judeţele Argeş, Vâlcea, Prahova, Dâmboviţa, Buzău, Olt şi Dolj, dar şi cele din Nord-Vestul României (judeţele Satu-Mare, Bihor şi Maramureş). Suprafaţa totală ocupată de plantaţiile pomicole era, în anul 2014, de 145.000 ha. Astfel, se observă o reducere a suprafeţei ocupate cu plantaţii pomicole de la 206.000 ha în anul 2007 la 145.400 ha în anul 2014. Pe de altă parte, producția de fructe a crescut din 2007 în 2014, de la 1.085.800 tone la 1.115.200 tone, ceea ce înseamnă, în condiţiile reducerii suprafeţei, o creştere a producţiei medii de fructe. Plantațiile de meri ocupă o suprafaţă de 57.500 ha, plantaţiile de pruni 70.700 ha, iar celelalte specii pomicole ocupă suprafeţe de 17.200 ha. Cele mai mari producţii de obţin la mere, peste 535.000 tone. Apreciem că suprafeţele cultivate cu pruni, în România, sunt ridicate, faţă de cerinţele de consum ale populaţiei exprimate în perioada de recoltare. Prunele fiind foarte perisabile, se recomandă procesarea acestora şi obţinerea de conserve pentru valorificarea producţiei. Întrucât cele mai mari suprafeţe sunt cultivate cu meri și pruni, se justifică elaborarea modelelor de filiere scurte pentru mere şi prune. De aceea, obiectivul de investiţii constă în înfiinţarea unei cooperative de marketing şi procesare de fructe, cu aplicaţie la mere şi prune. Produsele obţinute în cooperativă sunt sucul de mere şi marmelada de prune. Politica de produs este concentrată pe obţinerea a două produse, sucul de mere şi marmelada de prune.

Obiectivul politicii de produs este diversificarea gamei, prin introducerea în fabricaţie şi lansarea pe piaţă a unor noi produse, în funcţie de cererea consumatorilor. Astfel, pe măsura maturizării pieţei şi a creşterii notorietății produselor cooperativei, pot fi introduse în fabricaţie sucuri de pere, vişine şi alte fructe, sau combinaţii ale acestora, şi marmeladă de alte fructe, fără a fi nevoie de investiţii suplimentare în utilaje. Proiectul conține pe lângă studiul de fezabilitate, și un memoriu tehnic de lucrări civile, unde sunt prezentate următoarele capitole:

1. datele generale privind investiția,
2. scopul lucrării,
3. standardele și normativele de referință,
4. caracteristicile climatice și seismice ale amplasamentului,

5. descrierea investiției,
6. amenajarea amplasamentului,
7. controlul calității,
8. protecția mediului și măsuri de protecția muncii.

Au fost elaborate două scenarii tehnico-economice. Primul a luat în calcul finanţarea investiţiei prin fonduri nerambursabile FEADR în proporţie de 50% din cheltuielile eligibile, restul sumei fiind autofinanţată de membrii cooperativei. Al doilea scenariu constă în finanţarea investiţiei prin fonduri nerambursabile FEADR, în proporţie de 50% din cheltuielile eligibile, restul sumei fiind asigurate prin credit bancar. A fost selectat primul scenariu, deoarece atât indicatorii economici, cât şi cei financiari, asigură o eficienţă mai mare pentru activitățile economice ale cooperativei.

Rata profitului este de 4,7% în primul scenariu şi 3,2% în cel de-al doilea. În primul scenariu, se obţine un profit de 206.915 lei şi o rată a profitului de 4,7%, iar, în cel de-al doilea, se obţine un profit de 140.207 lei şi o rată a profitului de 3,2%. Investiţia se recuperează în 4,8 ani, în primul scenariu, şi în 7 ani în cel de-al doilea. La o rată de actualizare de 8%, valoarea actualizată netă după cinci ani este pozitivă. Disponibilul de numerar la sfârşitul perioadei este pozitiv, pentru fiecare dintre primii cinci ani, şi înregistrează niveluri mai ridicate în cazul în care investiţia se autofinanţează, comparativ cu cazul în care cooperativa apelează la credit.

Necesitatea realizării unei investiţii în procesarea fructelor are la bază cererea consumatorilor pentru sucul de fructe, produs cu valoare adăugată şi o altă utilitate pentru consumatori, comparativ cu merele în stare proaspătă. De asemenea, procesarea fructelor este necesară și din cauza gradului ridicat de perisabilitate, acestea fiind supuse unor procese de degradare continuă din momentul recoltării, dar și datorită caracterului sezonier al acestora, prin procesare prelungindu-se perioada de valorificare. Produsele au fost alese în urma realizării unui studiu de piață privind preferințele consumatorilor față de fructele procesate, în urma căruia rezultatele arată că sucul de fructe și marmelada sunt principalele produse preferate de aceștia. Cercetările realizate pe filiera fructelor arată necesitatea reorganizării acesteia pe principii de performanţă economică. Integrarea orizontală şi verticală a activităţilor aduce un nivel ridicat de performanţă. Tocmai de aceea propunem ca lanţul scurt pe filiera fructelor să se realizeze sub forma unei cooperative care integrează activităţile de procesare şi comercializare (integrare verticală) şi care să reunească agenţii economici din agricultură (integrare orizontală). În tabelul 3, sunt prezentate rezultatele activităţii economice, în cele două scenarii.

Tabelul 3 – Sinteza indicatorilor economici, în cele două scenarii*

Nr. crt.	Indicatori	UM	Scenariul 1	Scenariul 2
1	Venituri totale (V)	lei	4.312.385	4.312.385
2	Cheltuieli totale (Ch)	lei	4.105.470	4.172.178
3	Rezultate (P)	lei	206.915	140.207
4	Rata profitului (Rp)	%	4,7	3,2
5	Randamentul economic al investiției (Re)	%	159	108

În tabelul 4 este redată sinteza indicatorilor financiari: valoarea investiţiei, fără TVA, durata de recuperare a investiţiei, rata acoperirii prin fluxul de numerar, valoarea actualizată netă şi disponibilul de numerar de la sfârşitul perioadei, pentru primii cinci ani de funcţionare a obiectivului de investiţii. Investiţia se recuperează în 4,8 ani, în primul scenariu, şi în 7 ani în cel de-al doilea.

La o rată de actualizare de 8%, valoarea actualizată netă după cinci ani este pozitivă. Disponibilul de numerar de la sfârşitul perioadei este pozitiv, pentru fiecare dintre primii cinci ani, şi înregistrează niveluri mai ridicate în cazul în care investiţia se autofinanţează, comparativ cu cazul în care cooperativa apelează la credit.

Tabel 4 – Sinteza indicatorilor financiari ai investiției, în cele două scenarii*

Nr. crt.	Indicatori	UM	Scenariul 1	Scenariul 2
1	Valoarea investiţiei	lei	997.889	
2	Durata de recuperare a investiţiei	ani	4,8	7,1
3	Rata acoperirii prin fluxul de numerar	numeric	Nu este cazul	3,25
4	Rata de actualizare	%	8	
5	Valoarea actualizată netă	lei	561.437	58.720
6	Disponibilul de numerar la sfârşitul perioadei	lei	-	-
7	- anul 1		2.160.261	1.893.429
8	- anul 2		2.367.176	2.033.636
9	- anul 3		2.574.091	2173843
10	- anul 4		2.781.006	2.314.050
11	- anul 5		2.987.921	2.454.257

*Scenariul 1 - Autofinanţare

*Scenariul 2 - Contractare credit

Modelul poate fi fundamentat pentru zonele pomicole din Dâmboviţa, Argeş, Vâlcea, Buzău, cu posibilitatea extinderii şi în alte zone, cu condiţia ca locul înfiinţării să fie reprezentativ din punct de vedere al aprovizionarii, adică să dispună de suprafeţe mari cultivate cu meri şi pruni. Se poate aprecia că iniţierea unui asemenea proiect va influenţa pozitiv micii producători de fructe, prin efectul integrării lor în structuri organizate, oferindu-le stabilitatea veniturilor şi trecerea la formarea unor exploataţii comerciale în beneficiul tuturor.

Avantajele implementării modelelor de lanțuri scurte de valorificare constau în prețuri de desfacere mai bune pentru producători, prețuri mai bune pentru cumpărători, randament mai bun de valorificare a producției, stimularea producției şi îmbunătăţirea competitivităţii produselor agricole procesate, venituri mai mari pentru producători, accesarea facilă a surselor de finanțare, îmbunătăţirea eficienţei procesării şi a marketingului, rezultând produse de înaltă calitate, care să contribuie la creşterea competitivităţii şi a valorii adăugate, încurajarea dezvoltării de noi pieţe pentru produsele horticole.

Înţelegerea de către producătorii mici şi mijlocii a faptului că, unindu-se, ei pot avea acces facil la fonduri europene, conduce la dezvoltarea de afaceri care să includă investiţii în sectorul legumicol, în comercializarea produselor fără intermediari,

vizându-se, de asemenea, promovarea şi procesarea produselor horticole, toate cu efect în rentabilizarea producătorului.

O soluţie pentru rezolvarea problemelor o constituie asocierea/cooperarea la nivelul producătorilor. Astfel, aceștia ar avea acces mai facil la credite și fonduri structurale, dar și la contractele cu marile lanțuri de magazine, pentru valorificarea producției.

O altă soluție viabilă ar fi crearea de lanţuri scurte de valorificare a legumelor proaspete prin puterea mai mare de eliminare a intermediarilor şi/sau procesarea unei părţi din producţie pentru creșterea gradului de valorificare a acesteia.

Sursele de finanţare joacă un rol foarte important în sprijinirea dezvoltării sectorului legumicol, astfel încât acestea sunt constituite atât din scheme de plăţi directe, cât şi din fonduri nerambursabile, menite să contribuie la dezvoltarea sau înfiinţarea de astfel de afaceri în acest sector.

În concluzie, este important de precizat că producătorii agricoli trebuie să conștientizeze importanța asocierii, să dorească să fie informați și să pună în practică toate inovațiile apărute în domeniul agricol, să acceseze servicii de consultanță agricolă direct de la specialişti pentru a avea rezultate eficiente. De asemenea, aceştia ar trebui să fructifice toate oportunitățile legate de accesarea fondurilor nerambursabile, la nivel naţional sau european, toate acestea contribuind la eficientizarea activității agricole.

Bibliografie

- Ion, R. A., *Fruits and Vegetables Market in Romania: Better Understand Consumers' Preferences*, Agricultural Economics and Rural Development - Realities and perspectives for Romania 20-21 November 2015, Bucharest, pp.426-433, ISSN:2285-6803, 2015
- Ion, R. A., Dobre, I., *Changes and Trends of Vegetables Market in Romania*, International Scientific Conference: Sustainable Agriculture and Rural Development in Terms of The Republic of Serbia Strategic Goals Realization within the Danube Region, 2015
- Ion, R. A., *Performanţa sistemului agroalimentar din România*, Editura CERES, București. 2005
- Istudor, N., Ion, R. A., *Pierderile pe filiera legumelor. Cauze şi modalităţi de prevenire*, Lucrari stiintifice. Seria Agronomie. 50(3): 157-162, 2007
- Istudor, N., *Modele de organizare a pieţelor agroalimentare – pe exemplul legumelor și fructelor*, Editura Economică, București, 2000
- Marin A., Ion R.A., Dobre I., Chetroiu R., Iurchevici L., Pop R.E., Tudor V., Micu M-M, Costaiche M. , *Proiectarea și experimentarea de modele de dezvoltare a lanțurilor scurte de valorificare a producției de legume* , Editura ASE, București, ISBN 978-606-34-0106-0, 2016
- Marin A., Ion R.A., Chetroiu R., Iurchevici L., *Proiectarea și experimentarea de modele de dezvoltare a lanțurilor scurte de valorificare a producției de fructe"*, Editura ASE, București, ISBN 978-606-34-0202-9, 2017

- *Marin A**,** Ion R.A., Chetroiu R., Iurchevici L.**,** Ghid practic pentru înființarea unui lanţ scurt de valorificare a producției de legume și fructe”**,*** Editura ASE, București, ISBN 978-606-34-0085-8, 2018
- Manole, V., Ion, R. A., *Coordination Models for Agro-food Chains*, Economics of Agriculture, LIII(1): 63-71, 2006
- Manole, V., Istudor, N., Boboc, D., Ion, R. A., *Filiere agroalimentare*, Editura ASE, București, 2005

Mențiuni speciale

Aceste studii au fost realizate în cadrul proiectului sectorial **ADER 16.1.2 -** ***”Modele de dezvoltare a lanţurilor scurte de valorificare pe filiera producţie primară-servicii-depozitare-procesare-piaţă de desfacere”***

Secțiunea VI - Alternative agricole

Capitolul 14 - *Chenopodium quinoa* - o cultură agricolă alternativă de perspectivă în contextul agriculturii durabile

Toader Maria

Capitolul 15 - Alimentele pe bază de insecte în contextul unui consum sustenabil

Ruxandra Malina Petrescu-Mag, Andreea-Manuela Crihană, Dacinia Crina Petrescu

Capitolul 14 - *Chenopodium quinoa* - o cultură agricolă alternativă de perspectivă în contextul agriculturii durabile

- Toader Maria

Introducere

Agricultura din ultimii ani a făcut progrese remarcabile cu scopul producerii unei cantități mari de alimente suficiente pentru populația lumii în continuă creștere. Nevoia permanentă de a furniza hrană pentru miliarde de oameni a necesitat o intensifizare a tehnologiilor de cultivare a plantelor și de creştere a animalelor pentru a produce cât mai mult. Au fost create forme biologice deosebit de productive, rezistente la boli și dăunători și au fost aplicate tehnologii de cultivare super intensive care au produs cantitativ și calitativ. Însă, cu toate progresele realizate, în cadrul Politicilor Agricole actuale la nivel mondial este evidenţiată ideea că sistemul de agricultură convenţională, în formele sale intensive, degradează chimic, biologic şi fizic mediul înconjurător (EU, European Grean Deal, 2020).

Printre efectele negative se numără şi diminuarea biodiversităţii, prin reducerea numărului culturilor agricole şi, în consecinţă, restrângerea gamei de produse alimentare şi a compuşilor nutriţionali ai alimentelor mai frecvent utilizate. Totodată, agricultura contemporană se confruntă cu probleme de poluare, modificarea ecosistemelor, denaturarea și degradarea produselor agricole, a peisajului, contaminarea apelor prin utilizarea nerațională a pesticidelor și a îngrășămintelor, gaze de seră difuzate în atmosferă etc. În acest context, în 2015, 193 state membre ale ONU au semnat Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă - program de acţiune globală în domeniul dezvoltării cu un caracter universal şi care promovează echilibrul între cele trei dimensiuni ale dezvoltării durabile – economic, social şi de mediu, în vederea eradicării sărăciei extreme, combaterii inegalităţilor şi a injustiţiei şi protejării planetei până în 2030 (https://www.mae.ro/node/35919).

Documentul cuprinde 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă, reunite sub denumirea de Obiective Globale, printre care și Obiectivul 2 - Foamete „zero" – Eradicarea foametei, asigurarea securităţii alimentare, îmbunătăţirea nutriţiei şi promovarea unei agriculturi durabile. Anul 2021 este denumit de Națiunile Unite ca Anul internațional al economiei creative pentru dezvoltare durabilă (FAO, 2020).

Ca urmare, promovarea culturilor agricole alternative, mai puţin cunoscute şi mai puţin cultivate, poate deveni un obiectiv actual de mare importanță.

Pe de altă parte, din cele 70 de plante cultivate în mod curent pe întreaga suprafaţă arabilă mondială (1.412 mil. ha), doar 12 specii (în principal, cereale) reprezintă baza pentru obţinerea de alimente (Fowler şi Mooney, 1990). În acest context, atenţia specialiştilor se îndreapă tot mai mult spre studierea altor plante, mai puţin cunoscute şi mai puţin cultivate în mod curent, dar care pot constitui o alternativă laspecii deja utilizate, așa cum este și *Chenopodium quinoa* (Toader și colab., 2015).

Chenopodium quinoa – Importanță

Quinoa a ocupat, după porumb, un loc important în cadrul plantelor cultivate de popoarele incaşe. Mai este cunoscută şi sub denumirea de „orezul incaş” (Johnson, 1990), deoarece în limba incaşă quinoa însemna „grâul mamă”, iar în limba spaniolă este cunoscută ca fiind „trigo inca, or arroz del Peru”, adică „grâul incaş sau orezul de Peru” (National Research Council, SUA, 1989). Quinoa a constituit un aliment de bază pentru incaşi, iar în prezent ar putea contribui la rezolvarea problemelor alimentare ale lumii. De aceea, la propunerea Guvernului Bolivian în cadrul celei de a 37-a ediții a Conferinței Internaționale FAO, anul 2013 a fost numit Anul Internațional Quinoa (IYQ). Propunerea a fost sprijinită și de alte țări, precum, Argentina, Azerbaijan, Ecuador, Georgia, Honduras, Nicaragua, Paraguay, SUA, Peru, Uruguay și de FAO (FAO, 2013). Această propunere s-a bazat pe contribuţia potenţială a acestei specii la securitatea alimentară din întreaga lume, evidențiată de mai mulți experți, prin cercetările efectuate asupra compoziției chimice și valorii nutriționale (FAO, 2011).

Quinoa are întrebuinţări diverse, asemănătoare grâului sau orezului. Poate fi încorporată în diverse făinuri, pentru patiserie, crupe, musli, crochete, fulgi, diverse sosuri. În amestec cu sirop de porumb, seminţele de quinoa se numesc „pipocas” şi se pretează şi pentru alte preparate dulci, cu vanilie, ciocolată sau tarte cu fructe. Fulgii se obţin prin măcinarea, în cilindri speciali, a semințelor încălzite, în prealabil, la aburi. Fulgii de quinoa sunt apreciaţi pentru rapiditatea preparării lor. Ei pot fi utilizaţi în supele cremă instant sau pentru obţinerea celebrelor clătite „gallettes” dulci sau sărate. Prin rehidratare, oferă o textură particulară, moale. Asociaţi cu diverse alte cereale sau fructe, fulgii de quinoa intră în compoziţia a numeroase amestecuri de musli (Jacobsen și colab., 2003). Seminţele de quinoa pot fi folosite în diverse supe sau, prin fermentare, se poate obţine o băutură asemănătoare berii („chica blanca”). Frunzele verzi pot fi consumate sub formă de salate, singure sau în amestec. De asemenea, quinoa este un bun furaj, iar tulpinile pot servi drept combustibil, îngrăşământ natural sau compost (Lorenz și Nyanzi, 1989).

Quinoa este o specie cu toleranţă la altitudini înalte şi rezistentă la climatul arid şi secetos, caracteristici ale zonelor de origine (America de Sud); prezintă însă plasticitate ecologică mare și poate fi cultivată și în alte zone de pe glob, precum: Africa, Asia, Europa (Toader și colab., 2011).Interesul pentru această cultură derivă şi din faptul că poate oferi beneficii ce includ, pe lângă diversificarea producţiei agricole şi a alimentelor, creşteri economice realizate pe baza veniturilor fermierilor şi a celor care prelucrează şi vând astfel de produse, dar şi prin crearea unor noi industrii bazate pe sursele regenerabile de energie, atât la nivelul comunităţilor rurale, cât şi pe scară mai largă (Toader, 2008). O problemă aparte, foarte actuală, o constituie alergiile alimentare, care se definesc prin reacţiile adverse ale sistemului imunologic al organismului uman şi care pot produce boli foarte grave, precum celiachia. Prin lipsa glutenului din compoziția chimică, quinoa poate fi consumată și de către persoanele care suferă de intoleranță la gluten (Michalova, 2002).

Un alt avantaj al cultivării acestei plante ar fi faptul că nu necesită inputuri mari, deoarece nu sunt pretențioase față de condiţiile de cultură şi pot supravieţui unor climate aspre. Nu sunt pretenţioase la fertilizare şi, de asemenea, sunt tolerante la boli şi dăunători, putând deveni o soluţie şi pentru cei care practică agricultura ecologică.

Această specie prezintă interes pentru sistemul de agricultură ecologică, bazat pe rotaţia culturilor, ce are drept scop păstrarea biodiversităţii, managementului riscului de mediu şi al securităţii alimentare (Valencia-Chomorro, 2004).

Chenopodium quinoa – Suprafețe și producții

Pentru anul 2019, producția de quinoa la nivel mondial însumează peste 161 t, recoltată de pe o suprafață de circa 185 mii ha (Tabel 1) (FAOSTAT, 2021). Circa 90% din cantitatea totală de quinoa se obține în țări precum: Peru, unde au fost recoltate circa 90 mii t Bolivia peste 67 mii t, iar în Ecuador circa 4,5 mii t. Diferența de circa 10% este produsă în state precum SUA, Canada, Marea Britanie, Suedia, Danemarca, Olanda, Italia, Franța sau Estonia.

Tabel 1. Situația cultivării quinoa la nivel mondial

Indice	2015	2016	2017	2018	2019
Suprafețe recoltate (ha)	197.637	185.350	173.242	179.440	184.585
Producția medie (kg/ha)	980,7	802,4	847	889,7	874,5
Producția totală (t)	193.822	148.720	146.735	159.647	161.415

(sursa: FAOSTAT, 2021)

Tabel 2. Producția de quinoa în țările mari cultivatoare (tone)

Indice	2015	2016	2017	2018	2019
Bolivia	75.449	65.548	66.792	70.763	67.135
Ecuador	12.707	3.903	1.286	2.146	4.505
Peru	105.666	79.269	78.657	86.738	89.775

(sursa: FAOSTAT, 2021)

Conform datelor furnizate de un grup de fermieri francezi din zona Anjou, aceştia produc aproximativ 20% din producția de quinoa comercializată pe piața franceză, ceea ce înseamnă în jur de 2 mii t în mod constant. În anul 2016, în Franța au fost comercializate circa 6000 t, iar pentru 2018 circa 10 mii t (Abbot, 2019). Quinoa d'Anjou este vândută în principal companiilor industriale care o ambalează și o vând la un preț care rămâne stabil, spre deosebire de prețurile din import care fluctuează. Aceasta înseamnă că uneori quinoa franceză este mai scumpă, iar alteori este mai ieftină (Abbot, 2019).Europa este cel mai mare importator de quinoa din principalele țări producătoare, Peru, Bolivia și Ecuador, alături de Statele Unite. În următorii câțiva ani, se așteaptă ca și alte piețe de consum, precum China, să se extindă. Dar, deocamdată, Europa și Statele Unite rămân piețele cele mai importante, care importă cantități de 33-34% din cantitatea totală (Figura 1).

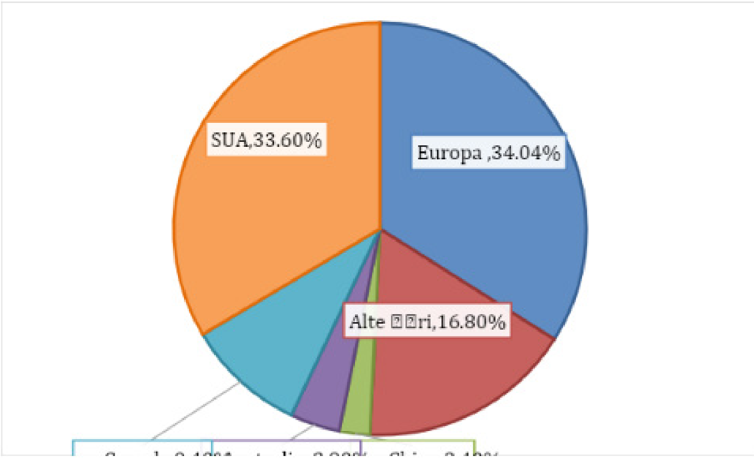

Figura 1. Importurile de quinoa din Peru, Bolivia, Ecuador

(sursa: Netherlands Enterprise Agency, 2020)

Olanda joacă un rol cheie pe piața europeană de quinoa. În UE, este al doilea importator de quinoa ca volum, cu peste 6 mii t, după Franța. Pe locul trei se află Germania, cu 5,2 mii t. Olanda este de departe cel mai mare exportator de quinoa din UE (peste 3,5 mii t). Franța și Germania urmează la o anumită distanță, cu 1,5 și, respectiv, 1,3 mii t în 2016 (Tabel 3).

Tabel 3. Top 5 țări UE importatoare și exportatoare de quinoa (tone)

Top 5 țări UE importatoare	**Mii tone**
Franța	6,31
Olanda	6,09
Germania	5,22
Spania	3,72
Italia	3,5
Top 5 țări UE exportatoare	
Olanda	3,45
Franța	1,5
Germania	1,32
Italia	0,92
Marea Britanie	0,84

(sursa: Eurostat, 2021)

Chenopodium quinoa – Compoziție chimică și calitatea recoltei

Quinoa are o valoare alimentară deosebită. Calitatea sa nutriţională, exprimată prin compoziţia chimică, a fost comparată de către FAO cu cea a cerealelor. S-a constatat că seminţele de quinoa sunt mai bogate în proteine (10 - 18%), respectiv în aminoacizi esenţiali organismului uman (lizină, cisteină, metionină), decât cerealele. De asemenea, conţinutul în leucină la *Chenopodium quinoa* este semnificativ mai ridicat (6,8%), comparativ cu porumbul (2%), situându-se la nivelul necesarului organismului uman, care este de 6,7% (Aluwi și colab. 2017). Ca urmare, quinoa este recomandată pentru completarea alimentaţiei cu aminoacizi esenţiali şi revigorarea organismului, precum şi în stări de convalescenţă (Hernández León, 1992).

Această specie a fost desemnată de către NASA's Controlled Ecological Life Support System (CELSS), cea mai bună sursă de proteine vegetale. În plus, studiile au demonstrat că, din punct de vedere calitativ, proteinele conţinute în seminţele de quinoa, sunt comparabile cu cele din caseina prezentă în lapte (Lorenz şi Johnson, 1993).

Seminţele de quinoa nu conţin gluten, ceea ce înseamnă că ele pot fi utilizate în diverse diete de persoanele care sunt alergice la acesta; după unii cercetători (Lorenz şi Nyanzi, 1989) prezintă o activitate intensă a enzimei alfa-amilază, superioară grâului.

În ceea ce priveşte conţinutul în lipide, seminţele de quinoa sunt superioare cerealelor. Şi anume, la această specie conţinutul în lipide este de 5,1 - 8,8%, comparativ cu 0,4 - 4,6% la cereale. Conţinutul în acizi graşi esenţiali este următorul: 31% acid oleic, 2,7% acid linolenic, 45% acid linoleic (Kurti și colab., 2019).

Conţinutul în glucide, respectiv în amidon, este comparabil cu cel al cerealelor. Astfel, glucidele pot ajunge în boabele de cereale până la 70 - 75%, iar amidonul - principalul poliglucid de rezervă - reprezintă 62 - 72% la grâu, 50 - 68% la orz, 60 - 67% la secară. Prin comparaţie, la quinoa amidonul reprezintă 60 - 65% (Toader, 2008). *Chenopodium quinoa* prezintă şi un dezavantaj, în sensul că în structura seminţelor sunt prezente unele substanţe care influenţează negativ valoarea nutriţională, ca de exemplu: saponine, acid fitic, tripsină şi taninuri (compuşi cu gust amar). În acest sens, trebuie precizat că, în ţările cultivatoare, cum este Bolivia, există soiuri (de exemplu, „Samaya") fără saponine în seminţe. Totodată, trebuie subliniat că aceşti compuşi pot fi eliminaţi, ca şi taninurile, prin procedee mecanice sau chimice (de exemplu, spălări repetate) şi utilizaţi apoi în industria farmaceutică, pentru producerea de detergenţi, sau în cosmetic (Toader, 2008). Frunzele verzi de quinoa pot fi utilizate ca şi cele de *Amaranthus* sau de spanac, crude, în salate sau în diverse alte preparate. De asemenea, se remarcă prezenţa în cantitate mai mare a substanţelor minerale, în special magneziu (83 mg/100 g) şi sodiu (289 mg/100 g) (Valencia-Chamorro, 2004).

Totodată, în cadrul Facultății de Agricultură, Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară București, Disciplina de Fitotehnie, în ultimii 17 ani, au fost efectuate experiențe ample cu scopul cunoaşterii adaptabilităţii speciei *Chenopodium quinoa* la condiţiile pedoclimatice din România şi de cultivare în sistem de agricultură ecologică, dar și pentru a demonstra valoarea nutrițională superioară prin comparație cu speciile clasice. Au fost organizate cercetări, în condiții de mediu controlate, în câmpul didactic și experimental din campusul universitar și de la ferma didactică și

experimentală de la Moara Domnească sau în colaborare cu organisme de inspecție și certificare în agricultura ecologică sau diferiți fermieri (din județe precum: Ialomița, Buzău, Prahova, Suceava, Iași, Arad, Timiș etc.) și au fost efectuate diferite analize chimice asupra recoltei.

Au fost obținute rezultate valoroase cu privire la: ecologia, biologia, tehnologia de cultivare, elementele de productivitate, producția și calitatea recoltelor.

Materialul biologic utilizat în cazul acestor experiențe a provenit de pe piața de profil, de la participarea la unele târguri și expoziții de profil, precum: Biofach (Germania), Ecofestival (Grecia), Indagra (România) etc.

Specia a fost cultivată în diferite scheme de cultură, cu distanță între rânduri și densități diferite, iar cea mai bună variant s-a dovedit a fi cea în care densitatea a fost de 100 mii cuiburi/ha și cu distanța de 50 cm între rânduri.

În aceste cercetări, compoziţia chimică medie pe anii de experimentare a seminţelor de quinoa s-a prezentat astfel: umiditatea între 9,60 şi 7,23%; conţinutul în substanţă uscată între 90,40 şi 87,70%, din care: proteine între 15,70 şi 16,71%; amidon între 64,81 şi 65,44%; lipide între 5,31 şi 5,80; celuloză între 2,11 şi 2,18%; săruri minerale între 2,47 şi 2,64% (Tabel 4).

Tabel 4. Conţinuturile în proteină, amidon, lipide, celuloză şi cenuşă la seminţele de Chenopodium quinoa (% din s.u.)

Distanța între rânduri (cm)	Densitatea		Proteine	Amidon	Lipide	Celuloză	Săruri minerale
	de semănat (mii cuiburi/ha)	la recoltare (mii plante/ha)					
70	40	38	15,70	65,11	5,80	2,15	2,47
	60	57	16,26	64,92	5,76	2,14	2,52
	80	77	16,38	65,01	5,73	2,14	2,56
	100	98	16,55	65,23	5,71	2,11	2,57
	Media		16,22	65,06	5,75	2,13	2,53
50	40	39	15,98	64,81	5,31	2,18	2,61
	60	58	16,40	65,11	5,52	2,15	2,63
	80	79	16,56	65,13	5,68	2,17	2,62
	100	98	16,71	65,44	5,74	2,14	2,64
	Media		16,41	65,12	5,56	2,16	2,62
	Media		16,31	65,09	5,65	2,14	2,57

(Toader și colab., 2008-2020)

Astfel, a fost evidenţiat faptul că, seminţele de quinoa sunt superioare cerealelor clasice din punct de vedere al compoziţiei chimice, mai ales în cazul conţinuturilor în proteină şi lipide. Seminţele de quinoa sunt mai bogate în proteine (conţin peste 15%) comparativ cu cerealele clasice (10-14%). De asemenea, la quinoa conţinutul în lipide a fost în medie de 5,65%, iar la cerealele clasice limitele au fost, de regulă, de 0,4 - 4,6%, cu excepţia porumbului care a depăşit uneori aceste valori.

Chenopodium quinoa – Sistematică și soiuri

Genul *Chenopodium* face parte din familia *Chenopodiaceae*, iar specia considerată ca fiind plantă de cultură este *Chenopodium quinoa*, alături de care mai

există şi alte specii cu importanţă secundară, ca de exemplu *Chenopodium pallidicaule* şi *Chenopodium hircinum*. Plantele de quinoa prezintă o mare diversitate genetică, prin variaţia culorii plantelor, frunzelor, inflorescenţelor, seminţelor, conţinutului în proteine, saponine, oxalaţi de calciu sau prin adaptări agro-pedoclimatice foarte diferite. Chiar dacă există diversitate destul de largă sub aspectul caracteristicilor morfologice, *Chenopodium quinoa* este considerată specia de mare producţie (S.A Valenica-Chamorro, 2004). În cadrul speciei, există o clasificare în funcţie de culoarea plantei şi de cea a fructelor care se regăsește în Enciclopedia Științei Alimentelor și Nutriției, realizată de către Trugo și Findlas în 2003 (Trugo și Finlas, 2003). Astfel, quinoa, ca şi amaranthus, a fost clasificată în mai multe rase. Colectarea germoplasmei diferitelor rase a început în Peru şi Bolivia; au fost identificate peste 2.000 de ecotipuri, clasificate în 17 rase, având ca bază de clasificare două tipuri de inflorescenţe: glomerulare – grupuri de flori mici (glomerule) provenite din axele terţiare şi amaranthiforme – cu glomerule provenite în special din axele secundare. În consecinţă, rasele sunt clasificate astfel: cu inflorescenţă glomerulară: Cjamarca, Copacabanaq, Cuyco, Challapata, Cochbamba, Sicuani, Junin, Ancash, Glorietta şi Dulce, şi cu inflorescenţă amaranthiformă: Achacachi, Puno, Real, Potosi, Puca, Sucre şi Pichincha (Belton și colab., 2002).

Din punct de vedere al numărului de cromozomi, speciile *Chenopodium quinoa* şi *Chenopodium hircinum* au 2n=4x=36 cromozomi, iar specia *Chenopodium pallidicaule* 2n=2x=18 cromozomi. Din punct de vedere al variabilităţii, există un număr foarte mare de populaţii locale în ţările de origine, şi anume: în Peru – Kancolla, Cheweca, Witulla, Tahuaco; în Bolivia – Sajama, Real Blanca, Kamiri, Huaranga, Pasancalla, Pandela; în Ecuador – Inbaya, Chaucha, INIAP-Cochasqui, Porotoc, Amarga del Chimborazo, Amarga de Imbabura, Morada; în Columbia – Dulce de Quitopampa; în Argentina – Blanca de Jujuy; în Chile – Baer, Lito, Faro şi Picchaman (Johnson și colab., 2003).

Tabel 5. Clasificarea varietăţilor de *Chenopodium quinoa* în funcţie de ecotip (Trugo şi Finglas, 2003)

Ecotipul	Locaţie	Altitudinea (m)	Varietăţi	Caracteristici
Nivelul mării	Chile (partea de sud)	< 500	Baer, Lito, Faro Picchaman	Neramificate, plante de zi lungă, seminţe amare, galbene
Văi	Văile andine	2.000 – 4.000	Blanca de Junin, Rosada de Junin, Amarilla de Mantagani, Dulce de Quitopamba	Plante înalte, ramificate, cu perioadă scurtă de vegetaţie
Areale subtropicale	Regiuni subtropicale din Bolivia (Yungas)	2.500 – 3.000	Sajama, Kamiri	Plante de culoare verde intens, care la maturitate capătă culoare portocalie, seminţe mici, de culoare albă sau portocalie
Deşert de sare	Deşertul de sare bolivian	3.700 – 3.800	Real	Plante adaptate solurilor sărăturate şi alcaline, seminţe amare, cu un conţinut ridicat în saponine
Altiplano	Arealul din jurul lacului Titicaca	3.500 – 4.000	Chewecca, Kancolla, Blanca de Juli	Plante mici cu tulpina dreapta, cu perioadă scurtă de vegetaţie şi rezistente la temperaturi scăzute şi îngheţ

Chenopodium quinoa - Cerințe față de climă și sol. Zone ecologice

Datorită plasticităţii ecologice mari, cerinţele plantelor de quinoa faţă de climă şi sol sunt foarte diferite.

Astfel, poate fi cultivată în zone cu precipitaţii care oscilează între 250 mm şi 1.500 mm; planta este rezistentă la secetă prelungită, inclusiv la insuficienţa umidităţii atmosferice (Jacobsen și colab., 1992). Quinoa este tolerantă faţă de temperatură. În faza de ramificare, poate rezista timp de 20 zile, la temperaturi de -5°C şi chiar de -10°C. De asemenea, este rezistentă la alternanţa de temperatură, de la zi la noapte. Cele mai bune rezultate de producţie se obţin pe soluri profunde, bine drenate şi fertile, dar se pot obţine producţii bune şi pe solurile nisipoase sau argiloase. De asemenea, suportă reacţii ale solului (pH) între 4,5 şi 9,5.

În condițiile de cultivare din România producția de semințe de quinoa a oscilat între 970-1200 kg/ha, obținută după 123-126 zile de vegetație

În alte ţări, precum Slovenia, Slovacia, Danemarca, au fost efectuate experienţe privind înfiinţarea culturii prin răsad. Experienţele au demonstrat că această metodă poate da rezultate bune, deoarece, seminţele de quinoa sunt sensibile la lipsa apei la semănat, aspect ce poate determina o răsărire târzie şi neuniformă. Prin această metodă a fost redusă perioada de vegetaţie în câmp cu circa 30 - 40 de zile (Bavec și Bavec, 2003).

Chenopodium quinoa – Perspective și tendințe

Pe măsură ce populația mondială continuă să crească, va fi nevoie de mult mai mult efort și inovație pentru a crește în mod durabil producția agricolă, pentru a îmbunătăți lanțul global de aprovizionare, pentru a reduce pierderile, risipa de alimente, malnutriția și pentru a asigura ecosisteme viabile, curate și durabile, precum și o calitate îmbunătățită a produselor agroalimentare fără reziduuri.

Practicile agricole și sistemele alimentare durabile, inclusiv producția și consumul, trebuie urmărite dintr-o perspectivă holistică și integrată, rezultând astfel sisteme de agricultură alternative, ca de exemplu sistemul de agricultură ecologică, menit să reducă: dependența de pesticide și fertilizanți chimici sintetici și să reducă consecințele negative ale acestora asupra producției agricole, asupra mediului și asupra valorii nutriționale a produselor agroalimentare (EU, European Green Deal, 2020).

Totodată, se poate aprecia că această specie *Chenopodium quinoa* poate contribui la creşterea şi diversificarea gamei de produse şi a producţiei agricole, în general, dar şi a conservării şi protejării mediului înconjurător, deoarece producţiile obţinute necesită imputuri mai mici comparativ cu cerealele. Nu este pretențioasă la condițiile de cultivare, la fertilizare, este tolerantă la boli și dăunători și este o specie care se adaptează schimbărilor climatice.

Informațiile prezentate ilustrează că specia *Chenopodium quinoa* este o specie care se adaptează bine diferitelor tipuri de climate, inclusiv în condițiile pedoclimatice ale țării noastre și că există premise pentru realizarea de culturi reuşite şi de producţii bune, de calitate superioară.

Bibliografie

- Abott, Jack. „American in France goes with the grain". 2019. https://www.connexionfrance.com/Mag/Food-and-Drink/American-in-France-goes-with-the-grain
- Aluwi, A., Nicole, Murphy, M., Kevin, Ganjyal, M., Girish. Physicochemical Characterization of Different Varieties of Quinoa. 26 June 2017. *Cereal ChemistryVolume 94, Issue 5*.
- Bavec, Francis, Bavec, Martina. *Organic Production and Use of Alternative Crops*. 2006. Editura „Taylor & Francis", Londra.
- Belton, S. Peter, Taylor, R. N. John. „Pseudocereals and Less Common Cereals – Grain Properties and Utilisation Potential". 2002. *American Association of Cereal Chemists*, SUA.
- Benjamin, Caballero, Luiz, Trugo, Paul, M. Finglas. „Encyclopedia of Food Sciences and Nutrition (10 volumes) „. 2003. *Academic Press, England*.
- Curti, Ramiro, Sanahuja, María del Carmen, Vidueiros, Silvina, Curti, Carolina, Pallaro, Anabe, Bertero, Héctor. 2019. „Oil quality in sea-level quinoa as determined by cultivar-specific responses to temperature and radiation conditions". https://doi.org/10.1002/jsfa.10092.
- Fowler C., Mooney P. „Review – Shattering: Food, Politics and Loss of genetic diversity". 1990. *University of Arizona Press*. ISBN-10: 0816511810, ISBN-13: 9780816511815.
- Jacobsen, S. E., Mujica, A., Ortiz, R. *The global potential for quinoa and other Andean crops*. 2003. Editura Chapman and Hall, New York.
- Jacobsen, S.E., Jørgensen, I., Stølen, O. *Cultivation of quinoa (Chenopodium quinoa) under temperate climatic conditions in Denmark*. 1992. Journal Agriculture Sciences, CRC Press, Londra.
- Johnson, D. L. „Cereals and pseudocereals". 1990. *Timber Press, Portland.*
- Hernández, J.E., León. „Neglected crops 1492 from a different perspective". 1992. *FAO Plant Production and Protection Series*, no. 26. ISBN 92-5-103217-3.
- Lorenz K. J., Johnson D. L. Composition and protein nutritional quality of Quinoa. 1993. Cereal Chemistry Association - 70:303-305.
- Lorenz, K. J., Nyanzi, F. „Enzyme activities in quinoa (*Chenopodium quinoa*). 1989. *Int. J. Food Sci. Technol.*: 24:543-551.
- Michalova, Anna. „Minor cereals and pseudocereals in Europe". 2002. *Report of a Network Coordinating Group*, Czech Republic.
- Toader Maria. „Cercetări privind compoziţia chimică şi calitatea recoltei la speciile de cereale şi pseudocereale, sub influenţa unor factori naturali şi tehnologici. 2008". *Teză doctorat, Facultatea de Agricultură București*. USAMV-Bucureşti.
- Toader Maria, Roman Gheorghe Valentin, Ionescu Alina Maria. „Chemical composition and nutritional values of some alternative crops promoted in organic agriculture". 2011. *Lucrări* ştiinţifice*, Seria Agronomie, Vol. LIV Agronomie,* ISSN 1222-5339.
- Toader Maria, Roman Gheorghe Valentin, Ionescu Alina Maria. „The role of pseudocereals for organic agriculture system". 2015. *Proceedings of*

Union of Scientists – Ruse, Book 3, Agrarian and Veterinary Sciences, Vol. 7. ISSN 1311-1086 Technology, (pp 110-115).

- Valencia-Chomorro, S.A. Quinoa. In Corke H., Walker C., Wrigley C., (Eds.) Encyclopedia of Grain Science. „Elsevier"/CRC. Australia. 2004.
- EU (European Commission). „European Green Deal". 2020. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_ro
- Ministerul Afacerilor Externe, România. „Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă". https:// www. mae. ro/ node/35919
- FAO. „Sustainable Development Goals". 2020. http://www.fao.org/sustainable-development-goals/ overview en/
- FAO. Resolution of the General Assembly of the United Nations on the celebration of the Year of Quinoa. 2011. New York, United States (General Assembly of the United Nations).
- FAO. 2013 International Year of Quinoa Secretariat. 2013. http://www.fao.org/quinoa-2013/en/
- FAOSTAT. 2020. http://www.fao.org/faostat/en/#data/QV
- https://www.cerealsgrains.org/publications/cc/Pages/default.aspx
- National Research Council. Ad Hoc Panel of the Advisory Committee on Technology Innovation Board on Science and Technology for International Development, Office of International Affair. „Amaranth. Modern Prospects for an ancient Crop". 1989. *National Academy Press, SUA, Washington, DC.*
- Netherlands Enterprise Agency, ICI Business. „The European market potential for quinoa". 18 November 2020. https://www.cbi.eu/market-information/grains-pulses-oilseeds/quinoa-grains/market-potential
- Statistics Netherlands (CBS). „Quinoa trade has tripled in four years". 18 January 2018. https://www.cbs.nl/en-gb/news/2018/02/quinoa-trade-has-tripled-in-four-years

Capitolul 15 - Alimentele pe bază de insecte în contextul unui consum sustenabil

- Ruxandra Malina Petrescu-Mag
- Andreea-Manuela Crihană
- Dacinia Crina Petrescu

Introducere

Pentru mulți dintre noi consumul a devenit un mod de viață, iar achiziționarea și utilizarea bunurilor sunt transformate în adevărate ritualuri (Petrescu-Mag et al., 2019). După cum afirma și Sloterdijk (2014), dezvoltarea societății umane a urmat rapid traseul „de la savană la mall". În rândul europenilor, modelele de consumul s-au modificat vizibil în ultimii ani, ajungându-se, de exemplu, să se consume de două ori mai multă carne pe cap de locuitor decât acum 50 de ani (Agenția Europeană de Mediu, 2014).

În acest context, siguranța alimentară sau degradarea mediului sunt din ce în ce mai mult invocate în spațiul dezbaterilor publice și intens studiate de oamenii de știință (de exemplu, Boobalan & Nachimuthu, 2020; Geng et al., 2019; Sonnino et al., 2019).

Prin urmare, trebuie găsite surse alternative de hrană pentru a înlocui alimentele cu o amprentă mare asupra mediului. O alternativă posibilă ar fi utilizarea proteinelor, lipidelor și fibrelor de la insectele comestibile (Sosa & Fogliano, 2017). Entomofagia (consumul de insecte) începe să devină, în ultimii ani, mai vizibilă și în cultura alimentară occidentală. Aproximativ 113 țări din întreaga lume practică entomofagia (Barennes et al., 2015). Insectele sunt consumate în moduri diferite de aproape două miliarde de oameni, majoritatea din țări aflate în Asia, Africa și America Latină, fiind peste 2.100 de specii deja catalogate ca fiind comestibile (da Silva Lucas et al., 2020).

Lipsa familiarizării consumatorilor europeni cu alimentele pe bază de insecte (ABI) este un obstacol în calea consumului și dezvoltării acestui segment al pieței. Neofobia (frică de tot ceea ce este nou) și senzația de dezgust, de repulsie (așa numitul „ick factor"), alături de alți factori socio-culturali, precum și percepția asupra riscului pentru sănătate a ABI se numără printre factorii cei mai frecvent raportați în literatura consumatorului ca obstacole ale acceptării ABI (da Silva Lucas et al., 2020; Megido et al., 2016).

În acest sens, Roma și colaboratorii (2020) au concluzionat că principalele piedici în calea acceptării de către consumatori a alimentelor noi, în general, sunt tabuurile alimentare și barierele socio-culturale și psihologice.

În ianuarie 2021, Autoritatea Europeană pentru Siguranţă Alimentară (EFSA) a decis că viermele de făină este sigur pentru consumul uman, și astfel, ABI au făcut un pas înainte spre farfuriile consumatorilor europeni. Din 2018, EFSA a primit peste 160 de cereri pentru a evalua siguranţa unor „alimente noi", care merg de la cele pe

bază de alge până la o gamă variată de specii de insecte (European Commission, 2021).Prezentul studiu oferă informații despre perspectivele consumului de ABB în contextul căutării de surse alternative de hrană. Prezentarea atitudinii consumatorilor față de acest tip de alimente este, de asemenea, scos în evidență. Ceea ce literatura de specialitatea raportează legat de ce simt și fac consumatorii în legătură cu ABI este important, întrucât preferinţele consumatorilor reprezintă repere orientative pentru activitatea producătorului (Tecău, 2013). Mai mult, consumul reprezintă premisa şi scopul producţiei.

Alimentele pe bază de insecte: de la grija față de mediu la etica consumului

De-a lungul istoriei, odată cu creșterea populația, a crescut și cererea de carne, în special în țări în curs de dezvoltare din Asia, America Latină și Orientul Mijlociu. În țările dezvoltate, consumul de carne continuă să crească, dar la rate mai mici decât în țările în curs de dezvoltare (OECD-FAO, 2016). OCDE-FAO (2016) estimează că cererea pentru carnea de vită va crește în următorii câțiva ani. Astfel, până în 2025, se așteaptă să crească cu aproape 6% în țările dezvoltate, în timp ce în regiunile în curs de dezvoltare se preconizează o creștere cu aproximativ 21% (OECD-FAO, 2016). Consumul de păsări de curte este așteptat să crească și el, între 2%-3% pe an (Mengesha, 2011). Carnea de pasăre este cea mai căutat tip de carne pentru proteină (OECD-FAO, 2016). În plus, puiul este cel mai ieftin, neexistând tabuuri alimentare legate de acest tip de carne, şi fiind, de asemenea, foarte hrănitor.

Dezbaterile referitoare la consumului de carne sunt complexe, evidențiindu-se atât aspecte negative, cât și pozitive. Evident, carnea este o bogată sursă de substanțe nutritive, cum ar fi proteinele de înaltă calitate și micronutrienți esențiali (Petrescu et al., 2017). În același timp, o dietă bogată în carne este dăunătoare pentru sănătate, fiind asociată cu un risc crescut de boli cronice (Nagao et al., 2012). Impactul sectorului zootehniei asupra mediului este adesea scos în evidență prin faptul că afectează ecosistemele și contribuie la schimbările climatice (Macdiarmid et al., 2016; Singh et al., 2017).

Conștientizarea consumatorului asupra legăturii dintre alimentele pe care le consumă și schimbările climatice este importantă, amintita legătură fiind deja explorată în multe țări (Durst et al., 2010; Hartmann et al., 2015). Goodland și Anhang (2009) consideră că efectivele de animale produc în jur de 51% din emisiile anuale de gaze cu efect de seră la nivel mondial, în timp ce Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO, 2006) a afirmat că doar 18% din emisiile anuale de gaze cu efect de seră pot fi atribuite bovinelor, bivolilor, ovinelor, caprelor, cămilelor, cailor, porcilor și păsărilor de curte. Trebuie subliniat că sectorul creșterii animalelor joacă un rol major și în schimbarea utilizării terenurilor (pășunat excesiv, defrișări, utilizarea crescută a terenurilor cultivate pentru producția de furaje) ceea ce contribuie, de asemenea, la fenomenul schimbărilor climatice. După cum se știe, pajiștile sunt tot mai puține, astfel încât singurul mod în care se pot spori efectivele de animale este prin distrugerea pădurilor. În consecință, cum cererea de carne este mare în țările în curs de dezvoltare (Goodland & Anhang, 2009) asistăm și la reducerea suprafeței împădurite în aceste zone. Există și alte aspecte care trebuie

luate în considerare, atunci când este vorba de consumul de carne. În multe societăți, consumul de carne este un model tradițional de consum, carnea având semnificații culturale şi simbolice (Leroy & Praet, 2017). Este, de asemenea, binecunoscut faptul că unii oameni consumă carne din motive care depășesc nevoile nutriționale, și anume, din plăcere sau pentru a expune un statut social și economic, acela al bogăției (Gossard & York, 2003). Etica este cea care ne poate ghida către un comportamentul uman potrivit și în ceea ce privește producția, prepararea și consumul de alimente (Petrescu-Mag et al., 2019). Dacă vegetarienii și veganii, de exemplu, aleg să nu mănânce carne deoarece consideră că un asemenea consum implică o suferință inacceptabilă pentru animalele, atunci decizia lor este o decizie etică. Prin urmare, consumul de ABI poate fi, de asemenea, legat de aspectele etice ce țin de bunăstarea animalelor. Organizația Mondială pentru Sănătatea Animalelor (World Organisation for Animal Health, OIE, 2021) oferă următoarea definiție a bunăstării animalelor „un animal este în bună stare dacă este sănătos, se bucură de confort, este bine hrănit, se află în siguranță, poate să își manifeste comportamentul înnăscut (natural) și nu suferă din cauza unor stări neplăcute, precum durere, frică și stres". Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) recunoaște, la rândul său, în articolul 13, că animalele sunt ființe sensibile.

După cum s-a subliniat anterior, a crescut interesul pentru găsirea unor surse de proteină alternativă, mai ales pentru că până în 2050 numărul de animale crescute în scopuri industriale se va dubla, astfel încât emisiile de gaze cu efect de seră se vor dubla în consecință (Durst et al., 2010). Înlocuirea produselor din carne nu numai că poate contribui la reducerea gazelor cu efect de seră, dar poate, de asemenea, ajuta la ameliorarea crizei mondiale de alimente și apă. Prin urmare, ABI, ar trebui privite ca o sursă sustenabilă de proteine din prisma impactului lor mai redus asupra mediului şi valorii nutriţionale ridicate (a se vedea **Tabelul 1**).

Tabel 1. Compoziția nutrienților, mineralelor și vitaminelor pentru șase specii de insecte comestibile (substanță uscată)

		Specie insecte, procente, valori pentru nutrienți, minerale, vitamine					
		Rhynchophorus phoenicis	*Bombxy mori*	*Acheta domesticus*	*Ruspolia differens*	*Tenebrio molitor*	*Periplaneta americana*
Nutrienți %	Proteine	10.3–41.7	48.7–58.0	64.4–70.7	44.3	65.6	49.43
	Acizi grași	19.5–69.8	30.1–35.0	18.5–22.8	46.2	28.2	38.07
	Fibre	2.8–25.1	2.0	–	4.9	3.0	6.53
	Cenușă	2.5–5.7	4.0–8.6	3.6–5.1	2.6	2.48	2.84
Minerale (mg/100g)	Calciu	54.1–208.0	158.0	132.2–210.0	24.5	47.18	–
	Potasiu	1025.0–2206.0	–	1126.6	259.7	761.54	–
	Magneziu	33.6–131.8	207.0	80.0–1094.4	33.1	221.54	–
	Fosfor	352.0–685.0	474.0	708.0–957.8	–	697.44	–
	Sodiu	44.8–52.0	-	435.1	121.0	125.38	–
	Fier	4.7–30.8	26.0	6.3–11.2	229.7	5.51	–
Vitamine (mg/100g)	Acid ascorbic	4.2	–	9.5	0.1	36.10	23.84
	Acid folic	–	–	0.5	0.9	–	–
	Tiamină	3.4	–	0.1	–	-	–
	Riboflavină	2.2	–	11.1	1.4	–	–
	Niacină	3.4	0.9	12.6	2.4	–	–

Sursa: după da Silva Lucas et al., 2020; Rumpold & Schlüter, 2013.

Consumul de insecte: între tradiție și noutate

Insectele sunt un aliment nou, puțin cunoscut consumatorilor europeni, care privesc ABI ca alimente care se abat de la normele culturale de consum și care le provoacă repulsie.

Într-un studiu realizat de Verbeke (2015), care a investigat disponibilitatea consumatorilor belgieni de a înlocui carnea cu ABI, s-a arătat că probabilitatea de a adopta produsele pe bază de insecte ca înlocuitor al cărnii este de 12,8% în cazul bărbaților și de 6,3% la femei.

De asemenea, în cazul celor care pretind că sunt familiarizați cu ideea de a mânca insecte, probabilitate de a consuma ABI este de 2,6 ori mai mare, iar consumatorii care intenționează să reducă aportul de carne proaspătă au de până la 4,5 ori mai multe șanse să adopte ABI. Piha și colaboratorii (2018) au raportat că finlandezii și suedezii au o atitudine mai pozitivă decât germanii și cehii în adoptarea ABI. În Australia, într-un studiu realizat pe 820 de consumatori, s-a constatat că 68% dintre participanți au auzit de entomofagie, dar doar 21% au consumat anterior insecte (Wilkinson et al., 2018). Se menționează că furnicile, lăcustele sau greierii sunt insectele cel mai frecvent consumate, iar gustul, aspectul, elementele ce vizează siguranța și calitatea ABI au fost identificate ca fiind factorii care ar putea influența cel mai mult dorința consumatorilor de a încerca aceste produse.

În timp ce ABI reprezintă un produs de nișă în Uniunea Europeană, se fac, totuși, pași importanți prin finanțarea diverselor proiecte de cercetare în acest domeniu. ABI sunt văzute de tot mai mulți ca o soluție foarte promițătoare la provocările cu care se confruntă industria alimentară.

În plus față de „cerințele generale de igienă alimentară”, producția și comercializarea insectelor ca alimente în Europa este reglementată de așa-numita legislație privind „Alimentele noi” (de exemplu, Regulamentul (UE) nr. 2015/2283). Această legislație se aplică tuturor categoriilor de alimente care „nu au fost utilizate într-o măsură semnificativă pentru consumul uman” în Uniunea Europeană înainte de 15 mai 1997, ceea ce este și cazul insectelor. EFSA efectuează mai întâi o evaluare științifică a riscurilor pentru fiecare cerere de aprobare a noului aliment. Comisia Europeană este responsabilă pentru autorizarea alimentului nou. UE actualizează în mod regulat lista alimentelor noi (de exemplu, aici sunt incluse semințele de chia, sucul Noni și nucile Ngali).

În acest sens, se poate consulta „Catalogul alimentelor noi” care include toate produsele de origine animală și vegetală și alte substanțe care fac obiectul Regulamentului privind alimentele noi. Cu toate acestea, doar unele țări din UE (de exemplu, Belgia, Danemarca, Finlanda și Germania) au adoptat propriile reglementări interne pentru a permite comercializarea ABI (Roma et al., 2020).

Este binecunoscut faptul că entomofagia umană are o istorie îndelungată și evident că insectele și ceea ce ele produc au fost folosite de oameni din cele mai vechi timpuri. De exemplu, cuvântul „miere” este menționat de 55 de ori în Biblie. De fapt, cei mai apropiați strămoși ai noștri, primatele, sunt cunoscute pentru a colecta și mânca insecte, adesea în timpul căutării fructelor. Poate că nu este prea exagerat să afirmăm că primele specii de insecte care au fost acceptate de oameni au fost cele care au fost consumate odată cu recoltarea fructelor (Dudley 2000; Andrew & Martin 1991). Astfel de insecte erau fie dulci, fie erau asociate cu un produs alimentar dulce.

Entomofagia a fost și este încă un comportament dietetic larg răspândit în multe părți ale lumii, și aproape deloc regăsit la europeni.

Insectele rămân pentru unele comunități un aliment esențial și o sursă importantă de proteine, grăsimi, minerale și vitamine. Cu toate acestea, chiar dacă o mulțime de oameni din întreaga lume au consumat insecte de mii de ani, în unele situații ca urmare a lipsei hranei, în alte cazuri, ca element de bază și chiar ca delicatesă, ele nu fac parte din obiceiurile alimentare tipice europene. Preocuparea oamenilor pentru insecte este veche.

Insectele utile au fost studiate în detaliu și au fost împărțite în următoarele șapte categorii: 1) insecte care produc mătase; 2) insecte care produc miere, ceară etc.; 3) insectele ca sursă de coloranți; 4) insecte producătoare de mană; 5) insecte comestibile; 6) insectele ca surse de medicamente; și 7) insectele ca ornamente (Bodenheimer, 1951). Categoriile de mai sus nu se exclud reciproc, deoarece multe insecte utile se încadrează în mai multe categorii.

Considerații finale

Acceptarea sau neacceptarea de către un consumator a unui produs este determinată de diferite credințe și percepții asupra produsului care contribuie decisiv în luarea deciziilor legate de consum, jucând un rol esențial în modelarea preferințelor consumatorului (Hartmann et al., 2015).

Este nevoie de campanii de informare și educare privind beneficiile aduse de ABI. Consumatorul trebuie să fie informat că ABI pot ajuta la reducerea impactului negativ asupra mediului cauzat de creșterea animalelor. De asemenea, trebuie să devenim conștienți că fermele de insecte necesită mult mai puțin spațiu și generează mai puțină poluare. Ca sursă de hrană, insectele sunt extrem de hrănitoare. Multe specii de insecte conțin la fel de mult - sau mai multe - proteine ca și carnea sau peștele (Durst et al., 2010). Unele insecte, în special în stadiul larvelor, sunt, de asemenea, bogate în grăsimi și majoritatea lor conțin procente semnificative de aminoacizi, vitamine și minerale esențiale.

Campaniile de familiarizare a consumatorului cu insectele ar putea facilita și crește gradul de acceptabilitatea ABI. Consumatorul trebuie să știe că insectele comestibile și necomestibile, deopotrivă, sunt esențiale în ecosistemele forestiere, funcționând ca polenizatori, ajutând la descompunerea plantelor și animalelor moarte și aerând solul. Ele sunt, de asemenea, surse importante de hrană pentru păsări și herpetofaună și furnizează hrană direct plantelor carnivore, cum ar fi *Dionae muscipula*. În unele cazuri, relațiile simbiotice au evoluat. Un exemplu este acela dintre furnici și salcâmi, unde aparent, în schimbul sevei, furnicile protejează frunzele salcâmilor (Durst et al., 2010).

În ciuda acestor beneficii, suntem conștienți că integrarea insectelor în cultura alimentară occidentală va implica o fază de tranziție de care consumatorul are nevoie pentru a se obișnui cu ABI. După cum arăta și Megido et al. (2016) insectele vor trebuie prezentate sub formă de pudră și încorporate în preparatele gata de consum, deoarece încă nu suntem sunt pregătiți să vedem insectele ca atare în farfuriile noastre.

Bibliografie

- Agenția Europeană de Mediu. (2014). *De la producţie la deşeuri: Sistemul alimentar*. https://www.eea.europa.eu/ro/semnale/semnale-de-mediu-2014/articole/de-la-productie-la-deseuri
- Barennes, H., Phimmasane, M., & Rajaonarivo, C. (2015). Insect consumption to address undernutrition, a national survey on the prevalence of insect consumption among adults and vendors in Laos. *PloS One*, *10*(8), e0136458.
- Bodenheimer, F. S. (1951). Insects as human food. In *Insects as Human Food* (pp. 7–38). Springer.
- Boobalan, K., & Nachimuthu, G. S. (2020). Organic consumerism: A comparison between India and the USA. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *53*, 101988.
- da Silva Lucas, A. J., de Oliveira, L. M., da Rocha, M., & Prentice, C. (2020). Edible insects: An alternative of nutritional, functional and bioactive compounds. *Food Chemistry*, *311*, 126022.
- Durst, P. B., Johnson, D. V., Leslie, R. N., & Shono, K. (2010). Forest insects as food: Humans bite back. *RAP Publication*.
- European Commission. (2021). *Authorisations*. https://ec.europa.eu/food/safety/novel_food/authorisations_en
- Geng, Z., Shang, D., Han, Y., & Zhong, Y. (2019). Early warning modeling and analysis based on a deep radial basis function neural network integrating an analytic hierarchy process: A case study for food safety. *Food Control*, *96*, 329–342.
- Goodland, R., & Anhang, J. (2009). *Livestock and climate change: What if the key actors in climate change are... Cows, pigs, and chickens?* (p. 19). Worldwatch Institute.
- Gossard, M. H., & York, R. (2003). Social structural influences on meat consumption. *Human Ecology Review*, *10*(1), 1–9.
- Hartmann, C., Shi, J., Giusto, A., & Siegrist, M. (2015). The psychology of eating insects: A cross-cultural comparison between Germany and China. *Food Quality and Preference*, *44*, 148–156.
- Leroy, F., & Praet, I. (2017). Animal killing and postdomestic meat production. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, *30*(1), 67–86.
- Macdiarmid, J. I., Douglas, F., & Campbell, J. (2016). Eating like there's no tomorrow: Public awareness of the environmental impact of food and reluctance to eat less meat as part of a sustainable diet. *Appetite*, *96*, 487–493.
- Megido, R. C., Gierts, C., Blecker, C., Brostaux, Y., Haubruge, É., Alabi, T., & Francis, F. (2016). Consumer acceptance of insect-based alternative meat products in Western countries. *Food Quality and Preference*, *52*, 237–243.
- Mengesha, M. (2011). Climate Change and the Preference of Rearing Poultry for the. *Asian Journal of Poultry Science*, *5*(4), 135–143.
- Nagao, M., Iso, H., Yamagishi, K., Date, C., & Tamakoshi, A. (2012). Meat consumption in relation to mortality from cardiovascular disease among

Japanese men and women. *European Journal of Clinical Nutrition*, *66*(6), 687–693.
- OECD-FAO. (2016). *Meat. OECD-FAO Agricultural Outlook 2016-2025* (pp. 108–127).
- Petrescu, D. C., Petrescu-Mag, R. M., & Burny, P. (2017). Resilience to Environmental Pressure through Quality Food Demand: Meat Consumption in Romania. *Environmental Engineering & Management Journal (EEMJ)*, *16*(10).
- Petrescu-Mag, R. M., Petrescu, D. C., & Robinson, G. M. (2019). Adopting temperance-oriented behavior? New possibilities for consumers and their food waste. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, *32*(1), 5–26.
- Piha, S., Pohjanheimo, T., Lähteenmäki-Uutela, A., Křečková, Z., & Otterbring, T. (2018). The effects of consumer knowledge on the willingness to buy insect food: An exploratory cross-regional study in Northern and Central Europe. *Food quality and preference, 70*, 1-10.
- Roma, R., Ottomano Palmisano, G., & De Boni, A. (2020). Insects as novel food: A consumer attitude analysis through the dominance-based rough set approach. *Foods*, *9*(4), 387.
- Rumpold, B. A., & Schlüter, O. K. (2013). Nutritional composition and safety aspects of edible insects. *Molecular Nutrition & Food Research*, *57*(5), 802–823.
- Singh, V., Rastogi, A., Nautiyal, N., & Negi, V. (2017). Livestock and climate change: The key actors and the sufferers of global warming. *Indian Journal of Animal Sciences*, *87*(1), 11–20.
- Sloterdijk, P. (2014). *Mânie și timp. Eseu politico-psihologic*. Editura Art.
- Sonnino, R., Tegoni, C. L., & De Cunto, A. (2019). The challenge of systemic food change: Insights from cities. *Cities*, *85*, 110–116.
- Sosa, D. A. T., & Fogliano, V. (2017). Potential of insect-derived ingredients for food applications. *Insect Physiology and Ecology. Rijeka: InTech*, 215–231.
- Tecău, A. S. (2013). Comportamentul consumatorului. *București, Editura Univerisitară*.
- Verbeke, W. (2015). Profiling consumers who are ready to adopt insects as a meat substitute in a Western society. F*ood Quality and Preference, 39*, 147-155.
- Wilkinson, K., Muhlhausler, B., Motley, C., Crump, A., Bray, H., & Ankeny, R. (2018). Australian consumers' awareness and acceptance of insects as food. *Insects, 9*(2), 44. https://www.mdpi.com/2075-4450/9/2/44
- World Organization for Animal Welfare. (2021). *Animal welfare*. https://www.oie.int/en/animal-welfare/animal-welfare-at-a-glance/

Prezentarea autorilor

Felix H. Arion

Afiliere: Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca, Departamentul de Științe Economice / AgroTransilvania Cluster, email: felix.arion@usamvcluj.ro

- Profesor universitar în domeniul agribusiness la Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca, Director al Departamentului de Științe Economice și Manager General al AgroTransilvania Cluster (evaluat cu eticheta de excelență GOLD de către The European Secretariat for Cluster Analysis - ESCA). Este abilitat să coordoneze teze de doctorat în domeniul Inginerie și Management în Agricultură și Dezvoltare Rurală. În prezent, este președinte al Rețelei Clusterelor din Domeniul Agroalimentar din România, iar în 2020 a fost nominalizat de Comisia Europeană, DG JRC, ca expert desemnat să asiste Revizuirea tranziției industriale a României în domeniul agroalimentar (agricultură inteligentă și trasabilitate alimentară). Din 2007, este expert în evaluare pentru asigurarea calității în învățământul superior din România, iar în 2021 a fost numit expert și în Lituania.

Ioan Sebastian Brumă

Afiliere: Academia Română, Filiala Iași – Institutul de Cercetări Economice și Sociale Gh. Zane, Iași și Academia Română - Institutul de Economie Agrară, București, sebastianbruma1978@gmail.com

- Cercetător științific senior în științe agronomice la Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane" și președinte al Asociației Rural Development Research Platform, doctor în agronomie și absolvent de studii post-doctorale, având ca temă de cercetare dezvoltarea agriculturii ecologice. Domeniile principale de expertiză: agricultură, agricultură ecologică, dezvoltare rurală, fond funciar, circuite scurte de aprovizionare, politici agricole, transfer de cunoaștere în socio-economia rurală

Alina Buțu

Afiliere: Institutul Național de Cercetare Dezvoltare pentru Științe Biologice, alina_butu@yahoo.com

- Cercetător științific grad I la Institutul Național de Cercetare Dezvoltare pentru Științe Biologice. Cu o experiență de peste 25 de ani în cercetare fundamentală și aplicativă, realizările includ exploatarea potențialului antimicrobian al resurselor vegetale, cu aplicații în agricultură, industria cosmetică și industria alimentară. De asemenea, cercetările întreprinse includ metode de remediere a siturilor poluate și posibilitatea de recuperare a unor materiale critice din haldele de steril. Dr. Alina Buțu este membru al

Federației Societăților Biochimice Europene, Societatea Română Biologie Moleculară Celulară, Societatea Română Fizică, Societatea Europeană de Fizică.

Marian Buțu

Afiliere: Institutul Național de Cercetare Dezvoltare pentru Științe Biologice, marian_butu@yahoo.com

- Cercetător științiific grad I la Institutul Național de Cercetare Dezvoltare pentru Științe Biologice. Domeniul de interes îl reprezintă aplicațiile in bioinformatică, modelarea sistemelor biologice, digitalizarea fluxurilor tehnologice in agricultură și industria alimentară, aplicarea tehnologiilor digitale în agricultura organică și agroecologie – living lab. Dr. Marian Buțu este Președintele Secției de Fizică Matematică și Computațională a Societăți Române de Fizică.

Andreea-Manuela Crihană

Afiliere: Facultatea de Știința și Ingineria Mediului, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România, amanuela23@outlook.com

- A absolvit Facultatea de Ştiința şi Ingineria Mediului (FȘIM), Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. În prezent urmează programul de masterat în limba engleză Sustainable development and environmental management din cadrul FȘIM. De asemenea, lucrează ca inginer ecolog la S.C. JT Grup S.R.L. din Tulcea. Prin implicarea în activități de voluntariat, participarea la diverse evenimente academice în domeniul protecției mediului, dorește să contribuie la bunăstarea planetei printr-o mai bună înţelegere a legăturii dintre om și natură.

Violeta Florian

Afiliere: Academia Română – Institutul de Economie Agrară, București

- Cercetător științific senior în științe sociale și economice la Academia Română, Institutul de Economie Agrară, București, doctor în economie. Domeniul principal de expertiză: sociologie rurală, dezvoltare locală, modernizare şi dezvoltare rurală, strategii şi planuri regionale.

Irina Frasin

Afiliere: Institutul de Cercetări Economice și Sociale "Gh. Zane", Academia Română, filiala Iași, irinaada@gmail.com

- este cercetător în științele sociale, în cadrul Institutului de Cercetări economice și sociale "Gh. Zane", Academia Română, Filiala Iași. Este coeditor al seriei de lucrări de *Studii de Antrozoologie* (*Interacțiunea om-animal din perspectivă multidisciplinară,* Editura Prouniversitaria 2019, *Gândind dincolo de limite,* Editura Prouniversitaria 2020, *Etica și lumea non-umană* 2021*,* în curs de publicare) și autoare a numeroase studii și articole în domeniile antrozoologiei, comunicării interculturale și filosofiei culturii.

Anca Elena Chirilă Gheorghică

Afiliere: „Asociația Mai Bine", Iași

- Ecolog și ecologist prin formare, respectiv vocație. Ca profesie, de mai bine de 10 ani, este antreprenor social și manager de proiecte al organizației Mai bine, cea mai activă organizație din Iași în domeniul ecologiei umane și economiei sociale verzi. Deține o diplomă de doctor în economie, pentru care a abordat o temă heterodoxă în această disciplină, cea a descreșterii economice. Crede că simplitatea voluntară și apropierea de natură sunt cele mai necesare și dezirabile abordări individuale pentru a contribui la atenuarea crizei contemporane multidimensionale.

Ciprian Iftimoaei

Afiliere: Direcția Județeană de Statistică Iași, Ciprian.Iftimoaei@iasi.insse.ro

- Director adjunct la Direcţia Judeţeană de Statistică Iaşi şi lector asociat doctor la Facultatea de Filosofie şi Ştiinţe Social-Politice a Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi, unde este titularul cursurilor şi seminariilor la Metodologia cercetării sociale, Calitatea Vieţii, Sociologia profesiilor şi a carierei. A publicat 3 cărţi de autor, 30 de articole şi studii în reviste indexate BDI şi în volume colective. A contribuit cu lucrări la 3 conferinţe internaţionale desfăşurate în străinătate, 30 de conferinţe internaţionale desfăşurate în ţară, 19 conferinţe naţionale şi sesiuni de comunicări ştiinţifice, 34 de participări cu lucrări la evenimente publice. A participat în calitate de membru, expert, coordonator în 19 proiecte de cercetare şi granturi de consultanţă. Este redactor-şef al jurnalului *Logos Universality Mentality Education Novelty: Political Sciences and European Studies*, membru în comitetul de redacţie al colecţiei „Dezvoltare Socială" din cadrul Editurii LUMEN din Iaşi, contributor permanent la rubrica de Opinii a „Ziarului de Iaşi" şi la Blogurile „Adevărul". Coordonează organizarea şi desfăşurarea Recensământului General Agricol-runda 2020 în judeţul Iaşi. În anul 2021 a primit din partea Institutului Naţional de Statistică pentru contribuţia la diseminarea statisticilor oficiale şi la promovarea culturii statistice.

Mugurel I. Jitea

Afiliere: Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca, Departamentul de Științe Economice, email: mjitea@usamvcluj.ro

- Profesor universitar în domeniul politicilor agricole și financiare la Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca, Director adjunct al Departamentului de Științe Economice. Este abilitat să coordoneze teze de doctorat în domeniul Inginerie și Management în Agricultură și Dezvoltare Rurală. Este membru activ în grupurile de lucru Strategic Working Group – Agriculture Knowledge and Innovation Systems (SCAR – AKIS) și a focus grupurilor din cadrul The Agricultural European Innovation Partnership (EIP-AGRI) din domeniul Agriculturii cu Înaltă Valoare Naturală și Agricultură și Viață Sălbatică.

Ancuța Marin

Afiliere: Cercetător Științific Grad III, Institutul de Cercetare pentru Economia Agriculturii și Dezvoltare Rurală, București, România, marin.ancuta@iceadr.ro

- Cercetător în științe agronomice la Institutul de Cercetare pentru Economia Agriculturii și Dezvoltare Rurală. Pregătirea de bază este de economist în Finanțe-Bănci și Contabilitate, Doctor în Agronomie și Master în Management, Inginerie Economică în Agricultură şi Dezvoltare Rurală. În prima parte a activității, a lucrat ca economist în Banca Agricolă (Raiffeisen), apoi ca expert în recuperarea creanțelor din agricultură, în cadrul Autorității pentru Valorificarea Activelor Statului și analist financiar în cadrul BRD, a predat discipline economice la o universitate particulară, dar se regăsește mult mai bine în cercetarea științifică din domeniul agricol. De 7 ani este Cercetător Științific Grad III la ICEADR. Este membru în cadrul Societății Române a Analiştilor Economico-Financiari și al Balkan Scientific Association of Agricultural Economists. De la începutul carierei de peste 25 de ani, a fost preocupată de problemele agricultorilor și de posibilitatea îmbunătățirii activității lor prin creșterea nivelului de cunoștințe.

Daniela Matei

Afiliere: Institutul de Cercetări Economice și Sociale Gh. Zane, Iași
daniela_matei2004@yahoo.com

- Cercetător în domeniul științelor economice, la Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane", Academia Română, Filiala Iași. Dat fiind faptul că pregătirea de bază acoperă sectorul economiei agrare și dezvoltării rurale, temele de cercetare abordează activitățile neagricole în zonele rurale (turismul rural și agroturismul), ariile protejate, reziliența economică și socială a zonelor montane cu activitate minieră, dar și rolul gospodăriilor țărănești și grădinilor familiale în viața rurală. Cred că abordarea cea mai potrivită pentru studiul spațiului rural este cea interdisciplinară, pentru că îmbină metode, modele și instrumente de analiză formală specifice mai multor discipline, care surprind cât mai fidel contextul social, economic, politic și cultural, local și global, în care acesta evoluează.

Florin-Constantin Mihai

Afiliere: Centru CERNESIM, Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași email: mihai.florinconstantin@gmail.com

- Cercetător științific gr. III, în cadrul Departamentului de Științe Exacte și Științele Naturii (Centrul CERNESIM) al Institutului de Cercetări Interdisciplinare și lector universitar asociat, în cadrul Facultății de Geografie și Geologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", din Iași. Doctor în Geografie din 2013, cu licență și master în Știința Mediului (UAIC Iași), a publicat articole științifice în reviste de specialitate, lucrări la conferințe, capitole de cărți pe diferite teme de mediu (din România și la nivel internațional), acordând o atenție specială comunităților rurale. Prin activitatea de cercetare își propune să dezvolte noi metode și indicatori pentru a evalua și analiza problemele critice de mediu printr-o abordare holistică și interdisciplinară. Temele de cercetare sunt interconectate

și includ: geografia mediului, managementul deșeurilor, poluarea cu plastic, economie circulară, politici publice și de mediu, analiza spațială și disparitățile teritoriale, dezvoltare rurală și regională, Agenda 2030 cu obiectivele de dezvoltare durabilă. Promovează o geografie a deșeurilor ca o abordare complementară în științele naturale și sociale.

Andreea Ogrezeanu

Afiliere: Dr. Cercetător, Centru pentru Studii Sociale (CES), Universitatea Coimbra, Portugalia

- Doctor în Managementul Afacerilor (evaluarea impactului social - Universitatea Politehnica din București), asistentă de cercetare în cadrul proiectului JUSTFOOD, responsabilă cu desfășurarea cercetărilor de teren în România. Deține o licență în sociologie la Universitatea din București.

Alexandru Ozunu

Afiliere: Babeș-Bolyai University, Faculty of Environmental Science and Engineering, Research Institute for Sustainability and Disaster Management based on High Performance Computing – ISUMADECIP Cluj-Napoca, Romania, alexandru.ozunu@gmail.com

- Profesor titular la Departamentul de Analiza și Ingineria Mediului, Facultatea de Ştiinţa şi Ingineria Mediului, din cadrul Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca. A dezvoltat domeniul de evaluarea riscului şi managementul dezastrelor, publicând prima carte cu acest specific în limba română, “Elemente de hazard şi risc în industriile poluante” (2000). Domeniul managementului dezastrelor s-a concretizat în obiectivul principal de cercetare/dezvoltare în cadrul Institutului de Cercetări pentru Sustenabilitate şi Managementul Dezastrelor bazat pe Calcul de Înaltă Performanţă, al cărui fondator şi coordonator este. Din anul 2017 este membru al Academiei de Ştiinţe Tehnice din România, iar din anul 2018 este profesor asociat la University of the Free State, Disaster Management Training and Education Centre for Africa (DiMTEC). Principalele activităţi didactice sunt legate de domeniile de ingineria mediului şi evaluarea riscului. Este organizator al specializărilor de masterat „Evaluarea riscului şi securitatea mediului” şi „Dezvoltare sustenabilă şi managementul mediului” în limba engleză. Din anul 2009 este conducător de doctorat în cadrul Şcolii doctorale a Facultăţii de Ştiinţa şi Ingineria Mediului. Temele de doctorat îndrumate se încadrează în tematica de actualitate, referitoare la managementul dezastrelor şi reducerea riscurilor. Activitatea de cercetare s-a concretizat prin publicarea a numeroase lucrări ştiinţifice în domeniul ingineriei chimice, ingineriei mediului, managementului riscului şi dezastrelor, reducerea riscurilor Natech, evaluarea vulnerabilităţii şi protecţia infrastructurii critice. Are o vastă experienţă internaţională şi, de-a lungul carierei sale, a coordonat mai multe proiecte de cercetare la nivel naţional şi european. Din anul 2001 este preşedintele Comitetului de organizare al Conferinţei Internaţionale ELSEDIMA, conferinţă aflată la a XII-a ediţie în 2018. Profesorul Alexandru Ozunu este editor şef al revistei Journal of Environmental Research and

Protection – ECOTERRA şi co-editor la Procedia Environmental Science, Engineering and Management Journal. Dl. Alexandru Ozunu este membru fondator al Societăţii de Inginerie Chimică din România şi membru al Societăţii Române de Chimie. A înfiinţat Fundaţia Centrul Naţional APELL pentru Managementul Dezastrelor, al cărei preşedinte este. De asemenea, este membru fondator al Societăţii Naţionale de Ştiinţa şi Ingineria Mediului din România, al cărei preşedinte este în prezent.

Dacinia Crina Petrescu

Afiliere: Facultatea de Business, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România, crina.petrescu@ubbcluj.ro

- este profesor universitar la Facultatea de Business, din cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. A obținut titlul de doctor în Științe Economice la Universitatea Babeș-Bolyai, în 2003. A finalizat studiile de master în marketing la Universitatea Complutense, Madrid, Spania. Studiile nivel licență le-a realizat în cadrul Facultății de Științe Economice, Universitatea Babeș-Bolyai. A publicat peste 100 de lucrări, dintre care peste 30 de articole ISI, pe teme de comportamentul consumatorului, negocieri și dezvoltare durabilă.

Ruxandra Malina Petrescu-Mag

Afiliere: Babeș-Bolyai University, Faculty of Environmental Science and Engineering, Research Institute for Sustainability and Disaster Management based on High-Performance Computing– ISUMADECIP Cluj-Napoca, Romania, pmalina2000@yahoo.com

- Conferențiar universitar la Facultatea de Știința și Ingineria Mediului, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. A obținut titlul de doctor în Relații Internaționale și Studii Europene la Universitatea Babeș-Bolyai. A finalizat programul de masterat în drept comunitar la Universitatea Alcala, Madrid, Spania. Este absolventă a Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai. A urmat diverse specializări la universități din străinătate, cea mai recentă (2021) desfășurându-se în cadrul Universității Georgetown (SUA). Are contribuții semnificative în domeniul guvernanței de mediu prin intermediul publicațiilor (peste 30 de articole ISI din cele peste 150 de contribuții) și proiectelor de cercetare la care a participat.

Simona Popa

Afiliere: Agenția pentru Dezvoltare Regională Nord-Est

- Expert în cadrul Biroului de Specializare Sectorială, Direcția Comunicare, Inovare și Cooperare Externă, în cadrul ADR Nord-Est, responsabilă de trei dintre sectoarele prioritare identificate în Strategia de specializare inteligentă pentru regiunea de Nord-Est, și anume ENERGIE, MEDIU și SĂNĂTATE. Axele prioritare de activitate includ colaborarea în cadrul acestor sectoare economice, încurajarea și susținerea parteneriatele regionale, naționale și internaționale și promovarea bunelor practici și a rezultatelor comunității regionale. În cadrul Universității Tehnice „Gheorghe Asachi" din Iași,

Facultatea de Inginerie Chimică și Protecția Mediului, am absolvit studiile de licență cu specializarea Protecţia Mediului în Industrie, studiile de masterat cu Specializarea Managementul Mediului și studiile de doctorat care au inclus activităţi de cercetare în domeniul managementului integrat al resurselor de apă. De asemenea, am fost angajată, în calitate de cercetător, pe mai multe proiecte naționale și internaționale. Am lucrat, în calitate de cercetător postdoc, pe o perioada de 2 ani, la Universitatea din Manchester, UK, Facultatea de Inginerie Chimică și Științe Analitice (School of Chemical Engineering and Analytical Sciences), Grupul de Cercetare Sisteme Industriale Durabile (Sustainable Industrial Systems Group), în cadrul unui proiect European LIFE+.

Vasilica Racariu

Afiliere: Facultatea de Geografie si Geologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași

- – geograf, sunt absolventă a Facultății de Geografie și Geologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași și parteneră al Clusterului Green Energy din Covasna. Pregătirea mea de bază este în domeniul științei mediului, a geomaticii și a problemelor preliminare în studierea calității apei freatice (din fântâni). Preocupările actuale sunt în dezvoltarea și consolidarea sustenabilă a satului românesc. Așadar, sunt interesată în oferirea de soluții alternative pentru a conferi locuitorilor din mediul rural un traseu ușor de accesat și de înțeles în ocrotirea și valorificarea resurselor naturale, cât și a mediului înconjurător. În prezent, mi-am propus să creez un lanț valoric pentru folosirea biomasei lemnoase în obținerea de energie termică. Pentru realizarea acestui deziderat, este necesară implicarea comunității care va fi principalul beneficiar, prin soluționarea atât a problemelor de mediu cauzate de depozitarea și arderea neconforme ale acestor reziduuri, cât și prin oferirea unor soluții de energie termică regenerabilă în încălzirea instituțiilor publice.

Steliana Rodino

Afiliere: Institutul Național de Cercetare Dezvoltare pentru Științe Biologice, Institutul de Cercetare pentru Economia Agriculturii și Dezvoltare Rurală, Steliana.rodino@yahoo.com

- Cercetător științific grad I și a absolvit doctoratul în cadrul Școlii Doctorale Ingineria și Managementul Resurselor Vegetale și Animale, domeniul Biotehnologii. Domeniul de cercetare abordat pe parcursul profesional vizează tehnologii de protecție a mediului în vederea tranziției de la economia liniară către modelul circular de bioeconomie durabilă. Utilizarea eficientă a resurselor regenerabile reprezintă elementul cheie al studiilor întreprinse, căutând echilibrul între inovare și eficiență, între cercetare aplicativă și transfer tehnologic, între cerere și ofertă, între comportamentul consumatorului și capacitatea operatorilor industriali de a răspunde nevoilor acestora.

Elisabeta Roșu
Afiliere: Academia Română – Institutul de Economie Agrară, București

- Cercetător științific gradul III în științe economice la Academia Română, Institutul de Economie Agrară, București, doctor în agronomie. Domeniul principal de expertiză: dezvoltare rurală, agricultură, evaluarea situației economice din zonele rurale, dezvoltarea strategiilor de dezvoltare rurală.

Marioara Rusu
Afiliere: Academia Română – Institutul de Economie Agrară, București

- Cercetător științific gradul II în economie agrară, Institutul de Economie Agrară, București, doctor în economie. Domeniile principale de expertiză: agricultură și dezvoltare rurală – diagnoză și politici de dezvoltare.

Dumitru Sandu
Afiliere: Universitatea București, dumitru.sandu@gmail.com
Dumitru Sandu, University of Bucharest

- Profesor emerit la Departamentul de Sociologie al Universității din București și director al CESMIG - Centrul pentru Studierea Migrației, din aceeași universitate. Specializări: ca doctorand al profesorului Henri Stahl (1979), Centre Démographique de Nations Unies en Roumanie (1981), IREX (1987), Fulbright (1993). Formația de bază este cea de sociologie rurală și demografie în domeniul populație și dezvoltare. Preocupări didactice și de cercetare științifică pe teme de migrație internă și internațională, migrație și dezvoltare, migrație transnațională, sociologia tranziției, capital social, opinie publică (firmă de sondaje SOCIOBIT 1992-1999), dezvoltare comunitară și regională. Cercetări empirice/aplicative în relație cu PHARE, Banca Mondială, UNDP, Organizația Internațională pentru Migrații, Fundația pentru o Societate Deschisă, Fondul Român de Dezvoltare Socială, în proiecte europene FP7, H2020.

Ionuț-Alexandru Spânu
Afiliere: Babeș-Bolyai University, Faculty of Environmental Science and Engineering, Doctoral School of Environmental Science, Cluj-Napoca, Romania, ionutspanu07@gmail.com

- Editor manager de secție în cadrul jurnalului Sustainability publicat de către MDPI. Este licențiat în Știința Mediului și a finalizat programul de masterat în Dezvoltare Sustenabilă și Managementul Mediului din cadrul Facultății de Știința și Ingineria Mediului la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Pe parcursul anilor de licență și masterat a participat la un program de internship (3 luni) în Berlin pe tema sustenabilității turismului și a colaborat constant cu celebrul brand Puma din postura de asistent auditor, în vederea realizării auditul pentru lanțul de aprovizionare în ceea ce privește problemele de mediu și sustenabilitate. Începând cu anul 2020, urmează studiile doctorale la Școala Doctorală Știința Mediului din cadrul Facultății de Știința și Ingineria Mediului a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca.

Lucian Tanasă

Afiliere: Academia Română, Filiala Iaşi, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane", lucian.tanasa@gmail.com

- Cercetător la Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane", în cadrul Colectivului de Economie Rurală și membru fondator al grupului interdisciplinar de cercetare Rural Development Research Platform. Pregătirea de bază este în domeniul economiei rurale, cu interese specifice pe problematica lanțurilor scurte de aprovizionare, comportamentul consumatorului de produse agroalimentare, sustenabilitatea spațiului rural, agribusiness, sisteme alimentare, ecosisteme de transfer. A publicat numeroase studii și rapoarte științifice, dintre care 4 sunt articole indexate ISI, 1 articol indexat ISI Proceedings și o carte de unic autor. Are peste 70 de participări la conferințe naționale și internaționale în domeniul dezvoltării rurale. A fost membru în 18 de proiecte de cercetare, dintre care 5 sunt proiecte Orizont 2020 – RUBIZMO, SUREFARM, LIFT, SHERPA și CITIES2030. Totodată, a implementat 15 proiecte de agribusiness pentru antreprenorii rurali.

Toader Maria

Afiliere: Facultatea de Agricultură, Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară din Bucureşti, email: maria.toader@agro-bucuresti.ro

- Conferențiar la Departamentul Științele Plantelor, Facultatea de Agricultură, Universitatea de Științe Agronomice și Medicină din București. În anul 2008, a obținut titlul de doctor în științe agronomice, având ca subiect al tezei de doctorat compoziția chimică și calitatea recoltei la cereale și pseudocereale sub influența unor factori naturali și tehnologici. Este membră al grupului interdisciplinar de cercetare Rural Development Research Platform. Experienţa profesională acumulată pe parcursul carierei didactice și a cercetării științifice a fost orientată, în special, către agricultură ecologică, culturi agricole alternative, tehnologii în agricultura durabilă, conservarea biodiversității, condiționarea și păstrarea produselor agricole, calitatea recoltei. Conf.univ.dr. Toader Maria este implicată în pregătirea profesională şi instruirea fermierilor, cât şi a altor specialişti din agricultură sau din alte domenii, a inspectorilor din agricultura ecologică şi colaborează ca expert tehnic în domeniul certificării producției și produselor agricole ecologice. A publicat peste 100 de articole științifice, manuale și cărți având ca subiect culturile agricole alternative, agricultura ecologică, tehnologii moderne de cultivare a plantelor, condiționarea și păstrarea produselor agricole și a participat la numeroase proiecte interne și internaționale cu aceste subiecte.

Monica Mihaela Tudor

Afiliere: Academia Română – Institutul de Economie Agrară, București

- Cercetător științific senior în științe sociale și economice la Academia Română, Institutul de Economie Agrară, București, doctor în economie și absolventă a studiilor post-doctorale cu tematică în reziliența zonelor rurale. Domeniul principal de expertiză: coordonarea și participarea la

proiecte de cercetare și acțiuni de sprijin în domeniile dezvoltării rurale; monitorizarea calitativă și evaluarea situației socio-economice din zonele rurale; dezvoltarea și monitorizarea strategiilor de dezvoltare rurală și a planurilor regionale; crearea de rețele rurale între fermieri, autorități publice și actori locali.

Irina Velicu

Afiliere: Dr. Cercetător, Centru pentru Studii Sociale (CES), Universitatea Coimbra, Portugalia

- Doctor în științe politice (Universitatea din Hawaii-SUA), este în prezent coordonator al proiectului JUSTFOOD, finanțat de Fundația Portugheză pentru Știință și Tehnologie, și cercetător în cadrul Centrului de Studii Sociale – Universitatea Coimbra. În trecut, a lucrat ca cercetător Marie Curie în cadrul ENTITLE European Network of Political Ecology (ICTA-Universitat Autonoma de Barcelona). Publicațiile sale recente pot fi găsite în jurnale cum ar fi: *Environmental Politics, Antipode, Theory, Culture and Society, Ecological Economics, Geoforum, Globalizations*, etc.

Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane"
Academia Română, Filiala Iași

Rural Development
Research Platform

Volum realizat în cadrul Simpozionului de Agro-Economie și Antropologie Rurală, organizat de Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane", al Academiei Române, Filiala Iași, și Asociația Rural Development Research Platform.

Publicarea acestui volum a fost posibilă prin finanțarea
Asociației Rural Development Research Platform,
în cadrul proiectului intern de cercetare
Sisteme economice și sociale rurale.

ISBN: 978-606-37-1280-7